

**REJESTR FAKTÓW REPRESJI NA OBYWATELACH
POLSKICH ZA POMOC LUDNOŚCI ŻYDOWSKIEJ
W OKRESIE II WOJNY ŚWIATOWEJ**



Instytut
Studiów
Strategicznych

CENTRALNY
PROJEKT
BADAWCZY

IPN

ZAGŁADA ŻYDÓW
NA ZIEMIACH POLSKICH

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

**REJESTR FAKTÓW REPRESJI NA OBYWATELACH
POLSKICH ZA POMOC LUDNOŚCI ŻYDOWSKIEJ
W OKRESIE II WOJNY ŚWIATOWEJ**



Institut
Studiów
Strategiczných

WARSZAWA 2014

Redakcja naukowa
dr Aleksandra Namysło
dr hab. Grzegorz Berendt

Recenzenci
dr hab. Dariusz Libionka
dr hab. Marek Wierzbicki

Redakcja
Jan M. Ruman

Korekta
Magdalena Pabich

Korekta techniczna
Katarzyna Szubka

Skład i łamanie
Wojciech Czaplicki

Na okładce: zdjęcie z planu filmu „Historia Kowalskich” (reż. Arkadiusz Gołębiowski,
Maciej Pawlicki), fot. Maciej Łabudzki

© Copyright by Instytut Pamięi Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2014

ISBN 978-83-7629-669-2

Zapraszamy na stronę internetową
www.ipn.gov.pl
oraz do księgarni internetowej
www.ipn.poczytaj.pl

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
Wykaz skrótów	54
Materiały procesowe i prokuratorskie niemieckich Sądów Specjalnych	57
Karty i akta personalne więźniów osadzonych w zakładach karnych	107
Karty i akta personalne więźniów osadzonych w obozach koncentracyjnych w Żabikowie i Stutthof w Sztutowie	189
Ankiety Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau	205
Dokumentacja Departamentu Sprawiedliwych Instytutu Yad Vashem i Żydowskiego Instytutu Historycznego ..	297
Dokumentacja archiwum Instytutu Pamięci Narodowej	343

WPROWADZENIE

Niniejsza publikacja jest pierwszym efektem prac prowadzonych przez grupę badaczy w ramach projektu „Indeks Polaków zamordowanych i represjonowanych za pomoc Żydom w okresie II wojny światowej”. Zawiera ona 289 krótkich opisów represji wobec 508 Polaków za pomoc niesioną ludności żydowskiej. Zarówno poszczególne noty, jak i cała publikacja ma charakter otwarty i – w miarę pojawienia się kolejnych ustaleń oraz nowych informacji – treści będą uzupełniane i modyfikowane.

* * *

Z inicjatywą uruchomienia projektu „Indeks Polaków zamordowanych i represjonowanych za pomoc Żydom w okresie II wojny światowej” wystąpiło w 2005 r. środowisko związane z krakowską Fundacją Instytut Studiów Strategicznych, która do 2009 r. pełniła funkcję koordynatora i patrona organizacyjnego tego przedsięwzięcia. Pierwotnie do współpracy przy realizacji projektu zostały zaproszone: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych i Instytut Pamięci Narodowej (od 2006 r.), a także Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Instytut Yad Vashem, Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie oraz Żydowski Instytut Historyczny. W latach 2009–2011 instytucją koordynującą prace nad projektem był Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie (koordynator ks. prof. dr hab. Jan Szczepaniak), od 2012 r. partnerem IPN została Fundacja ISS z Krakowa.

Przedsięwzięciu patronuje Rada Programowa powołana w 2005 r. W jej skład wchodzi obecnie: prof. Władysław Bartoszewski – przewodniczący, dr hab. Władysław Stępnik – Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, dr Łukasz Kamiński – Prezes Instytutu Pamięci Narodowej, dr Piotr Setkiewicz – Kierownik Działu Naukowego Państwowego Muzeum Auschwitz-

-Birkenau, prof. dr hab. Paweł Śpiewak – Dyrektor Żydowskiego Instytutu Historycznego oraz prof. dr hab. Adam Strzembosz – przewodniczący Komitetu dla Upamiętnienia Polaków Ratujących Żydów.

I. Cele, założenia i opis projektu

Podstawowym, a zarazem nadrzędnym celem działań podejmowanych w ramach realizacji projektu Indeks jest ustalenie nazwisk polskich obywateli nieobjętych ustawodawstwem norymberskim, mieszkających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w granicach z 31 sierpnia 1939 r., którzy ponieśli represje za pomoc udzielaną Żydom podczas II wojny światowej.

Na potrzeby niniejszego projektu przyjęto następującą definicję **pomocy i represji**. **Pomoc** to udokumentowane lub poświadczzone zabronione przez prawo niemieckie **świadome, czynne** i pozytywne działania podjęte na rzecz wyodrębnionej prawem ludności żydowskiej. Aby uznać dany czyn za pomoc, musi być spełniony warunek jego wymiernej efektywności, a dane działanie musi prowadzić do konkretnego rezultatu, tj. poprawy sytuacji, w której znajdowała się osoba, zanim nadeszła pomoc. W tym ujęciu mieszczą się zatem: ukrywanie, zorganizowanie lub pośredniczenie w znalezieniu kryjówki; dostarczanie żywności, pieniędzy, medykamentów i odzieży ukrywającym się i do getta; przekazywanie korespondencji do getta i na „aryjską stronę”; zorganizowanie ucieczki z getta; organizowanie nielegalnego przerzutu za granicę; wyrabianie fałszywych dokumentów i utrzymywanie kontaktu z żydowskim ruchem oporu.

Pod pojęciem **represji** rozumie się działania organów władzy wojskowej i cywilnej III Rzeszy (w tym przede wszystkim sądów i prokuratury, organów policji i służb bezpieczeństwa) przy współdziałaniu partii nazistowskiej i jej organizacji afiliowanych i kolaboracyjnych, oraz innych osób i organizacji wobec tych, którzy naruszyli uregulowane okupacyjnym prawem zasady kontaktowania się z ludnością żydowską. W tej definicji mieszczą się następujące formy represji:

- sankcje karne, cywilne i administracyjne określone w wyniku postępowania organów wymiaru sprawiedliwości,
- umyślne pozbawienie życia i wolności,
- znęcanie się fizyczne i psychiczne,
- pozbawienie, uszkodzenie lub zniszczenie mienia.

Ustalanie nazwisk represjonowanych, faktów pomocy i okoliczności represji dokonuje się dzięki prowadzonej od 2005 r. szeroko zakrojonej kwerendzie w archiwach, muzeach martyrologicznych, instytucjach badawczych, prasie i literaturze polsko- i obcojęzycznej. Dzięki przystąpieniu do projektu Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II zakres badań objął również zasoby archiwów diecezjalnych, parafialnych i zakonnych, w których kwerenda prowadzona jest na bieżąco.

Do tej pory przeprowadzono kwerendę w następujących instytucjach:

Instytucje polskie:

- Archiwum Akt Nowych
- Archiwum Narodowe w Krakowie
- Archiwum Państwowe w Bydgoszczy
- Archiwum Państwowe w Częstochowie
- Archiwum Państwowe w Kaliszu
- Archiwum Państwowe w Katowicach
- Archiwum Państwowe w Kielcach
- Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Jędrzejowie
- Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Sandomierzu
- Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział w Nowym Sączu
- Archiwum Państwowe w Lublinie
- Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Kraśniku
- Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim
- Archiwum Państwowe w Łodzi
- Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Pabianicach
- Archiwum Państwowe w Opolu
- Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim
- Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim
- Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Łęczycy
- Archiwum Państwowe w Poznaniu Oddział w Pile
- Archiwum Państwowe w Przemyślu
- Archiwum Państwowe w Radomiu

- Archiwum Państwowe w Rzeszowie Oddział w Sanoku
- Archiwum Państwowe m.st. Warszawy
- Archiwum Państwowe w Zamościu
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie Delegatura w Kielcach
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie
- Archiwum Muzeum Stutthof w Sztutowie
- Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu
- Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma w Warszawie
- Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy
- Archiwum Kurii Diecezjalnej w Sosnowcu
- Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie
- Archiwum Archidiecezjalne w Częstochowie
- Archiwum Parafii św. Stanisława BM w Czeladzi
- Archiwum Parafii Świętej Trójcy w Będzinie
- Archiwum Parafii Wniebowzięcia NMP w Sosnowcu
- Archiwum Parafii NMP Anielskiej w Dąbrowie Górniczej
- Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
- Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Instytucje zagraniczne:

- Archiwum Federalne w Koblencji (Bundesarchiv Koblenz)
- Oddział Archiwum Federalnego w Berlinie (Bundesarchiv – Berlin Lichterfelde)
- Oddział Archiwum Federalnego w Ludwigsburgu (Bundesarchiv Ludwigsburg)
- Archiwum Państwowe w Münster (Staatsarchiv Münster)

- Archiwum Państwowe w Norymberdze (Staatsarchiv Nürnberg)
- Archiwum Krajowe w Nordrhein-Westfalen (Landesarchiv Nordrhein-Westfalen)
- Archiwum Yad Vashem w Jerozolimie
- Litewskie Archiwum Specjalne (LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas)
- Litewskie Centralne Państwowe Archiwum (LCVA – Lietuvos centrinis valstybes archyvas)
- Państwowe Muzeum Żydowskie im. Gaona w Wilnie (VVGŽM – Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus)
- Archiwum Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie (United States Holocaust Memorial Museum w Waszyngtonie)
- AYIVO – Archiwum YIVO Institute w Nowym Jorku

Uzyskane w wyniku kwerendy dowody represji będących konsekwencją niesionej pomocy rejestrowane są w kwestionariuszach, a następnie w postaci pojedynczych rekordów umieszczane w komputerowej bazie danych. Według stanu z 31 grudnia 2012 r. liczba rekordów wynosi **5019**¹.

Zspolenie, uporządkowanie i zweryfikowanie informacji pochodzących z różnych kwestionariuszy (rekordów), a dotyczących tego samego przypadku represji, wzbogacanych o stale napływające nowe ustalenia, stanowiły podstawę do przygotowania not o Polakach represjonowanych za pomoc Żydom.

* * *

Poniżej, w układzie alfabetycznym, publikujemy pierwszą partię **299** not o faktach represji za pomoc niesioną ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej. Zgodnie z założeniami projektu Indeks przeważają tu noty o osobach, których postawy wobec ludności żydowskiej, a co za tym idzie przyczyny i okoliczności ich represji nie były dotąd znane i odnotowane. Pozostałą część stanowią historie oparte na niewykorzystanych

¹ Każdy kwestionariusz sporządzany jest na podstawie analizy jednego źródła (jednostki archiwalnej, materiału prasowego, publikacji książkowej), dlatego też jedna osoba lub jeden przypadek represji może pojawić się w kilku kwestionariuszach (rekordach), a co za tym idzie liczba rekordów nie odpowiada liczbie przypadków represji.

dotychczas przez historyków źródeł lub opisane w literaturze przedmiotu marginalnie i lakonicznie²

O wyselekcjonowaniu publikowanych faktów represji zdecydowało przede wszystkim kryterium wiarygodności materiału dokumentacyjnego. Pierwszą kategorię źródeł, na podstawie których powstały noty stanowią **materiały wytworzone przez władze niemieckie** (w tym: materiały procesowe Sądów Specjalnych – *Sondergericht* oraz karty i akta personalne więźniów osadzonych w zakładach karnych i obozach koncentracyjnych).

Drugi rodzaj źródeł wykorzystanych do opracowania not stanowi materiał relacyjny gromadzony od 1945 r. w formie ankiet przez pracowników Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau oraz dokumentacja Departamentu Sprawiedliwych Instytutu Yad Vashem i ŻIH w ramach postępowania w sprawach o przyznanie Medalu Sprawiedliwy wśród Narodów Świata.

Kolejna grupa materiałów, na podstawie których przygotowano ostatnią partię zamieszczonych w niniejszej publikacji not na temat faktów represji, została wyselekcjonowana w wyniku kwerendy przeprowadzonej w archiwach Instytutu Pamięci Narodowej, głównie w zasobach po Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz oddziałowych KBZpNP.

* * *

Układ:

Prezentowane noty nie mają formy klasycznych biogramów, nie zawierają bowiem wszystkich informacji niezbędnych do odtworzenia pełnego, zamkniętego życiorysu osoby represjonowanej. Celowo pominięto w nich

² Z tego powodu zdecydowano się nie umieszczać w publikacji biogramów Polaków represjonowanych za pomoc Żydom, których historia została już szeroko i wyczerpująco opisana w literaturze przedmiotu, np. historie rodziny Ulmów z Markowej, Kowalskich z Ciepłowa czy Henryka Sławika. Aby uniknąć wtórności, pominięto również osoby, których biogramy znajdują się w *The Encyclopedia of Righteous Among the Nations: Rescuers of Jews during the Holocaust. Poland*, t. 1–2, red. I. Gutman, Jerusalem 2004 (wyjątek stanowią przypadki, dla których, od momentu wydania wspomnianej encyklopedii, pozyskano nowe, alternatywne materiały wzbogacające wiedzę na temat udzielonej pomocy i poniesionych w związku z tym represji). Nie włączono również do tej serii biogramów niezwyfikowanych do tej pory przez osoby realizujące projekt Indeks historii osób, zamieszczonych w archaicznych już, ale wciąż reprezentatywnych dla poruszanego tematu pracach W. Bielawskiego, *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzielaną Żydom*, Warszawa 1987 oraz *Those Who Helped. Polish Rescuers of Jews During the Holocaust*, Warszawa 1997.

informacje dotyczące losów osób represjonowanych po zakończeniu II wojny światowej, jako nieistotne dla meritum projektu. Autorzy skupili się wyłącznie na rekonstrukcji zdarzenia pomoc–represja, uwzględniając takie elementy jak: motywacje i rodzaj pomocy oraz okoliczności i przyczyny represji. Dostępność i charakter materiału źródłowego decydowała o tym, czy odtworzenie wszystkich tych elementów było możliwe, a opis faktów mógł być wyczerpujący i szczegółowy.

Noty składają się z trzech zasadniczych części: 1. danych osoby represjonowanej (imię, nazwisko, data i miejsce urodzenia, imiona rodziców, wyznanie, narodowość, wykształcenie, stan cywilny, zawód wykonywany w czasie wojny i miejsce zamieszkania oraz data śmierci, jeśli nie była ona skutkiem represji i nastąpiła po zakończeniu wojny)³; 2. charakterystyki przyczyn, okoliczności i rodzaju represji; 3. wykazu źródeł i literatury, które stanowiły podstawę do przygotowania not.

W przypadku, kiedy w akcję pomocy zaangażowanych było kilka osób, przygotowano tzw. noty zbiorcze, zespalać dane osobowe poszczególnych osób z jednym, wspólnym dla wszystkich opisem działań na rzecz Żydów i poniesionych z tego powodu represji.

* * *

Charakterystyka materiałów źródłowych

Materiały prokuratorskie i procesowe niemieckich sądów specjalnych

Do niniejszej publikacji wyselekcjonowano 37 spraw podejmowanych w latach 1941–1944 przez prokuratury i niemieckie sądy specjalne z terenu Generalnego Gubernatorstwa⁴. Na ich podstawie sporządzono noty o faktach represji wobec 73 polskich obywateli za pomoc Żydom. Liczbę spraw prowadzonych przez terenowe niemieckie sądy specjalne wobec osób „udzielających pomocy Żydom”, które udało się odnaleźć w wyniku kwerend archiwalnych⁵ ilustruje poniższa tabela:

³ W wielu przypadkach ustalenie wszystkich danych było niemożliwe.

⁴ Wykorzystane w publikacji materiały procesowe sądów specjalnych pochodzą głównie z archiwów niemieckich (Bundesarchiv Koblenz), trzy sprawy z Archiwum Państwowego m.st. Warszawy.

⁵ Dane te nie mogą zostać uznane za ostateczne ze względu na kontynuację prowadzonych kwerend w archiwach.

Lp.	Siedziba sądu specjalnego	Liczba spraw	Liczba osób
1	Lwów	17	25
2	Warszawa	4	9
3	Tarnopol	2	3
4	Stanisławów	3	12
5	Rzeszów	2	3
6	Piotrków	1	1
7	Lublin	3	6
8	Kraków	2	3
9	Kielce	1	6
10	Częstochowa	2	5
	RAZEM	37	73

Wyk. A. Namysło

Zdecydowana większość pozyskanych materiałów, zwłaszcza odnosząca się do dystryktów galicyjskiego i lubelskiego, została wykorzystana po raz pierwszy. Jest to więc pionierski materiał badawczy. Jego wartość polega również na tym, że ze względu na mnogość zawartych w nim informacji podawanych wielokrotnie w odmiennych wersjach przez strony, może stanowić podstawę do pogłębionej analizy zjawiska pomoc–represja. Z jednej strony pozwala to pełniej odtworzyć fakty związane z działaniami pomocowymi oraz wskazać okoliczności i bezpośrednie przyczyny wykrycia nielegalnego w świetle prawa niemieckiego procederu „kontaktu z Żydami”, z drugiej dokładniej ustalić prawne konsekwencje poniesione przez oskarżonego, a także jego losy od momentu aresztowania. Należy jednak pamiętać, że wykorzystany w publikacji materiał sądowy nie może być traktowany jako zamknięty zbiór, a wyniki jego analizy jako ostateczne, a to ze względu na prowadzoną na bieżąco kwerendę w archiwach różnej proveniencji, która może dostarczyć materiał uzupełniający lub wzbogacającą dotychczasową wiedzę.

Analiza materiałów sądowych i prokuratorskich pozwoliła na wyodrębnienie kilku kategorii działań, które w rozumieniu niemieckiego specjalnego prawa karnego uznawane były za „pomoc ludności żydowskiej”, oraz na określenie częstotliwości ich podejmowania przez oskarżonych. Najczęstszą występującą karalną formą relacji z ludnością żydowską było jej ukrywanie (w tym pośrednictwo w znalezieniu miejsca schronienia). Z tego powodu oskarżono prawie 67 proc. wszystkich oskarżonych. Kolej-

ną przyczyną zatrzymania było dostarczanie Żydom korespondencji, pieniędzy i pośredniczenie „w załatwianiu spraw”, dostarczanie żywności, organizowanie transportu lub transportowanie Żydów z obszaru zamkniętego oraz zorganizowanie fałszywych dokumentów. Według zachowanych akt procesowych, wszyscy podsądni, którzy zamierzali zapewnić lub zapewnili schronienie Żydom bądź też pośredniczyli w tym procederze, np. organizując transport, zostali oskarżeni o łamanie § 4 rozporządzenia o ograniczeniu pobytu w Generalnym Gubernatorstwie z 13 września 1940 r. w brzmieniu rozporządzenia z 15 października 1941 r. Wobec pozostałych stosowano odpowiednio do przestępstwa paragrafy znowelizowanego po 1933 r. niemieckiego kodeksu karnego z 1871 r.

Zakłady karne

W niniejszej publikacji włączono represjonowanych, osadzonych za pomoc Żydom w niemieckich zakładach karnych w Radomiu, Częstochowie, Rawiczu, Sieradzu i Kielcach oraz obozie koncentracyjnym w Sztutowie i obozie karno-śledczym w Żabikowie. Podstawę informacji zaczerpnięto z akt i kart personalnych więźniów skazanych na pobyt w więzieniu lub obozach koncentracyjnych. Informacje zawarte w tych aktach są lakoniczne i ograniczają się zazwyczaj do krótkich komunikatów o rodzaju pomocy, która stała się podstawą odosobnienia w więzieniu.

Liczbę więźniów zakładów karnych, skazanych za pomoc Żydom podano w poniższej tabeli:

Miejsce osadzenia	Liczba osadzonych za pomoc Żydom
Radom	37
Częstochowa	30
Rawicz	2
Sieradz	13
Kielce	11
Łódź	7
RAZEM	100

Obóz karno-śledczy w Żabikowie

Z dokumentacji zgromadzonej w Muzeum Martyrologicznym w Żabikowie udało się pozyskać dane 8 osób, w tym sześciu osadzonych w byłym obozie karno-śledczym (Forcie VII) za działania na rzecz ludności żydow-

skiej. Wszystkie trafiły tam z powodu zaopatrywania ludności żydowskiej w żywność, w tym dwie osoby także za udzielenie pomocy medycznej zbiegłym. Jedna została skazana na karę śmierci (brak informacji, czy karę wykonano), trzy trafiły ostatecznie do KL Auschwitz.

KL Stutthof

Kwerenda zachowanych kart personalnych więźniów KL Stutthof wykazała, że pomoc ludności żydowskiej stała się przyczyną skierowania do obozu 9 osób. Czworo więźniów zmarło w trakcie odbywania kary. Dwie osoby trafiły do obozu z powodu ukrywania Żydów, działania pozostałych określono mianem „sprzyjania Żydom”, „komunikowania się z Żydami”, „utrzymywania stosunków z Żydami” i „udzielania im pomocy”.

II. Relacje i ankiety

Podstawą do przygotowania kolejnych 86 not opisujących fakty represji stały się relacje rodzin i krewnych zarówno tych osób, które poniosły represje za pomoc ludności żydowskiej, jak i tych, którym pomoc została udzielona. Zostały one wyselekcjonowane na potrzeby projektu z zasobów archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu oraz Departamentu Sprawiedliwych Instytutu Yad Vashem.

Ankiety Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu

W wyniku kwerendy przeprowadzonej przez archiwistów Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w zbiorze ankiet sporządzanych w formie oświadczeń po 1945 r. przez pracowników tej instytucji na podstawie relacji byłych więźniów obozu lub ich krewnych udało się pozyskać informacje, które posłużyły do przygotowania not biograficznych 95 osób represjonowanych za pomoc Żydom.

Dokumentacja Departamentu Sprawiedliwych Instytutu Yad Vashem

Materiał dokumentacyjny zebrany przez Departament Sprawiedliwych Instytutu Yad Vashem i ŻIH w ramach postępowań w sprawach o przyznanie medalu Sprawiedliwy wśród Narodów Świata stanowił podstawę do sporządzenia 29 not (62 osoby) o faktach represji. W tym zespole znalazły

się zarówno biogramy osób, których starania zakończyły się powodzeniem po 1999 r., a zatem nieopublikowane w *The Encyclopedia of Righteous Among the Nations: Rescuers of Jews during the Holocaust. Poland*, t. 1–2, red. I. Gutman, Jerusalem 2004, jak i tych, których wnioski zostały odrzucone z przyczyn formalnych. Ta ostatnia grupa obejmuje dzieci represjonowane za pomoc Żydom tak, jak ich uhonorowani wcześniej rodzice, a które według regulaminu Yad Vashem nie kwalifikowały się do odznaczenia, ze względu na rok urodzenia⁶. Dotyczy to również osób dorosłych, którym nie przyznano medalu, a które wraz z innymi odznaczonymi członkami rodziny zostały poddane represjom lub zamordowane w trakcie zbiorowych egzekucji. Spośród zdyskwalifikowanych przez Yad Vashem wniosków osób starających się o odznaczenie, do publikacji wybrano również historie, których wiarygodność potwierdzają inne materiały źródłowe (w tym głównie proveniencji niemieckiej).

III. Materiały zgromadzone przez Instytut Pamięci Narodowej

Ostatnią grupę źródeł, na podstawie których powstało 59 not o faktach represji 158 osób za pomoc Żydom, stanowią przede wszystkim materiały zgromadzone w archiwach Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Rzeszowie, Kielcach, Białymstoku, Lublinie, Krakowie i Katowicach, wytworzone i zgromadzone przez Główną i Okręgowe Komisje Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Część materiałów pozyskano ze spraw podjętych w ostatnich latach przez prokuratorów Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, dotyczących zbrodni popełnionych na ludności żydowskiej oraz na ludności polskiej za pomoc Żydom w okresie II wojny światowej. Kilka biogramów powstało na podstawie materiałów procesowych powojennych sądów powszechnych. Wszystkie uzupełniono dodatkowym materiałem źródłowym, wiedzą zaczerpniętą z literatury przedmiotu lub informacjami pochodzącymi z rozmów z krewnymi bohaterów zdarzeń.

⁶ Według regulaminu przyznawania medalu Sprawiedliwy wśród Narodów Świata, nie mogą go otrzymać osoby urodzone po 1930 r.

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
1	Abram (Abramowicz) Natalia	ukrywanie, dostarczanie żywności	aresztowanie, kara śmierci [zamieniona na 5 lat ciężkiego więzienia]
2	Adamczyk Edward	ukrywanie	aresztowanie, zesłanie na roboty przymusowe
3	Adamczyk Henryk	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
4	Adamczyk Maria	ukrywanie	aresztowanie, zwolnienie
5	Adamczyk Stefan	ukrywanie	aresztowanie, zwolnienie
6	Ambroziak Henryk	ukrywanie	pobicie
7	Ambroziak Ignacy	ukrywanie	aresztowanie, zamordowanie (powieszony w publicznej egzekucji)
8	Ambroziak Rozalia	ukrywanie	pobicie
9	Antoniak Bazyli	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
10	Augustyn Józef	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
11	Augustyn Józefa	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
12	Augustyniak Franciszek	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
13	Bafia Władysław	dostarczanie korespondencji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
14	Balawander Feliks	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, torturowanie, dalsze losy nieznane
15	Balawander Tadeusz	ukrywanie	aresztowanie, torturowanie, zwolnienie
16	Balawander Wiktoria	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, torturowanie, dalsze losy nieznane

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
17	Balicka Katarzyna	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 2 lata więzienia)
18	Balicki Józef	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 3 lata więzienia), zginął w więzieniu
19	Baranek Katarzyna	ukrywanie	rozstrzelanie
20	Baranek Henryk	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
21	Baranek Łucja	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
22	Baranek Tadeusz	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
23	Baranek Wincenty	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
24	Barbachowska Stanisława	ukrywanie	aresztowanie, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
25	Barszcz Marianna	brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
26	Bartczak Marta	sprzyjanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu
27	Bartkiewicz Michalina	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
28	Bartkiewicz Roman	ukrywanie	aresztowanie
29	Bartosik Jan	dostarczanie żywności do getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu
30	Bartosik Władysław	dostarczanie żywności do getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu, osadzenie w obozie koncentracyjnym
31	Bartyzel Bronisława	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
32	Bednarska Czesława	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
33	Bednarski Tadeusz	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, brak informacji o dalszych losach
34	Belniak Franciszek	dostarczanie żywności, dostarczanie korespondencji	rozstrzelanie na miejscu
35	Bernatowicz Anna	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 3 lata wwiezienia o zaostrożnym rygorze)
36	Bernatowicz Józef	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (nie wyk.)
37	Bielecka Franciszka	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wymiar kary nieznany)
38	Bielecki Jan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wymiar kary nieznany)
39	Bilański Rudolf	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, zmarł w obozie
40	Binkowski Zygmunt	handel	aresztowanie, pobyt w więzieniu
41	Biskup Bronisława	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
42	Błasiak Wiktoria	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
43	Bobowska Weronika	ukrywanie	zagrabienie mienia
44	Bobowski Jan	ukrywanie	torturowanie, rozstrzelanie na miejscu

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
45	Bochniak Stanisław	ukrywanie, wyrabianie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
46	Bogdan Maria	ukrywanie	aresztowanie, zwolnienie
47	Bogdanowicz Anna	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
48	Bogucka Irena	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, brak informacji o dalszych losach
49	Bogucki Marian	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
50	Bogusz Jan	pomoc w ucieczce z getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, ucieczka z obozu
51	Bonderski Józef	przekazanie informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
52	Borysiuk (Borysiak) Michał	sprzyjanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
53	Boss Julius	pomoc w ucieczce z getta, ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
54	Brandhuber Jerzy	wyrabianie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
55	Braun Antonina	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu
56	Breś Zygmunt	dostarczanie żywności	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
57	Broszkiewicz Julia	ukrywanie	aresztowanie, zwolnienie
58	Broszkiewicz Tomasz	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, ucieczka z transportu
59	Brzozowska Feliksa	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
60	Brzozowski Marian	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
61	Buchacz Józef	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
62	Budziszewski Waclaw	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
63	Burghardt Jerzy	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
64	Buzowicz Anna	pomoc w ucieczce z getta, ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
65	Buzowicz Wincenty	pomoc w ucieczce z getta, ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
66	Bylica Józef	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
67	Chalupinski (Chalupinski) Julian	dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 5 lat)
68	Chelchowski Bogusław	ukrywanie, dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
69	Chojnacka Stanisława	dostarczanie żywności	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, brak informacji o dalszych losach

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
70	Chowaniak Karol	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
71	Chowaniak Stanisław	ukrywanie, transport	aresztowanie, pobicie, zesłanie na roboty przymusowe
72	Chowaniak Tekla	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
73	Chudziak Stanisława	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 2 lat i 6 miesięcy)
74	Chwalana Jadwiga	dostarczanie żywności	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
75	Chwiesińska Bronisława z d. Wołopiuk	dostarczanie żywności, ukrywanie, pomoc w ucieczce	kara grzywny
76	Cicha Stanisława	ukrywanie, organizowanie żywności, zorganizowanie pomocy medycznej	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
77	Ciesielska Romualda	ukrywanie, dostarczanie żywności i ubrań, pomoc w ucieczce z getta, zorganizowanie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
78	Ciesielski Feliks	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
79	Ciesielski Józef	brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
80	Cybulska Maria	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
81	Cenker Antoni	dostarczanie żywności do getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu
82	Cyran Antoni	dostarczanie żywności do getta	Aresztowany, rozstrzelanie w więzieniu
83	Czachura Michał	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
84	Czajka Adam	ukrywanie	aresztowanie, torturowanie, pobyt w więzieniu, rozstrzelanie
85	Czajka Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, torturowanie, zwolnienie
86	Danilczuk Antoni	ukrywanie	zagrabienie mienia
87	Danilczuk Apolonia	ukrywanie	zagrabienie mienia
88	Dąbrowska Maria	ukrywanie, dostarczanie żywności	aresztowanie, pobicie, uwolnienie w nieznanach okolicznościach
89	Dąbrowski Paweł	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
90	Dec Bronisław	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
91	Dec Stanisław	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
92	Dec Tadeusz	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
93	Dec Władysław	ukrywanie, dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
94	Dębowski Edward	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 3 lata)
95	Długosz Józef	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
96	Dobrogowski Konstanty	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
97	Dobrogowski Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
98	Dobrowolski Tadeusz	ukrywanie, wyrobienie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w szpitalu
99	Dombrowski Henryk	utrzymywanie kontaktów	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
100	Dorosz Kazimierz	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym (wyrok 3 lata)
101	Drąg Franciszek	zorganizowanie schronienia, brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
102	Drąg Józef	zorganizowanie schronienia, brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
103	Drąg Władysław	ukrywanie	aresztowanie, brak informacji o dalszych losach
104	Drgas Zygmunt	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
105	Duszyńska Sabina	dostarczanie korespondencji	aresztowanie, pobyt w więzieniu
106	Dziegłowski Jan	transport	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 3 lata więzienia)
107	Dziubek Franciszek	zorganizowanie schronienia, brak informacji	rozstrzelanie na miejscu

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
108	Erbel Stefan	dostarczenie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
109	Forscher Halina	dostarczanie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 1 rok)
110	Fortuńska Lidia	ukrywanie, dostarczanie żywności	pobicie
111	Fortuński Józef	ukrywanie	pobicie
112	Frączek Genowefa	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, zwolnienie
113	Fudała Maria	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
114	Fürgang Władimir	pośredniczenie w załatwieniu spraw	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
115	Furmanek Stanisław	transport	aresztowanie, pobyt w więzieniu, śmierć w więzieniu
116	Gacoń Apolonia	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
117	Gacoń Stanisław	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
118	Galec Maria	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
119	Galec Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
120	Gamoń Walenty	zorganizowanie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu (uciekł z więzienia)
121	Ganczar Maria	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
122	Garbuliński Andrzej	ukrywanie	aresztowanie, rozstrzelanie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
123	Garbuliński Władysław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zamordowanie
124	Gargaszk Jakub	ukrywanie	aresztowanie, kara śmierci (zamieniona na 3 lata pozbawienia wolności), umieszczenie w obozie koncentracyjnym
125	Gargaszk-Różycka Zofia	ukrywanie	aresztowanie, kara śmierci (zamieniona na 3 lata pozbawienia wolności), umieszczenie w obozie koncentracyjnym
126	Gawryś Feliks	ukrywanie	pobicie, rozstrzelanie na miejscu
127	Gierula (Gerula) Kajetan Michał	ukrywanie	aresztowanie, rozstrzelanie w więzieniu
128	Gierula (Gerula) Katarzyna z d. Błońska	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zamordowanie w więzieniu
129	Gieruszka Jan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
130	Glied Elza	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
131	Głowacki Czesław	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
132	Gołębiecka Anna	ukrywanie, dostarczanie żywności	zagrabienie mienia
133	Gołębiecka Zuzanna	ukrywanie, dostarczanie żywności	zagrabienie mienia
134	Gołębiecki Czesław	ukrywanie, dostarczanie żywności	zagrabienie mienia

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
135	Gołębiecki Franciszek	ukrywanie, dostarczanie żywności	zagrabienie mienia
136	Gołębiecki Kazimierz	ukrywanie, dostarczanie żywności	zagrabienie mienia
137	Gołosz Bolesław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu
138	Górniak Stanisława	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
139	Górska Maria	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
140	Grabiec Stanisława	pomoc w ucieczce z getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
141	Gregorczyk Maria	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
142	Grudziński Stefan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
143	Grudzińska Zofia	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, rozstrzelanie
144	Gryniecka Zofia	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
145	Gryszko Władysław	transport	aresztowanie (brak informacji o dalszych losach)
146	Grzelak Bronisław	pomoc w ucieczce z getta, dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
147	Grzyb Jadwiga	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
148	Grzyb Jan	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
149	Guzik Jan	wyrobienie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
150	Harasimiuk Marianna z d. Jurkowska	ukrywanie, dostarczanie żywności	pobicie
151	Harasimiuk Stanisław	ukrywanie, dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
152	Haraś Felicja	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
153	Holtzer Marianna	zatrudnienie, ujęcie się	rozstrzelanie na miejscu
154	Holtzer Mieczysław	zatrudnienie, ujęcie się	rozstrzelanie na miejscu
155	Hornung Magdalena	ukrywanie, dostarczanie korespondencji	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 3 lata)
156	Hrenkiw Wasyl	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
157	Hubicki Wiktor	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
158	Hubka Michał	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym (wyrok 1 rok)
159	Jabłoński Władysław	dostarczanie żywności, dostarczanie dokumentów, pomoc w ukrywaniu	aresztowanie, torturowanie, pobyt w więzieniu

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
160	Jakubowska Walentyna	ukrywanie, dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
161	Jakubowski Stefan	dostarczanie żywności do getta, dostarczanie pieniędzy	aresztowanie, pobyt w więzieniu
162	Janczyszyn Stanisława	brak informacji	pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 3 lata więzienia)
163	Janiszewska Marianna	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
164	Jankowski Stefan	utrzymywanie kontaktów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
165	Janus Genowefa	ukrywanie	zamordowanie na miejscu
166	Janus Helena	ukrywanie	zamordowanie na miejscu
167	Janus Krzysztof	ukrywanie	zamordowanie na miejscu
168	Jasiński Teodor	dostarczanie żywności i lekarstw, wyrabianie fałszywych dokumentów, przekazywanie informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
169	Jędrzejowski Stanisław	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
170	Józwiak Władysław Janusz	dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
171	Jungowski Edmund	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (4 miesiące)
172	Jurczak Franciszek	pomoc w ucieczce z getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 6 miesięcy)
173	Juszczykowska Karolina	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
174	Kaczmarska Alina	transport	aresztowanie, pobyt w więzieniu, śmierć w więzieniu
175	Kaczorek Leon	utrzymywanie kontaktów	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
176	Kalek Weronika	dostarczanie żywności, doprowadzenie do miejsca schronienia	aresztowanie, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
177	Kaleta Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 1 rok), zwolnienie
178	Kałużyński Jan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
179	Kamińska Józefa	zorganizowanie schronienia	aresztowanie, uniewinnienie
180	Karasiński Józef	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie pracy (wyrok 3 lata i 6 miesięcy)
181	Kazak Agnieszka	ukrywanie	utrata mienia, konieczność ukrywania się
182	Kazak Józefa	ukrywanie	utrata mienia, konieczność ukrywania się
183	Kazak Katarzyna	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
184	Kazak Sebastian	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
185	Kenigsman Antoni	ukrywanie	pobicie, rozstrzelanie
186	Kępa Walenty	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 1 rok więzienia)
187	Kierth Josef	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, brak informacji o dalszych losach

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
188	Kierylak Franciszek	dostarczanie żywności, ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
189	Kiszka Katarzyna	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
190	Klepadło Józef	ukrywanie	aresztowanie, rozstrzelanie
191	Klepadło Mieczysław	ukrywanie	aresztowanie, rozstrzelanie
192	Kliś Michał	wyrabianie fałszywych dokumentów, zorganizowanie schronienia, ukrywanie, dostarczanie żywności, przekazywanie informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
193	Kluzińska-Żelechowska Janina	ukrywanie, transport, zorganizowanie schronienia	aresztowanie, pobyt w więzieniu, rozstrzelanie
194	Kmiecik Maria	ukrywanie	aresztowanie, torturowanie, pobyt w więzieniu, rozstrzelanie w więzieniu
195	Kmiecik Zygmunt	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
196	Kochanowicz Bolesław	brak informacji	aresztowanie, zwolnienie
197	Kochanowicz Bronisława	brak informacji	aresztowanie, zwolnienie
198	Kochanowicz Maria	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
199	Kochanowicz Stanisław	brak informacji	aresztowanie, zwolnienie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
200	Kochman Maria	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
201	Kokoszka Piotr	ukrywanie, pośredniczenie w załatwieniu spraw	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
202	Kołba Wincenty	wyrobienie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
203	Kopyciński Adam	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
204	Kopydłowski Wacław	przekazywanie żywności	aresztowanie, pobyt w w więzieniu (wyrok 6 lat)
205	Kornecka-Grajek Stanisława	ukrywanie	aresztowanie, kara śmierci (zamieniona na pobyt w więzieniu), umieszczenie w obozie koncentracyjnym
206	Kostrzeba Ludwika	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
207	Kościelewski Piotr	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
208	Kotowska Ewa	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
209	Kotowski Józef	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
210	Kotowski Stanisław	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
211	Kowalik Marcin	dostarczanie korespondencji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć
212	Kowalska Anna	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 5 lat)

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
213	Koziara Leon	utrzymywanie kontaktów	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
214	Kozłowski Jan	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w trakcie transportu ewakuacyjnego
215	Kozub Władysław	zorganizowanie wyjazdu	aresztowanie, pobyt w więzieniu
216	Krajewska Eugenia	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, brak informacji o dalszych losach
217	Krawczuk Stanisława	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 3 lata więzienia)
218	Krawczyk Adam	brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
219	Krawczyk Józef	pomoc medyczna	rozstrzelanie na miejscu
220	Krawczyk Zofia	brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
221	Krenz Józefa	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu
222	Królikowska Zofia	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
223	Kruk Michał	brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
224	Kryczka Leon	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
225	Kryczka Wiktoria	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
226	Krygowski Jakub	brak informacji	poszukiwanie
227	Krysa Klaudia	pomoc w ucieczce z getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
228	Krysiewicz Stanisław	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
229	Krysiewicz Władysława	ukrywanie	aresztowanie, rozstrzelanie
230	Krzysztyniak Władysław	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
231	Kubacki Henryk	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
232	Kubicka Justyna	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
233	Kucharski Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
234	Kuciel Helena	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
235	Kuczyński Jan	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, ucieczka z obozu
236	Kukielka Jan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym (wyrok 3 lata)
237	Kułaga Stanisław	transport	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 3 lata)
238	Kupis Bronisława	ukrywanie	pobicie, rozstrzelanie na miejscu
239	Kupis Piotr	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
240	Kurdziel Jan	pomoc w ucieczce z getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
241	Kurdziel Stanisław	pomoc w ucieczce z getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
242	Kurowski Stefan	ukrywanie, dostarczanie żywności do getta	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
243	Kurpiel Alfreda	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
244	Kurpiel Franciszka	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, torturowanie, rozstrzelanie
245	Kurpiel Irena	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
246	Kurpiel Romana	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
247	Kurpiel Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, torturowanie, rozstrzelanie
248	Kusaj Franciszek	pomoc w ucieczce z getta	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
249	Kuszek Jakub	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
250	Kuszek Zofia	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
251	Kwaśniewski Stefan	pomoc w dostarczaniu żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu
252	Kwiatosz Bolesław	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
253	Lang Bronisława	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
254	Lao Antoni	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, ucieczka z obozu
255	Lesiak Antoni	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
256	Lewandowska Emilia	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
257	Lewandowski Wincenty	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
258	Leżeński Jerzy	ukrywanie, zorganizowanie schronienia, zorganizowanie pracy, zorganizowanie fałszywych dokumentów, pomoc finansowa	aresztowanie, rozstrzelanie
259	Likos Apolonia	dostarczanie żywności, ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
260	Likos Natalia	ukrywanie	poszukiwanie
261	Likos Piotr	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
262	Lisek vel Lisowski Marian	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
263	Łojek Marcyjanna	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 3 lata)
264	Łóżna Adela	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
265	Łóżny Władysław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, śmierć w więzieniu (szpitalu)

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
266	Łukaszevska Anna	dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym (śmierć w obozie)
267	Łukaszevska Helena	dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
268	Łukaszevski Antoni	dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
269	Machul Jan	ukrywanie, dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
270	Maciejewski Alfons	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
271	Madej Mieczysław	ukrywanie	zamordowanie na miejscu
272	Madej Zofia	ukrywanie	zamordowanie na miejscu
273	Majtczak Henryk	handel	aresztowanie, pobyt w więzieniu
274	Malarecki Michał	zorganizowanie wyjazdu	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie pracy
275	Maliszewska Julianna Helena	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
276	Marek Karolina	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
277	Margasińska Klementyna	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
278	Margasińska Krystyna	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
279	Martyniuk Maria	zorganizowanie schronienia	aresztowanie, pobyt w więzieniu (uniewinnienie)

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
280	Matyjaszek Józefa	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, ucieczka z obozu
281	Mazanowski Roman	obrona	aresztowanie, pobyt w więzieniu
282	Maziak Adele	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (brak informacji o wyroku)
283	Mazurkiewicz Aniela	współuczestnictwo w ukrywaniu	aresztowanie, zamordowanie w nieznanych okolicznościach
284	Mazurkiewicz Kornelia	ukrywanie	aresztowanie, zamordowanie w nieznanych okolicznościach
285	Michalczyk Maria	pomoc w ucieczce	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
286	Michałowska Anna	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
287	Miela Zofia	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
288	Mielecka Irena z d. Bawół	dostarczanie dokumentów, zorganizowanie schronienia	aresztowanie, zwolnienie
289	Mleczo Wiktoria	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, ucieczka z obozu
290	Molenda Jan	ukrywanie	aresztowanie, ucieczka
291	Molsza Ignacy	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
292	Moroz Maria	przekazywanie informacji, dostarczanie korespondencji	aresztowanie, zwolnienie
293	Mroczkowski Zbigniew	dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
294	Mulczyk Stefan	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
295	Mykolajenko Leonia	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zwolniona ze względu na ewakuację więzienia)
296	Nabiałek Antoni	pomoc w ucieczce z getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
297	Nagiel Czesław	transport	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 1 rok)
298	Nahacz Wasyl	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
299	Najda Bronisław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
300	Nazimek Marian	wyrabianie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, prawdopodobnie śmierć w obozie
301	Niedziela Eugeniusz	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie pracy

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
302	Nieścioruk Piotr	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
303	Niwińska Helena	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
304	Nizioł Aniela	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
305	Nizioł Michał	ukrywanie	poszukiwanie
306	Nötzel Kamila	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
307	Nowak Bolesław	dostarczanie żywności do getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu
308	Nowak Maria	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
309	Nowak Tadeusz	dostarczanie żywności, dostarczanie korespondencji	aresztowanie, rozstrzelanie
310	Nowicki Marian	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
311	Obidniak Miron	zakup żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu (brak informacji o wysokości wyroku)
312	Ociepa Ewa	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
313	Oleszkiewicz Katarzyna	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
314	Oleszkiewicz Piotr	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, rozstrzelanie w zbiorowej egzekucji
315	Olszewska Janina	ukrywanie, dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
316	Olszewska Krystyna	ukrywanie, dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
317	Olszewska Maria	ukrywanie, dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
318	Olszewska Zofia	ukrywanie, dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
319	Olszewski Bogdan	ukrywanie, dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
320	Olszewski Henryk	ukrywanie, dostarczanie żywności	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
321	Olszewski Jan	ukrywanie, dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
322	Olszewski Leon	ukrywanie, dostarczanie żywności	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
323	Olszewski Marian	ukrywanie, dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
324	Onichimowski Zbigniew	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 3 lata)
325	Osikowicz Andrzej	dostarczanie dokumentów, zorganizowanie schronienia	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
326	Osojca Aniela	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
327	Osojca Franciszek	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
328	Osojca Zdzisław	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
329	Owca Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, rozstrzelanie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
330	Owczarek Karolina	dostarczanie żywności, zorganizowanie schronienia, doprowadzenie do miejsca schronienia	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
331	Ożegalski Franciszek	ukrywanie, zorganizowanie schronienia, wyrobienie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 5 lat ciężkiego więzienia)
332	Ożóg Maria	ukrywanie	aresztowanie, pobicie, rozstrzelanie
333	Pach Stanisław	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
334	Pachowska Bogumiła	dostarczanie korespondencji	aresztowanie, zwolnienie
335	Pachowska Janina	dostarczanie korespondencji	aresztowanie, zwolnienie
336	Pachowski Jakub	dostarczanie korespondencji	aresztowanie, zwolnienie
337	Paduch Wiktoria	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
338	Pająk Izydora	dostarczanie żywności i lekarstw	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
339	Pająk Julian	dostarczanie żywności i lekarstw	rozstrzelanie
340	Pająk Stanisława	dostarczanie żywności i lekarstw	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
341	Parczewska Stanisława	pomoc medyczna, dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
342	Parczewski Eugeniusz	pomoc medyczna, dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, brak informacji o dalszych losach
343	Pastucha Andrzej	transport	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
344	Patrońska Stefania z domu Pałys	ukrywanie	aresztowanie, zesłanie na roboty przymusowe
345	Patroński Wojciech	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
346	Pawlik Bartłomiej	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, brak informacji o dalszych losach
347	Pawłowski Piotr	handel	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 9 miesięcy), zwolnienie
348	Piech Mieczysław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
349	Pikul Bolesław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
350	Pilacinski Michał	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
351	Pilis Edward	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
352	Pinkus Jan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, śmierć w więzieniu
353	Piwko Stanisław	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
354	Piwoszenko Mieczysław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
355	Płocica Józefa	transport	aresztowanie, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
356	Plużańska Anna	ukrywanie, dostarczanie korespondencji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
357	Pokropek Stefan	współpraca z ŻOB, pomoc w ucieczce z getta, dostarczanie żywności i broni do getta, ukrywanie	rozstrzelanie (zginął w trakcie walki)
358	Pomykała Jan	zorganizowanie schronienia, brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
359	Popowicz Maria	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (brak informacji o wyroku)
360	Porębski Zygmunt	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
361	Pospieszyński Mieczysław	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
362	Postek Henryk	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu
363	Postek Julianna	ukrywanie	aresztowanie, torturowanie, śmierć
364	Postek Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
365	Postek Waclaw	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
366	Postuła Julia	ukrywanie	aresztowanie
367	Posuchowska Antonina	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (rok i 6 miesięcy)
368	Pośniak Władysław	transport	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć
369	Powalkiewicz Antoni	zorganizowanie wyjazdu	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, konfiskata mienia
370	Prasoł Władysław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (zginął w więzieniu w nieznanych okolicznościach)
371	Prześlak Helena	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
372	Prześlak Jan	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
373	Przybylski Piotr	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
374	Puła Izabela	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
375	Puła Janina	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
376	Puła Władysław	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
377	Puła Wojciech	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
378	Puła Zofia	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
379	Puszkciem Helena	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
380	Radulski Zygmunt	transport	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara grzywny, zwolnienie
381	Radziejowska Lucyna Władysława	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
382	Radzik Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, rozstrzelanie
383	Raszeja Franciszek	pomoc medyczna	zamordowanie
384	Rek Walenty	dostarczanie żywności	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, brak informacji o dalszych losach
385	Rembas Szczepan	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
386	Repliński Stanisław	pomoc w ucieczce z getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
387	Rębiś Anna	ukrywanie	pobicie, rozstrzelanie na miejscu
388	Rębiś Jan	ukrywanie	poszukiwanie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
389	Rębiś Józef	ukrywanie	pobicie, rozstrzelanie na miejscu
390	Rębiś Karol	ukrywanie	pobicie, rozstrzelanie na miejscu
391	Rębiś Wiktoria	ukrywanie	pobicie, rozstrzelanie na miejscu
392	Rębiś Władysław	brak informacji	aresztowanie, torturowanie
393	Rębiś Zofia	ukrywanie	pobicie, rozstrzelanie na miejscu
394	Rogińska Janina	ukrywanie	torturowanie, rozstrzelanie
395	Rogozińska Maria	ukrywanie	rozstrzelanie
396	Rogoziński Piotr	ukrywanie	rozstrzelanie
397	Roman Henryk	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, ucieczka z obozu
398	Rosłaniec Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
399	Różańska Maria	sprzedaż fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu
400	Różycki Jan Piotr	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
401	Ryba Józef	dostarczanie żywności, ukrywanie	aresztowanie, pobicie, rozstrzelanie
402	Rybkowski Stefan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
403	Rycerz Anna	ukrywanie, transport, zorganizowanie schronienia	aresztowanie, pobyt w więzieniu, rozstrzelanie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
404	Rydel Tadeusz	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 1 rok więzienia)
405	Rydzewski Antoni	ukrywanie	pobicie, rozstrzelanie na miejscu
406	Sadowski Tadeusz	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
407	Samojedny Jan	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
408	Samojedny Maria	ukrywanie	pobicie, rozstrzelanie na miejscu
409	Segielin Roman	ukrywanie, dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, rozstrzelanie
410	Sergot Antoni	dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu (zmarł w więzieniu)
411	Seweryn Władysław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonano)
412	Siwiński Jan	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
413	Skłodowski Włodzimierz	ukrywanie	aresztowanie, utrata mienia, zwolnienie
414	Skłodowska Aleksandra	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
415	Skłodowska Amelia	ukrywanie	aresztowanie, utrata mienia, zwolnienie
416	Skłodowska Apollonia	ukrywanie	aresztowanie, utrata mienia, zwolnienie
417	Skłodowska Cecylia	ukrywanie	aresztowanie, utrata mienia, zwolnienie
418	Skłodowska Irena	ukrywanie	aresztowanie, utrata mienia, zwolnienie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
419	Skłodowska Natalia	ukrywanie	aresztowanie, utrata mienia, zwolnienie
420	Skłodowski Hieronim	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
421	Skłodowski Leonard	ukrywanie	aresztowanie, utrata mienia, zwolnienie
422	Skwarlińska Leokadia	ukrywanie, dostarczanie żywności	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
423	Skwarski Józef	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
424	Slazyk Andrzej	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
425	Słapa Aleksander	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
426	Sobczyk Stefania	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
427	Socha Rozalia	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
428	Sosnowski Józef	współpraca z organizacją żydowską	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
429	Stanisławski Zbigniew	dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
430	Stefanek Barbara	brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
431	Stradomska Zofia	ukrywanie	pobicie
432	Stradomski Feliks	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
433	Stradowska Maria	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
434	Stradowski Waław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
435	Strauchhold Norbert Czesław	zorganizowanie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 6 lat)
436	Stroszczyński Leon	dostarczanie żywności	aresztowanie, kara śmierci (wykonano)
437	Struś Jan	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
438	Styczyński Zygmunt	dostarczanie żywności do getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu
439	Sułocha Antoni	ukrywanie, pomoc w ucieczce za granicę	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
440	Surdel Stefania	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
441	Sygizman Antonina	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, śmierć w więzieniu
442	Szczepańska Florentyna	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
443	Szczurek Florian	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
444	Szczurek Karolina	ukrywanie	pobicie
445	Szczurek Wojciech	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w trakcie transportu ewakuacyjnego

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
446	Szczygieł Zygmunt	utrzymywanie kontaktów	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
447	Szczytowska Alicja	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
448	Szmaciarska Józefa	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
449	Szmarciarski Jakub	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
450	Szperkiewicz Waleria	ukrywanie, zorganizowanie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 5 lat)
451	Szramek Michał	ukrywanie, dostarczanie korespondencji, dostarczanie pieniędzy	aresztowanie, pobyt w więzieniu
452	Szuba Aniela	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
453	Szwaja Stanisław	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
454	Szwarc-Fiter Genowefa	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
455	Ścierka Stefan	transport	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 3 lata więzienia)

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
456	Śledź Jadwiga	ukrywanie, transport, zorganizowanie schronienia	aresztowanie, pobyt w więzieniu, rozstrzelanie
457	Śnieżek Danuta	ukrywanie, dostarczanie żywności	pobicie
458	Tarabicki Piotr	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
459	Tarłowski Jan	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 3 lata)
460	Tchorzewska (Tchórzewska) Emilia	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
461	Trzecińska Wiesława	dostarczanie żywności, przyzwolenie na ukrywanie	aresztowanie, torturowanie, rozstrzelanie
462	Trzeciński Paweł	zatrudnienie, przyzwolenie na ukrywanie	aresztowanie, torturowanie, rozstrzelanie
463	Tyczyński Władysław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 1 rok więzienia)
464	Uziębło Ludwik	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu
465	Wachłaczanko Paweł	pomoc w ucieczce z getta, ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
466	Waczkowski Mateusz Tadeusz	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
467	Waczkowski Paweł	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
468	Walerowicz Konstanty (lub Konstantyn)	pomoc w ucieczce	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
469	Waściński Bolesław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
470	Wernej Nikolaus	przyzwolenie na ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 5 lat więzienia)
471	Weyssenhoff-Zielewicz Aleksandra	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
472	Więckowski Zygmunt	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
473	Węglarz Józef	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, zwolnienie
474	Wężowska (Węzowska) Marie	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (brak wyroku), brak informacji o dalszych losach
475	Wiaderek Jan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie
476	Widera Stanisław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (zamieniona na 1 rok więzienia)
477	Wiecheć Piotr	ukrywanie	aresztowanie, rozstrzelanie
478	Wiecheć Regina	ukrywanie	aresztowanie, rozstrzelanie
479	Wiktorzak Aleksander	dostarczanie żywności	rozstrzelanie na miejscu

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
480	Wiktoś Jan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, kara śmierci (wykonana)
481	Włodarczyk Jan	handel	aresztowanie, pobyt w więzieniu
482	Wojdyło Szymon	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
483	Wojnar Jan	pomoc w transporcie	aresztowanie, zwolnienie
484	Wojton Dorota	ukrywanie	aresztowanie, kara śmierci (zamieniona na 3 lata więzienia), pobyt w obozie jenieckim
485	Wojtyniak Bernard	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
486	Wołosewicz Stefania	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 6 miesięcy)
487	Wołosewicz Władysław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu (wyrok 6 miesięcy)
488	Woźniak Janina	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
489	Wójcik Stanisław	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
490	Wrońska Henryka	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
491	Wróbel Franciszek	ukrywanie, dostarczanie żywności	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zwolnienie

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
492	Wyderski Jan	ukrywanie, zorganizowanie fałszywych dokumentów	aresztowanie, pobyt w więzieniu, brak informacji o dalszych losach
493	Wysmulska Zofia	ukrywanie	rozstrzelanie na miejscu
494	Zachwieja Andrzej	dostarczanie towarów do getta	aresztowanie, pobyt w więzieniu
495	Zagalska Amalia	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu
496	Zagalska Janina	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu
497	Zapaśnik Józefa	przyzwolenie na ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
498	Zalewski Józef	brak informacji	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
499	Zawada Jan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym, śmierć w obozie
500	Zawada Piotr Paweł	brak informacji	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
501	Zawodnik Jan	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, zmarł w więzieniu
502	Zbudowski Georg	dostarczanie korespondencji, dostarczanie pieniędzy, zorganizowanie transportu	aresztowanie, kara śmierci (brak informacji o wykonaniu wyroku)
503	Zwarycz Anna	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, uniewinnienie, brak informacji o dalszych losach

Lp.	Nazwisko i Imię	Forma udzielonej pomocy	Rodzaj represji
504	Zychowicz Józef	doprowadzenie do miejsca schronienia	aresztowanie, pobyt w więzieniu (brak informacji o wysokości wyroku)
505	Żabińska Zofia	ukrywanie	aresztowanie, umieszczenie w obozie koncentracyjnym
506	Żak Jan	zorganizowanie schronienia, brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
507	Żak Wojciech	zorganizowanie schronienia, brak informacji	rozstrzelanie na miejscu
508	Żerkowski Wacław	ukrywanie	aresztowanie, pobyt w więzieniu, umieszczenie w obozie koncentracyjnym

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAN – Archiwum Akt Nowych
AFB – Archiwum Federalne w Berlinie
AFL – Archiwum Federalne Oddział w Ludwigsburgu
AIPN – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (centrala)
AIPN Bi – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku
AIPN Ka – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach
AIPN Ki – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach
AIPN Kr – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie
AIPN Po – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu
AIPN Rz – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie
AIPN Wr – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu
AMG-R – Archiwum Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy
AMMwŻ – Archiwum Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie
AMS – Archiwum Muzeum Stutthof
ANKr – Archiwum Narodowe w Krakowie
APC – Archiwum Państwowe w Częstochowie
APKi – Archiwum Państwowe w Kielcach
APŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi
APMA-B – Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau
APMnM – Archiwum Państwowego Muzeum na Majdanku
APP – Archiwum Państwowe w Poznaniu
APR – Archiwum Państwowe w Radomiu
APW – Archiwum Państwowe w Warszawie
ASG – Ankiety Sądów Grodzkich
AŻIH – Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie
GKBBZHWp – Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce

- OBEP – Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej
- OKBZH – Okręgowa Komisja Badań Zbrodni Hitlerowskich
- OKBZpNP – Okręgowa Komisja Badań Zbrodni przeciwko Narodowi
Polskiemu
- OKŚZpNP – Okręgowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi
Polskiemu
- SwNŚ – Sprawiedliwy wśród Narodów Świata
- YV – Yad Vashem

**MATERIAŁY PROCESOWE I PROKURATORSKIE
NIEMIECKICH SĄDÓW SPECJALNYCH**

Balicka Katarzyna z domu Bezronk, urodzona 10 czerwca 1896 r. w Siemianówce (powiat lwowski), córka Jana i Joanny z domu Samborskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Józef, zawód: gospodyni domowa, zamieszkała w okresie okupacji w Siemianówce.

Balicki Józef, urodzony 15 lutego 1893 r. w Siemianówce (powiat lwowski), syn Jana i Katarzyny z domu Czuchnowskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Katarzyna z domu Bezronk, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Siemianówce.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z synami Władysławem i Stanisławem od 17 grudnia 1942 r.¹ udzielali schronienia dwóm mężczyznom narodowości żydowskiej (Rubinowi i Mosesowi Pasternakom). Ponadto dostarczali żywność oraz zorganizowali radioodbiornik. Żydzi byli im znani jeszcze z okresu międzywojennego. Małżeństwo Balickich otrzymywało od ukrywających się mężczyzn zapłatę, jednak na podstawie materiałów procesowych nie można jednoznacznie ustalić, czy pieniądze przeznaczone były wyłącznie na zakup żywności i koszty związane z utrzymaniem, czy też stanowiły formę zapłaty za udzieloną pomoc. Ukrywający się bracia zostali zadenuncjowani przez sąsiadów.

Katarzyna i Józef Baliccy zostali aresztowani 5 lutego 1944 r.² przez policję ukraińską z posterunku w miejscowości Szczerzec i osadzeni w więzieniu we Lwowie, skąd 17 marca 1944 r. przeniesiono ich do więzienia w Rzeszowie, a następnie do Krakowa. 25 lipca 1944 r. wyrokiem Sądu Specjalnego w Krakowie zostali skazani na karę śmierci, którą 16 listopada 1944 r. zamieniono na dwa lata więzienia w stosunku do Katarzyny Balickiej i trzy lata więzienia w stosunku do Józefa Balickiego. Katarzyna Balicka od 1 sierpnia 1944 r. odbywała zasądzoną karę w kobiecym zakładzie karnym w Jaworze (numer w rejestrze więźniów 515/44), natomiast Józef Balicki w więzieniu w Legnicy (numer w rejestrze więźniów 293/44), gdzie prawdopodobnie zginął (data nieznana)³.

¹ W *Księdze Sprawiedliwych...* zawarto informację, że ukrywający się bracia Pasternakowie wydostali się z getta przy pomocy Władysława i Stanisława dopiero latem 1943 roku (s. 18).

² Inna data zatrzymania – 1 luty 1944 r. [za:] Syrnok J., *Historia Józefa Balickiego...*

³ J. Syrnok podaje informację, że Józef Balicki został prawdopodobnie stracony w więzieniu we Wrocławiu [za:] Syrnok J., *Historia Józefa Balickiego...*

Zostali uhonorowani tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata
14 stycznia 1985 r.

Źródło: *AAN, Komitet dla Upamiętnienia Polaków Ratujących Żydów, Relacja Edwarda Zawady, nr 401; AFB, Sąd Specjalny w Krakowie, R. 137/32; AIPN Wr; OKBZH, S. 12/70, Protokół przesłuchania świadka Katarzyny Balickiej w OKBZH we Wrocławiu przez wiceprokuratora Jana Sipowicza, b.p.*

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, s. 18; Syrnyk J. *Historia Józefa Balickiego* [w:] „*Kto w takich czasach Żydów przechowuje?...*” *Polacy niosący pomoc ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej*, red. A. Namysło, Warszawa 2009, s. 145–156.

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Bernatowicz Józef, urodzony 10 stycznia 1879 r. w Jarosławiu, syn Antona i Ewy z domu Buhalskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Anna z domu Halujko, zawód: murarz, zamieszkały w okresie okupacji niemieckiej we Lwowie.

Bernatowicz Anna z domu Halujko, urodzona 13 lipca 1879 r. w Przemysłu, córka Wasyla i Anastazji z domu Hamadiuk, narodowość ukraińska, wyznanie greckokatolickie, mąż Józef, gospodyni domowa, zamieszkała w okresie okupacji niemieckiej we Lwowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Małżeństwo Bernatowicz w piwnicy swojego domu przy ulicy Wniebowstąpienia 82 około dziewięciu miesięcy ukrywało dziewięcioro uciekinierów z getta lwowskiego: Szymona, Lilianę, Ritę i Annę Gotesman, Basię Kampf, Karolinę Karol, Szela Friedberga, Mariana Neu i Henia Haubera. Początkowo utrzymywali się oni z własnych pieniędzy, a potem z pieniędzy, które dostarczał im Żyd Halben, ukrywający się w Winnikach koło Lwowa pod nazwiskiem Kazimierz Purski. Stopniowo przybywali do domu Bernatowiczów kolejni Żydzi.

Na skutek anonimowego donosu 9 grudnia 1943 r. dom Bernatowiczów został otoczony przez 24 ukraińskich i 2 niemieckich policjantów. Tego dnia aresztowano małżeństwo Bernatowiczów. Osadzono ich najpierw w więzieniu policyjnym, a od 14 kwietnia 1944 r. w niemieckim zakładzie karnym we Lwowie. Ich sprawą zajęła się prokuratura przy Sądzie Specjalnym we Lwowie. Obydwoje zdaniem prokuratury uczynili wykroczenie przeciw rozporządzeniu o ograniczeniach pobytu w Generalnym Gubernatorstwie z 10 listopada 1942 r. Sąd skazał Józefa Bernatowicza na karę śmierci, natomiast jego żonę na trzy lata więzienia o zastrzonym rygorze.

Kara śmierci, na którą został skazany Józef Bernatowicz, nie została wykonana z powodu nagłej ewakuacji niemieckich urzędów ze Lwowa i zwolnienia wszystkich więźniów, których z powodów logistycznych nie można było przetransportować do innego zakładu karnego. Dalsze losy Bernatowicza nie są znane. Natomiast Anna Bernatowicz trafiła do więzienia o zastrzonym rygorze dla kobiet w Jaworze.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/50.

Autor: Aleksandra Namysło

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Chudziak Stanisława, urodzona 17 lutego 1894 r. w Mogielnicy (powiat grójecki), zawód: ogrodnik, zamieszkała w okresie okupacji w Lublinie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzieliła schronienia osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana 9 czerwca 1943 r. i osadzona w więzieniu w Lublinie. Wyrokiem Sądu Specjalnego z Lublinie została skazana na karę 2 lat i 6 miesięcy więzienia. 12 stycznia 1944 r. osadzono ją w Lager I Gefangenenlager Rodgau-Dieburg.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Lublinie, R. 137/73.

Autor: Grzegorz Onoszko, Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Dzieglewski Jan, urodzony 6 czerwca 1892 r. w Chełmie, narodowość polska, zawód: murarz, zamieszkały w okresie okupacji w Puławach.

Ścierka Stefan, urodzony 10 grudnia 1904 r. w Przybysławicach, zawód: kierowca, zamieszkały w okresie okupacji w Puławach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Zorganizowali odpłatnie transport samochodem z Opola do Puław dwunastu słowackich Żydów (5 kobiet i 7 dzieci, w tym jednej osoby o nazwisku Don, brak danych personalnych pozostałych osób). Zostali za to aresztowani w Puławach: Jan Dzieglewski 27 maja 1942 r., Stefan Ścierka 28 maja 1942 r., a następnie osadzeni w więzieniu w Lublinie. 2 sierpnia 1944 r. wyrokiem Sądu Specjalnego w Lublinie zostali skazani na karę śmierci, którą później decyzją generalnego gubernatora zamieniono na 3 lata więzienia. Karę odbywali w więzieniu w Landsbergu.

***Źródło:** AFB, Sąd Specjalny w Lublinie, R. 137/36.*

Autorzy: Grzegorz Onyszko, Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Gargas-Różycka Zofia z domu Mycka⁴, urodzona 27 marca 1900 r. w Jabłonce (powiat brzozowski), córka Wincentego i Pauliny z domu Kozickiej, mąż Jakub, zawód: gospodyni domowa, zamieszkała w okresie okupacji w Brzozowie.

Gargas Jakub, urodzony 27 lipca 1881 r. w Woli Jasienickiej (powiat brzozowski), syn Stanisława i Marianny z domu Sawik, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Zofia z domu Mycka, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Brzozowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od listopada 1942 r. w swoim domu przy ul. Podlesie 4 udzielali schronienia znajomym Żydom – Heni Katz wraz z synem. Ukrywana Żydówka partycypowała w kosztach swojego utrzymania. Po otrzymaniu donosu gestapo przeprowadziło 9 lutego 1944 r. rewizję w domu Gargasów. W wyniku rewizji Henia Katz wraz z synem zostali rozstrzelani. Zofia i Jakub Gargas zostali aresztowani i skazani 19 kwietnia 1944 r. wyrokiem Sądu Specjalnego w Rzeszowie na karę śmierci, zamienioną następnie na karę 3 lat pozbawienia wolności. Zofia Gargas, począwszy od 7 sierpnia 1944 r., odbywała karę w obozie jenieckim Rodgau-Dieburg. Brak informacji o losach Jakuba Gargasza, prawdopodobnie został wywieziony do obozu w Rzeszy. Obydwoje przeżyli wojnę.

Zofia i Jakub Gargas zostali uhonorowani tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 8 maja 1979 r.

Źródło: *AFB, Sąd Specjalny w Rzeszowie, R. 137/21; AIPN Rz, OKBZH, II Ds. 60/68, Akta śledcze w sprawie przeciwko sędziemu Sądu Niemieckiego w Rzeszowie Friedrichowi Aldenhoffowi.*

Bibliografia: Bartoszewski W., Lewinówna Z., *Ten jest z Ojczyzny mojej: Wspomnienia z lat 1939–1945*, Kraków 1969, s. 849; Bielawski W., Pilichowski C., *Zbrodnie dokonane na Polakach przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1981, GKBZHwP, tom IV, s. 221, 222;

⁴ W aktach sądowych widnieje nazwisko rodowe Mycka [za:] *AFB, Sąd Specjalny w Rzeszowie, R. 137/21.*

Berenstein T., Rutkowski A., *Pomoc Żydom w Polsce 1939–1945*, Warszawa 1963, s. 44;

Kałuski M., *Wypełniali przykazanie miłosierdzia*, Warszawa 2000, s. 136;
Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego: D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, s. 177–178;

Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 42, 43, 47, 164;

Wroński S., Zwolak M., *Polacy – Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1971, s. 447.

Autor: Elżbieta Rączy

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Mirosław Sikora

Hornung Magdalena z domu Franz, urodzona 28 października 1897 r. w Kimirzu (powiat złoczowski), narodowość niemiecka, wyznanie rzymskokatolickie, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkała w Kimirzu.

Zbudowski Georg, urodzony 4 maja 1898 r. w Horożance Małej (powiat stryjski), narodowość niemiecka, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkała w Przemyślanach.

Płocica Józefa, urodzona 1 grudnia 1913 r. w Rosniatowie (Roźniatowie) (powiat jarosławski), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: urzędniczka hotelowa, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkała we Lwowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Magdalena Hornung dwukrotnie w grudniu 1943 r. dostarczyła przekazaną jej przez osobę narodowości żydowskiej korespondencję nieznaną jej Józefie Płocicy we Lwowie, która zorganizowała nielegalny transport uciekinierów z getta lwowskiego prawdopodobnie na teren Węgier. W akcji tej współuczestniczył również Georg Zbudowski, pośrednicząc w dostarczaniu korespondencji i pieniędzy w celu wynajęcia ciężarówki do transportu. Ponadto w grudniu 1943 r. żandarmi znaleźli w domu Hornung Żydówkę o nazwisku Blank oraz ukrytego w sianie na strychu mężczyznę narodowości żydowskiej. Aresztowanie nastąpiło na skutek wydania ich przez Białorusina Sesmova, który miał zorganizować ciężarówkę do przewozu zbiegłych Żydów z Przemyślan na Węgry.

Rozprawa Sądu Specjalnego przy niemieckim Sądzie we Lwowie, wydział zamiejscowy w Görlitz odbyła się 16 grudnia 1944 r. Magdalena Hornung została skazana na trzy lata więzienia o zastrzonym rygorze, natomiast Zbudowski i Płocica zostali skazani na śmierć. 9 stycznia 1945 r. prokurator w Görlitz w porozumieniu z przewodniczącym Sądu Specjalnego poparł w piśmie do rządu Generalnego Gubernatorstwa (Wydział Sądownictwa) zamianę w drodze aktu łaski kary śmierci Płocicy i Zbudowskiego na karę pięciu lat więzienia o zastrzonym rygorze. Brak informacji zarówno o realizacji tego wniosku, jak i o dalszych losach Płocicy i Zbudowskiego.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/37.

Autor: Aleksandra Namysłó

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Hubicki Wiktor, urodzony 17 lutego 1899 r. w Przemyślu, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: księgowy, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkały we Lwowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wiktor Hubicki ukrywał w swoim mieszkaniu sześcioro Żydów. Latem 1943 r. przyjął do swojego domu dr. Brilla i jego dwudziestopięcioletnią córkę. Wcześniej, w okresie okupacji sowieckiej, Hubicki znalazł schronienie i pracę u dr. Brilla. Niedługo po przyjęciu pierwszych dwóch osób u Hubickiego zjawili się kolejni uciekinierzy z getta: Lapter z żoną, Weinberg i młoda Żydówka Schmaus. Hubicki ukrywał ich bezinteresownie, za ich pieniądze kupował im żywność.

Hubicki został zatrzymany 25 stycznia 1944 r. W oczekiwaniu na proces został osadzony w niemieckim areszcie w Krakowie, a następnie w Görlitz, dokąd ewakuowano sąd specjalny ze Lwowa, który prowadził sprawę Hubickiego. Rozprawa odbyła się 30 grudnia 1944 r. Hubicki został skazany na karę śmierci. 9 stycznia 1945 r. prokurator w porozumieniu z przewodniczącym Sądu Specjalnego wystosował do Głównego Wydziału Sądownictwa rządu Generalnego Gubernatorstwa w Krakowie prośbę o ulaskawienie, w której proponowano zamianę kary śmierci na karę 5 lat ciężkiego więzienia. W dokumentach sądowych nie ma informacji o wykonaniu na Hubickim kary śmierci.

***Źródło:** AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/18.*

Autor: Aleksandra Namysło

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Janczyszyn Stanisława, urodzona 7 lutego 1906 r. w Popelnikach (powiat śniatyński), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: sprzedawczyni, w okresie okupacji zamieszkała we Lwowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Stanisława Janczyszyn 3 grudnia 1943 r. została skazana na karę śmierci za udzielanie pomocy Żydom. Kara została aktem łaski generalnego gubernatora z 20 maja 1944 r. zamieniona na 3 lata więzienia. Bliższych informacji na temat przyczyn represji w aktach prokuratury brak. Z zakładu karnego we Lwowie Stanisławę Janczyszyn przeniesiono do zakładu karnego w Krakowie, potem do więzienia dla kobiet o zaostrzonym rygorze w Jaworze. 7 sierpnia 1944 r. została przetransportowana do obozu dla kobiet Gross Rohrheim⁵ przy obozie dla więźniów w Rotgau w Hesji. Ponieważ była ciężko chora, w listopadzie 1944 r. za pośrednictwem adwokata zwróciła się do prokuratury lwowskiej z siedzibą w Görlitz o wstrzymanie odsiadki kary i leczenie w Zakopanem, gdzie mieszkali jej krewni. Prokurator odrzucił jednak tę prośbę. Brak informacji o dalszych losach Stanisławy Janczyszyn.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/80.

Autor: Aleksandra Namysłó

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

⁵ Inne źródła podają Dieburg (Lager I).

Jungowski Edmund, urodzony 17 października 1893 r. w Duraju (obecnie powiat zgierski), syn Hipolita i Hipolity z domu Czerwińskiej, wyznanie ewangelickie, zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Zatrudniony w zakładzie „Warschauer Aufzugsfabrik A.G.” produkującym windy i dźwigi. Na prośbę jednego z przełożonych kilkakrotnie udzielił schronienia w swoim mieszkaniu przy ulicy Ikara 11/1 w Warszawie kobiecie narodowości żydowskiej (Lilli Groniewskiej) zamieszkałej w Wólce koło Grójca, w trakcie jej pobytów w Warszawie. Na skutek donosu złożonego przez żołnierza niemieckiego, został aresztowany 22 czerwca 1941 r. i skazany wyrokiem Sądu Niemieckiego w Warszawie na karę 4 miesięcy pozbawienia wolności. Lilla Groniewska została skazana za podróżowanie koleją oraz brak opaski z Gwiazdą Dawida na 6 miesięcy pozbawienia wolności.

Źródło: APW, Sąd Niemiecki w Warszawie, sygn. 2235.

Autor: Marcin Urynowicz

Juszczykowska Karolina, urodzona 1 lipca 1898 r. w Budkowie (powiat tomaszowski), córka Hieronima i Katarzyny z domu Kwardowskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: robotnica fabryczna, zamieszkała w okresie okupacji w Tomaszowie Mazowieckim.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Przez 6 tygodni udzielała schronienia dwóm mężczyznom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), w zamian za co otrzymywała od nich regularną zapłatę pieniężną. Na skutek donosu jednego z żołnierzy niemieckich stacjonujących w Tomaszowie Mazowieckim, który widział uzbrojonych mężczyzn wchodzących do jej domu, policja ochronna oraz żandarmeria niemiecka 23 lipca 1944 r. przeprowadziła rewizję w domu Karoliny Juszczykowskiej. Ukrywający się Żydzi zostali rozstrzelani, a Karolina Juszczykowska aresztowana i osadzona w więzieniu policyjnym w Tomaszowie Mazowieckim. 23 sierpnia 1944 r. została skazana wyrokiem Sądu Specjalnego w Piotrkowie na karę śmierci i przetransportowana do więzienia sądowego w Piotrkowie Trybunalskim. 12 października 1944 r. generalny gubernator odmówił prawa łaski. 2 września 1944 r. Karolina Juszczykowska została przeniesiona do obozu jenieckiego Rodgau-Dieburg, a następnie do więzienia karnego Preungesheim koło Frankfurtu nad Menem, gdzie 9 stycznia 1945 r. wykonano karę śmierci.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Piotrkowie, R. 137/33.

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Mirosław Sikora

Kalek Weronika, urodzona 25 grudnia 1911 r. w Orzechowie (powiat radomszczański), narodowość polska, zawód: pomoc domowa, zamieszkała w okresie okupacji w Radomsku.

Abram⁶ (Abramowicz) Natalia, urodzona 2 października 1897 r. w Radomsku, córka Fryderyka Abramowicza, wpisana na volkslistę, zamieszkała w okresie okupacji w Radomsku.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Natalia Abram od stycznia 1943 r. udzielała schronienia zbiegłej z getta radomszczańskiego rodzinie narodowości żydowskiej (małżeństwu Steinlaufów z dwójką dzieci i ciotką pani Steinlauf). Rodzinie Steinlauf pomagała również ich przedwojenna służąca Weronika Kalek, która w maju 1943 r. odprowadziła ukrywające się dzieci z domu Natalii Abram do innych miejsc schronienia w Częstochowie. Zaopatrzeniem ukrywających się Żydów zajmowały się wspólnie Weronika Kalek i Natalia Abram, przy czym Weronika Kalek dostarczała zaopatrzenie dla obu ukrywających się w różnych miejscach dzieci państwa Steinlauf. Zarówno Kalek, jak i Abram udzielały pomocy bezinteresownie.

Obie kobiety zostały aresztowane w maju 1943 r. i wyrokiem Sądu Specjalnego w Częstochowie z dnia 21 października 1943 r. skazane na karę śmierci. Decyzją generalnego gubernatora z 10 lutego 1944 r. wyrok dla Natalii Abram został w drodze ułaskawienia zamieniony na 5 lat ciężkiego więzienia. 15 sierpnia 1944 r. została ona przeniesiona do więzienia w Brzegu⁷. Brak informacji o dalszych losach Weroniki Kalek. W *Księdze Sprawiedliwych...* przedstawiono odmienny przebieg wypadków. Według tego źródła Weronika Kalek podjęła próbę przetransportowania czterech ukrywających się Żydów w inne, nieznanne bliżej miejsce. Podczas przeprowadzania przetrzutu na skutek zdrady mężczyzny, który miał odebrać ukrywające się osoby, została wraz z Żydami zamordowana przez gestapo.

Natalia Abram i Weronika Kalek zostały uhonorowane tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 20 lipca 1978 r.

⁶ W aktach procesowych Sądu Specjalnego w Częstochowie występuje wyłącznie jako Abram Natalia – we wszystkich innych źródłach jako Abramowicz.

⁷ W *Księdze Sprawiedliwych...* zawarto informację, że trafiła do obozu koncentracyjnego Ravensbrück, gdzie przebywała do końca wojny (t. I, s. 2).

Źródło: *AFB, Sąd Specjalny w Częstochowie, R. 137/96.*

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. wyd. pol. D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. I, s. 2.

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Karasiński Józef, urodzony 19 marca 1907 r. w Daleszycach (obecnie powiat kielecki), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji niemieckiej w Daleszycach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielał pomocy osobom narodowości żydowskiej (w akcie oskarżenia mowa o dwóch przypadkach udzielenia pomocy, nazwiska oraz forma pomocy nieznane), za co został aresztowany. 6 maja 1943 r. Sąd Specjalny w Kielcach skazał go na 3 lata i 6 miesięcy więzienia, wliczając w poczet kary 7 miesięcy pobytu w areszcie. Karę odbywał początkowo w więzieniu w Kielcach, a następnie, 5 listopada 1943 r., został przeniesiony do więzienia w Strzelcach Opolskich, skąd przetransportowano go 11 listopada 1943 r. do obozu Blechhammer (numer obozowy 1783/43). Brak informacji o jego dalszych losach.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Kielcach, R. 137/22.

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Kowalska Anna z domu Penda, urodzona 19 czerwca 1908 r. w Kawenczynie, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: gospodyni domowa, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkała w Warszawie.

Szperkiewicz (Sperkiewicz) Waleria z domu Blaskiewicz (Błaśkiewicz) urodzona w sierpniu 1898 r. w Szmulinie (powiat Płońsk), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: gospodyni domowa, w okresie okupacji zamieszkała w Warszawie.

Strauchhold Norbert Czesław, urodzony 13 marca 1903 r. w Warszawie, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: kontroler biletów tramwajowych, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkały w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Anna Kowalska i Waleria Szperkiewicz od 6 września 1942 r. przez siedem dni za wynagrodzeniem udzielały schronienia uciekinierkom z getta warszawskiego: Chawie Gener i nieznaney z nazwiska kobiecie narodowości żydowskiej, którą Kowalska знаła sprzed wojny. Szperkiewicz pośredniczyła w pozyskaniu fałszywych dokumentów, które za wynagrodzeniem zdobył Norbert Strauchhold.

Kowalska, Szperkiewicz i Strauchhold zostali zatrzymani na skutek wydania ich przez Gener, która została zatrzymana przez niemiecką policję 15 września 1942 r. Kowalska i Szperkiewicz trafiły do aresztu przy ul. Daniłowiczowskiej 7.

Sprawą trójki oskarżonych zajmował się Sąd Specjalny w Warszawie na posiedzeniu z 9 marca 1943 r. Sąd niemiecki postanowił wymierzyć Kowalskiej i Szperkiewicz karę 5 lat więzienia o zastrzonym rygorze, a Strauchholdowi 6 lat. Oskarżonych pozbawiono dodatkowo praw obywatelskich na 4 lata. 28 kwietnia 1943 r. zarząd penitencjarny w Warszawie postanowił, aby Szperkiewicz i Kowalską przenieść do więzienia dla kobiet w Walendowie. Szperkiewicz w grudniu 1943 r. została przetransportowana do obozu Rodgau-Dieburg. Strauchhold został osadzony w więzieniu w Nowym Wiśniczu, a w sierpniu 1944 r. przetransportowano go do więzienia w Wolfenbüttel.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Warszawie, R. 137/290.

Opracowanie: Aleksandra Namysło

Tłumaczenie materiału źródłowego: Jakub Grudniewski

Krajewska Eugenia, urodzona 5 października 1895 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywała ósmioletnią Żydówkę Helenę Gawrzewską, za co została aresztowana przez gestapo (data oraz okoliczności zatrzymania nieznane), a następnie osadzona w więzieniu na Montelupich w Krakowie. W bliżej nieznanym czasie została wywieziona do obozu w Ravensbrück. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: ANKr, Prokuratura Specjalnego Sądu Karnego w Krakowie, sygn. 33.

Autor: Grzegorz Onyszko

Krawczuk Stanisława z domu Tuziak, urodzona 22 października 1903 r. we Lwowie, córka Grzegorza i Anieli z domu Trojanowic, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: urzędniczka, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkała na przedmieściach Lwowa w Krzywczycach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od 1 sierpnia 1942 r. ukrywała w swoim mieszkaniu aptekarza Juliana Edelmana, którego poznała w 1938 r. we Lwowie. Powodem, dla którego udzielała mu schronienia, był dług wdzięczności, ponieważ Edelman za czasów sowieckiej okupacji Lwowa pozwolił ukrywać się w swoim domu małżonkom Krawczuk. Krawczuk nie pobierała od niego pieniędzy za pobyt. Przyjmowała jedynie pieniądze na utrzymanie.

Krawczuk została aresztowana 7 lutego 1944 r. i odstawiona do więzienia policyjnego we Lwowie przy ul. Łąckiego. Edelman został zastrzelony następnego dnia podczas próby ucieczki z komisariatu policji ukraińskiej. Początkowo próbowano sprawę rozwiązać przez postawienie Krawczuk przed sądem doraźnym, jednak z powodu niebezpieczeństwa ucieczki odstąpiono od tego. 15 marca 1944 r. przewieziono ją do Niemieckiego Zakładu Karnego w Rzeszowie, dwa tygodnie później do Niemieckiego Zakładu Karnego w Krakowie. Termin rozprawy przed Sądem Specjalnym we Lwowie (wówczas przeniesiony do Krakowa) wyznaczono na 28 lipca 1944 r. Ostatecznie, z powodu ewakuacji urzędów niemieckich na zachód, rozprawa przeciwko Krawczuk w Krakowie się nie odbyła, a oskarżoną przetransportowano 1 sierpnia 1944 r. do obozu dla kobiet w Jaworzu, a następnie do więzienia w Görlitz. Tam 4 listopada 1944 r. odbył się jej proces, w którym Lwowski Sąd Specjalny w Görlitz skazał Krawczuk na karę śmierci. Wyrok ten aktem łaski generalnego gubernatora Hansa Franka z 15 grudnia 1944 r. zamieniono na 3 lata więzienia. Krawczuk przetransportowano do aresztu śledczego we Wrocławiu. Nie wiadomo, jak potoczyły się jej losy do momentu zakończenia wojny.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/134.

Autor: Aleksandra Namysłó

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Kułaga Stanisław, urodzony 10 grudnia 1916 r. w Daleszycach (obecnie powiat kielecki), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Daleszycach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Pod koniec września 1942 r., tuż przed akcją wysiedleńczą, daleszycy Żydzi o nazwiskach Torba, Rusin i Stanisławski zwrócili się z prośbą do Stanisława Kułagi o przewiezienie ich do Chmielnika. Za udzielenie pomocy obiecali mu zapłatę. Kułaga zgodził się zorganizować transport. Został za to aresztowany 26 września 1942 r., a następnie 28 września 1942 r. osadzony w więzieniu w Kielcach. 6 maja 1943 r. Sąd Specjalny w Kielcach skazał go na 3 lata więzienia, wliczając w poczet kary 7 miesięcy pobytu w areszcie. Odbywał zasądzoną karę w więzieniu w Kielcach, skąd zbiegł 3 czerwca 1943 r. podczas wykonywania prac w ogrodzie. Brak informacji o jego dalszych losach.

***Źródło:** AFB, Sąd Specjalny w Kielcach, R. 137/22; AIPN Ki, 53/3886 (Zk.Ko 9/93), Korespondencja ogólna w sprawach działalności śledczej dotyczącej zbrodni hitlerowskich – Stanisław Kułaga (Franciszka Abram), Maria Lasek, Stanisław Abram, Wanda Wojciechowska; APKi, Więzienie w Kielcach, sygn. 1156; ibidem, 1148.*

Autor: Tomasz Gonet, Edyta Krężolek

Kukielka Jan, urodzony 14 czerwca 1884 r. w Bukowinie (powiat biłgorajski), syn Wojciecha i Anastazji z domu Dzidy, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Franciszka z domu Dorosz, zawód: malarz, zamieszkały w okresie okupacji w Bukowinie.

Dorosz Kazimierz, urodzony 17 września 1895 r. w Korchowiu (powiat biłgorajski), syn Kazimierza i Katarzyny z domu Malek, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Bukowinie (powiat biłgorajski).

Hubka Michał, urodzony 11 września 1915 r. w Bukowinie (powiat biłgorajski), syn Wawrzyńca i Katarzyny z domu Szymanik, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Bukowinie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Michał Hubka od listopada 1942 r. ukrywał cztery osoby (Moszko – nazwisko nieznane, Hela Gros, Knochen – imię nieznane oraz Keller – imię nieznane). Troje ukrywających się u niego Żydów (Moszko, Hela Gros oraz Knochen) przebywało również przez dwa tygodnie u Kazimierza Dorosza, który za ich schronienie otrzymał zapłatę w gotówce. Jan Kukielka od 1 stycznia 1943 r. ukrywał w swoim domu 13-letniego chłopca żydowskiego (Lipinek Majer), za co otrzymał od jego siostry zapłatę w gotówce oraz rzeczach codziennego użytku. Na skutek anonimowego donosu policja niemiecka 3 kwietnia 1943 r. dokonała rewizji w gospodarstwach Kukielki oraz Hubki i odkryła miejsce schronienia osób narodowości żydowskiej. Ukrywający się Żydzi zostali rozstrzelani 5 kwietnia 1943 r.

Jan Kukielka, Kazimierz Dorosz oraz Michał Hubka zostali aresztowani 3 kwietnia 1943 r. i osadzeni w więzieniu w Biłgoraju, a następnie przenieśli do więzienia na zamku w Lublinie. 28 lipca 1943 r. zostali osądzeni przez Sąd Specjalny w Lublinie. Jan Kukielka i Kazimierz Dorosz zostali skazani na 3 lata więzienia, natomiast Michał Hubka na 1 rok pozbawienia wolności. 3 października 1943 r. zostali wywiezieni do obozu koncentracyjnego Auschwitz (Michał Hubka – numer obozowy 155 333). Prawdopodobnie wywiezienie do obozu koncentracyjnego było efektem błędu władz okupacyjnych, które pomyłkowo skierowały ich do Auschwitz w trakcie ewakuacji więzienia w Lublinie. Ze względu na zbliżający się

front odwołanie władz sądowych od błędnego skierowania więźniów nie zostało rozpatrzone. Jan Kukielka zmarł w obozie 15 stycznia 1944 r. Michał Hubka został przeniesiony 12 stycznia 1945 r. do więzienia w Görlitz⁸, a Kazimierz Dorosz do więzienia w Landsbergu (dokładna data nieznana).

Źródło: *AFB, Sąd Specjalny w Lublinie, R. 137/63;*
APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./7799; ankieta – 22.4.1970;
www.auschwitz.org.pl.

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

⁸ Według informacji zawartych w ankiecie byłych więźniów KL Auschwitz został wyzwolony w obozie koncentracyjnym Auschwitz lub uciekł w trakcie transportu ewakuacyjnego z tego obozu [za:] www.auschwitz.org.pl; *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat. /7799, ankieta – 22.4.1970.*

Łojek Marcjanna z domu Otawska, urodzona około 1897 r. w Daleszycach (obecnie powiat kielecki), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka, wdowa, zamieszkała w okresie okupacji w Daleszycach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielała pomocy osobom narodowości żydowskiej (nazwiska oraz forma udzielonej pomocy nieznane), za co została aresztowana i skazana 6 maja 1943 r. wyrokiem Sądu Specjalnego w Kielcach za przestępstwo z artykułu 4b zarządzenia z dnia 13 września 1940 r. na 3 lata więzienia, wliczając w poczet kary 7 miesięcy pobytu w areszcie. Karę odbywała początkowo w zakładzie karnym w Kielcach, następnie 7 sierpnia 1943 r. została przeniesiona na oddział żeński zakładu karnego w Częstochowie, a potem do Strafgefängnis München-Stadelheim, skąd 5 marca 1944 r. została przetransportowana do żeńskiego zakładu karnego Fordon (numer w rejestrze więźniów 780/43). 12 czerwca 1944 r. ojciec Marcjanny Łojek wnioskuje do Sądu Specjalnego w Kielcach o przedterminowe zwolnienie córki. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Kielcach, R. 137/22.

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Malarecki Michał, urodzony 29 września 1884 r., narodowość polska, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Daleszycach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Michał Malarecki wraz z rodziną (żoną Marianną i pięciorgiem dzieci) mieszkał w Daleszycach pow. kielecki, gdzie prowadził czteromorgowe gospodarstwo rolne. W lecie 1942 r., tuż przed akcją wysiedlania Żydów z Daleszyc, pomógł wydostać się ze wsi jednej z zamieszkujących w niej rodzin żydowskich o nazwisku Farbiarz. Malarecki wywiózł ich do miejscowości Łągów, gdzie zamierzali się ukryć. Podobnej pomocy żydowskim rodzinom udzieliło także kilku innych miejscowych gospodarzy.

Po kilku dniach Niemcy ogłosili, aby Polacy przewożący Żydów stawili się na wezwanie, gdyż w innym przypadku cała wieś zostanie spalona. Malarecki był jedną z osób, które zgłosiły się na posterunek żandarmerii w Bielinach, tam został aresztowany. 28 września 1942 r. przewieziono go do więzienia w Kielcach. Oskarżony o udzielenie pomocy Żydom przez przetransportowanie do innej miejscowości, gdzie mogli znaleźć lepsze schronienie. 6 maja 1943 r. wyrokiem Sądu Specjalnego w Kielcach został za to skazany na 3 lata ciężkiego więzienia. Wieś Daleszyce została za pomoc Żydom obłożona kontrybucją w wysokości 400 tys. zł. Każdy gospodarz musiał także w ciągu roku odstawiać kontyngenty w wysokości: 50 kg ziarna (od jednej morgi ziemi), 300 litrów mleka (od jednej krowy), 150 jaj (od 1 kury) oraz 100 kg mięsa.

4 listopada 1943 r. Michał Malarecki został przetransportowany do więzienia w Gross-Strehlitz w celu odbycia kary. Przebywał także w więzieniach w Blechhammer oraz w Bendsburgu (Będzinie). Przed końcem wojny powrócił do Daleszyc, gdzie zmarł 10 kwietnia 1945 r.

Źródło: *AFB, Sąd Specjalny w Kielcach, sygn. R 137/22; APKi, Więzienie w Kielcach, sygn. 1138, 1146; AIPN Ki, S.67/02/Zn, Akta główne prokuratora w sprawie zbrodni zabójstw Polaków w więzieniu kieleckim w latach 1939–1945, t. 6.*

Bibliografia: Bielawski W., Pilichowski C., *Zbrodnie dokonane na Polakach przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1981; Fąfara E., *Gehenna ludności żydowskiej*, Warszawa 1981; Wroński S., Zwolak M., *Polacy–Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1971.

Autor: Edyta Krężolek

Martiniuk (Martyniuk) Maria z domu Woszkowska (Waszkowska), urodzona 2 czerwca 1896 r. w Stanisławowie, córka Józefa i Julii z domu Straczyńskiej, narodowość ukraińska, wyznanie greckokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Stanisławowie.

Hrenkiw (Hrynkiv) Wasyl, urodzony 16 marca 1907 r. w Tylysznicy Olszarowej, narodowość ukraińska, wyznanie greckokatolickie, zawód: szewc, zamieszkały w okresie okupacji w Stanisławowie.

Gamon (Gamoń) Walenty, urodzony 17 lipca 1920 r. w Warszawie, syn Franciszka i Marii z domu Bednarczyk, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: muzyk, zamieszkały w okresie okupacji w Stanisławowie.

Kochmann Maria, urodzona 2 maja 1914 r. w Nadwórnej (ówczesny powiat nadwórniański), córka Konstantego i Marii z domu Zawadzkiej, narodowość ukraińska, wyznanie greckokatolickie, zawód: robotnica, zamieszkała w okresie okupacji w Nadwórnej.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielali pomocy osobom narodowości żydowskiej (Johann Prawer, Dora Pomeranz z domu Grossnass oraz trzy nieznane z imienia i nazwiska osoby). Żydzi od lutego lub kwietnia 1943 r. ukrywali się w mieszkaniu Wasyla Hrenkiwa (Hrynkiva) i Marii Kochamnn, za co gospodarze otrzymywali zapłatę w gotówce, którą przeznaczali również na wyżywienie i zaopatrzenie ukrywanych. W znalezieniu schronienia dla Dory Pomeranz bezinteresownie pośredniczyła Maria Martiniuk (Martyniuk). W pomoc ukrywającym się osobom zaangażowany był również Walenty Gamon (Gamoń), który odpłatnie pośredniczył w zdobyciu fałszywych dokumentów. Na skutek donosu 14 października 1943 r. Niemcy przeprowadzili rewizję w mieszkaniu Wasyla Hrenkiwa (Hrynkiva) i Marii Kochmann, nie odnajdując ukrywających się osób. Jednak tego samego dnia trzech Żydów (w tym Johann Prawer) zostało schwytanych w trakcie próby opuszczenia dotychczasowego miejsca schronienia.

Maria Kochmann oraz Wasyl Hrenkiw (Hrynkiv) zostali aresztowani 14 października 1943 r. i osadzeni w więzieniu w Stanisławowie, a następnie wyrokiem Sądu Specjalnego w Stanisławowie z dnia 27 stycznia 1944 r. skazani na karę śmierci. Brak informacji o wykonaniu wyroku.

Walenty Gamon (Gamoń) został aresztowany w Stanisławowie 19 października 1943 r., a następnie w nieznanych okolicznościach uciekł z więzienia w Stanisławowie 28 grudnia 1943 r.

Maria Martiniuk (Martyniuk) została aresztowana 23 października 1943 r. i osadzona w więzieniu w Stanisławowie, a następnie uniewinniona decyzją Sądu Specjalnego w Stanisławowie w dniu 27 stycznia 1944 r. i dnia 28 stycznia 1944 r. została zwolniona z więzienia.

W sprawie tej oskarżeni byli również Eugeniusz Kulman i Ludwika Kłodziejczyk, którzy prowadzili w okresie okupacji sklep w Stanisławowie i uczestniczyli w procesie wymiany obcej waluty. Zostali oskarżeni o przestępstwa walutowe.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Stanisławowie, R. 137/9.

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Maziak Adele z domu Liskiewicz, urodzona 31 sierpnia 1896 r. w Przemyślu, córka Georga i Barbary z domu Fink, narodowość niemiecka, wyznanie greckokatolickie, nauczycielka w niemieckiej szkole ludowej, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkała w Stryju.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Adele Maziak w lipcu i sierpniu 1943 r. około pięciu tygodni ukrywała w piwnicy swojego domu cztery osoby narodowości żydowskiej: znajomą sprzed wojny nauczycielkę ze Stryja Feigę Dörfler i jej syna Kubę, Mojżesza Stricka i Matyldę Litauer. Podczas ich pobytu opiekowała się nimi, jak sama twierdziła, nie biorąc w zamian za ukrywanie żadnych pieniędzy. Pieniądze brała tylko na zakup żywności, którą zdobywała u pokątnych handlarzy. Ukrywani natomiast zeznawali, że pobierała za pomoc wysokie wynagrodzenie. Pod koniec sierpnia 1943 r. Maziak poprosiła Stricka i Litauer, aby opuścili jej dom, ponieważ bała się ich dalej ukrywać. Strick i Litauer schronili się w bunkrze w pobliskim lesie. 2 lutego 1944 r. ich kryjówkę wykryło trzech mężczyzn. Strick podczas próby odzyskania rzeczy, które zgubił w czasie ucieczki z bunkra, został schwytany przez jednego z chłopów i przekazany ukraińskiej policji w Medenicach. Wskazał miejsce ukrycia Litauer. Cztery dni później aresztowano Maziak. Została ona osadzona w areszcie śledczym w Drohobyczu. 20 lutego 1944 r. prokuratura we Lwowie uznała ją winną wykroczenia przeciw art. 1 (§ 4b) trzeciego rozporządzenia o ograniczeniach pobytu w Generalnym Gubernatorstwie z 15 października 1941 r. oraz zdecydowała o umieszczeniu Maziak w zakładzie karnym we Lwowie. 16 lub 17 marca 1944 r. przeniesiono ją do zakładu karnego w Rzeszowie (Reichshof), a następnie do Krakowa, gdzie miał się odbyć jej proces przed Sądem Specjalnym. Dwukrotnie go odraczano. 1 sierpnia 1944 r. Maziak została osadzona w obozie dla kobiet w Jaworze, w związku z postępującą ewakuacją i przeniesieniem lwowskiego sądu do Görlitz. 13 października 1944 r. Maziak została przetransportowana do więzienia w Görlitz, gdzie na listopad 1944 r. zaplanowano kolejną rozprawę. W grudniu 1944 r. przebywała w lazarecie w Nowym Sączu. Nie wiadomo, czy zaplanowana rozprawa się odbyła i jak dalej potoczyły się losy Maziak.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/115

Autor: Aleksandra Namysło

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Mykolajenko Leonia z domu Skomorowska, urodzona w marcu 1908 r. w Trembowli, córka Maksymiliana i Katarzyny z domu Woronczyk, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Trembowli.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Pod koniec 1943 r. zgodziła się, pomimo początkowej niechęci, ukryć w swoim domu przy ulicy Średniej 12 w Trembowli miejscowego adwokata narodowości żydowskiej (Einleger – imię nieznane). Za zgodę na udzielenie kilkudniowego schronienia otrzymała od niego zapłatę pieniężną. Po dwóch dniach jego pobytu u Leonii Mikolajenko w należącym do niej budynku gospodarczym wybuchł pożar. Einleger został schwytany podczas ucieczki z płonących zabudowań. Leonia Mykolajenko została aresztowana 3 listopada 1943 r. i skazana 7 grudnia 1943 r., wyrokiem Sądu Specjalnego w Tarnopolu, na karę śmierci. Prośba o ułaskawienie została odrzucona. Do wykonania wyroku została osadzona w więzieniu w Tarnopolu, skąd zwolniono ją 8 marca 1944 r. z powodu ewakuacji więzienia.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Tarnopolu, R. 137/3.

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Nahacz Wasyl, urodzony 1 lutego 1893 r. w Onyksach (powiat rawski), syn Konstantina i Katarzyny z domu Głuszki, narodowość ukraińska, wyznanie greckokatolickie, zawód: rolnik, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkały w Zalesiu (powiat lubaczowski)

Ganczar Maria z domu Prosko, urodzona w 1880 r. w Wólce Tapalowskiej (powiat jarosławski), córka Kiszki i Anastazji z domu Maczug, narodowość ukraińska, wyznanie greckokatolickie, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkała w Lipinie (powiat rawski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wasyl Nahacz od lata 1943 r. do marca 1944 r. ukrywał za stałym wynagrodzeniem sześcioro Żydów. Latem 1943 r. zjawił się u niego sąsiad Moses Adler z żoną Chaną i poprosił o nocleg. Mniej więcej po dwóch tygodniach Adler zbudował za zgodą Nahacza bunkier w stajni. Od lipca 1943 r. z Adlerami zamieszkał rzeźnik z Oleszyc o nazwisku Reich. Później doszła trójka innych Żydów. Po około 5 tygodniach od przyjścia Reicha Nahacz stwierdził, że trójka Żydów nie potrafi żyć ze sobą w zgodzie i zażądał opuszczenia domu. Adlerowie po paru dniach opuścili jego dom. Pozostali zamieszkali w bunkrze, który wybudowała rodzina Adlerów. Pierwotnie na utrzymanie łożył Adler, potem koszty utrzymania wszystkich przejął Reich. Około czterech tygodni później trójka Żydów wyprowadziła się do sąsiada o nazwisku Tadeusz Balawander⁹. W bunkrze pozostał jedynie Reich.

Po opuszczeniu domu Nahacza Moses Adler i jego żona Chana ukrywali się przez trzy tygodnie w bunkrze wybudowanym w stajni jego sąsiadki Marii Ganczar, za jednorazowym wynagrodzeniem i obietnicą przepisania po wojnie pola leżącego obok jej domu.

22 marca Nahacz i Ganczar na skutek doniesienia złożonego na posterunku żandarmerii w Lubaczowie zostali aresztowani. W stajni Nahacza żandarmi odkryli bunkier, w którym przebywał uzbrojony Reich. Małżeństwo Adler zostało aresztowane w domu sąsiadki Nahacza. Reich został zastrzelony podczas próby ucieczki.

Wasyl Nahacz i Maria Ganczar zostali odtransportowani do więzienia zamkowego w Rawie Ruskiej. Oskarżono ich o ukrywanie przez dłuższy czas uzbrojonych Żydów i o opiekowanie się nimi. 15 maja 1944 r. zostali

⁹ Zob. notę: E. Rączy, *Balawander Feliks, Balawander Wiktoria, Balawander Tadeusz*.

przetransportowani do Niemieckiego Zakładu Karnego we Lwowie. Proces odbył się 16 lipca 1944 r. Oskarżeni zostali skazani na karę śmierci. W aktach nie ma informacji czy wyrok został wykonany.

Źródło: *AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/159*

Autor: Aleksandra Namysło

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Najda Bronisław, urodzony 21 lipca 1910 r. w Delatynie (powiat nadworniański), syn Franciszka i Zofii z domu Grab, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Delatynie.

Kokoszka Piotr, urodzony 1 stycznia 1903 r.¹⁰ w Dolinie, syn Marcina i Marii z domu Seenheim, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rzeźnik, zamieszkały w okresie okupacji w Stanisławowie.

Fürgang Władimir, urodzony 21 kwietnia 1910 r. w Stanisławowie, syn Jana i Anny z domu Blazenki, narodowość ukraińska, wyznanie greckokatolickie, zawód: szewc, zamieszkały w okresie okupacji w Stanisławowie.

Kamińska Józefa z domu Prezkowna, urodzona 16 marca 1908 r. w Delatynie, córka Wojciecha i Franciszki z domu Pajok (Pająk), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Stanisławowie.

Zychowicz Józef, urodzony 14 stycznia 1900 r. w Krośnie, syn Kaspra i Julii z domu Kawalec, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: kierowca, zamieszkały w okresie okupacji w Stanisławowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielali pomocy trzem osobom narodowości żydowskiej z Warszawy (legitymującym się dokumentami wystawionymi na nazwisko Majewski). Żydzi zostali przyprowadzeni do domu Piotra Kokoszki 22 maja 1943 r. przez Józefa Zychowicza. Spędzili tam dwie noce. Następnie Piotr Kokoszka wraz z Władimirem Fürgangiem w zamian za wynagrodzenie pieniężne pośredniczyli, w imieniu ukrywających się Żydów, w załatwieniu bliżej niesprecyzowanych spraw w Delatynie. Wspomnianym osobom narodowości żydowskiej udzielił schronienia również Bronisław Najda, do którego skierowała ich Józefa Kamińska, która sama nie mogła zapewnić im noclegu. Bronisław Najda także otrzymał od ukrywających się Żydów zapłatę za udzieloną pomoc.

Piotr Kokoszka, Bronisław Najda oraz Władimir Fürgang zostali aresztowani i osadzeni w więzieniu w Stanisławowie, a następnie 13 grudnia

¹⁰ W dokumentach pojawia się również data urodzenia 31 stycznia 1903 r.

1943 r. skazani przez Sąd Specjalny w Stanisławowie na karę śmierci. Prośba o ich ułaskawienie została odrzucona. Brak informacji o wykonaniu wyroku.

Józef Zychowicz został aresztowany około 15 czerwca 1943 r. w Stanisławowie i osadzony w więzieniu w tym mieście. Brak informacji o jego dalszych losach.

Józefa Kamińska także została aresztowana, a następnie 13 grudnia 1943 r. uniewinniona przez Sąd Specjalny w Stanisławowie.

Źródło: *AFB, Sąd Specjalny w Stanisławowie, R. 137/8.*

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Ożegalski Franciszek, urodzony 6 czerwca 1886 r. w Kamionnej koło Bochni, syn Josefa i Marii z domu Dylewskiej, wyznanie rzymskokatolickie, wykształcenie wyższe, major rezerwy armii austriackiej, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkały we Lwowie.

Seweryn (Severin) Władysława, urodzona 18 października 1885 r. w Lubiczy koło Bród, narodowość niemiecka, wyznanie rzymskokatolickie, podczas okupacji niemieckiej zamieszkała we Lwowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Franciszek Ożegalski wyrobił swoim znajomym sprzed wybuchu wojny Siegmundowi, Eli i Leopoldowi Mannerom fałszywe dokumenty, które pozwoliły im wydostać się z drohobyckiego getta. Pośredniczył także w znalezieniu kryjówki dla Eli Manner u Eugeniusza Kędzierskiego, który od 19 kwietnia do 10 maja 1943 r. ukrywał ją pod piecem w kuchni. W marcu 1943 r. Ożegalski pomógł również ukryć Felicję Ebel wraz z dzieckiem, a dwa miesiące później także jej męża, u Władysławy Seweryn. Ponadto Ożegalski brał udział w znalezieniu schronienia dla ojca Manner – Siegmunda – u volksdeutscha Tarczyły. Wszyscy udzielali pomocy za bardzo wysokim wynagrodzeniem.

Kędzierski i Ożegalski zostali aresztowani 13 maja 1943 r. po tym, jak zatrzymany przez policję Leopold Manner wskazał miejsce kryjówki. 16 sierpnia 1943 r. zostali oni przetransportowani do więzienia sądowego, a cztery dni później do Niemieckiego Zakładu Karnego we Lwowie. W październiku prokuratura sformułowała akt oskarżenia. Kędzierski został uniewinniony i 20 lutego 1944 r. zwolniony z więzienia. Jako powód uniewinnienia podano brak ewidentnych dowodów, że udzielał schronienia świadomie.

Ożegalskiego natomiast oskarżono o to, że zainspirował Kędzierskiego do czynu karalnego i przez samodzielne działanie udzielił pomocy Żydom przy opuszczeniu getta przez wystawienie fałszywych dokumentów. Na skutek próśb adwokata i córki Ireny 15 grudnia 1944 r. Hans Frank zamienił karę śmierci na 5 lat więzienia o zaostrożnym rygorze.

Władysława Seweryn została aresztowana w połowie maja 1943 r. Podjęto wobec niej specjalny tok postępowania, co oznaczało oddzielenie jej sprawy karnej od sprawy Ożegalskiego i Kędzierskiego. Sąd Specjalny we Lwowie skazał ją 10 września 1943 r. na karę śmierci. Wyrok wykonano 8 lutego 1944 r.

Źródło: *AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/54*

Autor: Aleksandra Namysło

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Onichimowski Zbigniew, urodzony 23 stycznia 1920 r. w Humaniu, syn Bronisławy, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: handlarz, w okresie okupacji zamieszkały w Warszawie.

Debowski (Dębowski) Edward, urodzony 22 kwietnia 1908 r. w Chełmie Lubelskim, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rzeźnik, w okresie okupacji zamieszkały w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Zbigniew Onichimowski i Edward Debowski zostali zatrzymani w marcu 1943 r. za udzielanie schronienia osobom narodowości żydowskiej. Obaj zostali skazani wyrokiem Sądu Specjalnego w Warszawie z dnia 29 marca 1944 r. na trzy lata więzienia o zaostrzonym rygorze, przy zaliczeniu jednego roku aresztu śledczego. Zakończenie kary planowano na 29 marca 1946 r. Onichimowski do więzienia w Nowym Wiśniczu trafił 3 lipca 1944 r., Debowski 5 sierpnia 1944 r. został przetransportowany do więzienia karnego w Wolfenbüttel. Do tego samego więzienia w styczniu 1945 r. został przeniesiony Onichimowski.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Warszawie, R. 137/252.

Autor: Marcin Urynowicz

Owczarek Karolina z domu Piechurska, urodzona 14 stycznia 1906 r. w Teklinowie (powiat częstochowski), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Konarach (powiat częstochowski).

Widera Stanisław, urodzony 1 marca 1882 r. w Jankach (powiat Radomsko); zamieszkały w Widzówku koło Radomska.

Kępa Walenty, urodzony w lutym 1884 r. w Zawodziu koło Radomska, zamieszkały w Widzówku koło Radomska.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Karolina Owczarek doprowadziła kilkanaście osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane) do miejsca schronienia u Stanisława Widery i Walentego Kępy w Widzówku. Stanisław Widera ukrywał siedmioro, natomiast Walenty Kępa pięcioro Żydów. Gospodarze od ukrywających się Żydów otrzymywali zapłatę za pobyt i wyżywienie, zarówno w gotówce, jak i w zbożu. Karolina Owczarek dostarczała także żywność ukrywającym się osobom. 11 sierpnia 1943 r. jeden z Żydów ukrywających się uprzednio u Stanisława Widery i Walentego Kępy został odnaleziony przez robotników leśnych i przekazany Niemcom. Prawdopodobnie w trakcie przesłuchania wydał osoby, które udzieliły mu pomocy.

Stanisław Widera i Walenty Kępa zostali aresztowani. W trakcie śledztwa obciążyli zeznaniami Karolinę Owczarek. Cała trójka została skazana 1 czerwca 1944 r. wyrokiem Sądu Specjalnego w Częstochowie na karę śmierci. Do czasu wykonania wyroku osadzono ich w zakładzie karnym w Częstochowie. Stanisławowi Widerze oraz Walentemu Kępie decyzją Generalnego Gubernatora z dnia 13 października 1944 r. zamieniono karę śmierci na karę roku pozbawienia wolności i osadzono ich w więzieniu w Głogowie. Prośba o ułaskawienie Karoliny Owczarek została odrzucona. Karolinę Owczarek stracono 2 listopada 1944 r. we Wrocławiu.

***Źródło:** AFB, Sąd Specjalny w Częstochowie, R. 137/95.*

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Popowicz (Popowitsch) Maria z domu Czapran, urodzona 24 grudnia 1881 r. we Lwowie, córka Katarzyny, narodowość ukraińska, wyznanie rzymskokatolickie, gospodyni domowa, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkała we Lwowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Maria Popowicz, za wysokim wynagrodzeniem, ukrywała w swoim mieszkaniu około dwóch i pół miesiąca cztery osoby narodowości żydowskiej, które posługiwały się fałszywymi dokumentami: Leopolda Silbera, Salomeę Silber, Bronię Kleiner i Mathildę Flecker (pod nazwiskiem Kätha Wachocka). Aresztowano ją 13 kwietnia 1943 r. na skutek donosu złożonego przez Władimira Repetę do ukraińskiej policji we Lwowie. Jedną z schwytanych Żydówek, Mathilde Flecker, zeznała, że wie, gdzie ma swoją siedzibę tajna polska organizacja, z którą współpracował Silber, i gdzie mieszkają jej członkowie. Wskazała braci Emila i Władysława Kleinera, którzy prowadzili nielegalną działalność polityczną i sfalszowali Żydom dokumenty.

Popowicz trafiła do Niemieckiego Zakładu Karnego we Lwowie, a następnie w Krakowie. Termin rozprawy dwukrotnie odraczano ze względu na problemy ze sprowadzeniem świadków. 1 sierpnia 1944 r. Popowicz została ewakuowana z zakładu karnego w Krakowie i przeniesiona do więzienia dla kobiet o zaostrożnym rygorze w Jaworze jako tymczasowo aresztowana. Nie wiadomo, czy zapadł wyrok sądowny w tej sprawie.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/69; R. 137/180.

Autor: Aleksandra Namysłó

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Powalkiewicz Antoni, urodzony 13 lutego 1896 r. w Daleszycach (obecnie powiat kielecki), syn Franciszka i Katarzyny z domu Furmanek, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik-furman, zamieszkały w Daleszycach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udział pomocy osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Prawdopodobnie ukrywał te osoby i współorganizował ich wyjazd z Daleszyc, za co został 26 września 1942 r. aresztowany i skazany 6 maja 1943 r. przez Sąd Specjalny w Kielcach na 3 lata więzienia. W poczet kary wliczono 7 miesięcy pobytu w areszcie. Skonfiskowano również konia i wóz należący do Antoniego Powalkiewicza. Początkowo Powalkiewicz odbywał zasądzoną karę w zakładzie karnym w Kielcach, a następnie 5 listopada 1943 r. został przeniesiony do zakładu karnego w Strzelcach Opolskich, skąd 11 listopada 1943 r. przetransportowano go do obozu Blechhammer (numer obozowy 1748/43). Z powodu złamania żeber został uznany za niezdolnego do pracy i 8 grudnia 1943 r. przeniesiony do więzienia karnego w Będzinie (numer w tamtejszym rejestrze więźniów 240/43). Brak informacji o jego dalszych losach.

*Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Kielcach, R. 137/22;
APKi, Więzienie w Kielcach 1138, k. 91;
ibidem, 1146, k. 241v.–242*

Autorzy: Edyta Krężolek, Tomasz Gonet

Szramek Michał, urodzony 3 czerwca 1895 r. w Dolinie koło Drohobycza, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: maszynista, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkały w Drohobyczu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Michał Szramek od 12 czerwca 1942 r. do sierpnia 1943 r. wynajmował mieszkanie w swoim domu przy ulicy Ogrodowej w Drohobyczu uciekinierom z getta: Salomonowi Herzigowi (pod nazwiskiem Białowas) i jego żonie. Pobierał za to bardzo wysoki czynsz. Przez kilka dni, w listopadzie 1942 r., zapewnił schronienie także ich córce wraz z mężem Marcelim Ruhrbergiem – zastępcą przewodniczącego drohobyckiego Judenratu i ich synowi. Ponadto pośredniczył w przekazywaniu korespondencji, pieniędzy i paczek ukrywanym przez siebie Żydom. Czynił to również za wynagrodzeniem.

Szramek został aresztowany 6 sierpnia 1943 r. i osadzony 2 września 1943 r. w więzieniu we Lwowie. 15 marca 1944 r. został przetransportowany do zakładu karnego w Rzeszowie, potem do więzienia o zastrzonym rygorze w Hameln, skąd przeniesiono go 30 września 1944 r. do Görlitz. Termin rozprawy wyznaczono pierwotnie na 30 października 1944 r., potem na 2 grudnia 1944 r, ale z powodu braku kluczowego świadka rozprawę odroczone na 27 stycznia 1945 r. Nie ma informacji, czy rozprawa się odbyła. Dalsze losy Szramka pozostają nieznane.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/66; R. 137/174.

Autor: Aleksandra Namysłó

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Tarłowski Jan, urodzony 10 marca 1904 r. w Daleszycach (obecnie powiat kielecki), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Daleszycach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udział pomocy osobom narodowości żydowskiej (nazwiska oraz forma udzielonej pomocy nieznane), za co został aresztowany 26 września 1942 r. i skazany 6 maja 1943 r. przez Sąd Specjalny w Kielcach za przestępstwo z artykułu 4b zarządzenia z dnia 13 września 1940 r., na 3 lata więzienia, wliczając w poczet kary 7 miesięcy pobytu w areszcie. Karę odbywał początkowo w zakładzie karnym w Kielcach, a następnie 5 listopada 1943 r. został przeniesiony do zakładu karnego w Strzelcach Opolskich, skąd 11 listopada 1943 r. przetransportowano go do obozu Blechhammer (numer obozowy 1777/43). Brak informacji o jego dalszych losach.

***Źródło:** AFB, Sąd Specjalny w Kielcach, R.137/22.*

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Tchorzewska [Tchórzewska] Emilia z domu Posuchowska, urodzona w listopadzie 1898 r. w Petrykowie, córka Juliana i Karoliny z domu Jaworskiej, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Petrykowie koło Tarnopola.

Posuchowska Antonina z domu Kowalik, urodzona 28 kwietnia 1912 r. w Mogilnie koło Krakowa, córka Izydora i Agnieszki z domu Balickiej, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: gospodyni domowa, zamieszkała w okresie okupacji w Petrykowie koło Tarnopola.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Emilia Tchorzewska wraz z córkami Emmą (ur. 28 stycznia 1924 r.) i Janiną (ur. 25 czerwca 1926 r.) od końca maja do listopada 1943 r. udzielały schronienia dziesięciu osobom narodowości żydowskiej z Tarnopola (Herman Boxerbaum¹¹, Siegeried Jäger-Fuchs, Fanny Jäger-Fuchs z domu Achselrad wraz z synem oraz inne osoby nieznane z imienia i nazwiska), za co zostały aresztowane 9 listopada 1943 r. Emilia Tchorzewska otrzymywała wynagrodzenie od ukrywających się osób. Ponadto miała otrzymać od Żydów wynagrodzenie finansowe po zakończeniu wojny. Drobne sumy pieniężne od ukrywających się osób otrzymywała Antonina Posuchowska, prawdopodobnie właścicielka domu, w którym mieszkaly Tchorzewskie, a prywatnie ich krewna. Emilia Tchorzewska w trakcie śledztwa została oskarżona ponadto o przechowywanie broni i 9 grudnia 1943 r. wyrokiem Sądu Specjalnego w Tarnopolu skazana na karę śmierci. Do chwili wykonania wyroku osadzona w więzieniu sądowym w Tarnopolu. Prośbę o ułaskawienie odrzucono. Prawdopodobnie została zwolniona 8 marca 1944 r., w związku z ewakuacją więzienia.

Antonina Posuchowska została skazana 9 grudnia 1943 r. wyrokiem Sądu Specjalnego w Tarnopolu na rok i 6 miesięcy więzienia. Karę odbywała w zakładzie karnym w Tarnopolu.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Tarnopolu, R. 137/4

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

¹¹ W dokumentach archiwalnych widoczny błąd drukarski, prawdopodobnie nazwisko brzmi odmiennie.

Wernej Nikolaus, urodzony 30 listopada 1900 r. w Markowicach, syn Michała i Anny z domu Berezowskiej, narodowość ukraińska, wyznanie greckokatolickie, zawód: kierownik zakładu, zamieszkały w okresie okupacji w Stanisławowie.

Obidniak Miron, urodzony 14 sierpnia 1895 r.¹², syn Fedora i Marii z domu Stolarczuk, narodowość ukraińska, podpisał volkslistę, wyznanie greckokatolickie, zawód: garbarz, portier, zamieszkały w okresie okupacji w Stanisławowie.

Chalupinski (Chalupiński) Julian, urodzony 2 maja 1905 r. w Stanisławowie, syn Semena i Marii z domu Skoreckiej, narodowość ukraińska, wyznanie greckokatolickie, zawód: stolarz, zamieszkały w okresie okupacji w Stanisławowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Począwszy od maja 1943 r. na poddaszu w zakładzie firmy Badhauser und Co ukrywały się 3 Żydówki (nazwiska nieznane), do których we wrześniu 1943 r. dołączyło 10 mężczyzn narodowości żydowskiej (m.in.: Aron Wasser oraz Abraham Eisler, nazwiska pozostałych nieznane). O fakcie ukrywania się Żydów na terenie zakładu wiedział jego ówczesny kierownik Nikolaus Wernej, który w zamian za przyzwolenie otrzymał od ukrywających się osób jednorazową opłatę pieniężną. O kryjówce na terenie fabryki wiedział również portier Miron Obidniak, który regularnie otrzymywał pieniądze od Żydów na cele aprowizacyjne. Kilkakrotnie żywność dostarczał również Julian Chalupinski, który otrzymywał za to od ukrywających się Żydów wynagrodzenie. Niemcy odkryli kryjówkę na terenie zakładu po otrzymaniu donosu złożonego przez Rudolfa Schwarza.

13 grudnia 1943 r. Nikolaus Wernej, Miron Obidniak oraz Julian Chalupinski zostali aresztowani i osadzeni w więzieniu w Stanisławowie, a następnie 26 stycznia 1944 r. skazani przez Sąd Specjalny w Stanisławowie. Stanisław Chalupinski otrzymał wyrok 5 lat więzienia, Nikolaus Wernej karę śmierci, zamienioną następnie również na 5 lat więzienia. Brak informacji o wysokości kary zasądzonej dla Mirona Obidniaka.

¹² W aktach jako miejsce urodzenia figuruje Zagwodz, województwo stanisławowskie.

Źródło: *AFB, Sąd Specjalny w Stanisławowie, R. 137/11.*

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Joanna Beszczyńska

Wezowska (Wężowska) Marie z domu Berger, urodzona 13 stycznia 1896 r. w Salisfeld k. Freiwaldau (okręg opawski, Kraj Sudecki), córka Josefa i Marii z domu Losse, narodowość niemiecka, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Heinrich, zamieszkała w okresie okupacji we Lwowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Przed wojną Marie Wezowska pracowała jako służąca u żydowskiej rodziny kupca Davida Selzera. Latem 1943 r. przyszła do niej z prośbą o pomoc Marie Selzer (14 lub 15-letnia córka Davida Selzera). Wezowska ukrywała ją od sierpnia do grudnia 1943 r. Za udzieloną pomoc nie przyjęła żadnej zapłaty i przez cały okres ukrywania Żydówki utrzymywała ją z własnych funduszy. Mąż Wezowskiej, w obawie przed represjami, sprzeciwiał się przebywaniu Żydówki w ich domu i nakazał jej wyprowadzenie się. Jednak kilka dni przed Świętami Bożego Narodzenia 1943 r. Marie Selzer znów przyszła do Wezowskiej i została przez nią przyjęta w tajemnicy przed mężem. Mąż o obecności Marie Selzer dowiedział się dopiero po kilku dniach.

Wezowska wraz z ukrywającą się Żydówką została aresztowana w nieznanych okolicznościach 29 grudnia 1943 r., a następnie osadzona w niemieckim zakładzie karnym w Krakowie. 1 sierpnia 1944 r. została przetransportowana do obozu dla kobiet w Jaworze, jako tymczasowo aresztowana. Termin rozprawy wyznaczono na 10 marca 1945 r., jednak z powodu ewakuacji urzędów rozprawa się nie odbyła. W lipcu 1944 r. dokumenty w sprawie Wezowskiej zostały wysłane z prokuratury w Krakowie do kliniki neurologiczno-psychologicznej, celem zbadania stanu psychicznego oskarżonej. Nie powróciły one jednak do prokuratury, co uniemożliwiło ponowne wszczęcie procesu. Brak informacji o dalszych losach Wezowskiej.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/154.

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Wojnar Jan, urodzony 3 maja 1905 r. w Ostroszy (powiat tarnowski), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, w okresie wojny zatrudniony jako kierowca w Urzędzie do spraw żywności w Drohobyczu.

Moroz Maria, urodzona 26 grudnia 1914 r. w Wiedniu, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, w okresie okupacji zamieszkała w Drohobyczu.

Gryzko Władysław, urodzony 9 września 1898 r. w Niemcach (powiat lubelski), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, w okresie okupacji zamieszkały w Warszawie.

Plużańska (Pluzanska, Puzainska) Anna z domu Malinowska, urodzona 20 lipca 1889 r. w Warszawie, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, w okresie okupacji zamieszkała w Warszawie.

Pachowski Jakub, urodzony 26 lipca 1885 r. w Drohobyczu, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, pracownik umysłowy, w okresie okupacji zatrudniony w Urzędzie Pracy w Drohobyczu.

Pachowska Janina, urodzona 26 kwietnia 1914 r. w Drohobyczu, córka Jakuba, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, pracownik umysłowy, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkała w Drohobyczu.

Pachowska Bogumiła, urodzona 19 czerwca 1909 r. w Drohobyczu, córka Jakuba, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Anna Plużańska od listopada 1942 r. wynajmowała mieszkanie uciekinierkom z drohobyckiego getta: córce przewodniczącego Judenratu Rosenblatta, która używała fałszywych dokumentów na nazwisko Zofia Sankowska lub Zofia Różańska oraz żonie jego zastępcy Marceliego Ruhrberga – Renacie. Obie dzięki Janowi Wojnarowi przedostały się najpierw do Lwowa. O powodzeniu tej akcji poinformowała Ruhrberga Maria Moroz, która dostarczała mu również korespondencję.

Wkrótce do Warszawy udał się Marcele Ruhrberg, który zbiegł z Drohobycza na początku grudnia 1942 r. Dotarł do Warszawy, wynajmując jako

przewoźnika Władysława Grystkę. Zamieszkał wraz z żoną przy ul. Kawczej 27 u Jana Pioruńskiego.

Anna Płużańska pośredniczyła również w przekazywaniu korespondencji od i do Ruhrbergów. Poczta przychodząca do nich była adresowana na jej nazwisko. Płużańska wysyłała także listy, które przez żonę Jakuba Pachowskiego, a po jej śmierci przez niego i córki Bogumiłę i Janinę działaczkę Polskiego Komitetu Opiekuńczego, były przekazywane przy pomocy pośredników do bunkra, w którym ukrywali się Żydzi, a wśród nich Rosenblatt. Rosenblatt był znajomym Pachowskiego sprzed wojny, kiedy wspierał go finansowo.

Ruhrbergowie zostali wraz z właścicielką mieszkania (nazwisko nieznane) zatrzymani 22 czerwca 1943 r. i przekazani do dyspozycji policji w Drohobycz, po czym Ruhrberg wraz z żoną Renatą zostali rozstrzelani. Płużańska przebywała w areszcie jeszcze pod koniec lipca 1943 r., potem trafiła do KL Auschwitz (numer obozowy 55 863). Jan Wojnar został aresztowany 15 czerwca 1943 r., na skutek choroby zwolniony, a następnie przewieziony do szpitala powiatowego. Aresztowano także Marię Moroz. Po dwóch dniach została zwolniona z więzienia, ponieważ karmiła piersią dziecko. 7 lipca 1943 r. zatrzymano Grystkę, który trafił do aresztu przy Sipo w Warszawie. Jakub Pachowski i jego córki Jadwiga i Bogumiła zostali aresztowani 17 czerwca 1943 r. i zwolnieni kilka dni później. 13 sierpnia komendant drohobyckiego Sipo nakazał ponowne ich aresztowanie. Brak informacji o dalszych losach Pachowskich.

Źródło: *AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R. 137/1; R. 137/162.*

Autor: Aleksandra Namysło

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

Wojton Dorota, urodzona 29 grudnia 1897 r. w Haczowie (powiat brzo-zowski), zawód: robotnica, zamieszkała w okresie okupacji w Haczowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielała schronienia osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została skazana 9 lipca 1943 r. wyrokiem Sądu Specjalnego w Rzeszowie na karę śmierci, zamienioną następnie na karę 3 lat więzienia. Karę odbywała w obozie jenieckim Rodgau-Dieburg.

Źródło: AFB, Sąd Specjalny w Rzeszowie, R.137/54.

Autor: Tomasz Gonet

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Mirosław Sikora

Wołosewicz Stefania z domu Barbachowska, urodzona 16 czerwca 1905 r. w Kosowie Lackim (powiat sokołowski), córka Stanisława i Stanisławy, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Władysław, zamieszkała w okresie okupacji w Kosowie Lackim.

Wołosewicz Władysław, urodzony 26 kwietnia 1897 r. w Białymstoku, syn Michała i Antoniny z domu Drosdowskiej, wyznanie rzymskokatolickie, żona Stefania z domu Barbachowska, zawód: listonosz, zamieszkały w okresie okupacji w Kosowie Lackim.

Barbachowska Stanisława, urodzona około 1885 r. w Kosowie Lackim (powiat sokołowski), córka Jana i Marianny z domu Szerszeń, wyznanie rzymskokatolickie, wdowa, zamieszkała w okresie okupacji w Kosowie Lackim.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywali 12-letnią dziewczynkę narodowości żydowskiej (Esterą Kuper), za co zostali aresztowani 31 grudnia 1942 r. W trakcie procesu obciążły ich zeznania Estery Kuper, która została wydana Niemcom przez sąsiadów 1 stycznia 1943 r. W trakcie przesłuchania dziewczynka wskazała osoby, które udzieliły jej pomocy. Wyrokiem niemieckiego Sądu Specjalnego w Warszawie Stefania i Władysław Wołosewicz, nie przyznając się do winy, zostali skazani na 6 miesięcy więzienia, natomiast Stanisława Barbachowska, która w toku postępowania przyznała się do zarzuconych czynów, została skazana na karę śmierci. Brak informacji o wykonaniu wyroku.

Źródło: APW, Sąd Specjalny w Warszawie, sygn. 1050.

Autor: Marcin Urynowicz

Zwarycz Anna, urodzona w 1890 r. w Hołubicy (ówczesny powiat brodzki), córka Władysława, narodowość ukraińska, w okresie okupacji niemieckiej zamieszkała w Brodach.

Bogdan Maria, urodzona w 1902 r. w Hołubicy (ówczesny powiat brodzki), narodowość ukraińska, w okresie okupacji zamieszkała w Brodach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Siostry Anna Zwarycz i Maria Bogdan przyjęły pod opiekę osiemnastomiesięczne dziecko, które, przed przesiedleniem do getta, oddał im Żyd o nazwisku Mamuth. Anna Zwarycz była przed wojną i w czasie okupacji sowieckiej zatrudniona przez niego jako gospodyni domowa. Siostry opiekowały się dzieckiem od listopada 1942 r. do kwietnia 1943 r. Za opiekę otrzymały wynagrodzenie materialne i pieniądze.

Z powodu opieki nad żydowskim dzieckiem siostry zostały aresztowane w kwietniu 1943 r. Postępowaniu sądowemu podlegała Anna Zwarycz. Maria Bogdan została zwolniona z aresztu. Proces przed Sądem Specjalnym we Lwowie był kilkakrotnie przekładany. Odbył się 30 lipca 1943 r. Anna Zwarycz została uniewinniona, jednak prokuratura niemiecka we Lwowie podważyła wyrok sądu. Nadzwyczajny sprzeciw wniósł Wydział Sądownictwa Rządu Generalnego Gubernatorstwa.

Anna Zwarycz została skazana i znalazła się w niemieckim zakładzie karnym w Krakowie, a po jego ewakuacji 1 sierpnia 1944 r. przeniesiono ją do więzienia dla kobiet o zastrzonym rygorze w Jaworze. Nie wiadomo, jak potoczyły się jej dalsze losy.

***Źródło:** AFB, Sąd Specjalny we Lwowie, R.137/43; R. 137/113.*

Autor: Aleksandra Namysło

Tłumaczenie materiałów źródłowych: Jakub Grudniewski

**KARTY I AKTA PERSONALNE WIĘŹNIÓW OSADZONYCH
W ZAKŁADACH KARNYCH**

Antoniak Bazyli, urodzony 16 września 1892 r. w Nowosiólkach (powiat rudecki, województwo lwowskie), syn Jerzego i Paraskewii, narodowość ukraińska, wyznanie greckokatolickie, zawód: właściciel łaźni, zamieszkały w okresie okupacji w Szydłowcu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W okresie okupacji Bazyli Antoniak prowadził w Szydłowcu łaźnię publiczną. 12 lutego 1943 r. został aresztowany przez żandarmerię i osadzony w więzieniu radomskim. Powodem aresztowania było ukrywanie przez niego dwójga żydowskich dzieci o nieznanych personaliach, które wydostały się z szydlowieckiego getta. Okoliczności, w jakich o fackie tym dowiedzieli się Niemcy, pozostają nieznane. 25 czerwca 1943 r. Antoniak został skazany przez radomski sąd specjalny na śmierć. Po otrzymaniu wyroku zwrócił się do generalnego gubernatora Hansa Franka z prośbą o złagodzenie kary. 23 lutego 1944 r. naczelnik więzienia radomskiego został poinformowany przez zwierzchników, że gubernator nie skorzystał z prawa łaski. Wyrok wykonano prawdopodobnie w kilka dni później (dokładna data nie jest znana).

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, A-99. Arkusz ewidencyjny Bazylego Antoniaka.

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009.

Autor: Sebastian Piątkowski

Bartczak Marta, urodzona 29 czerwca 1903 r. w Zelowie (obecnie powiat bełchatowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Marta Bartczak została zatrzymana za pomoc i sprzyjanie Żydom (nazwiska nieznane). Skazano ją 13 maja 1944 r. (wymiar kary nieznany). Do 3 czerwca 1944 r. przebywała w więzieniu kobiecym przy ul. Gdańskiej w Łodzi. W tym dniu została przekazana gestapo (referatowi IV B 4). Dalsze losy Marty Bartczak są nieznane.

Źródło: APŁ, Zakłady Karne w Łodzi, 4, s. 237–238.

Autor: Michał Trębacz

Bartkiewicz Michalina, urodzona 7 października 1910 r. w Annowie (powiat poddębicki), mąż Roman, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Sieradzu.

Bartkiewicz Roman, urodzony 23 sierpnia 1886 r., żona Michalina, zamieszkały w okresie okupacji w Sieradzu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielali schronienia osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Michalina Bartkiewicz została aresztowana prawdopodobnie w Przywidzu 26 sierpnia 1943 r. Brak bliższych informacji o okolicznościach i dacie zatrzymania jej męża. 2 września 1943 r. obydwójce zostali osadzeni w łódzkich więzieniach (Michalina Bartkiewicz przy ul. Gdańskiej, natomiast Roman Bartkiewicz przy ul. Kopernika)¹. 7 stycznia 1944 r. Michalina Bartkiewicz została przeniesiona do więzienia w Poznaniu, gdzie przebywała do 12 stycznia 1944 r. 13 stycznia 1944 r. osadzona w obozie koncentracyjnym Auschwitz (numer obozowy 74 815), 18 stycznia 1945 r. przeniesiona do obozu koncentracyjnego w Bergen-Belsen, gdzie doczekała wyzwolenia 15 kwietnia 1945 r. Brak informacji o dalszym losie Romana Bartkiewicza.

Źródło: APL, Zakłady Karne w Łodzi, 9, s. 8.

APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./11819, ankieta – 15.02.1976;

ibidem, Numerowe wykazy kobiet;

www.straty.pl.

Autorzy: Michał Trębacz, Tomasz Gonet

¹ Według innego źródła obydwójce zostali osadzeni w więzieniu przy ul. Kopernika (APL, Zakłady Karne w Łodzi, sygn. 9, s. 8).

Bartosik Władysław, urodzony 1 marca 1903 r. w Łodzi, syn Piotra, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: monter telefoniczny, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzi.

Bartosik Jan, urodzony 12 sierpnia 1916 r. w Łodzi, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzi.

Kwaśniewski Stefan, urodzony 2 września 1892 r. w Łodzi, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkały w okresie okupacji Łodzi.

Styczyński Zygmunt, urodzony 26 listopada 1910 r.² w Łodzi, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzi.

Krenz Józefa z domu Przepołowska, urodzona 5 października 1913 r. w Łodzi, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Łodzi.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Zygmunt Styczyński, Władysław i Jan Bartosikowie wchodzili na teren getta łódzkiego, gdzie dostarczali żywność i najpotrzebniejsze towary. Przechodzili nocą na żydowską stronę i wymieniali dostarczone artykuły na ubrania. Tym sposobem otrzymali około trzydziestu garniturów, które później sprzedawali. Do prowadzenia akcji wykorzystywali mieszkanie Stefana Kwaśniewskiego. Natomiast Józefa Krenz udzieliła schronienia mężczyźnie narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane), który uciekł z getta, i wymieniała się z nim artykułami spożywczymi.

W maju 1942 r. wszyscy zostali skazani przez Sąd Okręgowy w Łodzi na kary pozbawienia wolności: Stefan Kwaśniewski – cztery miesiące, Zygmunt Styczyński – jeden rok, Władysław Bartosik i Jan Bartosik – rok i cztery miesiące, Józefa Krenz – pięć miesięcy.

Władysław Bartosik decyzją Sądu Okręgowego (Amtsgericht) w Łodzi został umieszczony w więzieniu na Radogoszczu, gdzie przebywał od

² Inna data urodzenia: 21 listopada 1910 r. [za:] *APL, Zakład Karny w Sieradzu, 8129, Akta Stefana Kwaśniewskiego, k. 11–15.*

kwietnia 1942 r. do 11 czerwca 1942 r. Następnie przeniesiono go do więzienia w Sieradzu, gdzie przebywał do 23 września 1943 r. Od 23 września 1943 r. przebywał w więzieniu w Łodzi. 22 października 1943 r. został wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau (numer obozowy 158 390), a potem w czerwcu 1944 r. przeniesiony do obozu koncentracyjnego Oranienburg, gdzie przebywał do aż wyzwolenia.

Źródło: APŁ, Zakład Karny w Sieradzu, 8129, Akta Stefana Kwaśniewskiego, k. 11–15; ibidem, Akta osobowe Jana Bartosika, 4062, k. 1–24; APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./14330.

Autorzy: Michał Trębacz, Tomasz Gonet

Błasiak Wiktoria z domu Gryczyńska, urodzona 6 kwietnia 1881 r. w Turku, córka Franciszka i Józefy z domu Matuszek, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: szwaczka, zamieszkała w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wiktoria Błasiak ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana 28 grudnia 1943 r. i osadzona w więzieniu w Częstochowie. Przebywała tam do 25 kwietnia 1944 r. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie sygn. 3358, k. 1–2.

Autor: Grzegorz Onyszko

Bednarski Tadeusz, urodzony 27 września 1903 r. w Kłobucku, syn Kazimierza i Marianny z domu Ząbkowskiej, wyznanie rzymskokatolickie, żona Czesława, zawód: murarz, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Bednarska Czesława, urodzona 4 sierpnia 1905 r. w Częstochowie, mąż Tadeusz, zamieszkała w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywali osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co zostali aresztowani 18 czerwca 1943 r., a następnie osadzeni w więzieniu w Częstochowie. 24 czerwca 1943 r. Tadeusz Bednarski został wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau (numer obozowy 125 488). Brak informacji o jego dalszym losie³. Czesława Bednarska została przetransportowana 24 czerwca 1943 r. w nieznane miejsce. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, 3208, k. 1–4; www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, t. IV, Warszawa–Oświęcim 2006, s. 1696; Urbański K., *Zagłada Żydów w dystrykcie radomskim*, Kraków 2004, s. 224.

Autor: Grzegorz Onyszko

³ Być może został w 1943 r. przeniesiony w inne miejsce, za: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, t. IV Warszawa–Oświęcim 2006, s. 1696.

Bielecki Jan, urodzony 20 czerwca 1867 r. w Częstochowie, syn Michała i Marianny z domu Dziubandy, wyznanie rzymskokatolickie, wykształcenie podstawowe, zawód: kupiec, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Bielecka Franciszka Tekla, urodzona w 1878 r. w Częstochowie, córka Michała i Marianny z domu Dziubandy, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Jan i Franciszka Bieleccy ukrywali osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co zostali aresztowani 9 kwietnia 1943 r. przez funkcjonariuszy Schupo, a następnie 10 kwietnia 1943 r. osadzeni w więzieniu w Częstochowie. 20 maja 1943 r. zostali skazani wyrokiem Sądu Specjalnego w Częstochowie (brak informacji o wymiarze kary). Karę odbywali we wspomnianym więzieniu. Brak informacji o ich dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 2992, k. 1–4.

Autor: Grzegorz Onyszko

Bilański Rudolf, urodzony 12 kwietnia 1907 r. w Wiedniu, syn Stefana i Marii z domu Grabowskiej, narodowość: volksdeutsch, wyznanie rzymskokatolickie, żona Zuzanna z domu Bukowska, zawód: elektrotechnik, zamieszkały w okresie okupacji w Starachowicach.

Kierth Josef, urodzony 28 kwietnia 1917 r. w Muszynie (powiat nowosądecki), syn Adama i Antoniny z domu Łuczyńskiej, narodowość: volksdeutsch, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: fotograf, zamieszkały w okresie okupacji w Starachowicach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielili bliżej nieokreślonej pomocy dzieciom żydowskim⁴ – być może przebywającym w obozie pracy na terenie Zakładów Starachowickich, zarządzanych przez koncern Hermann Göring Werke, za co zostali aresztowani przez funkcjonariuszy policji bezpieczeństwa, a następnie, 20 listopada 1942 r., osadzeni w więzieniu w Radomiu. 7 stycznia 1943 r. zostali przetransportowani z więzienia w Radomiu do obozu koncentracyjnego na Majdanku. Rudolf Bilański zmarł w obozie w bliżej nieznanych okolicznościach 5 marca 1943 r. Brak informacji o dalszych losach Josefa Kiertha.

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, B-842, Arkusz ewidencyjny Rudolfa Bilańskiego.

Bibliografia: Kielboń J., Piątkowski S., *Z badań nad transportem radomskim*, „Zeszyty Majdanka” 2001, t. 21;
Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009.

Autor: Sebastian Piątkowski

⁴ Według zapisu źródłowego: *Verschiebung von jüdischen Kindern*.

Binkowski Zygmunt, urodzony 4 października 1924 r. w Łodzi, syn Władysławy, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: stolarz, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzi.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Zygmunt Binkowski szmuglował do łódzkiego getta duże ilości artykułów spożywczych oraz innych przedmiotów codziennego użytku. Dostarczał je, przejeżdżając tramwajem w pobliżu getta – w umówionym miejscu przerzucał towar na drugą stronę ogrodzenia, gdzie był on przejmowany przez znajomego Żyda, Judę Boryckiego. Obaj umawiali się następnie w pobliżu granicy getta, gdzie Borycki płacił za towar. Cały proceder został wykryty przez niemiecką policję i 1 grudnia 1941 r. Zygmunt Binkowski został aresztowany i do ogłoszenia wyroku, które nastąpiło 5 czerwca 1942 r., przebywał w areszcie policyjnym na Radogoszczu. Sąd Okręgowy (Amtsgericht) w Łodzi skazał go na rok i trzy miesiące pozbawienia wolności. Jak podano w uzasadnieniu wyroku, kara została dodatkowo zaostrzona, aby stanowić ostrzeżenie dla innych osób trudniących się szmugłem do getta, który według niemieckich władz przybrał niepokojące rozmiary. Zygmunt Binkowski odsiadywał karę w zakładzie karnym w Sieradzu. Został zwolniony 28 lutego 1943 r.

Źródło: APŁ, Zakład Karny w Sieradzu, 4177, Akta osobowe Zygmunta Bienkowskiego, k. 1–18.

Autor: Michał Trębacz

Biskup Bronisława, urodzona w 1892 r., córka Jana i Katarzyny, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Parszycach (powiat buski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Bronisława Biskup ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana i osadzona w więzieniu w Pińczowie. 9 kwietnia 1943 r. na podstawie rozkazu z 14 marca 1943 r. została przeniesiona do więzienia w Kielcach, skąd zwolniono ją 15 kwietnia 1943 r.

Źródło: APKi, Więzienie w Kielcach, sygn. 1138, k. 8; ibidem, sygn. 1146, k. 312v.–313.

Autorzy: Edyta Krężolek, Tomasz Gonet

Bogdanowicz Anna z domu Wrońska, urodzona 16 sierpnia 1904 r.⁵ w Jaśle, mąż Marceli, zawód: nauczycielka, zamieszkała w okresie okupacji w Kielcach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Anna Bogdanowicz w sierpniu 1942 r. pomogła Żydówce, Sarze Diller, z którą była zaprzyjaźniona, w ucieczce z getta w Jaśle. Sara, przebywając jeszcze w getcie, zdobyła fałszywą metrykę na nazwisko Maria Janina Dubiel i 14 sierpnia 1942 r. wraz z Anną wyjechała pociągiem do Kielc. Tam Bogdanowicz umieściła ją u swoich znajomych – małżeństwa Gościejów. Pomogła również Sarze w uzyskaniu fałszywego dowodu tożsamości, znalezieniu pracy i zdobyciu żywności. Ponadto współpracowała z komórką legalizacyjną, która dostarczała fałszywe dokumenty do getta w Kielcach.

Kiedy w październiku 1942 r. aresztowane zostały w Jaśle osoby zaangażowane w organizację ucieczki Sary Diller (m.in. Julian Ney⁶), Anna Bogdanowicz (z obawy przed zadenuncjowaniem) przeniosła Sarę do znacznie oddalonej od Kielc leśniczówki. Sara podjęła tam pracę.

Na skutek donosu sąsiadów 6 listopada 1942 r. Anna wraz z mężem i synem Antonim została aresztowana. Oskarżono ją o pomoc w organizowaniu ucieczki Żyda. Marcelego Bogdanowicza wraz z synem zwolniono po krótkim przesłuchaniu, Anna natomiast została osadzona w więzieniu w Kielcach. 16 grudnia 1942 r. wywieziono ją do Auschwitz (numer obozowy 27 226). Tam 14 czerwca 1943 r. zmarła na tyfus.

Sara Diller, ostrzeżona przez Annę, opuściła kryjówkę w leśniczówce. Pod nowym nazwiskiem przeżyła wojnę, wyjechała za granicę.

19 września 1983 r. Instytut Yad Vashem nadał Annie Bogdanowicz tytuł Sprawiedliwej wśród Narodów Świata.

Źródło: APKi, *Więzienie w Kielcach*, sygn. 1464, 1146.
www.straty.pl.

Bibliografia: Ćwiakowska A., *Zabawy w chowanego*, Łódź 1997, s. 55–61.

⁵ Lub 16 lipca 1904 r. [za:] www.straty.pl.

⁶ Biogram Jana Ney'a [w:] *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, t. 1, s. 53.

Diller S., *Zginęła z mojego powodu*, „Polityka” 1982, nr 9;
Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kieleczyzny 1940–1944, t. 4, red. F. Peiper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, s. 1969;
Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska, red. I. Gutman, red. wydania polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. 1, s. 53;
Księgi zgonów z Auschwitz: fragmenty. 2: Indeks nazwisk A–L, red. J. Dębski, S. Goldman, H. Jastrzębska, S. Kreuzhage, J. Parcer, München i in. 1995, s. 111.
List of Poles Killed Helping Jews During the Holocaust (<http://www.holocaustforgotten.com/list.htm>);
Massalski A, Meducki S., *Kielce w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, Wrocław 2007;
Urbański K., *Zagłada Żydów w dystrykcie radomskim*, Kraków 2004;
Wieliczko M., *Jasielskie w latach drugiej wojny światowej*, Warszawa 1974, s. 185.

Autorzy: Edyta Krężolek, Tomasz Gonet

Bogucki Marian, urodzony 14 października 1912 r. w Dańdówce (powiat będziński), syn Jana i Marii z domu Rościńskiej, żona Irena z domu Rościcka, zawód: ślusarz, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Bogucka Irena z domu Rościcka, urodzona 17 marca 1917 r., w Oszmianie (Litwa), wyznanie rzymskokatolickie, mąż Marian, zawód: urzędniczka, zamieszkała w okresie okupacji Częstochowie.

Wyderski Jan, urodzony 27 marca 1904 r. w Kielcach, syn Jana i Agnieszki z domu Hampel, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: urzędnik, zamieszkały w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Irena i Marian Boguccy wraz z Janem Wyderskim ukrywali osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co zostali aresztowani 3 grudnia 1942 r., a następnie osadzeni w więzieniu w Częstochowie. Jan Wyderski zorganizował ponadto fałszywe dokumenty dla ukrywających się Żydów.

Marian Bogucki został prawdopodobnie 7 stycznia 1943 r. wywieziony do obozu koncentracyjnego na Majdanku (numer obozowy 8294), z którego 31 marca 1943 r. został przeniesiony do obozu Flossenbürg (numer obozowy 3030), gdzie zmarł 5 grudnia 1943 r.⁷

Irena Bogucka została prawdopodobnie przeniesiona 7 stycznia 1943 r. do obozu koncentracyjnego na Majdanku. Brak informacji o jej dalszych losach⁸.

Jan Wyderski został przetransportowany z więzienia w Częstochowie 21 stycznia 1943 r. w nieznane miejsce. Brak informacji o jego dalszych losach.

Źródło: APC, *Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie*, 2574, k. 14; www.straty.pl.

Bibliografia: Urbański K., *Zagłada Żydów w dystrykcie radomskim*, Kraków 2004, s. 224.

Autor: Grzegorz Onyszko

⁷ W aktach APMnM widnieje informacja, że uciekł z transportu do obozu Flossenbürg.

⁸ Za: Urbański K., *Zagłada Żydów...*, s. 224. Irena Bogucka nie figuruje w aktach APMnM.

Bonderski Józef, urodzony 18 marca 1892 r. w Bodzentynie, syn Kazimierza i Antoniny, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Bodzentynie (powiat kielecki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Józef Bonderski „przekazywał informacje” osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co został aresztowany 12 lub 15 stycznia 1943 r. w Kielcach i osadzony w więzieniu w Kielcach z rozkazu Kripo Kielce. 22 stycznia 1943 r. został zwolniony z więzienia.

Źródło: APKi, Zespół: Więzienie w Kielcach, sygn. 1138, k. 6; ibidem, sygn. 1146, k. 284v.–285.

Autorzy: Edyta Krężolek, Tomasz Gonet

Boss Julius, urodzony 24 lutego 1901 r. w Wólce Tyrzyńskiej (powiat kozienicki), narodowość: volksdeutsch, wyznanie ewangelicko-augsburskie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w kolonii Grzędy⁹ (powiat kozienicki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji

W okresie okupacji Julius Boss utrzymywał się z prowadzenia gospodarstwa rolnego. Należał on do środowiska tzw. kolonistów niemieckich, którzy w okresie międzywojennym posiadali obywatelstwo polskie, a w latach okupacji przyjęli volkslistę. Został aresztowany przez żandarmerię niemiecką z Kozienic i 10 maja 1943 r. osadzony w więzieniu radomskim. Powodem aresztowania było ułatwienie ucieczki z getta i udzielenie schronienia osobie narodowości żydowskiej o nieznanych personaliach. Okoliczności, w jakich o fakcie tym dowiedzieli się Niemcy, pozostają nieznane. 2 lipca 1943 r. Boss został skazany przez radomski Sąd Specjalny na śmierć. Wyrok ten wykonano prawdopodobnie 21 kwietnia 1944 r. Można przypuszczać, że długi czas między wydaniem wyroku a straceniem więźnia wiązał się z – zakończonymi niepowodzeniem – staraniami o ułaskawienie skazanego przez generalnego gubernatora Hansa Franka.

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, B-16. Arkusz ewidencyjny Juliusa Bossa.

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009.

Autor: Sebastian Piątkowski

⁹ Obecnie miejscowość ta nie istnieje. Znajdowała się ona w pobliżu wsi Trzebień, będącej niegdyś siedzibą gminy, a obecnie leżącej w granicach gminy Magnuszew (woj. mazowieckie).

Braun Antonina, urodzona 4 czerwca 1904 r. w Żelowie (powiat bełchatowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Antonina Braun została skazana za udzielenie pomocy osobom narodowości żydowskiej (forma udzielonej pomocy oraz nazwiska nieznane). Od 13 maja 1944 r. przebywała w kobiecym więzieniu w Łodzi przy ul. Gdańskiej. 3 czerwca 1944 r. została oddana do dyspozycji gestapo (referat IV B 4). Dalsze losy Braun są nieznane.

Źródło: APL, Zakłady Karne w Łodzi, 4, s. 237–238.

Autor: Michał Trębacz

Broszkiewicz Tomasz, urodzony 26 marca 1888 r. w Radomsku, syn Hipolita i Franciszki z domu Łęckiej, wyznanie rzymskokatolickie, żona Julia z domu Cabańska, zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Radomsku.

Broszkiewicz Julia z domu Cabańska, mąż Tomasz, zamieszkała w okresie okupacji w Radomsku.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji represji:

Ukrywali osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co zostali aresztowani przez żandarmów z Radomska i osadzeni w areszcie w Radomsku. Tomasz Broszkiewicz 16 sierpnia 1943 r. został przeniesiony do więzienia w Częstochowie, skąd został zwolniony 6 listopada 1943 r. Julia Broszkiewicz została także skierowana do więzienia w Częstochowie, prawdopodobnie jednak zdołała zbiec w trakcie transportu w nieznanych okolicznościach. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 3303, k. 1–9.

Autor: Grzegorz Onyszko

Brzozowska Feliksa, urodzona 7 kwietnia 1908 r. w Kielcach, córka Stanisława i Katarzyny, zamieszkała w okresie okupacji w Kielcach.

Brzozowski Marian, urodzony 30 kwietnia 1900 r. w Kielcach, syn Kazimierza i Marianny, zawód: ślusarz, zamieszkały w okresie okupacji w Kielcach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji represji:

Feliksa i Marian Brzozowscy ukrywali osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co zostali aresztowani przez funkcjonariuszy Schupo w Kielcach. Mariana Brzozowskiego aresztowano 20 listopada 1942 r., natomiast Feliksę Brzozowską 2 grudnia 1942 r. Oboje zostali osadzeni w więzieniu w Kielcach, a następnie skazani na karę śmierci. Wyrok wykonano 27 maja 1943 r.

Źródło: APKi, Więzienie w Kielcach, sygn. 1138, k. 5; ibidem 1146, k. 254v.–255, 259v.–260.

Autorzy: Edyta Krężolek, Tomasz Gonet

Buchacz Józef, urodzony 24 lutego 1912 r. w Leśniowie (powiat radomski), syn Jana i Katarzyny z domu Kwiatkowskiej, wykształcenie podstawowe, zawód: robotnik.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Józef Buchacz ukrywał osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co został aresztowany 24 czerwca 1943 r. przez funkcjonariuszy Sipo, a następnie osadzony w więzieniu w Częstochowie. 29 lipca 1943 r. wywieziono go do KL Auschwitz–Birkenau (numer obozowy 131 972), a następnie 24 czerwca 1944 r. przetransportowano do obozu koncentracyjnego Buchenwald (numer obozowy 62 075). Brak informacji o jego dalszych losach.

*Źródło: APC; Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 3242, k. 1–4;
www.straty.pl.*

Autor: Grzegorz Onyszko

Buzowicz Anna z domu Pikus, urodzona 10 lutego 1916 r. w Berlinie, córka Józefa i Franciszki z domu Łozińskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż: Wincenty, brak danych na temat zawodu, zamieszkała w okresie okupacji w Kozienicach.

Buzowicz Wincenty, urodzony 10 stycznia 1912 r. w Kniążach (powiat złoczowski), syn Józefa i Joanny, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Anna z domu Pikus, zawód: stolarz, zamieszkały w okresie okupacji w Kozienicach.

Różańska Maria, urodzona 29 września 1910 r. w Aleksandrówce (powiat kozienicki), córka Ignacego i Franciszki z domu Fili, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Kozienicach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Anna i Wincenty Buzowicz zostali aresztowani 10 grudnia 1942 r. pod zarzutem udzielenia pomocy w ucieczce z getta osobom narodowości żydowskiej (Sali Rubinowicz i Else Szwareman) oraz ich ukrywania. Wraz z nimi aresztowana została ich kuzynka lub znajoma Maria Różańska, którą oskarżono o sprzedaż dowodu osobistego Żydowi. Wszyscy zostali osadzeni w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu, a następnie skazani przez Sąd Specjalny w Radomiu 3 kwietnia 1943 r. na karę śmierci. Wyrok na Annie i Wincentym Buzowiczach został wykonany 17 sierpnia 1943 r. Brak informacji o lasach Marii Różańskiej, wiadomo jedynie, że we wrześniu 1943 r. przebywała jeszcze w więzieniu.

Źródło: APR, *Więzienie w Radomiu*, B-533. Arkusz ewidencyjny Anny Buzowicz;
ibidem, B-528. Arkusz ewidencyjny Wincentego Buzowicza;
ibidem, R-277. Arkusz ewidencyjny Marii Różańskiej.

Bibliografia: Bielawski W., Pilichowski C., *Zbrodnie dokonane na Polakach przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1981;
Piątkowski S., *Kozienice w latach wojny i okupacji (1939–1945)* [w:] *Kozienice. Monografia miasta*, red. S. Piątkowski, Kozienice 2004;
Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;

Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3;
Urbański K., *Zagłada Żydów w dystrykcie radomskim*, Kraków 2004;
Wroński S., Zwolak M., *Polacy–Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1971.

Autor: Sebastian Piątkowski

Cenker Antoni (Cynkier, Cynkiel), urodzony 19 marca 1880 r. w Łodzi, syn Stanisława, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: furman, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzi.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Antoni Cenker dwukrotnie (7 sierpnia i 9 listopada 1940 r.) szmuglował do łódzkiego getta paczki, każda po 4 kg nielegalnie zakupionego w mieście masła. Zapłatą za pierwszą partię żywności były ubrania. Natomiast za drugim razem zamiast obiecanej odzieży otrzymał pieniądze. Antoni Cenker został aresztowany 9 listopada 1940 r., a następnie skazany przez Sąd Okręgowy (Amtsgericht) w Łodzi na pięć miesięcy więzienia. Za okoliczność łagodzącą uznano jego dotychczasową niekaralność oraz złożenie przez niego wyczerpujących zeznań.

Źródło: APŁ, Zakład Karny w Sieradzu, 4391, Akta osobowe Antoniego Cenker, k. 1–16.

Autor: Michał Trębacz

Cybulska Maria, urodzona 26 października 1890 r. w Miłosnej (powiat warszawski), córka Antoniego i Marii z domu Jarockiej, wyznanie rzymskokatolickie, wykształcenie podstawowe, zawód: gospodyni, zamieszkała w okresie okupacji w Rząsawie (obecnie w granicach administracyjnych Częstochowy).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzieliła pomocy osobom narodowości żydowskiej (nazwiska i charakter pomocy nieznane), za co została aresztowana 12 maja 1943 r. przez funkcjonariuszy Sipo i osadzona w więzieniu w Częstochowie. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 3058, k. 1–4.

Autor: Grzegorz Onyszko

Długosz Józef, urodzony około 1893 r., syn Izydora i Agnieszki, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Płośni (powiat buski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Józef Długosz ukrywał osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co został aresztowany przez żandarmerię niemiecką z Chmielnika 22 maja 1943 r. i osadzony w więzieniu w Kielcach. 17 lipca 1943 r. zwolniono go z aresztu.

Źródło: APKi, Więzienie w Kielcach, sygn. 1138, k. 23; ibidem, sygn. 1146, k. 324v.–325.

Autorzy: Edyta Krężolek, Tomasz Gonet

Erbel Stefan, urodzony 31 lipca 1920 r. w Szydłowcu, syn Piotra i Bronisławy z domu Misztal, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, kawaler, zawód: malarz pokojowy, zamieszkały w okresie okupacji w Szydłowcu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany 26 lutego 1943 r. przez funkcjonariuszy policji bezpieczeństwa i osadzony w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu. Powodem aresztowania Stefana Erbela była podjęta przez niego próba przekazania mężczyźnie narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane) polskiej karty rozpoznawczej (*Personalausweis*). Skazany został przez sąd na karę osadzenia w obozie koncentracyjnym. 17 marca 1943 r. przetransportowany do obozu koncentracyjnego Auschwitz (numer obozowy 108 981). W tym samym roku przeniesiony do obozu koncentracyjnego Mauthausen, a stamtąd prawdopodobnie pod koniec wojny do innego obozu (brak daty oraz danych o miejscu przeniesienia). Przeżył okupację.

Źródło: *APMA-B, Księgi Pamięci;*

APR, Więzienie w Radomiu, E-38. Arkusz ewidencyjny Stefana Erbela;
www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, t. 2, Warszawa–Oświęcim 2006;
Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;
Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Forscher Halina z domu Sroczyńska, urodzona 14 sierpnia 1914 r. w Lublinie, córka Stanisława i Heleny z domu Reymont, zamieszkała w okresie okupacji w Kielcach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Halina Forscher mieszkała w Kielcach wraz z mężem Kazimierzem, adwokatem. W listopadzie 1942 r. kieleckie gestapo aresztowało Kazimierza Forschera. 31 grudnia został on rozstrzelany w lesie pod Kielcami. W mieszkaniu małżeństwa przeprowadzona została rewizja. 3 grudnia wieczorem do siedziby gestapo została zabrana także Halina Forscher. Oskarżono ją o dostarczanie fałszywych dokumentów osobom narodowości żydowskiej (pośredniczyła w wyrobieniu dowodu tożsamości dla brata męża, Mieczysława Forschera, na nazwisko Mieczysław Reymont). Podczas przesłuchania była bita. Jeszcze tego samego dnia została osadzona w więzieniu w Kielcach. W styczniu 1943 r. Halina Forscher otrzymała zaoczny wyrok sądu, skazujący ją na rok więzienia.

27 kwietnia 1943 r. wydano decyzję o jej przeniesieniu do więzienia w Częstochowie w celu odbycia reszty kary. 3 grudnia 1943 r. Halina Forscher została zwolniona z więzienia i wróciła do Kielc.

Źródło: AIPN Ki, S.67/02/Zn, Akta główne prokuratora w sprawie zbrodni zabójstw Polaków w więzieniu kieleckim w latach 1939–1945, t. 2; APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 3736, k. 1–7; APKi, Więzienie w Kielcach, sygn. 1138, 1146; www.straty.pl.

Autor: Edyta Krężolek

Furmanek Stanisław, urodzony 26 maja 1900 r. w Daleszycach, syn Antoniego i Anny z domu Kamizeli, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik i właściciel sklepu mięsnego, zamieszkały w okresie okupacji w Daleszycach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Stanisław Furmanek wraz z żoną Stefanią z domu Wołowiec oraz pięciorgiem dzieci udzielał pomocy ośmioosobowej rodzinie żydowskiej Szlamów (matka Bajla, jej czterech synów m.in. Mordka, córka Estera oraz synowa Gołda wraz z małym dzieckiem), która do końca 1941 r. utrzymywała się z prowadzenia piekarni. Pod koniec 1941 r. w trakcie akcji przesładowczej skierowanej przeciwko daleszyckim Żydom żandarmeria niemiecka z posterunku w Bielinach dokonała rabunku wszystkich zapasów mąki i całego mienia ruchomego wspomnianej rodziny żydowskiej. Odtąd aż do września 1942 r. rodzina Szlamów utrzymywała się dzięki pomocy (w głównej mierze żywnościowej) otrzymywanej od rodziny Furmanków oraz innych mieszkańców Daleszyc.

We wrześniu 1942 r., tuż przed akcją wysiedlenia Żydów z Daleszyc zaplanowaną na 30 września 1942 r.¹⁰, Stanisław Furmanek wywiózł własnym wozem całą rodzinę Szlamów do pobliskiego Rakowa i ukrył ich w bezpiecznym miejscu.

Na kilka dni przed planowaną akcją policja granatowa zawiadomiła żandarmerię niemiecką, że w Daleszycach z 615 Żydów pozostała jedynie połowa, reszta natomiast opuściła wieś. Po tej informacji natychmiast zjawiła się żandarmeria i nakazała zwołanie ludności, zakazując udzielania jakiegokolwiek pomocy Żydom pod karą śmierci. Ponadto Niemcy nakazali – pod groźbą rozstrzelania przetrzymywanych przez nich 10 polskich zakładników – zgłosić się tym wszystkim, którzy udzielili pomocy osobom narodowości żydowskiej. Wśród kilku osób, które zgłosiły się na posterunku żandarmerii w Bielinach, był m.in. Stanisław Furmanek. Wcześniej nazwisko Furmanka, które widniało na przepustce wyjazdowej rodziny Szlamów, podał żandarmerii niemieckiej przewodniczący Judenratu, prawdopodob-

¹⁰ Lokalna społeczność żydowska prawdopodobnie została uprzedzona o planowanej akcji wysiedleńczej przez członkinię miejscowej komórki AK, która poinformowała o niemieckich zamiarach sekretarza żydowskiej Rady Starszych Gutermana. [za:] M. Michalczyk, *Gdy każdy dzień był walką*, Warszawa 1982, s. 44–45.

nie wraz z nazwiskami pozostałych furmanów. Następnego dnia rodzinom furmanów, którzy zgłosili się na posterunek, zarekwirowano konie i wozy, jak również część dobytku.

Stanisław Furmanek został aresztowany 28 września 1942 r. i osadzony w więzieniu w Kielcach. W trakcie śledztwa był torturowany, a następnie zmarł w więzieniu 3 kwietnia 1943 r.¹¹

Stanisław Furmanek został uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 23 marca 1994 r.

Źródło: *AIPN, Akta dotyczące pomocy udzielanej przez Polaków Żydom w latach 1939–1945, 23/68, P.1071, mps, Protokół przesłuchania Otylii Kapuścińskiej, córki Stanisława Furmanka, 24.04.1989 r.; AIPN Ki, S.67/02/Zn, Akta główne prokuratora w sprawie zbrodni zabójstw Polaków w więzieniu kieleckim w latach 1939–1945, t. 6; APKi, Więzienie w Kielcach, sygn. 1138, k. 25; ibidem, 1146, k. 241v.–242; Relacja Czesława Furmanka syna Stanisława przeprowadzona przez Annę Oszczepalską 2009 r. (kopia maszynopisu w posiadaniu autora); Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. spr. 5779 [Odpis skrócony aktu zgonu Stanisława Furmanka, USC w Kielcach; zaświadczenie APKi, 30.11.1992 r.]*

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. pol. D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, Kraków 2009, t. 1, s. 172; Michalczyk M., *Gdy każdy dzień był walką*, Warszawa 1982, s. 43–45; *Polacy i Żydzi pod okupacją niemiecką 1939–1945. Studia i materiały*, red. A. Żbikowski, Warszawa 2006, s. 355, 356.

Autorzy: Edyta Krężolek, Tomasz Gonet

¹¹ W akcie zgonu widnieje data 6 kwietnia 1943 r. [za:] Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. spr. 5779 [odpis skrócony aktu zgonu, USC w Kielcach].

Górniak Stanisława, urodzona 19 października 1916 r. w Kielcach, córka Wincentego i Marianny, zawód: robotnica, zamieszkała w okresie okupacji w Kielcach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Stanisława Górniak ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana przez funkcjonariuszy Schupo 2 grudnia 1942 r. i osadzona w więzieniu w Kielcach, a następnie skazana na karę śmierci. Stracona 27 maja 1943 r.

Źródło: APKi, Więzienie w Kielcach, sygn. 1138, k. 30; ibidem, sygn. 1146, k. 258v.–259.

Autorzy: Grzegorz Onoszko, Edyta Krężolek

Glied Elza z domu Sztolc vel Stolz, urodzona 27 września 1902 r. w Piotrkowie, córka Karola i Julii z domu Omennter, zawód: urzędniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Elza Glied ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana przez funkcjonariuszy Schupo 15 października 1942 r., a następnie 20 października 1942 r. osadzona w więzieniu w Częstochowie. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 2406, k. 1–4.

Autor: Grzegorz Onyszko

Gołosz Bolesław, urodzony 6 czerwca 1913 r. w Lipieniach (powiat konecki), syn Jana i Julianny z domu Śledź, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Maria z domu Kwapińska, zawód: ślusarz.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W okresie okupacji Bolesław Gołosz był mieszkańcem Radomia, pracującym jako robotnik w jednym z tamtejszych zakładów przemysłowych. 12 lipca 1943 r. został osadzony w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu pod zarzutem „przechowywania Żyda”. Brak jakichkolwiek bliższych informacji o okolicznościach udzielanej pomocy, a także o tym, skąd dowiedzieli się o niej Niemcy.

Śledztwo w jego sprawie, prowadzone przez radomską komendę policji bezpieczeństwa, toczyło się przez blisko 9 miesięcy, w czasie których Bolesław Gołosz przebywał na oddziale specjalnym radomskiego więzienia. Według wpisów w arkuszu ewidencyjnym, odzyskał on wolność 7 marca 1944 r. Zarówno przebieg śledztwa, jak i motywy podjęcia decyzji o jego umorzeniu pozostają nieznane.

***Źródło:** APR, *Więzenie w Radomiu, G-145. Arkusz ewidencyjny Bolesława Gołosza.**

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzenie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009; Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Gryniecka Zofia z domu Bielecka, urodzona 13 lutego 1908 r. w Częstochowie, córka Jana i Bronisławy z domu Berg, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Zofia Gryniecka ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana 10 kwietnia 1943 r. przez funkcjonariuszy Schupo, a następnie 20 maja 1943 r. w wyniku wyroku sądowego (brak informacji o wymiarze kary) osadzona w więzieniu w Częstochowie. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 2990, k. 1–4.

Autor: Grzegorz Onyszko

Haraś Felicja z domu Września, urodzona 31 grudnia 1900 r. w Sprowie (powiat włoszczowski), córka Franciszka i Józefy z domu Stachurskiej, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: robotnica, zamieszkała w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Felicja Haraś ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana 4 listopada 1942 r., a następnie 7 listopada 1942 r. osadzona w więzieniu w Częstochowie. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, 2478, k. 1–4.

Autor: Grzegorz Onyszko

Jakubowski Stefan, urodzony 2 lutego 1905 r. w Czulinie (koło Rawy Mazowieckiej), syn Marii, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: elektryk, ślusarz, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzi.

Duszyńska Sabina, urodzona 21 maja 1914 r. we Włocławku, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: gospodyni domowa, zamieszkała w okresie okupacji w Łodzi.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Stefan Jakubowski, pracując jako elektryk w łódzkim getcie, nawiązał kontakt z Żydówką o nazwisku Rudolf (znajomą kolegi z pracy), której dostarczał do getta żywność i pieniądze. Po zakończeniu prac w getcie w dalszym ciągu utrzymywał z nią kontakt, ograniczony jednak wyłącznie do wymiany korespondencji i paczek. Pośredniczyła w tym Sabina Duszyńska, która pracowała przed wojną jako gosposia u Żyda o nazwisku Strauch. Po przymusowym przesiedleniu łódzkich Żydów do getta w lutym 1940 r. została ona razem z rodziną swojego pracodawcy.

4 września 1940 r. Sabina Duszyńska próbowała przekonać policjanta pilnującego granic getta, by wypuścił ją na aryjską stronę, gdyż miała do dostarczenia znaczną liczbę listów, jednak została przez niego zatrzymana. Również Jakubowski został aresztowany 4 września 1940 r.

17 września 1940 r. Sąd Okręgowy (Amstgericht) w Łodzi skazał Stefana Jakubowskiego na dziesięć miesięcy więzienia. Od 4 września do 17 września 1940 r. przebywał on w areszcie na Radogoszczu. Po wyroku został osadzony w więzieniu we Wronkach, a następnie w Zakładzie Karnym w Sieradzu, gdzie przebywał od 2 października 1940 r. do 24 września 1941 r. Duszyńska w tym samym procesie została skazana na dwa miesiące pozbawienia wolności i trafiła do zakładu karnego w Kaliszu, a następnie we Wronkach.

Źródło: APL, Zakład Karny w Sieradzu, sygn. 5373, Akta osobowe Stefana Jakubowskiego, k. 1–35;

APP, Zakład Karny we Wronkach; sygn. 1235, s. 1–10.

Autorzy: Michał Trębacz, Daniel Rubiś

Janiszewska Marianna, urodzona 12 lipca 1899 r. w Częstochowie, córka Piotra i Ewy z domu Kukły, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: robotnica, zamieszkała w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Marianna Janiszewska ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana 3 listopada 1942 r., a następnie 7 listopada 1942 r. osadzona w więzieniu w Częstochowie. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: *APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 2477, k. 1–6.*

Autor: Grzegorz Onyszko

Jankowski Stefan, urodzony 18 lipca 1903 r. w Włocławku, zawód: fryzjer.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Utrzymywał kontakty z osobami narodowości żydowskiej pracującymi przy robotach kanalizacyjnych (nazwiska nieznane). Wdał się również w kłótnię z majstrem (Riede) kierującym pracami kanalizacyjnymi i nadzorującym pracujących Żydów. W trakcie kłótni uderzył majstra, co było prawdopodobnie bezpośrednią przyczyną aresztowania. Wyrokiem Sądu Specjalnego we Włocławku z dnia 14 lipca 1941 r. skazany został na 8 lat w obostrzonym obozie karnym. Karę odbywał w więzieniach w Rawiczu, Sieradzu, Włocławku oraz w Polenstammlager w Elsing, a następnie 11 grudnia 1942 r. został przeniesiony do obozu koncentracyjnego Mauthausen. Brak informacji o jego dalszych losach.

Źródło: APP, Zakład Karny w Rawiczu, 1462, s. 1–39.

Autor: Daniel Rubiś

Jurczak (Juraczek) Franciszek, urodzony 15 sierpnia 1895 r. w Mokrusie (powiat miechowski), syn Piotra i Antoniny z domu Kody, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Mokrusie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Franciszek Jurczak udzielił pomocy w ucieczce z getta osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co został aresztowany 7 stycznia 1942 r. w Żarkach, a następnie przewieziony 20 stycznia 1942 r. do więzienia w Częstochowie. Wyrokiem Sądu Specjalnego w Częstochowie został skazany na karę 6 miesięcy więzienia, którą odbył w więzieniu w Częstochowie. Został zwolniony z więzienia prawdopodobnie 7 lipca 1942 r.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 1602, k. 1–8.

Autor: Grzegorz Onyszko

Kaczmarska Alina, urodzona 20 stycznia 1919 r. w Podgajach (powiat opatowski), córka Franciszka i Stanisławy, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: robotnica, zamieszkała w okresie okupacji w Zawichoście (powiat sandomierski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w Sandomierzu prawdopodobnie w lipcu 1942 r. za „nielegalne przewożenie Żydów” (brak bliższych informacji o okolicznościach aresztowania oraz o danych personalnych osób narodowości żydowskiej, którym udzieliła pomocy). 25 października 1942 r. przetransportowana z więzienia w Sandomierzu do więzienia przy ul. Malczewskiego w Radomiu. W bliżej nieznanym czasie została umieszczona w tzw. celi szpitalnej, pełniącej funkcję niewielkiego lazaretu więziennego, gdzie zmarła 4 lutego 1943 r.

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, K-55, Arkusz ewidencyjny Aliny Kaczmarskiej, k. 1–6.

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;
Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Kaczorek Leon, urodzony 1 kwietnia 1905 r. w Zgierzu, zamieszkały w okresie okupacji w Dobroni (powiat łaski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Leon Kaczorek został aresztowany przez gestapo za „kontakty z Żydami” (nazwiska nieznane). Od 31 grudnia 1943 r. przebywał w areszcie przy ul. Sterlinga w Łodzi. Dalsze losy nieznane. Prawdopodobnie trafił do obozu koncentracyjnego Gross-Rosen¹².

Źródło: APŁ, *Zakłady Karne w Łodzi, 1*, s. 68;
www.straty.pl.

Autor: Michał Trębacz

¹² Na podstawie: *www.straty.pl*.

Kaleta Stanisław, urodzony 19 kwietnia 1877 r. w Kłudnie (powiat radomski), syn Jakuba i Agaty, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Goździe (powiat radomski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany 3 października 1942 r. przez polską policję granatową za ukrywanie osoby narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane)¹³. Został osadzony w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu. Skazany wyrokiem Sądu Specjalnego w Radomiu 26 stycznia 1943 r. na karę roku pozbawienia wolności. Zwolniony z więzienia w Radomiu 2 października 1943 r. (prawdopodobnym powodem wcześniejszego zwolnienia był jego podeszły wiek).

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, K-59. Arkusz ewidencyjny Stanisława Kalety.

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;

Piåtkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piåtkowski

¹³ Przy rejestracji Stanisława Kalety w więzieniu zapisano, że jest on oskarżony o „przechowywanie Żyda”. Bardziej szczegółowa informacja, o udzieleniu pomocy dwóm osobom narodowości żydowskiej znalazła się w adnotacji o wyroku Sądu Specjalnego w Radomiu, który skazał więźnia.

Kolba Wincenty, urodzony 4 kwietnia 1921 r. w Szydłowcu, syn Wincen- tego i Anny z domu Szeloch, narodowość polska, wyznanie rzymskokato- lickie, zawód: urzędnik, zamieszkały w okresie okupacji w Szydłowcu, zmarł 22 października 1984 r.

Nazimek Marian, urodzony 23 września 1920 r. w Szydłowcu, syn An- toniego i Zofii z domu Idzikowskiej, narodowość polska, wyznanie rzym- skokatolickie, zawód: ślusarz¹⁴, zamieszkały w okresie okupacji w Szy- dłowcu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wincenty Kolba jako pracownik referatu ewidencji ludności szydło- wieckiego magistratu z pomocą Mariana Nazimka ułatwiał mieszkańcom miejscowego getta zdobywanie dokumentów, dających szansę na ukrycie się po aryjskiej stronie miasta. Obaj zostali aresztowani przez funkcyjnariu- szy policji bezpieczeństwa prawdopodobnie około 20 października 1942 r., za fałszowanie na potrzeby osób narodowości żydowskiej kart rozpoznaw- czych (*Personalausweis*). Osadzono ich w areszcie w Skarżysku-Kamien- nej, a 26 października 1942 r. przeniesiono do więzienia przy ul. Malczew- skiego w Radomiu. Po trwającym kilka tygodni procesie zostali skazani przez sąd niemiecki na karę osadzenia w obozie koncentracyjnym. 1 grud- nia 1942 r. przetransportowano ich do obozu koncentracyjnego Auschwitz (numery obozowe: Wincenty Kolba – 79 301, Marian Nazimek – 79 305). Wincenty Kolba został przeniesiony w 1944 r. do obozu koncentracyjnego Buchenwald. Przeżył do zakończenia wojny. Natomiast Marian Nazimek został przeniesiony w 1943 r. do obozu koncentracyjnego Flossenbürg, a po pewnym czasie ponownie przetransportowany do obozu koncentracyjnego Auschwitz, gdzie prawdopodobnie zmarł (data nieznana).

Źródło: APR, *Więzenie w Radomiu, K-1596. Arkusz ewidencyjny Wincen- tego Kolby;*

ibidem, N-231. Arkusz ewidencyjny Mariana Nazimka;

USC w Szydłowcu, Akta metrykalne parafii Szydłowiec.

¹⁴ W ewidencji więzienia radomskiego Marian Nazimek został zarejestrowany jako ślusarz, natomiast w ewidencji obozu koncentracyjnego Auschwitz jako kowal.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, t. 2, Warszawa–Oświęcim 2006;
Piątkowski S., *Więzenie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;
Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Kowalik Marcin, urodzony 19 lipca 1888 r. w Rzerzęczycach (powiat częstochowski), syn Antoniego i Marii z domu Berdyś, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Zofia z domu Łojko, zawód: magazynier lub urzędnik¹⁵.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Marcin Kowalik był w okresie okupacji mieszkańcem Radomia zatrudnionym prawdopodobnie w miejscowej fabryce broni (pod zarządkiem koncernu „Steyr-Daimler-Puch”), gdzie pracowało przymusowo komando robotników żydowskich. 28 stycznia 1943 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy policji bezpieczeństwa i osadzony w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu.

Powodem aresztowania Marcina Kowalika było przyjęcie przez niego listu napisanego przez nieznanego z imienia i nazwiska Żyda, prawdopodobnie z myślą o przesłaniu tegoż listu lub dostarczeniu go pod wskazany adres. Brak niestety bliższych danych o tym wydarzeniu, a także o okolicznościach, w jakich dowiedzieli się o nim Niemcy.

W okresie pobytu w więzieniu radomskim Marcin Kowalik przebywał na oddziale specjalnym, znajdującym się pod całkowitą kontrolą funkcjonariuszy Sipo. Śledztwo w jego sprawie zostało zamknięte po zaledwie dwóch tygodniach wyrokiem sądu, skazującym go na osadzenie w obozie koncentracyjnym. Transportem więźniarskim, który odszedł z Radomia 11 lutego 1943 r., Kowalik został przewieziony do KL Auschwitz (brak danych o numerze obozowym).

W obozie dane mu było przeżyć jedynie miesiąc. Zmarł w bliżej niezanych okolicznościach 12 marca 1943 r.

Źródło: *APR, Więzienie w Radomiu, K-1732. Arkusz ewidencyjny Marcina Kowalika.*

Literatura: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, t. 2, Warszawa–Oświęcim 2006;

¹⁵ W ewidencji więzienia radomskiego Marcin Kowalik został zarejestrowany jako magazynier, natomiast w ewidencji obozu koncentracyjnego Auschwitz jako urzędnik.

Piątkowski S., *Więzenie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;
Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Kozub Władysław, urodzony 20 czerwca 1904 r., syn Ludwika i Michaliny, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Daleszycach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

We wrześniu 1942 r., tuż przed akcją wysiedlenia Żydów z Daleszyc zaplanowaną na 30 września 1942 r.¹⁶ udzielił pomocy w ucieczce z miasta kilku miejscowym Żydom (nazwiska nieznane), za co został aresztowany przez żandarmerię niemiecką 28 września 1942 r. i osadzony w więzieniu w Kielcach. Nie można jednoznacznie określić jego dalszych losów. 12 marca 1943 r. został zwolniony z więzienia lub 17 listopada 1943 r. przeniesiony w bliżej nieznane miejsce.

Źródło: APKi, *Więzienie w Kielcach*, sygn. 1138, k. 49; *ibidem*, sygn. 1146, k. 241v.–242.

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. 1, s. 172; Michalczyk M., *Gdy każdy dzień był walką*, Warszawa 1982, s. 43–45; *Polacy i Żydzi pod okupacją niemiecką 1939–1945. Studia i materiały*, red. A. Żbikowski, Warszawa 2006, s. 355, 356.

Autorzy: Edyta Krężolek, Tomasz Gonet

¹⁶ Lokalna społeczność żydowska prawdopodobnie została uprzedzona o planowanej akcji wysiedleńczej przez członkinię miejscowej komórki AK, która poinformowała o niemieckich zamiarach sekretarza żydowskiej Rady Starszych Gutermana [za:] M. Michalczyk, *Gdy każdy dzień był walką*, Warszawa 1982, s. 44–45.

Kucharski Stanisław, urodzony 20 września 1890 r. w Dębskiej Woli (powiat kielecki), syn Kazimierza i Zofii z domu Ślusarczyk, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Kazimiera z domu Radziszewska, zawód: piecowy w kuźni, zamieszkały w okresie okupacji w Starachowicach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielał schronienia osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co został aresztowany, a następnie 24 marca 1943 r. doprowadzony do Radomia i osadzony w tamtejszym więzieniu. Okoliczności udzielania pomocy Żydom oraz źródła, z których o tym fakcie dowiedzieli się Niemcy, nie są znane. 17 maja 1943 r. Stanisław Kucharski został skazany przez radomski Sąd Specjalny na śmierć. Po otrzymaniu wyroku zwrócił się do generalnego gubernatora Hansa Franka z prośbą o złagodzenie kary. Dnia 18 sierpnia 1943 r. zwierzchnicy poinformowali naczelnika więzienia radomskiego, że gubernator nie skorzystał z prawa łaski. Wyrok wykonano prawdopodobnie 25 września 1943 r.

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, K-48, Arkusz ewidencyjny Stanisława Kucharskiego.

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;

Piåtkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piåtkowski

Kurdziel Jan, urodzony 19 listopada 1911 r. w Krzątce (powiat kolbuszowski), syn Tomasza i Katarzyny z domu Serafin, zawód: szewc, zamieszkały w okresie okupacji w Żarkach (powiat myszkowski).

Kurdziel Stanisław, urodzony 8 maja 1906 r. w Krzątce (powiat kolbuszowski), syn Tomasza i Katarzyny z domu Serafin, zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Żarkach (powiat myszkowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Bracia Jan i Stanisław Kurdziel bezinteresownie pomagali w ucieczce z getta w Żarkach dwóm znajomym Żydówkom (nazwiska nieznane). W trakcie próby opuszczenia miasta 24 września 1942 r. cała czwórka została zatrzymana przez gestapo. Żydówki, nie wzbudzając podejrzeń, dostały pozwolenie na kontynuację podróży, natomiast bracia Kurdzielowie, przy których w trakcie rewizji odnaleziono dokumenty Żydówek, zostali aresztowani, a następnie osadzeni w areszcie w Żarkach.

Jan i Stanisław Kurdziel zostali skazani wyrokiem Sądu Specjalnego w Częstochowie na karę śmierci, którą wykonano 2 kwietnia 1943 r. w więzieniu w Częstochowie.

Stanisław Kurdziel został uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 10 marca 1992 r., Jan Kurdziel otrzymał ten tytuł 15 stycznia 1996 r.

Źródło: *APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 2349, 2348, k. 1–10.*

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. 1, s. 374–375; Urbański K., *Zagłada Żydów w dystrykcie radomskim*, Kraków 2004, s. 224; *Żydzi Częstochowianie. Współistnienie – Holocaust – Pamięć*, Częstochowa–Warszawa 2004, s. 215.

Autor: Grzegorz Onyszko

Lang Bronisława z domu Błaszczyk, urodzona 12 października 1889 r. w Częstochowie, córka Andrzeja i Wiktorii z domu Ciury.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielała pomocy osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o nazwiskach oraz formie udzielonej pomocy), za co została aresztowana 2 października 1942 r., a następnie osadzona w więzieniu w Częstochowie. 7 stycznia 1943 r. przetransportowano ją do obozu koncentracyjnego na Majdanku, gdzie zmarła 3 listopada 1943 r.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, 2359, k. 1–3; APMnM, sygn. VI-13, vol. 4, k. 1107.

Autor: Tomasz Gonet

Lisek vel Lisowski¹⁷ **Marian**, urodzony 5 maja 1911 r. w Suliszce (powiat radomski), syn Franciszka i Ludwiki z domu Gielniowskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: gajowy, zamieszkały w okresie okupacji w Stachowie (powiat białobrzegi).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Został oskarżony o udzielenie schronienia kobiecie narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane). Będąc gajowym prawdopodobnie udzielił schronienia uciekinierce z getta ukrywającej się w okolicznych lasach. Żandarmeria niemiecka z posterunku w Białobrzegach aresztowała go około 25 września 1942 r. Został osadzony w tamtejszym areszcie, 29 września 1942 r. przewieziony do Radomia i osadzony w więzieniu przy ul. Malczewskiego. Po trwającym ponad trzy miesiące śledztwie zwolniono go z więzienia 16 stycznia 1943 r. (zarówno przebieg śledztwa, jak i motywy podjęcia decyzji o jego umorzeniu pozostają nieznane).

***Źródła:** APR, Więzienie w Radomiu, L-47, Arkusz ewidencyjny Mariana Lisowskiego;
USC w Wierzbicy, Akta metrykalne parafii Wierzbica.*

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009; Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

¹⁷ W akcie urodzenia występuje pod nazwiskiem Lisek, natomiast w ewidencji więzienia radomskiego został zarejestrowany pod nazwiskiem Lisowski. Strażnicy więzienni podczas rejestracji nie korzystali z dokumentów, ale spisywali dane doprowadzonych osób na podstawie ich oświadczeń ustnych – zatem nazwisko Lisowski było zapewne nazwiskiem używanym na co dzień.

Maciejewski Alfons, urodzony 8 czerwca 1917 r. w Gross Gischof, syn Antoniego i Marii z domu Koniecznej, zawód: konduktor, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Alfons Maciejewski udzielał schronienia osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co został aresztowany 11 maja 1943 r. przez funkcjonariuszy policji bezpieczeństwa. 19 maja 1943 r. rozpoczął odbywanie wyroku w więzieniu w Częstochowie (wymiar kary nieznany). Brak informacji o jego dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 3055, k. 1–4.

Autor: Grzegorz Onyszko

Maliszewska Julianna vel Helena, urodzona 23 marca lub 29 kwietnia 1909 r.¹⁸ w Jedlińsku (powiat radomski), córka Walentego i Katarzyny, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: pracownica domowa, zamieszkała w okresie okupacji w Płaskowie (powiat radomski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana przez żandarmerię niemiecką z posterunku w Białobrzegach około 25 grudnia 1942 r. za ukrywanie osoby narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane). Została osadzona w miejscowym areszcie, a 31 grudnia 1942 r. przewieziona do Radomia i osadzona w więzieniu przy ul. Malczewskiego. Po trwającym trzy tygodnie śledztwie zwolniono ją 21 stycznia 1943 r. (zarówno przebieg śledztwa, jak i motywy podjęcia decyzji o jego umorzeniu są nieznane).

*Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, M-455, Arkusz ewidencyjny Heleny Maliszewskiej;
USC w Jedlińsku, Akta metrykalne parafii Jedlińsk.*

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;
Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

¹⁸ W arkuszu więziennym zapisano, że miała ona na imię Helena i urodziła się 23 marca 1909 r. Natomiast w aktach metrykalnych Urzędu Stanu Cywilnego w Jedlińsku zawarto informację o urodzeniu 29 kwietnia 1909 r. Julianny Maliszewskiej. Ponieważ w obu źródłach występują identyczne informacje na temat miejsca urodzenia oraz personaliów rodziców, chodzi najprawdopodobniej o tę samą osobę. Podkreślić należy, że strażnicy więzienni podczas rejestracji doprowadzanych osób nie korzystali z dokumentów, lecz spisywali dane na podstawie oświadczeń ustnych więźniów. Trudno ocenić, czy doszło tutaj do pomyłki, czy też do świadomego zafalszowania imienia oraz daty urodzenia.

Mazanowski Roman, urodzony 8 września 1906 r. w Krakowie, syn Mikołaja, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: adwokat.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W okresie okupacji Roman Mazanowski mieszkał w Białobrzegach (woj. mazowieckie). 8 lipca 1942 r. został osadzony w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu. Aresztowania dokonali niemieccy żandarmeri z posterunku w Białobrzegach.

Powodem aresztowania Romana Mazanowskiego była „obrona Żyda”. Brak jakichkolwiek bliższych informacji o okolicznościach tego wydarzenia. Można jedynie domniemywać, że jako adwokat reprezentował on przed białobrzegskim sądem grodzkim interesy osoby narodowości żydowskiej, co było niezgodne z rozporządzeniami okupantów.

W okresie pobytu w więzieniu radomskim Roman Mazanowski przebywał prawdopodobnie na jego oddziale specjalnym, znajdującym się pod całkowitą kontrolą funkcjonariuszy policji bezpieczeństwa. Śledztwo w jego sprawie zostało zamknięte po trzech tygodniach podjęciem przez Niemców decyzji o zwolnieniu więźnia (według zapisów ewidencyjnych odzyskał on wolność 29 lipca 1942 r.). Zarówno przebieg śledztwa, jak i motywy podjęcia decyzji o jego umorzeniu pozostają nieznane.

***Źródło:** APR, Więzienie w Radomiu, M-124. Arkusz ewidencyjny Romana Mazanowskiego.*

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009; Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Michalczyk Maria, urodzona 11 kwietnia 1918 r. w Walmow (Niemcy), córka Józefa i Stanisławy z domu Piorun, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Radomiu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Maria Michalczyk działała w konspiracji jako żołnierz Armii Krajowej, ps. „Mała Marysia”. 11 kwietnia 1942 r. została aresztowana przez funkcjonariuszy policji bezpieczeństwa i osadzona w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu.

Powodem aresztowania Marii Michalczyk była „pomoc Żydowi w ucieczce”. Brak bliższych informacji o okolicznościach tego wydarzenia.

W okresie pobytu w więzieniu radomskim Maria Michalczyk przebywała prawdopodobnie na jego oddziale specjalnym, znajdującym się pod całkowitą kontrolą funkcjonariuszy Sipo. W niespełna miesiąc od chwili aresztowania śledztwo w jej sprawie zostało zamknięte wyrokiem sądu, skazującym ją na osadzenie w obozie koncentracyjnym. Transportem więźniarskim, który odszedł z Radomia 11 lutego 1943 r., Maria Michalczyk została przewieziona do KL Auschwitz, gdzie nadano jej numer 35 142. Stąd, prawdopodobnie w 1944 r., przeniesiono ją do obozu Ravensbrück. Źródła informują, że udało się jej dotrzeć tam do wyzwolenia. Jej dalsze losy pozostają nieznane.

***Źródło:** APR, Więzienie w Radomiu, M-912, Arkusz ewidencyjny Marii Michalczyk.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, t. 4, Warszawa–Oświęcim 2006; Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009; Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Michałowska Anna, urodzona 16 grudnia 1914 r. w Radomiu, córka Beniamina i Bronisławy z domu Machlewicz, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: krawcowa, zamieszkała w okresie okupacji w Radomiu.

Gregorczyk Maria, urodzona 14 lipca 1910 r. w Radomiu, córka Beniamina i Bronisławy z domu Machlewicz.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Anna Michałowska została aresztowana 27 stycznia 1943 r. przez niemiecką policję bezpieczeństwa, a następnie osadzona w więzieniu radomskim. Wraz z nią Niemcy zatrzymali także jej siostrę Marię Gregorczyk. Powodem aresztowania było udzielenie pomocy osobom narodowości żydowskiej (brak bliższych informacji na ten temat). 3 marca 1943 r. siostry zostały deportowane do obozu koncentracyjnego Auschwitz (Anna Michałowska – numer obozowy 37 254, Maria Gregorczyk – numer obozowy 37 249). Z materiałów ewidencyjnych wynika, że w 1944 r. Annę Michałowską przeniesiono do któregoś z innych obozów koncentracyjnych. Jej dalsze losy pozostają nieznanne. Maria Gregorczyk została prawdopodobnie przeniesiona do obozu koncentracyjnego Ravensbrück. Przeżyła wojnę¹⁹.

*Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, M-919, Arkusz ewidencyjny Anny Michałowskiej;
www.straty.pl.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1933*, red. F. Piper, I. Strzelecka, t. 4, Warszawa–Oświęcim 2006;
Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;
Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

¹⁹ Informacje na temat jej pobytu w obozie koncentracyjnym Ravensbrück, a także powrotu do kraju 18 kwietnia 1946 r. zawarto w bazie internetowej www.straty.pl.

Nabialek Antoni, urodzony 27 stycznia 1902 r. w Olsztynie (powiat częstochowski), syn Walentego i Katarzyny z domu Pluty, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: posterunkowy policji, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Antoni Nabialek wyprowadzał osoby narodowości żydowskiej z getta (nazwiska nieznane), w wyniku czego został aresztowany 30 września 1942 r. przez funkcjonariuszy Schupo, a następnie 5 października 1942 r. osadzony w więzieniu w Częstochowie. 24 października 1942 r. rozpoczął odbywanie wyroku sądowego we wspomnianym więzieniu (wymiar kary nieznany). Brak informacji o jego dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, 2372, k. 1–4.

Autor: Grzegorz Onyszko

Nagiel Czesław, urodzony 1 czerwca 1923 r. w Warszawie, syn Stanisława, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: usługowiec, zamieszkały w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W bliżej nieznanym momencie (prawdopodobnie w lutym 1943 r.) Czesław Nagiel został aresztowany w Sandomierzu przez niemiecką żandarmerię, a następnie 14 lutego 1943 r. osadzony w więzieniu w Radomiu. Powodem jego aresztowania było „przewożenie Żydów”. Według zapisów źródłowych Czesław Nagiel odzyskał wolność 23 lutego 1944 r. Odstęp czasu między osadzeniem w Radomiu a zwolnieniem sugeruje, że mógł zostać skazany przez sąd na 1 rok pozbawienia wolności. Jego dalsze losy pozostają nieznane.

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, N-33, Arkusz ewidencyjny Czesława Nagiela.

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009; Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Niwińska Helena, urodzona 14 grudnia 1921 r. w Chrobrzu (powiat pińczowski), córka Antoniego i Julii z domu Zboroń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Radomiu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w Radomiu przez funkcjonariuszy policji bezpieczeństwa 19 sierpnia 1942 r., pod zarzutem ukrywania osoby narodowości żydowskiej (nazwisko oraz okoliczności aresztowania nieznane). Zatrzymanie nastąpiło dzień po rozpoczęciu przez władze niemieckie akcji likwidacji tzw. dużego getta w Radomiu, w związku z czym można domniemywać, że powodem aresztowania było udzielenie pomocy żydowskiemu uciekinierowi z dzielnicy zamkniętej. Została osadzona w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu. Po trwającym tydzień śledztwie odzyskała wolność 25 sierpnia 1943 r. Jej dalsze losy pozostają nieznane.

***Źródło:** APR, *Więzenie w Radomiu, N-158, Arkusz ewidencyjny Heleny Niwińskiej.**

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzenie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009; Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Nowak Bolesław, urodzony 6 kwietnia 1913 r. w Łodzi, syn Marii, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzi.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Bolesław Nowak został aresztowany 21 grudnia 1940 r. po przerzuceniu przez mur łódzkiego getta około 4 kg masła, za które otrzymał pieniądze. 10 stycznia 1941 r. Sąd Okręgowy (Amstgericht) w Łodzi skazał go na cztery miesiące więzienia za szmugiel towarów. Od 7 lutego 1941 r. odbywał karę w Zakładzie Karnym w Sieradzu.

Źródło: APL, Zakład Karny w Sieradzu, sygn. 6871.

Autor: Michał Trębacz

Ociepa Ewa z domu Gradzik, urodzona w Białej (powiat radomszczański), córka Jana i Agnieszki, wyznanie rzymskokatolickie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ewa Ociepa ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). 28 kwietnia 1943 r. została aresztowana i dwa dni później osadzona w więzieniu w Częstochowie. Brak informacji o jej dalszych losach.

***Źródło:** APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, 3024, k. 1–4.*

Autor: Grzegorz Onoszko

Paduch Wiktoria, urodzona prawdopodobnie 20 maja 1896 r.²⁰ w Wójtostwie Poduchownym (powiat kozienicki), córka Stanisława i Marianny z domu Szczypior, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Wójtostwie Poduchownym.

Gieruszka Jan, urodzony 8 marca 1895 r. w Kozienicach, zamieszkały w okresie okupacji prawdopodobnie w Kozienicach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wiktoria Paduch została aresztowana 24 grudnia 1942 r. prawdopodobnie przez żandarmerię z Kozienic, a następnie osadzona w więzieniu radomskim. Powodem aresztowania było udzielanie schronienia osobom narodowości żydowskiej. Brak bliższych informacji na ten temat; wiadomo jedynie, że razem z nią aresztowano Jana Gieruszkę, zamieszkałego w Kozienicach lub też w jednej z okolicznych wsi.

23 marca 1943 r. Wiktoria Paduch została skazana przez radomski sąd specjalny na śmierć. Wyrok wykonano prawdopodobnie 22 sierpnia 1943 r.

Brak informacji o dalszych losach Jana Gieruszki.

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, P-573, Arkusz ewidencyjny Wiktorii Paduch.

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009; Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

²⁰ Podczas przekazywania strażnikom więziennym swych danych personalnych, Wiktoria Paduch podała dokładną datę dzienną i miesięczną urodzin (20 maja). Nie odnotowano jednak roku urodzenia. Znajdujący się w dokumentach zapis, według którego w chwili aresztowania liczyła ona 46 lat, wskazuje, że urodziła się prawdopodobnie w 1896 r.

Pawłowski Piotr, urodzony 1 stycznia 1898 r. w Częstochowie, syn Józefa i Elżbiety z domu Chmielewskiej, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: szewc, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Piotr Pawłowski handlował z siedmioma osobami narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Został aresztowany 2 lutego 1943 r., następnie na polecenie Sądu Specjalnego w Częstochowie z dnia 10 lutego 1943 r. osadzony w więzieniu w Częstochowie. Po odbyciu 9 miesięcy kary został zwolniony 2 listopada 1943 r.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, 2803, k. 1–6.

Autor: Grzegorz Onyszko

Pinkus Jan, urodzony 12 kwietnia 1919 r. w Brzózach (powiat kłobucki), syn Józefa, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Alfreda z domu Kępa, zawód: ślusarz, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Jan Pinkus został aresztowany prawdopodobnie w końcu 1942 r., a następnie osadzony w więzieniu w Częstochowie, skąd 19 stycznia 1943 r. został przewieziony do więzienia w Radomiu. Powodem aresztowania było „przechowywanie Żydówki” (brak bliższych informacji na ten temat)²¹. 9 maja 1943 r. Jan Pinkus zmarł w celi więziennej. Przyczyny zgonu nie są znane.

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, P-400, Arkusz ewidencyjny Jana Pinkusa.

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009.

Autor: Sebastian Piątkowski

²¹ W aktach więziennych zachował się list od żony, w którym napisała ona do męża m.in.: „przecież nie jesteś ty sam w tej sprawie, tylko podobno 9 osób”.

Pośniak Władysław, urodzony 30 lipca 1916 r. w Długowoli (powiat grójecki), syn Jana i Zofii z domu Parszewskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Anna z domu Jabłońska, zawód: kierowca, zamieszkała okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Władysław Pośniak pracował jako kierowca w jednej z warszawskich firm. 16 grudnia 1942 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy policji bezpieczeństwa i osadzony w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu.

Powodem aresztowania Władysława Pośniaka było „przewożenie Żydów bez wymaganego zezwolenia”. Brak bliższych informacji o okolicznościach tej sprawy.

W okresie pobytu w więzieniu radomskim Władysław Pośniak przebywał na jego oddziale specjalnym, znajdującym się pod całkowitą kontrolą funkcjonariuszy Sipo. Śledztwo w jego sprawie zostało zamknięte po zaledwie trzech tygodniach wyrokiem sądu, skazującym go na osadzenie w obozie koncentracyjnym. Transportem więźniarskim, który odszedł z Radomia 7 stycznia 1943 r., przewieziono go do obozu na Majdanku. Jego dalsze losy pozostają nieznanne. Najprawdopodobniej jednak poniósł w tym obozie śmierć.

***Źródło:** APR, *Więzienie w Radomiu, P-905, Arkusze ewidencyjne Władysława Pośniaka.**

Bibliografia: Kielboń J., Piątkowski S., *Z badań nad transportem radomskim*, „Zeszyty Majdanka” 2001, t. 21;
Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;
Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Radulski Zygmunt, urodzony 4 czerwca 1923 r. w Wolanowie (powiat radomski), syn Mariana i Marianny z domu Gregier, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkały w okresie okupacji w Wolanowie.

Przyczyny, okoliczności i forma represji:

Aresztowany 6 stycznia 1942 r. przez niemiecką żandarmerię za pomoc w transporcie osobie narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane). Osadzono go w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu. Prawdopodobnie jeden z niemieckich sądów wymierzył mu karę tysiąca złotych grzywny (z zamianą w razie nieściągalności na karę 100 dni pozbawienia wolności). Został zwolniony z więzienia 25 kwietnia 1942 r. Jego dalsze losy pozostają nieznane.

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, R-139, Arkusz ewidencyjny Zygmunta Radulskiego.

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;

Piåtkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piåtkowski

Rydel Tadeusz Piotr, urodzony 4 listopada 1924 r. w Jeziorowcach (powiat jędrzejowski), syn Jana, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: robotnik leśny, zamieszkały w okresie okupacji w Rudach (powiat kozienicki).

Zawodnik Jan Stanisław, urodzony w 1876 r. w Śmietankach (powiat kozienicki), syn Grzegorza i Marianny z domu Lenarczyk, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Śmietankach.

Drag Władysław, zamieszkały w okresie okupacji w Janowie (powiat kozienicki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowani przez funkcjonariuszy niemieckiej żandarmerii z posterunku w Kozienicach i doprowadzeni 11 sierpnia 1943 r. do więzienia przy ul. Malczewskiego w Radomiu. Powodem aresztowania było udzielenie schronienia osobom narodowości żydowskiej (m.in.: Joel Littman).

Tadeusz Piotr Rydel został skazany przez Sąd Specjalny w Radomiu na karę śmierci prawdopodobnie we wrześniu 1943 r. Generalny gubernator Hans Frank zastosował wobec skazańca prawo łaski, zamieniając wyrok na 1 rok pozbawienia wolności. Rydel został zwolniony z więzienia 20 czerwca 1944 r. Natomiast Jan Stanisław Zawodnik zmarł w więzieniu w Radomiu na zapalenie mięśnia sercowego. Brak informacji o losach Władysława Draga.

***Źródło:** APR, Więzienie w Radomiu, R-115;
ibidem, Arkusz ewidencyjny Tadeusza Rydla;
ibidem, Z-324. Arkusz ewidencyjny Jana Zawodnika.*

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;
Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Stanisławski Zbigniew, urodzony 12 czerwca 1925 r. w Wągrowcu, syn Czesława, zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Poznaniu, zmarł 10 maja 2007 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Zbigniew Stanisławski zatrudniony był w prywatnej firmie mieszczącej się na poznańskim Antoninku, w której jako pomocnicy pracowali również Żydzi z obozu. Nawiązał tam bliższy kontakt z Żydem Kurtem Krausem. Na prośbę Krausa wyraził zgodę na przesyłanie pod swój prywatny adres paczek z czeskiej Pragi z artykułami żywnościowymi i bielizną dla ludności żydowskiej. Po otrzymaniu przekazywał je potajemnie Krausowi (prawdopodobnie przekazał w ten sposób sześć paczek żywnościowych).

Sąd Obwodowy w Poznaniu na posiedzeniu z 10 grudnia 1942 r. skazał Stanisławskiego na rok pozbawienia wolności. Karę odbywał w tzw. więzieniu macierzystym w Poznaniu, a następnie w więzieniu w Rawiczu. Po odsiedzeniu kary przekazany do dyspozycji poznańskiego gestapo. 4 lutego 1944 r. został przetransportowany do obozu koncentracyjnego Gross-Rosen, gdzie przebywał do lutego 1945 r., a następnie został przeniesiony do obozu koncentracyjnego Mittelbau.

Źródło: APP, Zakład Karny w Rawiczu, 1477, s. 1–21; AMMwŻ, akta więzienne Z. Stanisławskiego (odpis); IPN Po, OKBZH, S.2/93/H, zeznanie Z. Stanisławskiego złożone 27.11.1995 r.; www.straty.pl.

Bibliografia: Ziółkowska A., *Obozy pracy przymusowej dla Żydów w Wielkopolsce w latach okupacji hitlerowskiej (1941–1943)*, Poznań 2005, s. 220.

Autor: Marcin Podemski

Sygizman Antonina z domu Sowińska, urodzona 4 czerwca 1882 r. w Radomsku, córka Stefana i Marianny z domu Skibalskiej, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Antonina Sygizman ukrywała dwie osoby narodowości żydowskiej (Bugajska – imię nieznane oraz Goldberg – imię nieznane), za co została aresztowana 8 czerwca 1943 r. w Radomsku, a następnie 9 lipca 1943 r. osadzona w więzieniu w Częstochowie. Zmarła w więzieniu 2 sierpnia 1943 r. na zwyrodnienie mięśnia sercowego.

Źródło: APC, *Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie*, 3257, k. 1–17.

Bibliografia: Urbański K., *Zagłada Żydów w dystrykcie radomskim*, Kraków 2004, s. 224.

Autor: Grzegorz Onyszko

Szczepańska Florentyna, urodzona 10 maja 1920 r. w Kocku (powiat lubartowski), córka Piotra i Julianny z domu Kisielskiej, wyznanie rzymskokatolickie, wykształcenie podstawowe.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Florentyna Szczepańska udzieliła pomocy osobie narodowości żydowskiej (nazwisko i charakter udzielonej pomocy nieznane). Z tego powodu została aresztowana 12 maja 1943 r. w Częstochowie przez funkcjonariuszy Sipo, a następnie 2 czerwca 1943 r. osadzona w więzieniu w Częstochowie. Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, 3059, k. 1–3.

Autor: Grzegorz Onyszko

Szmaciarska Józefa z domu Sobkiewicz, urodzona w Przyrowie (powiat radomszczański), córka Michała i Antoniny z domu Radeckiej, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: robotnica, mąż Jakub, zamieszkała w okresie okupacji w Częstochowie.

Szmaciarski Jakub, urodzony 14 lipca 1893 r.²² w Janowie (powiat radomszczański), syn Piotra i Anny z domu Janikowskiej, wyznanie rzymskokatolickie, żona Józefa z domu Sobkiewicz, zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Jakub i Józefa Szmaciarscy ukrywali osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co zostali aresztowani 17 sierpnia 1943 r., a następnie osadzeni w więzieniu w Częstochowie. Józefa Szmaciarska 22 sierpnia 1943 r. została przetransportowana do obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau (numer obozowy 55 098), gdzie została zamordowana 10 stycznia 1944 r.

Jakub Szmaciarski również został wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz (numer obozowy 138 174) 22 sierpnia 1943 r., gdzie prawdopodobnie zmarł 18 października 1943 r.

***Źródło:** APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, 3308, k. 1–3; www.straty.pl.*

Autor: Grzegorz Onyszko

²² Podawana jest też inna data urodzin – 13 lipca 1893 r. [za:] www.straty.pl.

Tyczyński Władysław, urodzony 24 października 1916 r. w Dobrucie (powiat radomski), syn Jana Piotra i Józefy z domu Pączek, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: ślusarz, zamieszkały w okresie okupacji w Radomiu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Po likwidacji przez władze niemieckie tzw. dużego getta w Radomiu udzielił schronienia w swoim mieszkaniu Jakubowi Silberstajnowi (w okresie międzywojennym właściciel odlewni żelaza „Stella”, w której pracował Władysław Tyczyński) oraz jego dwunastoletniemu synowi (imię nieznane). Aresztowany i osadzony 5 sierpnia 1943 r. w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu. Śledztwo w jego sprawie zostało zamknięte, prawdopodobnie we wrześniu 1943 r., skazaniem go przez Sąd Specjalny w Radomiu na karę śmierci. Generalny gubernator Hans Frank zastosował wobec skazańca prawo łaski, zamieniając wyrok na rok pozbawienia wolności. Władysław Tyczyński odbył tę karę w więzieniu w Radomiu. Został zwolniony z więzienia 28 lipca 1944 r. Jego dalsze losy pozostają nieznane.

***Źródło:** APR, *Więzenie w Radomiu, T-43, Arkusz ewidencyjny Władysława Tyczyńskiego.**

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzenie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;

Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

Waściński Bolesław, urodzony 23 września 1912 r. w Rogożowie (powiat rawicki), syn Michała, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: funkcjonariusz polskiej policji tzw. granatowej, zamieszkały w okresie okupacji w Grabowie nad Wisłą (powiat zwoleński).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany prawdopodobnie przez niemieckich żandarmów z posterunku w Zwoleniu i doprowadzony 9 lutego 1943 r. do więzienia przy ul. Malczewskiego w Radomiu. Powodem jego aresztowania było ukrywanie kobiety narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane). Po trwającym blisko 5 miesięcy śledztwie został przewieziony 30 czerwca 1943 r. do więzienia w Dębicy. Jego dalsze losy pozostają nieznane.

Źródło: APR, Więzienie w Radomiu, W-741, Arkusz ewidencyjny Bolesława Waścińskiego.

Bibliografia: Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;

Piåtkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piåtkowski

Wachłaczewko Paweł, urodzony 28 maja 1910 r. w Kozienicach, syn Pawła i Julianny z domu Formińskiej, zawód: fryzjer, zamieszkały w okresie okupacji w Kozienicach.

Burghardt Jerzy, urodzony 26 lipca 1919 r. w Radomiu, syn Stanisława i Zofii z domu Pęczalskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Irena z domu Zawadzka, zawód: urzędnik, zamieszkały w okresie okupacji w Kozienicach.

Kostrzeba Ludwika, urodzona około 1897 r.²³ w Woli Życkiej (powiat garwoliński), córka Andrzeja i Marianny, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: robotnica, zamieszkała w okresie okupacji w Kozienicach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W styczniu 1943 r. żandarmeria niemiecka aresztowała troje mieszkańców Kozienic: Pawła Wachłaczewkę (14 lub 16 stycznia²⁴), Jerzego Burghardta (15 stycznia) oraz Ludwikę Kostrzebę (16 stycznia). 16 stycznia 1943 r. zostali osadzeni w więzieniu w Radomiu. Powodem aresztowania było ukrywanie przez nich osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Ponadto Wachłaczewko ułatwiał Żydom ucieczkę z getta i kierował ich do Szydłowca, gdzie otrzymywali pomoc od innych osób. Wachłaczewko i Burghardt prawdopodobnie należeli do konspiracyjnej Organizacji Wojskowej, nie wiadomo jednak, czy działali na własną rękę, czy też wykonywali rozkazy organizacyjne. Okoliczności udzielenia pomocy Żydom oraz źródła, z których o fakcie tym dowiedzieli się Niemcy, pozostają nieznane.

Paweł Wachłaczewko 15 kwietnia 1943 r. został deportowany do obozu koncentracyjnego Auschwitz (numer obozowy 115 545), gdzie przybył następnego dnia. Od końca maja 1943 r. przebywał w podobozie Auschwitz III Monowitz, a następnie 14 września 1944 r. został przetransportowany do filii obozu koncentracyjnego Flossenbürg w Litomierzycach (numer obozowy 30 633), gdzie doczekał wyzwolenia obozu.

²³ W dokumentach więziennych nie zapisano daty urodzenia Ludwicy Kostrzeby, adnotując jedynie, że w chwili aresztowania liczyła ona 46 lat.

²⁴ W ankiecie byłego więźnia KL Auschwitz widnieje data aresztowania 14 stycznia 1943 r., natomiast w aktach więzienia radomskiego data 16 stycznia 1943 r.

Jerzy Burghardt 24 czerwca 1943 r. również został wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz (numer obozowy 125 708). Z materiałów ewidencyjnych wynika, że w 1944 r. przeniesiono go wraz z dużą grupą więźniów do obozu koncentracyjnego Mauthausen. Jego dalsze losy pozostają nieznane; nic nie wskazuje jednak, że udało mu się doczekać końca wojny.

Ludwika Kostrzeba według dokumentacji więzienia w Radomiu została zwolniona 15 kwietnia 1943 r. Jej dalsze losy pozostają nieznane.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3939, ankieta 11.02.1963;*

ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn;

APR, Więzienie w Radomiu, W-825, Arkusz ewidencyjny Pawła Wachlaczanko;

ibidem, K-877. Arkusz ewidencyjny Ludwiki Kostrzeby;

ibidem, B-979. Arkusz ewidencyjny Jerzego Burghardta;

www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, t. 2, Warszawa–Oświęcim 2006, s. 1105, 1114.

Piątkowski S., *Kozienice w latach wojny i okupacji (1939–1945)* [w:] *Kozienice. Monografia miasta*, red. S. Piątkowski, Kozienice 2004;

Piątkowski S., *Więzienie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;

Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3, s. 42.

Autor: Sebastian Piątkowski

Walerowicz Konstanty²⁵, urodzony 9 kwietnia 1902 r. w Ćmielowie (powiat opatowski), syn Jana i Michaliny z domu Dolinkiewicz, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: ślusarz²⁶, zamieszkały w okresie okupacji w Skarżysku-Kamiennej.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany przez funkcjonariuszy policji bezpieczeństwa Sipo 3 listopada 1942 r. i osadzony w więzieniu przy ul. Malczewskiego w Radomiu. Powodem jego aresztowania było „ułatwienie ucieczki” osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Po kilkunastu dniach śledztwa, został skazany wyrokiem sądu na osadzenie w obozie koncentracyjnym. 19 listopada 1942 r. został przetransportowany do obozu koncentracyjnego Auschwitz (numer obozowy 77 029), skąd został przeniesiony w 1944 r. do obozu koncentracyjnego Buchenwald (numer obozowy 90 251). Brak informacji o jego dalszych losach.

Źródło: APR, *Więzenie w Radomiu, W-854, Arkusz ewidencyjny Konstantego Walerowicza*;
www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, t. 2, Warszawa–Oświęcim 2006;
Piątkowski S., *Więzenie niemieckie w Radomiu 1939–1945*, Lublin 2009;
Piątkowski S., *Za pomoc Żydom osadzeni w więzieniu radomskim*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 3.

Autor: Sebastian Piątkowski

²⁵ W ewidencji więzienia radomskiego widnieje imię Konstanty, natomiast w ewidencji obozu koncentracyjnego Auschwitz imię Konstantyn.

²⁶ W ewidencji więzienia radomskiego Konstanty Walerowicz został zarejestrowany jako ślusarz, natomiast w ewidencji obozu koncentracyjnego Auschwitz jako robotnik.

Wiaderek Jan, urodzony 2 kwietnia 1911 r. w Gidlach (powiat radomszczański), syn Piotra i Marii z domu Kucharskiej, zawód: urzędnik na kolei, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Jan Wiaderek ukrywał dwie osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co został aresztowany 4 października 1942 r., a następnie osadzony 5 listopada 1942 r. w więzieniu w Częstochowie. Zwolniony z więzienia 28 listopada 1942 r.

Źródło: *APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, 2371, s. 1–5.*

Autor: Grzegorz Onyszko

Witkoś Jan, urodzony 10 października 1912 r., zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Chotlu (ówczesny powiat pińczowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W 1943 r. Jan Witkoś ukrywał w swoim gospodarstwie czteroosobową rodzinę żydowską (małżeństwo z synem i córką – nazwisko nieznane). Rankiem 24 marca 1943 r. do Chotla przybyli Niemcy – otoczyli całą wieś, przeprowadzili rewizje w domach i zabrali niektórych mieszkańców na roboty przymusowe do Niemiec.

W jednej ze stodół Niemcy natrafili na ukrywających się Żydów, którzy podjęli próbę ucieczki. W pobliżu kryjówki zastrzelili kobietę, a jej męża i syna złapali około 4 km dalej. Mężczyznę i chłopca Niemcy zabrali do budynku miejscowej szkoły, gdzie w trakcie tortur pytani byli o osoby, które udzieliły im pomocy. Nazwisko Jana Witkosia podał chłopiec, którego wraz z ojcem żandarmi zabrali do ich miejsca ukrycia. Tam Niemcy odnaleźli jeszcze schowaną dziewczynkę, którą wraz z jej bratem i ojcem zastrzelili przed stodołą. Miejscowa ludność pochowała Żydów w miejscu zbrodni.

Jana Witkosia żandarmi zabrali na posterunek w Busku-Zdroju, skąd tego samego dnia trafił do więzienia w Kielcach. Został skazany na karę śmierci. Wyrok wykonano 20 lipca 1943 r. o godz. 4.30 w więzieniu w Kielcach.

Źródło: AIPN Ki, Ds. 29/67, Zbrodnie popełnione przez hitlerowskich żandarmów (Hass, Orłowski, Wreide i inni) z posterunku Chmielnik w latach 1939–1945, t. 1;

APKi, Więzienie w Kielcach, sygn. 1146, 1138.

Bibliografia: Fąfara E., *Gehenna ludności żydowskiej*, Warszawa 1983; Wroński S., Zwolak M., *Polacy – Żydzi, 1939–1945*, Warszawa 1975, GKBZHWP, s. 370, 429.

Autor: Edyta Krężolek

Włodarczyk Jan, urodzony 25 marca 1921 r. w Łodzi, syn Jana, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód woźnica, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzi.

Majtczak Henryk, urodzony 17 lipca 1921 r. w Gostkowie (powiat poddębicki), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzi.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Początkowo Jan Włodarczyk sam, a następnie wspólnie z Henrykiem Majtczakiem, organizował szmugiel towarów do łódzkiego getta. Dowozili oni towary do ogrodzenia i przerzucali je na drugą stronę, gdzie były przejmowane przez grupę żydowskich szmuglerów. Jan Włodarczyk i Henryk Majtczak zostali zatrzymani 7 listopada 1941 r. przy próbie dostarczenia do getta tytoniu. Osadzono ich w areszcie śledczym w Łodzi. Szmugiel był dobrze zorganizowany i miał charakter ciągły, z tego powodu obaj zostali skazani 18 listopada 1941 r. przez Sąd Okręgowy (Amstgericht) w Łodzi na rok pozbawienia wolności. Od 14 maja 1942 r. odsiadawali wyrok w Zakładzie Karnym w Sieradzu, gdzie 26 lipca 1942 r. Jan Włodarczyk zmarł na gruźlicę.

Źródło: APŁ, Zakład Karny w Sieradzu, 4958, Akta Jana Włodarczyka, Henryka Majtczaka, k. 1–19; ibidem, 8742.

Autor: Michał Trębacz

Zachwieja Andrzej, urodzony 14 maja 1920 r. w Łodzi, syn Stefanii, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód furman, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzi.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

31 stycznia 1941 r. Andrzej Zachwieja, jadąc tramwajem w okolicy getta łódzkiego, przerzucił na żydowską stronę paczkę z tytoniem. Jako okoliczność łagodzącą sąd potraktował fakt dotychczasowej niekaralności Andrzeja Zachwiei. 7 lutego 1941 r. Zachwieja został skazany przez Sąd Okręgowy (Amstgericht) w Łodzi na cztery miesiące więzienia za szmugiel do getta. Na poczet kary został zaliczony okres przebywania w łódzkim areszcie śledczym. 7 czerwca 1941 r., po odsiedzeniu kary w Zakładzie Karnym w Sieradzu, Zachwieja został wypuszczony na wolność.

Źródło: APŁ, Zakład Karny w Sieradzu, 8887, Akta osobowe Andrzeja Zachwiei, k. 1–23.

Autor: Michał Trębacz

Zagalska Amalia, urodzona 2 lutego 1895 r. w Zelowie (powiat bełchатовski).

Zagalska Janina, urodzona 20 czerwca 1919 r. w Zelowie (powiat bełchатовski), zawód: tkaczka ręczna.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Zostały skazane (wymiar kary nieznany) za udzielenie pomocy osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Janina Zagalska od 12 maja 1944 r., a Amalia Zagalska od 13 maja 1944 r. do 3 czerwca 1944 r. przebywały w więzieniu kobiecym przy ul. Gdańskiej w Łodzi. Następnie zostały przekazane gestapo (referat IV B 4). Ich dalsze losy są nieznane.

Źródło: APŁ, Zakłady Karne w Łodzi, 4, s. 237–238.

Autor: Michał Trębacz

Żerkowski Waclaw, urodzony 26 marca 1905 r. w Brutusie (powiat wieluński), syn Julianny, zawód: ślusarz, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielał schronienia osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). 17 marca 1943 r. podczas podróży kurierskiej, którą odbywał w interesie Żydów, został aresztowany przez funkcjonariuszy SD, a następnie osadzony w więzieniu w Częstochowie. 15 kwietnia 1943 r. został przetransportowany do obozu koncentracyjnego Auschwitz (numer obozowy 115 496). W 1944 r. przeniesiono go do obozu koncentracyjnego Mauthausen, w którym przebywał do wyzwolenia.

Źródło: APC, Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie, sygn. 2951, k. 1; www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga pamięci: transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Oświęcim 2006, s. 1093, 1099, 1103.

Autorzy: Grzegorz Onyszko, Tomasz Gonet

**KARTY I AKTA PERSONALNE WIĘŹNIÓW OSADZONYCH
W OBOZACH KONCENTRACYJNYCH
W ŻABIKOWIE I STUTTHOF W SZTUTOWIE**

Borysiuk (Borsiak) Michał, urodzony 15 maja 1893 r. w Przędzielsku¹, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Białymstoku.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Został aresztowany za sprzyjanie Żydom (nazwiska nieznane). 27 stycznia 1944 r. wywieziony do KL Stutthof (numer obozowy 30 649). Zmarł w obozowym rewirze 28 maja 1944 r., jako przyczynę śmierci podano wycieńczenie organizmu.

Źródło: AMS, Konzentrationlager Stutthof, I-III-41 109, Akta więźnia.

Autor: Barbara Męczykowska

¹ Nazwa miejscowości według dokumentów archiwalnych.

Budziszewski Waclaw, urodzony 2 stycznia 1925 r. w Żebrach Laskowcu (powiat ostrowski), narodowość polska.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany 27 lutego 1943 r. za udzielenie schronienia osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), a następnie wywieziony do KL Stutthof (numer obozowy 19 988), gdzie został zamordowany 1 kwietnia 1943 r.

Źródło: AMS, Konzentrationlager Stutthof, sygn. I – III – 41 413, Karta personalna.

Autor: Barbara Męczykowska

Dombrowski Henryk, urodzony 29 sierpnia 1915 r. w Zalesiu Starym (powiat wysokomazowiecki lub łomżyński)², narodowość polska.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielił pomocy osobom narodowości żydowskiej (nazwiska oraz forma udzielonej pomocy nieznane). Został aresztowany w Białymstoku przez funkcjonariuszy Sipo za utrzymywanie stosunków z Żydami, a następnie 5 marca 1943 r. wywieziony do KL Stutthof (numer obozowy 20 517). Zginął w obozie 26 kwietnia 1943 r.

Źródło: AMS, Konzentrationlager Stutthof, sygn. I – III – 42671, Karta personalna.

Autor: Barbara Męczykowska

² Istniały trzy miejscowości o tej nazwie, dwie w powiecie wysokomazowieckim i jedna w powiecie łomżyńskim.

Koziara Leon, urodzony 26 czerwca 1908 r. w Pawlewicach (powiat łaski), syn Tomasza i Marii z domu Placek, narodowość polska, zawód: szofer, zamieszkały w czasie okupacji w Grodnie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Został aresztowany 6 kwietnia 1943 r. w Grodnie za „komunikowanie się z Żydami”. 30 kwietnia 1943 r. wywieziony do KL Stutthof przez Stapo Białystok/Grodno (numer obozowy 22 154).

***Źródło:** AMS, Konzentrationlager Stutthof, sygn. I – III – 8155. Akta personalne więźnia.*

Autor: Barbara Męczykowska

Łukaszewska Anna, urodzona 24 kwietnia 1898 r. w Lipnie (powiat leszczyński), córka Szczepana i Józefy, mąż Antoni, wykształcenie podstawowe, zawód: gospodyni domowa, zamieszkała w okresie okupacji w Lesznie.

Łukaszewski Antoni, urodzony 14 maja 1890 r. w Łągiewnikach (powiat kościański), żona Anna, zawód: kolejarz, zamieszkały w okresie okupacji w Lesznie.

Łukaszewska Helena, urodzona 7 lutego 1922 r. w Lesznie, córka Antoniego i Anny, panna, zamieszkała w okresie okupacji w Lesznie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowani przez gestapo w Lesznie na skutek donosu niemieckich sąsiadów 28 lipca 1942 r.³ Powodem aresztowania było dostarczanie przez nich żywności osobom narodowości żydowskiej więzionym w obozie pracy przymusowej w Lesznie-Gronowie (nazwiska nieznane). Zostali osadzeni w więzieniu przy Sądzie Krajowym w Lesznie. Anna Łukaszewska została następnie osadzona w więzieniu Fort VII w Poznaniu (numer więźnia 2645), gdzie przebywała do października 1942 r. 31 października 1942 r. została wywieziona do KL Auschwitz-Birkenau (numer obozowy 23 347), gdzie zmarła 21 grudnia 1942 r. Antoni Łukaszewski i jego córka Helena zostali zwolnieni z więzienia przy Sądzie Krajowym w Lesznie 18 sierpnia 1942 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./18903; ibidem, Numerowe wykazy kobiet; AMMwŻ Landgerichtsgefängnis Lissa, sygn. J/1470, J/1469, J/1468; www.straty.pl.

Bibliografia: Czech D., *Kalendarz wydarzeń KL Auschwitz*, 1992; Komórka M., *Leszno w okresie okupacji hitlerowskiego* [w:] *Historia Leszna*, red. J. Topolski, Leszno 1997, s. 287. Ziółkowska A., *Obozy pracy przymusowej dla Żydów w Wielkopolsce w latach okupacji hitlerowskiej (1941–1943)*. Poznań 2005, s. 225;

Autor: Tomasz Gonet

³ Lub 26 lipca 1942 r. [za:] APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./18903.

Parczewska Stanisława, urodzona 8 września 1869 r. w Nakle nad Notecią, mąż Eugeniusz, wykształcenie wyższe, lekarz medycyny, specjalista chorób wewnętrznych i dziecięcych, zamieszkała w okresie okupacji w Poznaniu.

Parczewski Eugeniusz, urodzony 30 grudnia 1872 r. w Olszanie (gubernia kijowska), żona Stanisława, wykształcenie wyższe, lekarz medycyny, chirurg, zamieszkały w okresie okupacji w Poznaniu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Prowadzili praktykę lekarską w gabinecie przy ulicy Górna Wilda 3a w Poznaniu, w którym udzielali pomocy medycznej więzionym w poznańskich obozach pracy przymusowej osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), doprowadzanym do gabinetu przez strażników obozowych. Bezpośrednim powodem aresztowania było prawdopodobnie to, że na ich adres prywatny dostarczane były z Hamburga paczki żywnościowe dla miejscowych Żydów. Eugeniusz Parczewski został aresztowany przez gestapo w Poznaniu w listopadzie 1942 r., osadzony w Forcie VII, skąd został zwolniony, a następnie ponownie aresztowany i osadzony w obozie koncentracyjnym (brak informacji o dacie i miejscu osadzenia). Nieznane są jego dalsze losy i data śmierci. Stanisława Parczewska została aresztowana przez gestapo w Poznaniu 30 września 1943 r. i osadzona w Forcie VII, a następnie w obozie w Żabikowie. 1 marca 1944 r. przeniesiona do KL Ravensbrück (numer obozowy 29 648). W maju 1944 r. przetransportowana do obozu koncentracyjnego Gross-Rosen, a następnie do obozów pracy w Sudetach, po czym w lipcu 1944 r. ponownie wywieziona do KL Ravensbrück. Przeżyła do wyzwolenia obozu.

Źródło: AMMwŻ, *Listy transportowe więźniów;*
APP, Sąd Grodzki w Poznaniu, sygn. III. Zg. 688/47;
ibidem, Relacja dr Józefa Krzyżaniaka, sygn. J/25.

Bibliografia: Bielawski W., Pilchowski C., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzielaną Żydom*, Warszawa 1981, s. 51;
Łuczak C., *Pod niemieckim jarzmem (Kraj Warty 1939–1945)*, Poznań 1996, s. 182;

Przychodzki M., *Plk dr Eugeniusz Parczewski*, „Przegląd Lekarski” 1981, nr 1, s. 177–179;
Przychodzki M., *Dr Stanisława Parczewska*, „Przegląd Lekarski” 1981, nr 1, s. 187–188;
Zajączkowski W., *Martyrs of Charity*, Washington 1988, s. 206;
Ziółkowska A., *Obozy pracy przymusowej dla Żydów w Wielkopolsce w latach okupacji hitlerowskiej (1941–1943)*, Poznań 2005, s. 220.

Autor: Tomasz Gonet

Puszkciem (Puszkiel) Helena z domu Wojewoda, urodzona w 1903 r., zawód: pracownica rolna, zamieszkała w okresie okupacji w Miniejtach w pobliżu Mjor (powiat brasławski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Została aresztowana za męża [dane personalne nieznanne], który udzielał pomocy osobom narodowości żydowskiej (forma udzielanej pomocy nieznaną). 15 sierpnia 1944 r. została wywieziona do KL Stutthof przez Sipo Riga (numer obozowy 63 414). 29 września 1944 r. została przeniesiona do KL Neuengamme. Dalszy jej los jest nieznanany.

***Źródło:** AMS, Konzentrationlager Stutthof, sygn. I – III – 53 418. Karta personalna.*

Autor: Barbara Męczykowska

Rembas Szczepan, urodzony 24 grudnia 1907 r. w Rusocicach⁴, zawód: stolarz, zamieszkały w okresie okupacji w Chodakowie (powiat sochaczewski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielił pomocy osobom narodowości żydowskiej (nazwisko oraz forma udzielonej pomocy nieznane), za co został aresztowany w Chodakowie, a następnie 27 stycznia 1944 r. wywieziony do KL Stutthof przez Sipo Białystok (numer obozowy 30 759). 14 marca 1944 r. został przeniesiony do KL Mauthausen. Dalszy jego los jest nieznan.

Źródło: AMS, Konzentrationlager Stutthof, sygn. I – III – 53678. Karta personalna.

Autor: Barbara Męczykowska

⁴ Ze względu na istnienie kilku miejscowości o tej nazwie i brak innych dokumentów nie jest możliwe sprecyzowanie powiatu.

Roslaniec Stanisław, urodzony 13 kwietnia 1887 r. w Czestuniewie (powiat grójecki), narodowość polska, zawód: rolnik.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywał osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co został aresztowany w Warszawie, a następnie 24 maja 1944 r. wywieziony do obozu koncentracyjnego Stutthof (numer obozowy 35 940) przez Sipo Warschau. Zmarł w obozie 15 grudnia 1944 r. Jako przyczynę zgonu podano chorobę serca i ogólne wyczerpanie organizmu.

***Źródło:** AMS, Konzentrationlager Stutthof, sygn. I – III – 53958. Karta personalna.*

Autor: Barbara Męczykowska

Sergot Antoni, urodzony 18 sierpnia 1890 r. w Nowym Dworze (powiat bydgoski), zawód: strażnik, zamieszkały w okresie okupacji w Poznaniu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji

Zatrudniony jako strażnik w Posener Wach und Schliessgesellschaft przy obozie pracy przymusowej w Poznaniu-Junikowie, dostarczał żywność osadzonym tam osobom narodowości żydowskiej, za co został aresztowany przez gestapo w listopadzie 1941 r. i osadzony w obozie Fort VII w Poznaniu, gdzie zmarł 25 stycznia 1942 r.

Źródło: AMMwŻ, Akt zgonu nr P/328/1942, Informacje rodziny Antoniego Sergota;

AIPN Po, OKBZH, S.2/93/H, Zeznanie Kazimierzy Sergot złożone w dniu 24.10.1995 r.

Autor: Tomasz Gonet

Stroszczyński Leon, urodzony 26 września 1893 r., zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Krzyżownikach (obecnie dzielnica Poznania).

Kopydłowski Waclaw, urodzony 28 sierpnia 1908 r. w Otorowie (powiat szamotulski), zawód: strażnik, zamieszkały w okresie okupacji w Krzyżownikach (obecnie dzielnica Poznania).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Leon Stroszczyński, będąc zatrudnionym w Posener Wach und Schliessgesellschaft, dostarczał chleb, wypiekany i przekazywany przez miejscowego piekarza Waclawa Kopydłowskiego, więźniom narodowości żydowskiej osadzonym w obozie pracy przymusowej w Krzyżownikach koło Poznania. Został za to aresztowany przez poznańskie gestapo w maju 1942 r. i skazany wyrokiem Sądu Specjalnego w Poznaniu na karę śmierci. Wyrok wykonano przez zgilotynowanie 14 grudnia 1942 r. w więzieniu przy ulicy Młyńskiej w Poznaniu. Waclaw Kopydłowski również został aresztowany przez poznańskie gestapo w maju 1942 r. i skazany za pomoc osobom narodowości żydowskiej wyrokiem Sądu Specjalnego w Poznaniu na 6 lat więzienia. Karę odbywał w obozie Fort VII w Poznaniu, a następnie w więzieniu we Wronkach i w Sieradzu.

Źródło: AMMwŻ, Akt zgonu nr P/158;

AIPN Po, OKBZH, III. Ds. 45./68, Zeznanie złożone 2.04.1969 przez W. Kopydłowskiego;

ibidem, Zeznanie złożone 1.04.1969 przez Leona Paluszkiewicza;

ibidem, Zeznanie złożone 15.03.1968 przez Walentego Prentkiego.

Bibliografia: Łuczak C., *Pod niemieckim jarzmem (Kraj Warty 1939–1945)*, Poznań 1996, s. 182.

Ziółkowska A., *Obozy pracy przymusowej dla Żydów w Wielkopolsce w latach okupacji hitlerowskiej 1941–1943*, Poznań 2005, s. 225;

Autor: Tomasz Gonet

Szczygiel Zygmunt, urodzony 6 stycznia 1923 r. w Białymstoku, syn Bronisławy z domu Sakowicz, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Białymstoku.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielił pomocy osobie narodowości żydowskiej (nazwisko oraz forma udzielonej pomocy nieznane). Aresztowany w Białymstoku za „utrzymywanie stosunków z Żydami”, następnie 27 stycznia 1944 r. został wywieziony do KL Stutthof przez Sipo Białystok (numer obozowy 30 787). 14 marca 1944 r. został przeniesiony do KL Mauthausen.

Źródło: AMS, Konzentrationlager Stutthof, sygn. I – III – 56047. Karta personalna.

Autor: Barbara Męczykowska

Zalewski Józef, urodzony 27 maja 1918 r. w Zalesiu Łąbędzkim (ówczesny powiat łomżyński), syn Adama i Apolonii z domu Berkowskiej, narodowość polska, zawód: rolnik.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielił pomocy osobom narodowości żydowskiej w Sokołowie (nazwiska oraz forma udzielonej pomocy nieznane), za co 13 listopada 1942 r. został aresztowany. Następnie 30 kwietnia 1943 r. został wywieziony do KL Stutthof przez Sipo Białystok/Grodno (numer obozowy 22 195).

Źródło: AMS, Konzentrationlager Stutthof, sygn. I – III – 16148. Karta personalna.

Autor: Barbara Męczykowska

ANKIETY PAŃSTWOWEGO MUZEUM AUSCHWITZ-BIRKENAU

Bafia Władysław, urodzony 20 listopada 1923 r. w Zakopanem-Olczy, syn Stanisława i Zofii, zawód: rolnik.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Zakopanem 16 marca 1943 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (m.in. dostarczał korespondencję). Został osadzony w areszcie w Zakopanem około 17 marca 1943 r. Przetransportowany do więzienia na Montelupich w Krakowie 27 marca 1943 r., skąd 10 kwietnia 1943 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 113 402). We wrześniu 1944 r. przeniesiony do KL Buchenwald, a następnie KL Mittelbau, gdzie przebywał do wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./10542, ankieta – 15.8.1975;

www.straty.pl.

Autor: Grzegorz Onyszko

Bartyzel Bronisława, urodzona 23 maja 1923 r. w Małcu, zawód: pracownica rolna, zamieszkała w okresie okupacji w Małcu (powiat dąbrowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w Małcu 7 listopada 1942 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (nazwiska i charakter udzielonej pomocy nieznane). Osadzona w więzieniu na Montelupich w Krakowie, a następnie 16 grudnia 1942 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 27 183). W styczniu 1944 r. deportowana do KL Sachsenhausen, gdzie doczekała wyzwolenia obozu.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./6643. Ankieta 9.08.1968;*

ibidem, Numerowe wykazy kobiet.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. IV, s. 2302, 2308;

Musiał A.K., *Krwawe upiory, dzieje powiatu Dąbrowa Tarnowska w okresie okupacji hitlerowskiej*, Tarnów 1993, s. 274.

Autor: Grzegorz Onyszko

Bochniak Stanisław, urodzony 1 stycznia 1914 r. w Częstocicach (powiat opatowski), syn Piotra i Katarzyny, zawód: ślusarz, zamieszkały w okresie okupacji w Mychowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywał rodzinę narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane) wysiedloną z Łodzi, a także był zaangażowany w zorganizowanie fałszywych dokumentów, za co został aresztowany 13 października 1943 r. w Mychowie koło Ostrowca. Osadzony w więzieniu w Ostrowcu Świętokrzyskim, skąd 12 listopada 1943 r. został wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau (numer obozowy 162 396). Od 10 stycznia 1944 r. przebywał w podobozie Auschwitz III Monowitz. 1 listopada 1944 r. przetransportowano go do KL Sachsenhausen w Oranienburgu. Został wyzwolony przez armię amerykańską 2 maja 1945 r., w trakcie marszu ewakuacyjnego w miejscowości Schwerin.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat. 3799; ankieta – 22.11.1962;
www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. III, s. 1492, 1505, 1513.

Autor: Grzegorz Onyszko

Bogusz Jan, urodzony 13 listopada 1908 r. w Krakowie, zawód: pracownik umysłowy, zamieszkały w Krakowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany 4 czerwca 1943 r. w Krakowie, za pomoc mężczyźnie narodowości żydowskiej w ucieczce z getta (nazwisko nieznane), a następnie osadzony w więzieniu na Montelupich w Krakowie. Wywieziony 1 października 1943 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 152 750), z którego uciekł 15 sierpnia 1944 r.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4113, ankieta – 25.4.1963.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. III, s. 2019.

Autor: Grzegorz Onyszko

Brandhuber Jerzy Adam, urodzony 23 października 1897 r. w Krakowie, zawód: artysta malarz, nauczyciel.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany we wrześniu 1942 r. w Jaśle za pomoc osobom narodowości żydowskiej (był zaangażowany w zorganizowanie fałszywych dokumentów dla nieznanej osoby narodowości żydowskiej) oraz prawdopodobnie za przynależność do polskiego podziemia, a następnie osadzony w areszcie w Jaśle. 6 grudnia 1942 r. przeniesiony do więzienia w Tarnowie. 14 stycznia 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 87 112). 30 października 1944 r. został osadzony w KL Sachsenhausen, gdzie doczekał wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3456; ankieta – 16.6.1962.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. III, s. 1517–1521, 1527;
Obóz koncentracyjny Oświęcim w twórczości artystycznej i malarstwo. Katalog prac graficznych Jerzego Adama Brandhubera, Oświęcim 1960, s. 8;
Seweryn J., *Byłem fryzjerem katów*, Warszawa 2008, s. 328–329.

Autor: Grzegorz Onyszko

Breś Zygmunt, urodzony 26 marca 1903 r. w Łodzi, zawód: robotnik.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Dostarczał żywność osobie narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane), za co został aresztowany przez gestapo w Łodzi 18 kwietnia 1940 r. 21 sierpnia 1942 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 60 461), gdzie przebywał do 10 października 1943 r. Następnie przetransportowany do KL Gross-Rosen, w którym pozostawał do 14 lub 15 lutego 1945 r., po czym został przetransportowany do KL Mauthausen, gdzie doczekał wyzwolenia obozu.

***Źródło:** APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4299; ankieta – brak daty wypełnienia (1963 r.).*

Autorzy: Grzegorz Onyszko, Tomasz Gonet

Bylica Józef, urodzony 13 stycznia 1903 r. w Nivce (ówczesny powiat będziński), zawód: rzeźnik, zamieszkały w okresie okupacji w Dąbrowie Górniczej.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielał pomocy osobom narodowości żydowskiej zbiegłym z getta (nazwiska i charakter udzielonej pomocy nieznane), za co został aresztowany 3 marca 1944 r. w Dąbrowie Górniczej, a następnie osadzony w areszcie w Sosnowcu. 16 czerwca 1944 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 189 154), gdzie przebywał do 4 lipca 1944 r. Potem przetransportowany do KL Mauthausen, gdzie doczekał wyzwolenia.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./12720; ankieta – 8.5.1945.

Autor: Grzegorz Onyszko

Chelchowski Bogusław, urodzony 14 lipca 1915 r. w Sadownem (powiat węgrowski), syn Juliana i Pauliny, zawód: pracownik umysłowy, zmarł 13 grudnia 1996 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w miejscowości Sadowne 13 września 1943 r. za udzielanie schronienia oraz dostarczanie żywności osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Osadzony w więzieniu w Sokołowie Podlaskim, skąd został przeniesiony 1 października 1943 r. do więzienia na Pawiaku w Warszawie. 5 października 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 156 080). 20 marca 1944 r. przeniesiony do KL Buchenwald, skąd 8 kwietnia 1944 r. został przetransportowany do KL Bergen-Belsen, a następnie 18 listopada 1944 r. do Mittelbau-Dora. Doczekał wyzwolenia w trakcie transportu ewakuacyjnego 8 kwietnia 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4624, ankieta – 12.5.1964.

www.straty.pl.

Bibliografia: Domańska R., *Pawiak. Więzienie Gestapo. Kronika 1939–1944*, Warszawa 1978, s. 356–357;
Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. II, s. 743.

Autor: Tomasz Gonet

Chojnacka Stanisława, urodzona 10 kwietnia 1908 r. w Kłobucku, zawód: rolniczka.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Dostarczała żywność osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została wywieziona 28 grudnia 1942 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 27 849). Brak informacji o jej dalszych losach.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./271, ankieta 23.12.1957; ibidem, Numerowe wykazy kobiet.

Autor: Tomasz Gonet

Chwalana Jadwiga, urodzona 4 marca 1927 r. w Zakrzewiu (powiat kłobucki), córka Juliana i Rozalii.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Dostarczała żywność osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana w październiku 1943 r. i wywieziona do KL Auschwitz, gdzie doczekała wyzwolenia.

***Źródło:** APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./18233; ankieta 9.03.2001;
www.straty.pl.*

Autorzy: Grzegorz Onyszko, Tomasz Gonet

Ciesielska Romualda z domu Cieślik, urodzona 7 lutego 1908 r. w Grabinie (powiat rypiński), mąż Feliks, zawód: pracownik umysłowy, urzędniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Krakowie.

Ciesielski Feliks, urodzony 24 stycznia 1895 r. w Pińczowie, żona Romualda, zamieszkały w okresie okupacji w Krakowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W okresie okupacji zostali przesiedleni z Bydgoszczy do krakowskiego Kazimierza. Romualda Ciesielska na szeroką skalę udzielała pomocy osobom narodowości żydowskiej. Między innymi rozprowadzała żywność i ubrania, pomagała w ucieczce z getta, zorganizowała fałszywe dokumenty, a także, wraz z mężem, ukrywała uciekinierów w domu oraz prowadzonym przez siebie sklepie. Brak informacji, w jakim wymiarze Feliks Ciesielski był zaangażowany w działalność pomocową żony. Schronienie u Ciesielskich znaleźli m.in.: Edmund Fiszler i jego żona Leonora oraz czteroosobowa rodzina Horowiczów. Prawdopodobnie na skutek donosu Ciesielscy zostali aresztowani przez gestapo latem 1942 r.¹

Romualda Ciesielska została osadzona w więzieniu na Montelupich, gdzie przebywała do grudnia 1942 r. W trakcie śledztwa była torturowana. 16 grudnia 1942 r. wywieziono ją do KL Auschwitz (numer obozowy 27 184). W Auschwitz poddana została doświadczalnym badaniom pseudomedycznym. W obozie w dalszym ciągu prowadziła aktywne działania pomocowe m.in. dla osób narodowości żydowskiej. W 1943 r. wyznaczono ją do opieki nad dziecięcym blokiem 16A. Dzięki jej staraniom wiele dzieci ocalało od zagłady. Romualda Ciesielska m.in. ukrywała dzieci wytypowane w selekcji, organizowała dodatkowe racje żywnościowe, fałszowała metryki urodzenia dzieci. W Auschwitz przebywała do czasu ucieczki z transportu ewakuacyjnego w Jawiszowicach w styczniu 1945 r.

Feliks Ciesielski został wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz 15 grudnia 1942 r. (numer obozowy 83 751). Prawdopodobnie przybył do obozu również transportem z więzienia na Montelupich. Następnie został przetransportowany do obozu koncentracyjnego Mauthausen, gdzie został zamordowany 18 marca 1945 r.

¹ W trakcie aresztowania Romualda Ciesielska przebywała w domu wyłącznie z siedmioletnim synem. Brak informacji o okolicznościach zatrzymania jej męża.

Romualda i Feliks Ciesielscy zostali uhonorowani tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 2 marca 1967 r.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4685; ankieta 27.05.1964;*

ibidem, Numerowe wykazy kobiet;

Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 214 [Oświadczenie Romualdy Ciesielskiej 7 listopada 1966 r.].

Bibliografia: Czech D., *Kalendarz wydarzeń KL Auschwitz*, Oświęcim 1992, s. 850;

Grynberg M., *Księga sprawiedliwych*, Warszawa 1993, s.87;

Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. IV, s. 2302, 2303, 2308;

Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego: D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. I, s. 98;

Langbein H., *Ludzie w Auschwitz*, Oświęcim 1994, s. 249, 261, 363.

Autor: Tomasz Gonet

Czachura Michał, urodzony 19 lipca 1895 r. w Starej Wsi² (powiat limanowski), rencista.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany 10 listopada 1942 r. za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane) oraz słuchanie radia. Osadzony w więzieniu w Nowym Sączu. 10 lutego 1943 r. przeniesiony do więzienia w Tarnowie. 25 lutego 1943 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 102 711). Następnie przebywał kolejno w obozach koncentracyjnych: Sachsenhausen, Bergen-Belsen, Neuengamme. Odzyskał wolność 3 maja 1945 r. w Zatoce Lubeckiej.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3047; ankieta – 5.1.1962;
www.straty.pl.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. III, s. 1709, 1732.

Autor: Grzegorz Onyszko

² Lub w Limanowej [za:] www.straty.pl.

Dąbrowski Paweł, urodzony 18 lipca 1913 r. w Krakowie-Czyżkach, zawód: kierowca.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udziałał pomocy osobom narodowości żydowskiej (nazwiska i charakter udzielonej pomocy nieznane), za co został aresztowany w kwietniu 1940 r., a następnie osadzony w więzieniu na Montelupich w Krakowie, gdzie przebywał do grudnia 1942 r. 30 grudnia 1942 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 85 088). W maju 1943 r. przetransportowany do KL Sachsenhausen, gdzie doczekał wyzwolenia obozu.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./5983; ankieta – 11.3.1967.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. II, s. 1505, 1514.

Autorzy: Grzegorz Onyszko, Tomasz Gonet

Dobrowolski Tadeusz, urodzony 19 lutego 1921 r. w Warszawie, syn Juliana i Józefy, zawód: muzyk, organista.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wyrobił fałszywe świadectwo urodzenia i metrykę chrztu z parafii Wszystkich Świętych w Warszawie dla Felicji Ehrlich na nazwisko Janina Bielarska oraz udzielił jej czasowego schronienia w swoim mieszkaniu przy ulicy Elektoralnej 23/29 w Warszawie. Został aresztowany 12 maja 1943 r. w Warszawie, a następnie osadzony w więzieniu na Pawiaku. 5 lipca 1943 r. został przetransportowany do KL Auschwitz (numer obozowy 127 734). W czerwcu 1944 r. przeniesiony do KL Buchenwald, gdzie trafił 24 czerwca 1944 r., a następnie przeniesiony do KL Neuengamme. Zmarł 16 kwietnia 1945 r. w szpitalu St. Marienberg w Helmstedt.

Uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 6 października 1991 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./13450, ankieta – 13.11.1989, wypełniona przez Zbigniewa Dobrowolskiego (syna Tadeusza);

AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 1678;

Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 6123;

www.straty.pl.

Bibliografia: Domańska R., *Pawiak. Więzienie Gestapo. Kronika 1939–1944*, Warszawa 1978, s. 334;

Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. II, s. 671.

Autor: Grzegorz Onyszko

Frączek Genowefa, urodzona 8 grudnia 1912 r. w Połańcu (powiat staszowski), bez zawodu, zamieszkała w okresie okupacji w Sosnowcu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzieliła pomocy osobom narodowości żydowskiej (nazwiska oraz forma udzielonej pomocy nieznane). Aresztowana w Olkuszu w październiku 1942 r., a następnie osadzona w więzieniu w Sosnowcu. 2 stycznia 1943 r. została wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy EH-137). W obozie pracowała przy czyszczeniu stawów rybnych. 24 marca 1943 r. została przetransportowana do siedziby gestapo w Katowicach. 27 marca 1943 r. zwolniona z powodu panującego tyfusu. Jej dalsze losy pozostają nieznane.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./13877, ankieta – 5.09.1986.

Autor: Grzegorz Onyszko

Fudała Maria z domu Klimczak, urodzona 18 listopada 1902 r. w Górcie Bereskiej (powiat chrzanowski), zamieszkała w okresie okupacji w Górcie Bereskiej.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywała dziecko narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane). Aresztowana 15 sierpnia 1943 r. w Górcie Bereskiej. Została wywieziona 19 sierpnia 1943 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 54 881). Tam przebywała najpierw w bloku 11 Auschwitz I, a następnie została przeniesiona do Auschwitz II Birkenau. Zmarła 8 grudnia 1943 r. na tyfus.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./439, ankieta – 21.07.1955; ibidem, Numerowe wykazy kobiet; www.straty.pl.

Autorzy: Grzegorz Onyszko, Tomasz Gonet

Głowacki Czesław, urodzony 16 października 1895 r. w Ostrowcu Świętokrzyskim, zawód: inżynier ceramik.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywał osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane) i udzielał im pomocy. Aresztowany przez gestapo 3 września 1943 r. i osadzony w więzieniu w Ostrowcu Świętokrzyskim. 1 października 1943 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 153 976). 25 października 1944 r. przeniesiony do obozu Breslau-Lissa (podobóz KL Gross-Rosen), a następnie 5 stycznia 1945 r. przetransportowany do macierzystego KL Gross-Rosen. 10 lutego 1945 r. został przeniesiony do KL Buchenwald. Odzyskał wolność 13 kwietnia 1945 r. w Crossen pod Jeną.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3213; ankieta – 17.2.1962.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. III, s. 1443, 1446, 1473.

Autorzy: Grzegorz Onyszko, Tomasz Gonet, Justyna Jaworska

Górska Maria, urodzona 2 lipca 1917 r. we Włocławku, zawód: urzędniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana 2 lutego 1940 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Była osadzona w więzieniu na Pawiaku w Warszawie oraz w więzieniu w Inowrocławiu. 7 sierpnia 1943 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 54 284), a następnie przeniesiona do KL Ravensbrück. Odzyskała wolność w maju 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3684, ankieta 17.10.1961; ibidem, Numerowe wykazy kobiet.

Autor: Tomasz Gonet

Grabiec Stanisława, urodzona 15 sierpnia 1905 r.³, zawód: gospodyni domowa.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w Więclawicach 17 maja 1943 r. za udzielenie pomocy osobom narodowości żydowskiej w ucieczce z getta (nazwiska nieznane). Osadzona w więzieniu w Miechowie, a następnie w więzieniu na Montelupich w Krakowie. 30 czerwca 1943 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 47 606), gdzie zmarła 1 grudnia 1943 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat. 3173, ankieta 18.02.1962; ibidem, Numerowe wykazy kobiet.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. IV, s. 2495, 2496, 2498.

Autor: Tomasz Gonet

³ Według aktu zgonu urodziła się 24 stycznia 1894 r. we wsi Zerwana.

Grzelak Bronisław, urodzony 9 maja 1921 r. w Solcy Wielkiej (powiat łęczycki), syn Wawrzyńca i Marianny, zawód: cukiernik – uczeń, zamieszkały w okresie okupacji w Ozorkowie (powiat zgierski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Dostarczał paczki żywnościowe i pomógł w ucieczce z getta osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Aresztowany w Ozorkowie we wrześniu 1943 r., a następnie osadzony w więzieniu w Łodzi, w którym przebywał do grudnia 1943 r. 10 grudnia 1943 r. przeniesiony do KL Auschwitz (numer obozowy 167 857), skąd 15 sierpnia 1944 r. został przetransportowany do KL Buchenwald, a potem w listopadzie 1944 r. do obozu koncentracyjnego Mittelbau-Dora. Został wyzwolony 3 maja 1945 r. w trakcie transportu ewakuacyjnego w okolicach miejscowości Schwerin.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3667; ankieta – 24.9.1962;
www.straty.pl.*

Autorzy: Grzegorz Onyszko, Tomasz Gonet

Guzik Jan, urodzony 22 października 1905 r. w Krakowie, zawód: malarz, zamieszkały w okresie okupacji w Krakowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wyrobił fałszywe dokumenty osobie narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane). Aresztowany jesienią 1941 r. pod zarzutem działalności podziemnej i podrabiania przepustek dla Żydów. Osadzony w więzieniu na Montelupich. 5 lutego 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 100 395), z którego pod koniec grudnia 1943 r. został przetransportowany do KL Mauthausen. W obozie przebywał do jego wyzwolenia.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./7499; ankieta – 13.10.1969.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. III, s. 1697.

Autorzy: Grzegorz Onyszko, Tomasz Gonet

Jasiński Teodor, urodzony 19 maja 1903 r. we wsi Wiskitki (powiat błoński), zawód: urzędnik, kierownik biura ewidencji ruchu ludności i aprowizacji, zamieszkały w okresie okupacji w Łęczynie (powiat piotrkowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Łęczynie w czerwcu 1943 r. za dostarczanie żywności, leków, przekazywanie informacji oraz wyrobienie fałszywych dokumentów osobom narodowości żydowskiej (m.in. Danielowi Józefowi Ufnerowi). W okresie okupacji wydał około stu dokumentów Żydom z getta w Przygłowie Włodzimierskim. Osadzony w więzieniu w Piotrkowie Trybunalskim w lipcu 1943 r. Wywieziony do KL Auschwitz 23 sierpnia 1943 r. (numer obozowy 137 781). 27 kwietnia 1944 r. został przeniesiony do KL Buchenwald, a następnie KL Dachau, gdzie przebywał do wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./13806; APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./2472, ankieta – 7.1.1961; AAN, Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej w okresie okupacji hitlerowskiej, sygn. 7/36, relacja Józefa Daniela Ufnera; AIPN Bi 1/1917, OKBZpNP w Białymstoku, Pomoc Żydom woj. Piotrowskie.

Bibliografia: Fąfara E., *Gehenna ludności żydowskiej*, Warszawa 1983, s. 516.

Autor: Tomasz Gonet

Jóźwiak Władysław Janusz, urodzony 20 czerwca 1924 r. w Poznaniu, zawód: praktykant biurowy, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Dostarczał żywność osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Aresztowany 13 sierpnia lub września 1943 r. za sabotaż, dostarczanie żywności do getta i pomaganie Żydom, a następnie osadzony w więzieniu w Częstochowie. 2 października 1943 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 154 169). 23 października 1943 r. przeniesiony do KL Buchenwald (numer obozowy 33 173). Zbiegł w trakcie transportu ewakuacyjnego z obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./18043; ankieta – 13.2.2000; www.straty.pl.

Autor: Grzegorz Onyszko

Kalużyński Jan, urodzony 12 marca 1925 r. w Żeleźnicy⁴ (powiat włoszczowski), syn Józefa i Józefy, zawód: introligator, zamieszkały w okresie okupacji w Żeleźnicy.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udziałał schronienia dwóm osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Aresztowany 15 kwietnia 1943 r. w Żeleźnicy, a następnie osadzony w więzieniu w Końskich. 22 kwietnia 1943 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 117 856). 7 października 1944 r. przetransportowany do KL Buchenwald, potem do obozu koncentracyjnego Mittelbau-Dora, skąd w marcu 1945 r. przeniesiono go do KL Ravensbrück. Został wyzwolony w trakcie ewakuacji obozu 3 maja 1945 r. w miejscowości Neustadt-Klebe.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3121, ankieta – 15.1.1962;
www.straty.pl.*

Autor: Grzegorz Onyszko

⁴ Inna data i miejsce urodzenia: 20 marca 1925 r. w miejscowości Błota-Końskie [za:] www.straty.pl.

Kiszka Katarzyna, urodzona w Harcie (powiat rzeszowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywała osobę narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane), za co została aresztowana 21 maja 1943 r. w Harcie, a następnie 10 października 1943 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 63 718). Zmarła w obozie 4 czerwca 1944 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./13282, ankieta – 28.10.1983;

ibidem, Numerowe wykazy kobiet.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. IV, s. 2558, 2566.

Autor: Grzegorz Onyszko

Kopyciński Adam, urodzony 5 sierpnia 1907 r. w Osielcu Podhalańskim (powiat suski), syn Leona i Marii, zawód: artysta muzyk.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Pomagał osobom narodowości żydowskiej (nieznane nazwiska oraz forma udzielonej pomocy), za co został aresztowany w Krakowie 5 sierpnia 1941 r., a następnie osadzony w więzieniu na Montelupich w Krakowie. 8 stycznia 1942 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 25 294), gdzie przebywał do stycznia 1945 r. Potem przetransportowany do KL Mauthausen, gdzie doczekał wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, *Ankiety Byłych Więźniów*, sygn. mat./4342, ankieta – 9.9.1963;
www.straty.pl.

Bibliografia: Czech D., *Kalendarz wydarzeń w KL Auschwitz*, Oświęcim 1992, s. 123;
Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. II, s. 753, 755, 763, 1064, 2219, 2222;
Szczeptański I., *Häftlingskapelle*, Warszawa 1990.

Autor: Tomasz Gonet

Kozłowski Jan, urodzony 10 stycznia 1895 r. w Widzach (powiat jezioro-
ski, obecnie na Białorusi), zawód: policjant.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Pomagał osobom narodowości żydowskiej (nazwiska i charakter pomocy nieznane), za co został aresztowany na przełomie 1942 i 1943 r. w Skierniewiczach, a następnie osadzony w więzieniu na Pawiaku. 15 lipca 1943 r. przetransportowano go do KL Auschwitz (numer obozowy 129 860). 24 czerwca 1944 r. przeniesiony do KL Buchenwald (numer obozowy 62 517), a potem do obozu koncentracyjnego Mittelbau-Dora, gdzie prawdopodobnie zginął w czasie ewakuacji obozu wiosną 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./19492, ankieta – 13.12.2005 wypełniona przez pracownika Archiwum; www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. II, s. 679.

Autor: Grzegorz Onyszko

Królikowska Zofia, urodzona 15 marca 1922 r.⁵ w Warszawie, zawód: sklepowa.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana w Warszawie 15 sierpnia 1942 r. 9 października 1942 r. została wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 22 231). Około 14 stycznia 1945 r. przetransportowano ją do KL Ravensbrück, gdzie przebywała do wyzwolenia.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./2992, ankieta 7.06.1961;
ibidem, Numerowe wykazy kobiet.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. IV, s. 2269, 2272, 2273.

Autor: Grzegorz Onyszko

⁵ Inna data i miejsce urodzenia: 15 marca 1920 r. w miejscowości Drwalew [za:] *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, t. IV, s. 2269, 2272, 2273.

Krysa Klaudia, urodzona 8 marca 1895 r. w Rybniku, zawód: pracownik fizyczny.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Pomogła osobom narodowości żydowskiej w ucieczce z getta (nazwiska nieznane), za co została aresztowana 1 lutego 1942 r. i umieszczona w więzieniu we Lwowie przy ul. Łackiego. Następnie przeniesiona do obozu koncentracyjnego na Majdanku. Przebyła transport ewakuacyjny z Majdanka, przez obozy koncentracyjne Auschwitz (numer obozowy 77 317), Ravensbrück oraz Buchenwald, gdzie doczekała wyzwolenia obozu.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./5000, ankieta – 28.12.1969.*

Autor: Grzegorz Onyszko

Kubacki Henryk, urodzony 25 grudnia 1917 r. w Szczepańcowej (powiat krośnieński), syn Wojciecha i Agnieszki, zawód: pracownik fizyczny.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielił pomocy osobom narodowości żydowskiej (nieznane nazwiska oraz forma udzielonej pomocy), za co został aresztowany 13 grudnia 1942 r. w Krośnie. Osadzony tego samego dnia w więzieniu w Krośnie, a następnie przeniesiony do więzienia w Jaśle. 8 lutego 1943 r. przetransportowano go do więzienia w Tarnowie. 16 lutego 1943 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 102 998). W maju 1943 r. przeniesiono go do KL Mauthausen-Gusen, gdzie doczekał wyzwolenia obozu.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./9750; ankieta – 17.12.1973;
www.straty.pl.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. III, s. 1740.

Autor: Grzegorz Onyszko

Kuciel Helena, urodzona 22 października 1907 r. w Pile Kościeleckiej (powiat chrzanowski), zawód: robotnik rolny.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co została aresztowana w maju 1943 r. w Chrzanowie, a następnie osadzona w więzieniu w Katowicach. 5 lub 7 maja 1943 r. wywieziono ją do KL Auschwitz (numer obozowy 44 105)⁶, gdzie zmarła (data śmierci nieznana).

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./1021, ankieta – 15.10.1953;
ibidem, Numerowe wykazy kobiet.*

Autor: Grzegorz Onyszko

⁶ W ankiecie byłej więźniarki KL Auschwitz Heleny Kuciel, sporządzonej w 1953 r., zawarto informację o jej przybyciu do obozu 7 maja 1943 r., jednak analizując numerację obozową, należy uznać, że podany numer został nadany osobie przybyłej w transporcie 5 maja 1943 r.

Kuczyński Jan, urodzony 8 września 1922 r. w Stołpcach (obwód Mińsk), zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Stołpcach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywał osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co został aresztowany 20 sierpnia 1941 r. Prawdopodobnie na początku września 1941 r. wywieziony do KL Auschwitz, gdzie przebywał do końca 1942 r. W styczniu 1943 r. przeniesiono go do KL Buchenwald, a następnie do Sinfeld, skąd uciekł w 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./12461; ankieta – 9.2.1978.

Autor: Grzegorz Onyszko

Kusaj Franciszek, urodzony 29 września 1898 r. w Rzeszowie, zawód: furman, zamieszkały w okresie okupacji w Rzeszowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Pomógł w ucieczce z getta osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), za co został aresztowany w 1941 lub 1942 r. (dokładna data nieznana), a następnie wywieziony do KL Auschwitz. W 1944 r. przeniesiono go do KL Sachsenhausen, gdzie doczekał wyzwolenia obozu.

***Źródło:** APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./18250; ankieta – 26.5.2001, wypełniona przez córkę.*

Autor: Grzegorz Onyszko

Lao Antoni, urodzony 5 sierpnia 1900 r. w Kobryniu, zawód: pracownik umysłowy.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany we wrześniu 1943 r. za udział w konspiracji oraz ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Osadzony w więzieniu w Kielcach, a następnie przeniesiony w październiku do więzienia w Radomiu. 19 grudnia 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 169 599). Zbiegł z podobozu Auschwitz III Monowitz 3 sierpnia 1944 r. Przedostał się do oddziału partyzanckiego AK, w którym walczył do końca wojny.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4115, ankieta – 2.6.1963.

Bibliografia: Czech D., *Kalendarz wydarzeń w KL Auschwitz*, Oświęcim 1992, s. 724;

Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. III, s. 1271–1272, 1295, 1523, 1530, 1536.

Autor: Tomasz Gonet

Lesiak Antoni, urodzony 5 czerwca 1921 r. w Stanowiskach (powiat konecki), syn Walentego, zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Stanowiskach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany 18 lutego 1942 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Osadzony w więzieniu w Końskich, skąd został wywieziony 30 kwietnia 1942 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 34 256). 12 marca 1943 r. przeniesiono go do KL Buchenwald (numer obozowy 11 085), gdzie przebywał do wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4573, ankieta – 19.2.1964;
www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. I, s. 624, 637.

Autor: Tomasz Gonet

Matyjaszek Józefa, urodzona 19 grudnia 1919 r. w Grojcu (ówczesny powiat krakowski), zawód: ekspedientka w fabryce lnu w Libau.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w miejscowości Libau w kwietniu 1941 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Osadzona w więzieniu w Libau, następnie w siedzibie gestapo w Wałbrzychu, skąd została przetransportowana do więzienia we Wrocławiu. 1 stycznia 1943 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 27 922). W 1944 r. przeniesiono ją do KL Ravensbrück. Uciekła z podobożu w czasie bombardowania Drezna.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./5144, ankieta – 29.03.1965; ibidem, Numerowe wykazy kobiet.

Autor: Tomasz Gonet

Mleczek Wiktor, urodzona 18 stycznia 1910 r. w Porąbce Uszewskiej (powiat brzeski), zawód: pomoc domowa.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana prawdopodobnie 7 maja 1942 r. w Tarnowie za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Osadzona w więzieniu w Tarnowie, a następnie przetransportowana 28 stycznia 1943 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 32 410). Zmarła w obozie na tyfus 1 kwietnia 1943 r.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3651, ankieta – 27.09.1962;*

ibidem, Numerowe wykazy kobiet.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. IV, s. 2381.

Autor: Tomasz Gonet

Molsza Ignacy, urodzony 10 stycznia 1904 r. w Częstochowie, zawód: szklarz, zamieszkały w okresie okupacji w Częstochowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany około 16 lutego 1943 r. za ukrywanie osób poszukiwanych przez gestapo, a także pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Osadzony w więzieniu w Częstochowie, a następnie wywieziony 15 kwietnia 1943 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 115 493). 15 sierpnia 1944 r. przetransportowano go do KL Buchenwald (numer obozowy 80 410), gdzie przebywał do wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat. /4344, ankieta – 20.9.1963;

www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. II, s. 1093, 1103.

Autor: Tomasz Gonet

Mroczkowski Zbigniew, urodzony 8 grudnia 1912 r. w Krakowie, syn Augusta i Kazimiery, zawód: inżynier, zmarł 28 grudnia 1988 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Warszawie 10 lutego 1941 r. za dostarczanie żywności osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Tego samego dnia został osadzony w więzieniu na Pawiaku w Warszawie, skąd 28 maja 1941 r. wywieziono go do KL Auschwitz (numer obozowy 16 840). Uciekł z transportu ewakuacyjnego z obozu w styczniu 1945 r.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./5524, ankieta – 4.1.1966;*
www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. I, s. 342, 363.

Autor: Tomasz Gonet

Mulczyk Stefan, urodzony 21 maja 1922 r. w Chyczy⁷ (powiat jędrzejowski), syn Stanisława i Marianny, zawód: cieśla, zamieszkały w okresie okupacji w Kielcach, zmarł 18 stycznia 1997 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udziałał pomocy osobom narodowości żydowskiej (dane personalne oraz forma udzielonej pomocy nieznane). Został aresztowany 2 listopada 1941 r. w Oksie w powiecie jędrzejowskim za przynależność do ZWZ i pomoc Żydom. Tego samego dnia trafił do więzienia w Jędrzejowie. Przeniesiony do więzienia w Kielcach. 20 listopada 1941 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 22 985), w którym przebywał do września 1944 r. Potem przetransportowany do obozu Sachsenhausen, a następnie Bergen-Belsen. Został wyzwolony z transportu ewakuacyjnego.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4695; ankieta – 8.6.1964; www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. I, s. 464, 491.

Autor: Grzegorz Onyszko

⁷ Inne miejsce urodzenia: Kielce [za:] www.straty.pl.

Nieścioruk Piotr, urodzony 20 stycznia 1900 r. w Michałkach (pow. bialski), syn Cyryla, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Rokicie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w 1941 r. (dokładna data nieznana) za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Osadzony w więzieniu w Białej Podlaskiej, skąd wywieziono go do obozu koncentracyjnego na Majdanku. 14 kwietnia 1944 r. został przeniesiony do KL Auschwitz (numer obozowy 183 479), gdzie zginął 2 maja 1944 r.

***Źródło:** APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./18247, ankieta – 24.5.2001 wypełniona przez córkę; www.straty.pl.*

Autor: Tomasz Gonet

Nötzel Kamila, urodzona 31 marca 1922 r. w Ostrowie (powiat przemyski), zawód: urzędniczka.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w Lublinie w grudniu 1942 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Osadzona w więzieniu na Zamku w Lublinie, skąd została przetransportowana 3 października 1943 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 64 031). W październiku 1944 r. przeniesiono ją do KL Ravensbrück, a następnie w listopadzie 1944 r. do KL Buchenwald. Została wyzwolona prawdopodobnie z transportu ewakuacyjnego w Magdeburgu w 1945 r.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. Mat ./8875, ankieta – 30.05.1972;
ibidem, Numerowe wykazy kobiet.*

Autor: Tomasz Gonet

Pach Stanisław, urodzony 1 maja 1909 r. w Morawskiej Ostrawie, syn Stanisława i Wiktorii, zawód: krawiec.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Mszanie Dolnej 19 stycznia 1943 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). 20 stycznia 1943 r. osadzony w więzieniu w Nowym Sączu, skąd został przeniesiony 11 lutego 1943 r. do więzienia w Tarnowie. 16 lutego 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 103 184). 29 października 1943 r. przeniesiony do KL Mauthausen (numer obozowy 38 708), gdzie został umieszczony w podobozie KZ Ebensee. Dozekał wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4465, ankieta – 26.10.1963;
www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. III, s. 1746.

Autor: Tomasz Gonet

Pastucha Andrzej⁸, pseudonim „Tosiek”, urodzony 19 sierpnia 1904 r. w Tarnawie (powiat krasnostawski), zawód: kierowca.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Został aresztowany w Krakowie 15 lipca 1943 r. za udział w konspiracji oraz pomoc osobom narodowości żydowskiej w dotarciu do miejsc schronienia (brak informacji o danych personalnych). Przesłuchiwany w siedzibie gestapo w Krakowie przy ul. Pomorskiej, a następnie osadzony w więzieniu na Montelupich w Krakowie. 1 października 1943 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 152 898). W Auschwitz przebywał do 23 października 1943 r., a następnie był przenoszony kolejno do obozów koncentracyjnych: Buchenwald, Mittelbau-Dora oraz Bergen-Belsen (numer obozowy 34 271), gdzie przebywał do wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./13906, ankieta – 2.7.1986.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. III, s. 2024.

Autor: Tomasz Gonet

⁸ W bazie internetowej Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau figuruje imię Jan, natomiast w ankiecie byłych więźniów KL Auschwitz imię Andrzej.

Pawlik Bartłomiej, urodzony 27 czerwca 1889 r. w Połańcu (obecnie powiat staszowski), zawód: murarz.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Sandomierzu 28 października 1942 r. za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), a następnie osadzony w więzieniu w Sandomierzu, skąd 18 grudnia 1942 r. został przeniesiony do więzienia w Ostrowcu. 19 grudnia 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 169 653), skąd został przeniesiony prawdopodobnie do innego obozu (data oraz miejsce docelowe transportu nieznane). Brak informacji o jego dalszych losach.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./1375, ankieta – 11.5.1957 wypełniona przez rodzinę.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. III, s. 1538.

Autor: Tomasz Gonet

Piech Mieczysław, urodzony 18 września 1914 r. w Olchawej (powiat bocheński), syn Tomasza i Józefy.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj:

Aresztowany przez gestapo w Krakowie w listopadzie 1941 r. za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Osadzony w więzieniu na Montelupich w Krakowie, skąd został wywieziony 6 listopada 1941 r. do KL Auschwitz. Zginął w obozie 14 października 1942 r.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./17947, ankieta – 4.6.1999 wypełniona przez pracownika Archiwum na podstawie korespondencji z rodziną.
www.straty.pl.*

Autor: Tomasz Gonet

Pikul Bolesław, urodzony 12 listopada 1912 r. w Ostrowie Lubelskim, zawód: muzyk, zamieszkał w okresie okupacji w Ostrowie Lubelskim.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Ostrowie Lubelskim 23 marca 1941 r. za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nieznane nazwiska) oraz działalność konspiracyjną. Osadzony w więzieniu w Radzynie Podlaskim, skąd 29 marca 1941 r. przeniesiono go do więzienia na Zamku w Lublinie. 6 kwietnia 1941 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 13 799). 12 marca 1943 r. przeniesiony do KL Neuengamme (numer obozowy 18 569), gdzie przebywał do wyzwolenia.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./8400, ankieta – 20.4.1971; www.straty.pl.

Autor: Tomasz Gonet

Pilacinski Michał, urodzony 29 września 1916 r. w Płocku, zawód: pracownik umysłowy.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Nowym Sączu w sierpniu 1942 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Osadzony w więzieniu w Nowym Sączu. 16 listopada 1942 r. przeniesiony do więzienia w Tarnowie, skąd został wywieziony 28 stycznia 1943 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 96 081). 2 grudnia 1944 r. przeniesiony do KL Dachau (numer obozowy 134 510), a następnie 15 stycznia 1945 r. do KL Buchenwald (numer obozowy 107 207). W trakcie ewakuacji przetransportowany kolejno do obozów: Ordrów, Krahwinkel oraz Litomierzyce, gdzie przebywał do wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./6142, ankieta – 10.7.1967.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. III, s. 1663.

Autor: Tomasz Gonet

Pilis Edward, urodzony 19 września 1914 r. w Zarębicach (powiat częstochowski), syn Jana i Marianny, zawód: rolnik, zmarł 9 marca 1994 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Przyrowie 20 października 1943 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). 21 października 1943 r. osadzony w więzieniu w Częstochowie. 19 grudnia 1943 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 169 555), gdzie przebywał do wyzwolenia obozu.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4519, ankieta – 27.1.1964;*
www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. III, s. 1535.

Autor: Tomasz Gonet

Piwoszenko Mieczysław, urodzony 14 sierpnia 1905 r. w Siedlcach, zawód: pracownik umysłowy.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Warszawie w sierpniu 1942 r. za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Przesłuchiwany w siedzibie gestapo przy al. Szucha w Warszawie, a następnie osadzony w więzieniu na Pawiaku w Warszawie. 22 września 1942 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 64 837). W kwietniu 1943 r. przeniesiony do obozu koncentracyjnego Gross-Rosen, a następnie do Sachsenhausen w Oranienburgu, gdzie przybywał do wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, *Ankiety Byłych Więźniów*, sygn. mat./8229, ankieta – 2.10.1970.

Bibliografia: Domańska R., *Pawiak. Więzienie Gestapo. Kronika 1939–1944*, Warszawa 1978, s. 252–253; *Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. I, s. 566.

Autor: Tomasz Gonet

Porębski Zygmunt, urodzony 29 czerwca 1904 r. w Warszawie, zawód: kierowca-mechanik.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany przez gestapo w Warszawie 19 września 1940 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy), a następnie prawdopodobnie osadzony w więzieniu na Pawiaku. Od 22 września 1940 r. przebywał w KL Auschwitz (numer obozowy 5423). 3 listopada 1941 r. przeniesiony do KL Sachsenhausen, gdzie doczekał wyzwolenia obozu.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3058, ankieta – 28.12.1961.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. I, s. 205.

Autor: Tomasz Gonet

Pospieszynski Mieczysław, urodzony 31 stycznia 1910 r. w Słotwinach⁹, syn Jana i Bogumiły, zawód: mechanik, ślusarz, zamieszkały w Suchedniowie (powiat skarżyski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Suchedniowie 30 października 1943 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej osadzonym w obozie pracy przymusowej w Bliżynie (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielonej pomocy). 31 października 1943 r. osadzony w więzieniu w Kielcach, a następnie 19 grudnia 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 169 710). Od 18 lutego 1944 r. przebywał w podobozie Auschwitz III Monowitz. 19 stycznia 1945 r. ewakuowany z Auschwitz. 26 stycznia 1945 r. przybył do KL Buchenwald (numer obozowy 122 778), następnie przeniesiony do podobozu Sonnenberg. Wyzwolony w trakcie marszu ewakuacyjnego w maju 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3123, ankieta – 15.01.1962.

www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. III, s. 1271, 1539.

Autor: Tomasz Gonet

⁹ Inna data urodzenia: 27 stycznia 1910 r. [za:] *www.straty.pl.*

Postek Stanisław, urodzony 15 października 1882 r., syn Jana i Franciszki, zawód: rolnik, żona Julianna, zamieszkały w okresie okupacji w Stoczku Węrowskim (obecnie powiat węrowski).

Postek Julianna, urodzona w 1891 r., córka Michała i Franciszki, mąż Stanisław, zamieszkała w okresie okupacji w Stoczku Węrowskim (obecnie powiat węrowski).

Postek Waclaw, syn Stanisława, zamieszkały w okresie okupacji w Stoczku Węrowskim (obecnie powiat węrowski).

Postek Henryk, syn Stanisława, zamieszkały w okresie okupacji w Stoczku Węrowskim (obecnie powiat węrowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

5 września 1943 r. zostali aresztowani w Stoczku Węrowskim za ukrywanie osób narodowości żydowskiej. W lecie 1942 r. udzielili pomocy trzem znajomym Żydom, którzy uciekli z getta warszawskiego. W sierpniu 1942 r. dołączył do nich Hajkiel, a następnie jeszcze dwie osoby – uciekinierzy z transportu do Treblinki. Pod koniec 1942 r. do domu Postków przyszło również 2 braci oraz siostra z małym dzieckiem z rodziny Majorków. Postkowie prawdopodobnie udzielili pomocy jeszcze trzem innym Żydom. Po aresztowaniu Stanisław Postek kilka dni przebywał w więzieniu na Pawiaku w Warszawie, a następnie został wywieziony do KL Auschwitz, gdzie zmarł w marcu 1944 r. Julianna Postek zmarła 6 września 1943 r. na skutek tortur, którym została poddana na posterunku żandarmerii niemieckiej w Stoczku Węrowskim. Waclaw i Henryk Postkowie zostali osadzeni w więzieniu na Pawiaku w Warszawie, skąd zostali zwolnieni w listopadzie 1943 r. W aktach podano informację o ich ponownym aresztowaniu w czerwcu 1944 r. (brak informacji o powodach i okolicznościach zatrzymania oraz o ich dalszych losach).

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./ 15004, ankieta – 25.II.1989;*

AIPN Bi 1/1381, k. 8–13, 83;

AIPN Bi 1/1141, k. 10–36;

AIPN Bi 1/1034, k. 202–226.

Bibliografia: *Polacy ratujący Żydów w czasie Zagłady. Przywracanie pamięci*, Łódź 2009, s. 117;
Sokołów Podlaski. Dzieje miasta i okolic, red. G. Ryżewski, Białystok–Sokołów Podlaski 2006.

Autor: Tomasz Gonet, Justyna Jaworska

Przybylski Piotr, urodzony 28 sierpnia 1913 r. w Kowlu, syn Jana i Elżbiety z domu Stangert, obywatelstwo polskie, zawód: ślusarz, instalator, zamieszkały w okresie okupacji we Lwowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Terespolu 11 listopada 1940 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielonej pomocy). 12 listopada 1940 r. osadzony w więzieniu w Białej Podlaskiej, skąd został przeniesiony w grudniu 1940 r. do więzienia w Lublinie. 6 stycznia 1941 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 8639). W październiku 1944 r. przetransportowany do KL Sachsenhausen (numer obozowy 113 522). 14 listopada 1944 r. przeniesiony do KL Buchenwald (numer obozowy 95 353). Tam doczekał wyzwolenia.

***Źródło:** APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4710, ankieta – 9.06.1964;
ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn;
www.straty.pl.*

Autor: Tomasz Gonet

Puła Zofia, urodzona 11 lutego 1893 r. w Małcu (obecnie powiat dąbrowski), mąż: Wojciech, zawód: gospodyni domowa, zamieszkała w okresie okupacji w Małcu.

Puła Wojciech, urodzony 4 czerwca 1895 r. w Małcu (obecnie powiat dąbrowski), żona: Zofia, zawód: rolnik, stolarz, zamieszkały w okresie okupacji w Małcu.

Puła Janina, urodzona w 1924 r. w Małcu (obecnie powiat dąbrowski), córka Wojciecha i Zofii, zamieszkała w okresie okupacji w Małcu.

Puła Izabela, urodzona w 1926 r. w Małcu (obecnie powiat dąbrowski), córka Wojciecha i Zofii, zamieszkała w okresie okupacji w Małcu.

Puła Władysław, urodzony 20 sierpnia 1927 r. w Małcu (obecnie powiat dąbrowski), syn Wojciecha i Zofii, zamieszkały w okresie okupacji w Małcu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udzielali pomocy osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie pomocy¹⁰). Aresztowani 8 listopada 1942 r. i osadzeni w więzieniu w Brzesku, a następnie 10 listopada 1942 r. w więzieniu na Montelupich w Krakowie, skąd zostali wywiezieni 16 grudnia 1942 r. do KL Auschwitz (numery obozowe: Zofia – 27 200, Wojciech – 83 780, Władysław – 83 779, Janina – 27 901, Izabela – 27 902). Wojciech zmarł w obozie 14 kwietnia 1943 r.; Zofia zmarła w obozie 29 kwietnia 1943 r.; Janina i Izabela zmarły w obozie (daty nieznane); Władysław 24 czerwca 1944 r. został przeniesiony do KL Buchenwald, gdzie doczekał wyzwolenia 14 maja 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./1525, ankieta – 12.07.1960; www.straty.pl.

¹⁰ Policja w czasie rewizji znalazła w domu Wojciecha Puły karabin po zabitym Żydzie Mendlu w Amsterdamie.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. IV, s. 2302, 2304, 2308;

Musiał A., *Krwawe upiory. Dzieje powiatu Dąbrowa Tarnowska w okresie okupacji hitlerowskiej*, Tarnów 1993, s. 139.

Autor: Tomasz Gonet

Rek Walenty, urodzony 12 lutego 1914 r. w Pączewie (powiat grójecki), zawód: szewc.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Nowym Mieście nad Pilicą w październiku 1942 r. za dostarczanie żywności osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznanne). 20 października 1942 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 68 930), skąd został przetransportowany w listopadzie 1944 r. do KL Sachsenhausen. Brak informacji o jego dalszych losach.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat/1550, ankieta – 17.08.1955; ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn.

Bibliografia:

Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. II, s. 860.

Autor: Tomasz Gonet

Repliński Stanisław, urodzony 20 kwietnia 1919 r. w Morszkowie (powiat sokołowski), syn Michała i Aleksandry, zawód: malarz, zmarł 11 czerwca 1979 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Warszawie w lipcu 1943 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej w ucieczce z getta (nazwiska nieznane). Osadzony w więzieniu na Pawiaku w Warszawie, a następnie od 25 sierpnia 1943 r. więziony w KL Auschwitz (numer obozowy 139 304). W październiku 1944 r. przeniesiony do KL Buchenwald (numer obozowy 90 933), gdzie doczekał wyzwolenia.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3227, ankieta – 5.02.1962;

ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn;
www.straty.pl.

Bibliografia: Domańska R., *Pawiak. Więzienie Gestapo. Kronika 1939–1944*, Warszawa 1978, s. 346;

Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. II, s. 707.

Autor: Tomasz Gonet

Różycki Jan Piotr, urodzony 9 lutego 1916 r. w Chechłach (powiat zwoleński), syn Jana i Marianny, zawód: rolnik.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Jabłonowie 28 stycznia 1943 r., za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Osadzony w więzieniu w Radomiu, a następnie wywieziony 12 lutego 1943 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 101 516). Przebywał w Auschwitz II Birkenau oraz w podobozie Buna. Około 15 kwietnia 1944 r. przeniesiony do obozu koncentracyjnego Bergen-Belsen, a następnie Buchenwald (numer obozowy 80 417), gdzie został wyzwolony 11 kwietnia 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4536, ankieta – 3.02.1964;
ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn;
www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. II, s. 965, 997.

Autor: Tomasz Gonet

Roman Henryk, urodzony 18 grudnia 1910 r. w Sosnowcu¹¹, syn Henryka i Marii, zawód: inżynier mechanik, zmarł 22 kwietnia 1990 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Sosnowcu 15 sierpnia 1940 r. za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Osadzony w więzieniu w Sosnowcu, skąd 5 września 1940 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 3 734). 2 sierpnia 1944 r. zbiegł z miejsca pracy na terenie Bunu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4304, ankieta 18.07.1963;

ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn;

www.straty.pl.

Bibliografia: Czech D., *Kalendarz wydarzeń KL Auschwitz*, Oświęcim 1992, s. 723;

Pająk I., *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, t. 1, s. 46.

Autor: Tomasz Gonet

¹¹ Inna data urodzenia: 19 grudnia 1910 r. [za:] *www.straty.pl.*

Rybkowski Stefan, urodzony 16 grudnia 1904 r. w Warszawie, syn Stanisława, zawód: majster murarski.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Warszawie 5 kwietnia 1940 r. za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Osadzony w więzieniu na Pawiaku w Warszawie, następnie przeniesiony do więzień w Wiśniczu i na Montelupich w Krakowie. 18 lutego 1942 r. ponownie osadzony na Pawiaku. Od 18 kwietnia 1942 r. więziony w KL Auschwitz (numer obozowy 31 277), następnie przeniesiony do Mauthausen-Gusen I, gdzie doczekał wyzwolenia 5 maja 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3914, ankieta – 18.03.1963;
ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn;
www.straty.pl.

Bibliografia: Domańska R., *Pawiak. Więzienie Gestapo. Kronika 1939–1944*, Warszawa 1978, s. 202, 215–217;
Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. I, s. 515.

Autor: Tomasz Gonet

Sadowski Tadeusz, urodzony 23 lutego 1909 r. w Lublinie¹², syn Michała i Marianny, narodowość polska, zawód: pracownik umysłowy, zamieszkały w okresie okupacji w Lublinie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany 12 lutego 1942 r. w Lublinie, za ukrycie rodziny narodowości żydowskiej z Krasnegostawu (nazwisko nieznane). Tego samego dnia osadzony w więzieniu w Lublinie, a następnie, 7 kwietnia 1941 r., wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 14 235). 22 października 1944 r. przeniesiony do KL Gross-Rosen (numer obozowy 83 623). 8 marca 1945 r. przeniesiony do KL Flossenbürg, a następnie Dachau, gdzie przebywał do wyzwolenia 29 kwietnia 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./8161, ankieta – 19.04.1970;

ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn;

Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy, Zestaw pytań przy gromadzeniu relacji byłych więźniów KL Gross-Rosen, sygn. 833/DP-A;

ibidem, Zestaw pytań przy poszukiwaniu byłych więźniów obozów koncentracyjnych, sygn. 1811/64/DP;

www.straty.pl.

Autor: Tomasz Gonet

¹² Inne miejsce urodzenia – wieś Majdan [za:] Kartoteka więźniów Gross-Rosen.

Słapa Aleksander, urodzony 5 stycznia 1895 r. w Krakowie, dr filozofii, zawód: księgarz, zamieszkały w okresie okupacji w Krakowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany przez gestapo w Krakowie 10 listopada 1942 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Osadzony w więzieniu na Montelupich w Krakowie, skąd 14 listopada 1942 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 75 700). Pracował w obozowej drukarni. Korzystając z tego, sporządzał druki dla kierownictwa obozowej konspiracji. W listopadzie 1944 r. został przeniesiony do Arbeitslager Leonberg koło Stuttgartu, gdzie przebywał do wyzwolenia.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./18578, ankieta – 3.12.2002; Numerowy wykaz mężczyzn.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. II, s. 1441; Seweryn J., *Byłem fryzjerem katów*, Warszawa 2008, s. 173, 341.

Autor: Tomasz Gonet

Skwarski Józef, urodzony 12 stycznia 1918 r.¹³ w Stypie (powiat zawierciański), syn Jakuba i Anny, zawód: młynarz.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany 2 stycznia 1943 r. w Czarnej Strudze (powiat zawierciański), za udzielanie pomocy osobom narodowości żydowskiej (nazwiska osób oraz forma udzielanej pomocy nieznane). 19 stycznia 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 90 683). 14 marca 1943 r. osadzony w KL Flossenbürg, skąd 1 lipca 1943 r. został przetransportowany do obozu koncentracyjnego Dachau (numer obozowy 49 422), gdzie przebywał do 29 kwietnia 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./1705, ankieta – 12.08.1955;

ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn;

www.straty.pl;

http://stevemorse.org/dachau/dachau.html – baza więźniów obozu koncentracyjnego Dachau.

Autor: Tomasz Gonet

¹³ Inna data urodzenia: 12 lutego 1918 r. [za:] www.straty.pl.

Słazyk Andrzej, urodzony 21 listopada 1886 r. w Słopnicach Szlacheckich (powiat limanowski), zawód: rolnik.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Limanowej 12 grudnia 1942 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Osadzony w więzieniu w Tarnowie, skąd został wywieziony 28 stycznia 1943 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 96 217). Zmarł w obozie 18 marca 1943 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3551, ankieta – 21.08.1962; ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn.

Autor: Tomasz Gonet

Sobczyk Stefania, urodzona 20 września 1920 r. w Miąsowej (powiat je-drzejski), córka Antoniego i Antoniny, zawód: krawcowa.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Została aresztowana w Dańdówce 19 stycznia 1943 r. za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwisko Wais). 25 stycznia 1943 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 31 307). 28 sierpnia 1944 r. przeniesiona do KL Ravensbrück, a następnie 15 października 1944 r. do Neubrandenburg, gdzie doczekała wyzwolenia obozu 28 kwietnia 1945 r.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./7413, ankieta – 11.10.1969;*

ibidem, Numerowe wykazy kobiet;

www.straty.pl.

Bibliografia: Pająk I., *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, t. 1, s. 522.

Autor: Tomasz Gonet

Sosnowski Józef, urodzony 13 listopada 1916 r. w Brzeszczach (powiat grójecki), syn Franciszka i Franciszki, zawód: ślusarz, hydraulik, zamieszkały w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Warszawie 3 lipca 1943 r., za współpracę z organizacją żydowską w getcie warszawskim. Osadzony w więzieniu na Pawiaku w Warszawie¹⁴. 25 sierpnia 1943 r. został wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 139 372), gdzie przebywał do 4 grudnia 1944 r. Od 7 grudnia 1944 r. więziony w KL Buchenwald (numer obozowy 28 161). Doczekał wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./5115, ankieta – 4.2.1965;

www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944.* red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. II, s. 709.

Autor: Tomasz Gonet

¹⁴ Józef Sosnowski nie figuruje w wykazie więźniów Pawiaka opracowanym przez Reginę Domańską, zob. R. Domańska, *Pawiak. Więzienie Gestapo. Kronika 1939–1944*, Warszawa 1978.

Struś Jan, urodzony 15 kwietnia 1910 r. w Warszawie, zawód: kupiec, zamieszkały w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Warszawie w marcu 1940 r., za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). 22 kwietnia 1940 r. osadzony w więzieniu na Pawiaku w Warszawie. Od 22 września 1940 r. więziony w KL Auschwitz (numer obozowy 4214). 10 marca 1943 r. przeniesiony do KL Neuengamme. Uciekł z transportu ewakuacyjnego w 1945 r.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4640, ankieta – 20.4.1964.*

Bibliografia: Domańska R., *Pawiak. Więzienie Gestapo. Kronika 1939–1944*, Warszawa 1978, s. 50, 99;
Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. I, s. 170.

Autor: Tomasz Gonet

Sułocha Antoni, urodzony 9 czerwca 1922 r. w Sidzinie (powiat myślenicki), syn Antoniego, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Sidzinie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Sidzinie 22 września 1942 r. za ukrywanie osoby narodowości żydowskiej (Herz Ignacy) oraz przeprowadzanie uciekinierów (brak informacji o narodowości osób) przez granicę. Osadzony w więzieniu w Zakopanem, a następnie od 30 listopada 1942 r. w więzieniu na Montelupich w Krakowie. 28 stycznia 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 96 254). W listopadzie 1943 r. przeniesiony do KL Sachsenhausen. 22 lipca 1944 r. przetransportowany do KL Buchenwald (numer obozowy 67 332), a następnie 13 września 1944 r. wywieziony do KL Flossenbürg, gdzie przebywał do wyzwolenia obozu.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./12307, ankieta – 14.10.1977;
www.straty.pl.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. III, s. 1668.

Autor: Tomasz Gonet

Surdel Stefania, urodzona 28 maja 1914 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana przez gestapo w Brzostku (powiat dębicki) w kwietniu 1943 r. (dokładna data nieznana) za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). 30 czerwca 1943 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 47 629), gdzie zmarła 5 lipca 1944 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./16825, ankieta – 24.08.1992;
ibidem, Numerowe wykazy kobiet.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. IV, s. 2499, 2503.

Autor: Tomasz Gonet

Szczurek Wojciech, urodzony 8 lipca 1885 r. w Lackiej Woli (ówczesny powiat mościski), zawód: zawiadowca stacji Krościenko, zamieszkały w okresie okupacji w Krościenku.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Krościenku 23 października 1942 r. za udzielanie pomocy osobom narodowości żydowskiej z getta w Krościenku (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielonej pomocy), a następnie osadzony w więzieniu w Tarnowie. 22 kwietnia 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 117 798). W końcu października 1944 r. został przeniesiony do KL Sachsenhausen (numer obozowy 114 846), skąd rodzina otrzymała ostatni list datowany na 7 stycznia 1945 r. Prawdopodobnie został zastrzelony w trakcie ewakuacji obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./18087, ankieta – 22.8.2000, wypełniona przez córkę.

AAN, Komitet Upamiętnienia Polaków Ratujących Żydów, sygn. 248, Relacja Zofii Danuty Małek;

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. III, s. 1839.

Autor: Tomasz Gonet

Szczytowska Alicja, urodzona 20 marca 1915 r. w Nieświnie (powiat konecki), córka Franciszka i Zofii, zamieszkała w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w Warszawie 20 września 1942 r. za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Ukrywała Żydów w swoim mieszkaniu przy ul. Senatorskiej 7 w Warszawie. Osadzona w więzieniu na Pawiaku w Warszawie, a następnie wywieziona 27 listopada 1942 r. do KL Auschwitz (numer obozowy 25 980). Doczekała wyzwolenia w Dreźnie.

***Źródło:** APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./2962, ankieta – 21.09.1961.*

Autor: Tomasz Gonet

Szuba Aniela, urodzona w 1898 r. w Wojnowicach, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Stobcu (powiat opatowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz ze swoim mężem (dane męża nieznane) ukrywała osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane) oraz pomagała Żydom ukrywającym się w okolicznych lasach (nazwiska nieznane). Została aresztowana przez gestapo w grudniu 1942 r. (na skutek donosu krewnego) we wsi Stobiec¹⁵ (jako zakładniczka za męża, który zdołał zbiec przed aresztowaniem). Osadzona w więzieniu w Opatowie, a następnie w Kielcach. 16 grudnia 1942 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 27 222), gdzie zmarła 6 marca 1943 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./13794, ankieta – 25.03.1986; ibidem, Numerowe wykazy kobiet.

Bibliografia:

Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. IV, s. 1695, 1696, 1711.

Autor: Tomasz Gonet

¹⁵ Inna informacja – aresztowana w Wojnowicach [za]: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, t. IV, s.1695, 1696.

Szwaja Stanisław, urodzony 28 kwietnia 1892 r. w Niedźwiedzi (powiat limanowski), syn Sebastiana, wyznanie rzymskokatolickie, ksiądz, zamieszkały w okresie okupacji w Krakowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Krakowie 12 listopada 1942 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy – wiadomo jedynie, że udzielił pomocy kobiecie i profesorowi z Krakowa). Osadzony w więzieniu na Montelupich w Krakowie. 18 listopada 1942 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 75 913). 1 marca 1943 r. został przeniesiony do KL Gross-Rosen, a następnie 12 kwietnia 1943 r. do KL Sachsenhausen. Od 20 maja 1943 r., aż do wyzwolenia obozu więziony w KL Dachau.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./6004, ankieta – 3.2.1967;*
www.straty.pl.

Bibliografia: Chrobaczyński J., *Polacy i Żydzi w Krakowie w latach 1939–1945. Stereotypy i rzeczywistość. Próba rekonstrukcji postaw i zachowań* [w:] *Żydzi w Małopolsce. Studia z dziejów osadnictwa i życia społecznego*, red. F. Kiryk, Przemyśl 1991, s. 341;
Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. II, s. 1443, 1451.

Autor: Tomasz Gonet

Szwarc-Fiter Genowefa, urodzona w 1921 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w Modrzejowie (powiat będziński) w 1943 r. (dokładna data nieznaną) za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). 23 lipca 1943 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 50 424), gdzie zmarła 18 stycznia 1944 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3618, ankieta – 27.10.1962; Numerowy wykaz kobiet.

Bibliografia: Pająk I., *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, t. 1, s. 568.

Autor: Tomasz Gonet

Tarabicki Piotr, urodzony 31 stycznia 1880 r. w Bieninie (powiat nowogródzki), zawód: pracownik MZK.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Warszawie przez gestapo 23 maja 1941 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej z getta warszawskiego (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Przesłuchiwany w siedzibie gestapo przy al. Szucha. Osadzony w więzieniu na Pawiaku w Warszawie. Od 29 maja 1941 r. więziony w KL Auschwitz (numer obozowy 16 928), gdzie zmarł 18 lipca 1941 r.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./5671, ankieta – 4.08.1966;*

ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn.

Bibliografia: Domańska R., *Pawiak. Więzienie Gestapo. Kronika 1939–1944*, Warszawa 1978, s. 155, 157;

Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. I, s. 365.

Autor: Tomasz Gonet

Wójcik Stanisław, urodzony w 1909 r., zawód: malarz szyldów reklamowych.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Warszawie we wrześniu 1940 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (nazwiska osób oraz okoliczności udzielanej pomocy nieznane). Wywieziony do KL Auschwitz (data nieznana), gdzie zmarł w marcu 1941 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./17540, ankieta – 24.06.1996.

Autor: Tomasz Gonet

Waczkowski Paweł, urodzony 26 czerwca 1894 r. w Warszawie.

Waczkowski Mateusz Tadeusz, urodzony 11 grudnia 1919 r. w Warszawie, syn Pawła, zawód: aktor, zamieszkały w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowani w Warszawie około 29 listopada 1941 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej z getta warszawskiego (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Osadzeni w więzieniu na Pawiaku w Warszawie, skąd 17 kwietnia 1942 r. zostali przetransportowani do KL Auschwitz (numery obozowe: Paweł: 31 344, Mateusz Tadeusz: 31 345). Paweł Waczkowski został następnie przeniesiony 7 lipca 1942 r. do KL Mauthausen. Dalszy jego los pozostaje nieznany. Jego syn Mateusz Tadeusz przebywał w podobozie Buna oraz w Auschwitz-Birkenau. 10 marca 1943 r. został przeniesiony do KL Neuengamme (numer obozowy 18 235), gdzie doczekał wyzwolenia obozu 3 maja 1945 r.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./4287, ankieta – 16.07.1963;

ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn;

APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3044, ankieta – 5.01.1962.

Bibliografia: Domańska R., *Pawiak. Więzienie Gestapo. Kronika 1939–1944*, Warszawa 1978, s. 215–218;

Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. I, s. 517;

Autor: Tomasz Gonet

Weysenhoff-Zielewicz Aleksandra, urodzona 1 sierpnia 1891 r.¹⁶ w Samokłęskach (ówczesny powiat lubartowski), zawód: urzędniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Laskach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w Laskach 16 marca 1943 r., za przechowywanie kobiety narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane). Przesłuchiwana na posterunku policji granatowej w Pruszkowie, a następnie osadzona w więzieniu na Pawiaku w Warszawie. 29 kwietnia 1943 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 43 582), gdzie była więziona do 27 sierpnia 1944 r. Od 29 sierpnia 1944 r. osadzona w KL Ravensbrück, gdzie przebywała do 14 września 1944 r. 16 września 1944 r. wywieziona do obozu pracy Taucha pod Lipskiem, a następnie w marcu 1945 r. do KL Bergen-Belsen, gdzie doczekała wyzwolenia obozu.

Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./2049, ankieta – 10.08.1960;

ibidem, Numerowe wykazy kobiet;
www.straty.pl.

Bibliografia:

Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. III, s. 1191.

Autor: Tomasz Gonet

¹⁶ Inna data urodzenia: 21 stycznia 1891 r. [za:] www.straty.pl.

Węglarz Józef, urodzony 28 października 1926 r. w Radomyślu, zawód: pracownik fizyczny, zamieszkały w okresie okupacji w Radomyślu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Radomyślu przez gestapo jesienią 1942 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielonej pomocy). Osadzony w więzieniu w Krakowie, a następnie wywieziony do KL Auschwitz (data nieznana). Został wykupiony z obozu przez Reinholda Kihnego z Neustettin Kreis i pracował w jego gospodarstwie do zakończenia wojny.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./14276, ankieta 11.01.1988.*

Autor: Tomasz Gonet

Więckowski Zygmunt, urodzony 20 października 1899 r. w Warszawie, zawód: adwokat.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Radzynie Podlaskim w marcu 1941 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). 6 kwietnia 1941 r. wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 14 697). 6 lipca 1942 r. został przeniesiony do KL Mauthausen, a następnie w listopadzie 1942 r. do KL Sachsenhausen, gdzie przebywał do wyzwolenia obozu.

***Źródło:** APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3045, ankieta – 5.01.1962;*

ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn.

Autor: Tomasz Gonet

Wojdyło (Wojdyła) Szymon, urodzony 18 lutego 1895 r., zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Braciejówce (powiat olkuski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany 20 lutego 1943 r. w Braciejówce za ukrywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane), a następnie osadzony w KL Auschwitz (data nieznana), gdzie został rozstrzelany 2 czerwca 1943 r.

***Źródło:** APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./2259, ankieta – 11.05.1960.*

Autor: Tomasz Gonet

Wojtyniak Bernard, urodzony 10 grudnia 1919 r. w Berlinie, zawód: mechanik, zamieszkały w okresie okupacji w Poznaniu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Został aresztowany w Poznaniu we wrześniu 1941 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). Osadzony w więzieniu Fort VII w Poznaniu, następnie w więzieniu we Wronkach, gdzie przebywał do lipca 1943 r. 7 lipca 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz¹⁷ (numer obozowy 127 895), skąd został przeniesiony 11 czerwca 1944 r. do obozu koncentracyjnego w Płaszowie, a następnie do obozów: Gross-Rosen, Flossenbürg. Doczekał wyzwolenia w Regensburgu 2 maja 1945 r.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./11633, ankieta 3.10.1976;
ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn.*

Bibliografia: Pająk I., *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, t. 1, s. 360.

Autor: Tomasz Gonet

¹⁷ Jedno ze źródeł podaje informację, że Bernard Wojtyniak przybył do Auschwitz transportem ze Śląska.

Woźniak Janina, urodzona 21 października 1912 r. w Leżajsku, zawód: pracownik fizyczny, zamieszkała w okresie okupacji w Przeworsku.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w Przeworsku w styczniu 1943 r. za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie udzielanej pomocy). 16 lutego 1943 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 35 915), skąd w 1944 r. została przeniesiona do KL Ravensbrück (dokładna data nieznana), a następnie do KL Buchenwald (data nieznana). Przeżyła okupację.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./17704, ankieta – 6.07.1997;*

ibidem, Numerowe wykazy kobiet.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, t. IV, s. 2408.

Autor: Tomasz Gonet

Wrońska Henryka, urodzona 18 listopada 1918 r. w Sosnowcu, zawód: krawcowa, zamieszkała w okresie okupacji w Sosnowcu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowana w Sosnowcu w lipcu 1943 r. za przechowywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Osadzona w więzieniu w Mysłowicach, skąd została wywieziona 27 października 1943 r. do KL Auschwitz-Birkenau (numer obozowy 66 307). Zmarła w obozie 23 marca 1944 r.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./3460, ankieta – 7.06.1962;
ibidem, Numerowe wykazy kobiet.*

Bibliografia: Pająk J., *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, t. 1, s. 600.

Autor: Tomasz Gonet

Zawada Jan, urodzony 27 lutego 1905 r. w Umianowicach (powiat pińczowski), zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Umianowicach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Aresztowany w Umianowicach 12 czerwca 1943 r. za przechowywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Przebywał w areszcie w Chmielniku. 15 czerwca 1943 r. został osadzony w więzieniu w Busku Zdroju. 29 lipca 1943 r. Wywieziony do KL Auschwitz (numer obozowy 131 949). Zmarł 14 lutego 1944 r. w podobozie Auschwitz w Monowicach.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./9127, ankieta 27.10.1972;*
ibidem, Numerowe wykazy mężczyzn.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. III, s. 1318.

Autor: Tomasz Gonet

Zawada Piotr Paweł, urodzony 28 czerwca 1917 r.¹⁸ w Wiśniowej (powiat staszowski), syn Piotra, zawód: urzędnik państwowy.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Został aresztowany przez gestapo 11 października 1940 r. koło Staszowa, za pomoc osobom narodowości żydowskiej (brak informacji o danych personalnych oraz formie pomocy). Więziony przez 3 tygodnie w siedzibie gestapo w Ostrowcu, a następnie osadzony w więzieniu w Radomiu. W grudniu 1941 r. został wywieziony do KL Auschwitz. W marcu 1943 r. przeniesiony do obozu koncentracyjnego Sachsenhausen. Wyzwolony przez wojska brytyjskie koło Schwerina 3 maja 1945 r.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./2626, ankieta – 16.01.1961;
www.straty.pl.*

Autor: Tomasz Gonet

¹⁸ Inna data urodzenia: 28 czerwca 1912 r. [za:] *www.straty.pl*.

Żabińska Zofia, urodzona 26 marca 1925 r. w Szreniawie, studentka medycyny, zamieszkała w okresie okupacji w Warszawie.

Okoliczności represji:

Aresztowana w Warszawie 1 sierpnia 1944 r. za przechowywanie osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). 12 sierpnia 1944 r. wywieziona do KL Auschwitz (numer obozowy 86 857). 17 września 1944 r. przeniesiona do obozu koncentracyjnego Bergen-Belsen, gdzie doczekała wyzwolenia.

*Źródło: APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./2243, ankieta 18.08.1959;
ibidem, Numerowe wykazy kobiet.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2000, t. III, s. 1292.

Autor: Tomasz Gonet

**DOKUMENTACJA DEPARTAMENTU SPRAWIEDLIWYCH
INSTYTUTU YAD VASHEM
I ŻYDOWSKIEGO INSTYTUTU HISTORYCZNEGO**

Ambroziak Ignacy, urodzony około 1895 r., zawód: rolnik, żona Rozalia, zamieszkały w okresie okupacji w Cholewach (powiat płoński).

Ambroziak Rozalia¹, zawód: rolniczka, mąż Ignacy, zamieszkała w okresie okupacji w Cholewach (powiat płoński).

Ambroziak Henryk, urodzony 16 lipca 1927 r. w Jeżewie, syn Ignacego i Rozalii, zamieszkały w okresie okupacji w Cholewach (powiat płoński).

Przyczyny, okoliczność i rodzaj represji:

Udzielili schronienia trzem braciom narodowości żydowskiej zbiegłym z getta płońskiego (Szmulowi, Moszkowi i Abramowi Lajzerom)². Korzystający ze schronienia byli synami handlarza bydła z Płońska, który przed wojną dokonywał uboju zwierząt zakupionych między innymi u Ambroziaków. O ukrywających się Żydach doniósł Niemcom volksdeutsch nazwiskiem Gacyk. Niemcy trzykrotnie przeprowadzali rewizję w gospodarstwie Ambroziaków, nie odnajdując jednak ukrywających się Żydów, gdyż przebywali oni na terenie gospodarstwa wyłącznie w nocy. W trakcie rewizji Rozalia oraz jej syn Henryk byli brutalnie bici. W październiku 1943 r. Ignacy został aresztowany przez gestapo i żandarmerię i osadzony w Pomiechówku, a następnie został powieszony w publicznej egzekucji 21 listopada 1943 r. w lesie smarzewskim w pobliżu Złotopolic. Rozalia i Henryk uniknęły aresztowania.

Ignacy i Rozalia Ambroziak zostali uhonorowani tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 4 lipca 1991 r.

Źródło: *Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 4957 [Protokół przesłuchania świadka Henryka Ambroziaka przez Prokuraturę Rejonową w Płońsku, 28.01.1988; Protokół przesłuchania Wacławy Mańkowskiej z d. Ambroziak³ z dnia 25 listopada 1987 r.]*

¹ W *Księdze Sprawiedliwych...* podano imię Różalia.

² W swoim zeznaniu Henryk Ambroziak wspomina o dwóch mężczyznach o nieznanach nazwiskach – Julku i Ignacu.

³ Córka Ignacego i Rozalii Ambroziak.

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. II, s. 766–767.

Autor: Tomasz Gonet

Cicha Stanisława, urodzona 24 lutego 1897 r., zamieszkała w okresie okupacji w Sosnowcu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywała w 1943 r. w specjalnie przygotowanym bunkrze w kamienicy przy ulicy Dziewiczej w Sosnowcu szesnaście osób narodowości żydowskiej (m.in.: Reginę Biesam, Sarę Wachsman z domu Silberberg, Rose Silberberg, Maluszę Silberberg, Srułka Silberberga oraz Mojżesza Silberberga, Mare Kornwaser, Jakuba Kleina, Szmula Kleipolda, Saula Wassera, Joska Fedora, Henry'ego Mandelbauma). Ponadto troszczyła się o zapewnienie żywności dla ukrywających się osób. Pomogła również zorganizować leczenie szpitalne będącej wówczas w ciąży Reginie Biesam. W wyniku donosu została aresztowana przez gestapo (data nieznana), osadzona w więzieniach w Sosnowcu, a następnie przenoszona do więzień w Głogowie i Berlinie. Później wywieziona do obozów koncentracyjnych Neuengamme (numer obozowy 4 257) i Ravensbrück⁴. Doczekała zakończenia wojny.

Uhonorowana tytułem Sprawiedliwej wśród Narodów Świata 26 czerwca 2005 r.

Źródło: AAN, Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej w okresie okupacji hitlerowskiej, sygn. 7, k. 228;

AŻIH, Relacje, sygn. 6153;

AIPN, 392, p. 711;

Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 10568 [Oświadczenie Goldie Wachsman Maxwell córki Sary Wachsman z d. Silberberg 9.01.2005; Treść listu Reginy Biesam do Wachsman 30.11.1963];

www.straty.pl [KZ – Gedenkstätte Neuengamme].

⁴ W relacjach zebranych w Instytucie Yad Vashem świadkowie podają jedynie informację o jej pobycie w obozie koncentracyjnym Ravensbrück, jednakże jej nazwisko widnieje również w bazie więźniów obozu koncentracyjnego Neuengamme. Na podstawie dostępnych źródeł nie sposób ustalić kolejności przebywania w poszczególnych obozach

Bibliografia: Bartoszewski W., Lewinówna Z., *Ten jest z ojczyzny mojej*, Warszawa 2007, s. 343–344.

Autor: Grzegorz Onyszko

Dąbrowska Maria z domu Poligońska, urodzona 25 grudnia 1915 r. w Berdyczowie, córka Grzegorza i Marii, zamieszkała w okresie okupacji w Berdyczowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od sierpnia 1941 r. dostarczała żywność osobom narodowości żydowskiej (Geni Burmenko i Soni Dubovoy), a następnie od września do października 1941 r. ukrywała je w swoim domu przy ul. Romanowskiej 18 w Berdyczowie. Została aresztowana i pobita przez funkcjonariusza gestapo w 1942 r., dzięki pomocy partyzantów została uwolniona (brak bliższych informacji o okolicznościach uwolnienia).

Źródło: AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 2003; Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 8940.

Autor: Tomasz Gonet

Fortuńska Lidia (po mężu Stawicka), urodzona 22 maja 1927 r., córka Józefa i Władysławy z domu Albekier, zamieszkała w okresie okupacji w Warszawie.

Fortuński Józef, żona Władysława z domu Albekier, zamieszkały w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od 1940 r. do 1941 r. Józef Fortuński z żoną Władysławą oraz córką Janiną ukrywali w swoim mieszkaniu przy ul. Twardej 60 w Warszawie znajomą rodzinę narodowości żydowskiej (Abrama Bergiera, Łaję Bergier, Czesławę Bergier, Zofia Bergier-Loretz z 3-letnim synem Bogdanem oraz Lucjana Bergiera). Ponadto Lidia Fortuńska dostarczała żywość do getta warszawskiego. Na skutek donosu sąsiadki Henryki Banach ukrywająca się rodzina zmuszona była regularnie płacić Niemcom (prawdopodobnie funkcjonariuszom gestapo) za uniknięcie aresztowania. W 1941 r. (brak dokładnej daty) rodzina Bergier, w związku z wyczerpaniem się oszczędności, opuściła mieszkanie Fortuńskich. Podczas następnej wizyty Niemców, którzy stwierdzili ucieczkę ukrywających się osób narodowości żydowskiej, Lidia oraz Józef Fortuńscy zostali brutalnie pobici.

Cała rodzina Fortuńskich została uhonorowana tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 11 września 2002 r.

Źródło: *Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata*, sygn. 9778 [Relacja Janiny Fortuńskiej-Mazur, Warszawa 19.12.2001; Oświadczenie Lidii Stawickiej z 21.04.2001; Oświadczenie Czesławy Bergier-Jaros z 21.01.2002 r.].

Bibliografia: *Polacy ratujący Żydów w czasie Zagłady. Przywracanie pamięci*, Warszawa 2008, s. 93.

Autor: Tomasz Gonet

Garbuliński Andrzej, urodzony 12 grudnia 1891 r.⁵ w Czeremnej (powiat jasielski), syn Tomasza, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Czeremnej.

Garbuliński Władysław, urodzony 3 lutego 1922 r., syn Andrzeja i Zofii, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, bez zawodu, zamieszkały w okresie okupacji w Czeremnej (powiat jasielski).

Owca Stanisław, urodzony w 1894 r., zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Czeremnej (powiat jasielski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Rodzina Garbulińskich od końca 1940 r. ukrywała w swoim gospodarstwie trzy osoby narodowości żydowskiej z Czeremnej, znane jej z okresu przedwojennego (Sarę Elfenbein z córką Heneli i synem Majorem⁶). Żydowska rodzina często opuszczała kryjówkę, udając się do okolicznych miejscowości, a także przebywała czasowo na terenie sąsiedniego gospodarstwa należącego do Stanisława Owcy. Prawdopodobnie na skutek donosu sąsiadów 4 kwietnia 1943 r. funkcjonariusze gestapo z placówki w Jaśle, prawdopodobnie wraz z policjantami granatowymi z posterunku w Szerzynie, przybyli do gospodarstwa Garbulińskich. Na widok Niemców ukrywający się Żydzi podjęli ucieczkę i zostali w trakcie niej zastrzeleni. Następnie gestapo aresztowało Andrzeja i Władysława Garbulińskich oraz ich sąsiada Stanisława Owcę. Zostali oni osadzeni w areszcie w Jaśle. Andrzej Garbuliński i Stanisław Owca w kilkanaście dni później zostali rozstrzelani w Warzycach. Natomiast Władysława Garbulińskiego przetransportowano do więzienia Montelupich w Krakowie, gdzie prawdopodobnie został zamordowany latem 1943 r.

Andrzej Garbuliński wraz z synami Władysławem i Marianem oraz Stanisław Owca zostali uhonorowani tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 21 maja 1997 r.

⁵ Albo w 1884 r. [za:] *Polacy ratujący Żydów w czasie zagłady. Przywracanie pamięci*, Łódź 2009, s. 59.

⁶ Stanisław Garbuliński, syn Andrzeja, wymienia następujące imiona [najprawdopodobniej chodzi o te same imiona, tylko inaczej zapisane] ukrywających się Żydów: Sara, Maier i Chana [za:] *ibidem*.

Źródło: AIPN Rz, OKŚZpNP w Rzeszowie, II Ds. 70/70, Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionej 4 IV 1943 r.;
ibidem, Rejestr miejsc i faktów zbrodni, w powiecie jasielskim 1939–1945, sygn. 193;
ibidem, Relacja Małgorzaty Buś i Kunegundy Bazan z domu Garbulińskiej;
Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 7522 [Pismo Dyrektora Generalnego GKBZpNP IPN do Departamentu Sprawiedliwych YV z dnia 2.02.1995 r.; Podanie Kazimierza Garbulińskiego do YV z dnia 12.01.2000 r.; Decyzja o przyznaniu tytułu SwNŚ; Protokół przesłuchania Kazimierza Szczygła przez Prokuraturę Rejonową w Jaśle w dniu 28.II.1994 r.; Protokół przesłuchania świadka Mariana Garbulińskiego przez OKBZH we Wrocławiu w dniu 3.12.1976 r.; Protokół przesłuchania świadka Kunegundy Bazan z d. Garbulińskiej przez Prokuraturę Rejonową w Tarnowie w dniu 18.08.1992 r.; Oświadczenie Heleny Zajac z d. Garbulińskiej z dnia 21.03.1990 r.; Kserokopia afiszu okupacyjnego informującego o egzekucji m.in.: Andrzeja Garbulińskiego i Stanisława Owcy].

Bibliografia: *Godni synowie naszej ojczyzny*, Warszawa 2000, t. 1, s. 158–159;
Kalisz M., *Sprawiedliwi z Czermej*, „Biuletyn IPN” 2009, nr 3, s. 45–49;
Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. I, s. 176;
Polacy ratujący Żydów w czasie Zagłady. Przywracanie pamięci, Łódź 2009, s. 59, 107.

Autor: Elżbieta Rączy

Gerula (Gierula) Michał Kajetan, urodzony 27 sierpnia 1899 r., syn Wawrzyńca i Zofii z domu Pieniądz, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Katarzyna z domu Błońska, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Łodzince Górnej (powiat przemyski).

Gerula (Gierula) Katarzyna z domu Błońska, urodzona 18 kwietnia 1896 r., córka Franciszka i Katarzyny z domu Burdziak, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Michał Kajetan, zamieszkała w okresie okupacji w Łodzince Górnej (powiat przemyski).

Segielin Roman, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Birczy (powiat przemyski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Latem 1943 r. małżeństwo Gerulów (Gierulów) udzieliło schronienia siedmiu osobom narodowości żydowskiej (m.in.: Hoffner – imię nieznanne, Gustaw Igl, Martyn Igl oraz Stanley i Lusja Igl), których przyprowadził do nich znajomy Roman Segielin. Wkrótce okoliczni mieszkańcy dowiedzieli się o ukrywających się Żydach, w konsekwencji czego rodzina Iglów zdecydowała się opuścić zabudowania Polaków. Natomiast pozostałe trzy ukrywające się osoby zostały w gospodarstwie Gerulów.

Pomocy żywnościowej Żydom ukrywającym się u Gerulów udzielał Roman Segielin, który ponadto wraz z bratem Leonem i szwagierką Stanisławą również udzielał czasowego schronienia osobom narodowości żydowskiej (Helenie Kamienieckiej z dziećmi).

1 stycznia 1944 r. Michał Gerula został zatrzymany przez ukraińską policję na drodze prowadzącej do Birczy i przywieziony do domu. Ukraińcy przeprowadzili w zabudowaniach Gerulów rewizję, podczas której znaleźli ukrytych Żydów. Policjanci ukraińscy rozstrzelali ich na terenie gospodarstwa. Aresztowali Michała Gerulę, a następnie przewieźli go kolejno do: Birczy, Dobromiła, a na koniec do więzienia w Przemyślu, gdzie został rozstrzelany.

Roman Segielin także został aresztowany 1 stycznia 1944 r. przez policję ukraińską i przewieziony do Dobromiła, a następnie do więzienia w Przemyślu. Stamtąd wywieziono go do więzienia w Tarnowie, gdzie został rozstrzelany wiosną 1944 r.

Katarzynie Geruli podczas rewizji udało się razem z dziećmi uciec do sąsiada. Po opisanych wyżej wydarzeniach wróciła jednak do domu. Dwa

dni później została aresztowana przez policję ukraińską i przewieziona najpierw do Dobromiła, a następnie do więzienia w Przemyślu. Została zamordowana w nieznanych okolicznościach w lutym 1944 r.

Katarzyna i Michał Kajetan Gerula uhonorowani zostali tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 25 kwietnia 1995 r.

Źródło: *AIPN Rz, OKŚZpNP w Rzeszowie, I S 14/72, Akta w sprawie rozstrzelania Michała Gieruli, obwieszczenia; AŽIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 1875; USC w Birczy, Księgi małżeństw.*

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. I, s. 176.
Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 43, 280–281.

Autor: Elżbieta Rączy

Grudzińska Zofia, urodzona 30 maja 1922 r., córka Leona i Zofii, zamieszkała w okresie okupacji w Warszawie.

Grudziński Stefan, urodzony 28 stycznia 1924 r., syn Leona i Zofii, zamieszkały w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z rodzicami Leonem i Zofią⁷ oraz siostrą Mirosławą udzielali schronienia dziewczynce narodowości żydowskiej Ginie Rapaport w swoim mieszkaniu przy ul. Jagiellońskiej 32 w Warszawie. Dziewczynka trafiła do rodziny Grudzińskich pod koniec 1942 r. po tym, jak uciekła wraz z ojcem z getta radomskiego, a następnie została przewieziona do Warszawy. Dziewczynka przebywała w domu polskiej rodziny jako ich krewna Genowefa Skalska. Stefan Grudziński od listopada 1943 r. zaangażował się w pracę konspiracyjną oddziału specjalnego Kedywu „Agat”. Zofia i Stefan zostali aresztowani przez gestapo 14 kwietnia 1944 r. Pozostali członkowie rodziny uniknęli aresztowania. Zofia i Stefan byli przesłuchiwani w siedzibie gestapo przy al. Szucha w Warszawie, a następnie osadzeni w więzieniu na Pawiaku. Zofia Grudzińska została rozstrzelana 17 maja 1944 r. w ruinach getta warszawskiego, natomiast Stefan Grudziński 25 maja 1944 r. wywieziony do obozu koncentracyjnego Stutthof (numer obozowy 36 119), gdzie przebywał do wyzwolenia.

Źródło: Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 9093 [Oświadczenie Stefana Grudzińskiego dotyczące udzielanej pomocy Ginie Rapaport z dnia 25 grudnia 1981 r., Oświadczenie Mirosławy Kalwasińskiej z domu Grudzińskiej z dnia 20 maja 1982 r.]; www.straty.pl.

Autor: Tomasz Gonet

⁷ Leon i Zofia Grudzińscy zostali uhonorowani tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 5 listopada 2000 r.

Kazak Katarzyna z domu Sroka, urodzona w 1877 r., mąż Sebastian, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Brzózcie Królewskiej (powiat leżajski, ówczesny powiat jarosławski).

Kazak Sebastian, urodzony w 1870 r., żona Katarzyna z domu Sroka, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Brzózcie Królewskiej, (powiat leżajski, ówczesny powiat jarosławski).

Kazak Agnieszka, urodzona 24 grudnia 1904 r., córka Sebastiana i Katarzyny, zawód rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Brzózcie Królewskiej (powiat leżajski, ówczesny powiat jarosławski).

Kazak Józefa, urodzona 3 marca 1923 r., córka Sebastiana i Katarzyny, zamieszkała w okresie okupacji w Brzózcie Królewskiej (powiat leżajski, ówczesny powiat jarosławski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od jesieni 1942 r. przez miesiąc ukrywali w swoim gospodarstwie czwórkę dzieci swoich żydowskich sąsiadów Pinkasa i Gitly Wachs, które następnie zostały zabrane przez ojca. Ponadto późną jesienią 1942 r. udzielili schronienia Żydówce z Leżajska Chanie Stiller. Pod koniec grudnia 1942 r. u Kazaków znaleźli również czasowe schronienie dwaj kolejni Żydzi (Chyla Chymn oraz nieznaną z imienia i nazwiska mężczyzna z Leżajska). Wspomniani mężczyźni nie przebywali u Kazaków stale, a jedynie nocowali co kilka dni.

23 marca 1943 r. żandarmeria niemiecka w asyście dwóch policjantów granatowych (Władysław Głowala i Franciszek Szczurek), prawdopodobnie na skutek donosu, dokonała rewizji gospodarstwa Kazaków. Ukrywający się Żydzi zostali rozstrzelani (Chana Stiller, Chyla Chymn oraz nieznaną mężczyzna). Zamordowani zostali również Sebastian i Katarzyna Kazak. Śmierci uniknęła Agnieszka, która przebywała w tym czasie poza gospodarstwem, oraz Józefa, która zdołała zbiec. W konsekwencji ukrywania osób narodowości żydowskiej Agnieszka oraz Józefa Kazak straciły rodziców i nie mogły powrócić do rodzinnego gospodarstwa. Przez kilka dni ukrywały się w pobliskim lesie i okolicznych wioskach, po czym wyjechały do Krakowa, a stamtąd trafiły na roboty do Austrii. Do domu wróciły jesienią 1945 r.

Katarzyna i Sebastian Kazakowie zostali uhonorowani tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 12 lutego 2008 r.

Prezydent RP Lech Kaczyński 9 lutego 2010 r. odznaczył Katarzynę i Sebastiana Kazaków Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Źródło: *AFL, B162, sygn. 359, k. 338;*

AIPN Rz, OKŚZpNP Rzeszów, I Ds. 2/70, k. 33–39, 51;

Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 11264 [Pismo Z-cy Komendanta Powiatowego MO w Leżajsku do OKBZH w Rzeszowie, 11.02.1970 r., Oświadczenie Józefy Kazak, Podanie Józefy Siudak z d. Kazak do Departamentu Sprawiedliwych wśród Narodów Świata z dnia 12.06.2007 r.]

Bibliografia: Datner S., *Niektóre dane o zbrodniach hitlerowskich na Polakach ratujących Żydów*, Biuletyn GKBZH w Polsce, tom XVI, 1967, str. 159;

Kalisz M., *Katarzyna i Sebastian Kazakowie – cisi bohaterowie z Brzozy Królewskiej* [w:] „*Kto w takich czasach Żydów przechowuje? ...*” *Polacy niosący pomoc ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej*, red. A. Namysło, Warszawa 2009, s. 165–176;

Rączy E., Witowicz I., *Polacy ratujący Żydów na Rzeszowszczyźnie w latach 1939–1945*, Rzeszów 2011, s. 211–213;

Zajączkowski W., *Martyrs of Charity*, Waszyngton 1988, s.133.

Autor: Tomasz Gonet

Kliś Michał, urodzony 22 lipca 1900 r. w Staszówce (powiat kolbuszowski), syn Jakuba i Zofii, zawód: policjant grantowy, zamieszkały w okresie okupacji w Krakowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Żołnierz Armii Krajowej ps. „Wojtek”. Brał aktywny udział w Radzie Pomocy Żydom „Żegota”, w ramach której był odpowiedzialny za sporządzanie fałszywych dokumentów dla osób narodowości żydowskiej. Ponadto dostarczał żywność ukrywającym się osobom narodowości żydowskiej oraz ukrywał je czasowo w swoim mieszkaniu przy ul. Łobzowskiej 6 w Krakowie (Helena Tekielska vel Hai Kanner, Tadeusz Lass, Lusja Goldberg). Zorganizował również miejsce schronienia dla Heleny Tekielskiej w Woli Justowskiej oraz pośredniczył w przekazywaniu informacji pomiędzy nią a jej rodziną. Gdy dowiedział się o planowanej akcji Niemców skierowanej przeciwko ukrywającym się osobom na terenie Woli Justowskiej, udzielił schronienia Helenie Tekielskiej w swoim domu, a następnie znalazł dla niej miejsce ukrycia w Dobczycach. Za wyrabianie dokumentów Żydom został aresztowany przez gestapo 11 września 1943 r. i osadzony w więzieniu Montelupich w Krakowie, gdzie był brutalnie torturowany. Następnie przeniesiony do obozów koncentracyjnych: Gross-Rosen (nr 27 537), Litomierzycy oraz Flossenburg (nr 87 564). Zmarł wkrótce po zakończeniu wojny, na skutek chorób nabytych podczas pobytu w obozach.

Źródło: AMG-R; Zestaw pytań przy gromadzeniu relacji byłych więźniów KL Gross-Rosen, sygn. 6466/DP-A; Kartka pocztowa od syna p. Michała Klisia, sygn. 66/159/DP.

AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 2248 [Pismo ŻIH do Instytutu Yad Vashem z dnia 7 listopada 2003 r. w sprawie przyznania tytułu SwnŚ Michałowi Klisiowi];

Bibliografia: Bartoszewski W., Lewinówna Z., *Ten jest z Ojczyzny mojej: Wspomnienia z lat 1939–1945*, Kraków 1969, s. 847;
Bielawski W., Pilchowski C., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzielaną Żydom*, Warszawa 1981, s. 34;
Iranek-Osmecki K., *Kto ratuje jedno życie... Polacy i Żydzi 1939–1945*, Londyn 1968, s. 274;

Seweryn T., *Wielostronna pomoc Żydom w czasie okupacji hitlerowskiej*, „Przegląd Lekarski – Oświęcim” 1967, nr 1, s. 181;
Those who helped. Polish rescuers of Jews during the Holocaust, t. III, Warszawa 1997, s. 78;
Wroński T., *Kronika okupowanego Krakowa*, Kraków 1974, s. 290;
Wroński S., Zwolak M., *Polacy–Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1971, s. 439;
Zajączkowski W., *Martyrs of Charity*, Washington 1988, s. 168;
Zimmerer K., *Zamordowany świat. Losy Żydów w Krakowie 1939–45*, Kraków 2004, s. 211–212.

Autor: Tomasz Gonet

Kluzińska-Żelechowska Janina, urodzona 8 marca 1911 r. w Kutnie, córka Teodozji, zamieszkała w okresie okupacji w Warszawie;

Rycerz Anna z domu Kluzińska, urodzona 18 sierpnia 1905 r. w Kutnie, córka Teodozji, zamieszkała w okresie okupacji w Warszawie;

Śledź Jadwiga z domu Kluzińska, urodzona 11 lipca 1914 r., córka Teodozji, zamieszkała w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Żołnierki Armii Krajowej oraz członkinie Rady Pomocy Żydom „Żegota”. Ukrywały w mieszkaniu przy ulicy Chmielnej 29, a następnie przy ulicy Żurawiej 4a w Warszawie kilkanaście osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Ponadto przewoziły ukrywających się Żydów z Warszawy, a także organizowały dla nich bezpieczne miejsca schronienia poza miastem. Siostry Kluzińskie zaangażowane były bezinteresownie w akcję pomocową od 1942 r. Prawdopodobnie na skutek donosu granatowego policjanta, któremu uprzednio przez pół roku płaciły okup, zostały aresztowane 2 grudnia 1943 r. i osadzone w więzieniu na Pawiaku w Warszawie. Pomimo tortur nie wydały miejsca schronienia Żydów. 10 grudnia 1943 r. siostry zostały rozstrzelane w zbiorowej egzekucji w ruinach getta warszawskiego.

***Źródło:** AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 1025 [Zaświadczenia z Muzeum Więzienia „Pawiak” dot. pobytu w więzieniu Jadwigi Śledź, Anny Rycerz i Janiny Kluzińskiej-Żelechowskiej wydane w latach 1990–1991; Pismo Muzeum Więzienia „Pawiak” do Alojzego Olińskiego w sprawie pobytu na Pawiaku sióstr Kluzińskich z dnia 4 listopada 1970 r.; Korespondencja między Alojzym Olińskim a Instytutem Yad Vashem i Żydowskim Instytutem Historycznym w sprawie uhonorowania sióstr Kluzińskich tytułem SwNŚ; Zaświadczenie Jerzego Dunina-Borkowskiego, świadka udzielania pomocy Żydom przez siostry Kluzińskie z dnia 30 września 1987 r.; Kwestionariusze personalne sióstr Kluzińskich wypełnione na potrzeby procedury przyznania tytułu SwNŚ przez członków rodziny w 1991 r.; Pismo Zbigniewa Rycerza do ŻIH z dnia 21 stycznia 1992 r.]; Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 5256.*

Bibliografia: Kałuski M., *Wypełniali przykazanie miłosierdzia. Polski Kościół i polscy katolicy wobec holocaustu*, Warszawa 2000, s. 144.
Kto ratuje jedno życie ratuje cały świat, „Folks-Sztyme” 1989, nr 27.

Autor: Tomasz Gonet

Kurowski Stefan Antoni, urodzony 27 listopada 1902 r. w Kowlu, syn Józefa i Stefanii, żona Stanisława z domu Przyłucka, zamieszkały we Włochach pod Warszawą.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z żoną Stanisławą ukrywał w swoim domu przy ul. Piastowskiej 4/3 we Włochach pod Warszawą członków zaprzyjaźnionej rodziny Sternberg (m.in. Edmund Sternberg, Klaudia Sternberg z d. Latow, Ala i Jolanta Sternberg). Edmund Sternberg początkowo ukrywał się w domu Kurowskich okresowo, a od września 1944 r. do stycznia 1945 r. przebywał tam stale. Rodzina Kurowskich dostarczała również żywność osobom narodowości żydowskiej do getta warszawskiego.

15 lub 16 września 1944 r., prawdopodobnie na skutek donosu, gestapo przeprowadziło rewizję domu Kurowskich. Nie znaleźli jednak ukrywającego się w specjalnie przygotowanej kryjówce Edmunda Sternberga. Pomimo to Stefan Kurowski został aresztowany, a następnie osadzony w obozie koncentracyjnym Auschwitz (numer obozowy 198 383). 22 października 1944 r. został przeniesiony do obozu koncentracyjnego Flossenbürg (numer obozowy 31 098). Zginął 2 kwietnia 1945 r. w Hersbruck.

Uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 28 czerwca 2000 r.

Źródło: *AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 2483; Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 8973 [Kwestionariusz personalny wypełniony przez córkę Elżbietę Kurowską-Kęcik na potrzeby procesu przyznania tytułu SwNŚ; Pismo Kierownika Biura Inf. i Poszukiwań PCK do rodziny Kurowskich z dnia 13.02.1951; Akt zgonu wystawiony przez Sonderstandesamt w Arolsen; Oświadczenie Jolanty Sternberg-Gawlikowskiej (córki Edmunda Sternberga) z 4.11.1999 r.; Relacja Elżbiety Kurowskiej-Kęcik 15.12.1999 r.]; www.straty.pl [Muzeum KZ-Gedenkstätte-Flossenbürg; APMA-B, Księgi Pamięci].*

Autor: Tomasz Gonet

Leżeński Jerzy, urodzony 18 kwietnia 1906 r. w Warszawie, syn Pawła i Adeli, żona Maria, zamieszkały w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz ze swoją żoną Marią oraz synem Cezarym ukrywał osoby narodowości żydowskiej w swoim mieszkaniu w Warszawie przy ul. Hożej 39 (Klara Henner z d. Mitler oraz jej córki: Walentyna [Waldyna] Held z d. Henner oraz Irena Henner). Ponadto organizował fałszywe dokumenty dla ukrywających się Żydówek. Gdy nie mogły dłużej przebywać w jego mieszkaniu zorganizował dla nich bezpieczne miejsca schronienia w Warszawie oraz w Świdrze, a także znalazł zatrudnienie dla Klary Henner. Przez cały okres ukrywania się udzielał im regularnej pomocy finansowej. Gdy policja granatowa aresztowała Waldynę Held, przekupił dozorcę kamienicy, którego deklaracja i sfalszowany wpis do księgi meldunkowej spowodował jej zwolnienie. W maju 1944 r. został aresztowany przez gestapo i rozstrzelany. Brak informacji o okolicznościach jego zatrzymania.

Jerzy Leżeński wraz z żoną Marią i synem Cezarym zostali uhonorowani tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 2 lutego 2000 r.

Źródło: Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 8774 [Oświadczenie świadka Alicji Maciejowskiej z d. Neufeld, 12.10.1999 r.; Oświadczenie Cezarego Leżeńskiego, 30.08.1999 r.; Kwestionariusz personalny wypełniony przez Cezarego Leżeńskiego na potrzeby procedury przyznania tytułu SwNŚ; Oświadczenie ocalałej Ireny Mozolewskiej z d. Henner].

Autor: Tomasz Gonet

Machul Jan, urodzony w 1901 r. w Kośminie (powiat puławski), syn Romana i Marianny, żona Feliksa, zawód rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w kolonii Cezaryn (powiat puławski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z żoną Feliksą oraz córką Teodorą dostarczał żywność ukrywającym się w okolicznym lesie ośmiu osobom narodowości żydowskiej (m.in.: Jankielowi Kiwie, Balce Kiwie, mężczyźni o imieniu Mosiek oraz nieznaną kobiecie), a następnie – po znalezieniu przez Niemców bunkra (incydent ten przeżyły tylko 3 osoby) – od 1942 r. przechowywał dwie osoby narodowości żydowskiej na terenie swojego gospodarstwa (Jankiela Kiwę, nieznaną kobietę). 3 lipca 1943 r. żandarmeria niemiecka zatrzymała Jankiela Kiwę, który udał się do sąsiedniej wsi Strzyżewice, gdzie mieszkał przed wojną, i zmusiła go torturami do ujawnienia osób, u których się schronił. Tego samego dnia żandarmeria z Dębłina dokonała rewizji gospodarstwa Machulów. Rozstrzelano Jankiela Kiwę, ukrywającą się wówczas w gospodarstwie Żydówkę (nazwisko nieznane) oraz Jana Machulę.

Uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 7 sierpnia 2000 r.

***Źródło:** AIPN Lu, OKL/Kpp. 177/70, Protokoły przesłuchań świadków w sprawie zbrodni popełnionych przez S. Sikorę; ibidem, OKL/S. 2/00/Zn, Akta główne prokuratora w sprawie zbrodni popełnionych na Polakach za pomoc udzielaną Żydom. Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 9019 [Relacja Teodory Wojewody z d. Machul, Cezaryn 05.09.1990 r.; Kwestionariusz osobowy wypełniony przez Teodorę Wojewodę z d. Machul na potrzeby procesu przyznania tytułu SwnŚ; Wypis z księgi metrykalnej Parafii Rzymsko-Katolickiej w Parafiance; Pismo Z-cy Dyrektora GKBZHwP IPN do Przewodniczącego Zarządu Yad Vashem z dnia 12.04.1990 r.; Protokół przesłuchania świadka Teodory Wojewody z d. Machul przez OKBZHwP IPN w dniu 9.08.1989 r.; Protokół przesłuchania świadka Czesława Burczaka przez OKBZHwP IPN 10.08.1989 r.; Protokół przesłuchania świadka Wandy Landas przez OKBZHwP IPN w dniu 11.08.1989 r.].*

Bibliografia: Bielawski W., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1987, s. 49;
Bielawski W., Pilchowski C., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1981, s. 43.
Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945, województwo lubelskie, Warszawa 1985, s. 39;
Siemion L., *Egzekucje na Lubelszczyźnie*, „Zeszyty Majdanka” 1969, t. III, s. 186;
Those Who Helped. Polish Rescuers of Jews During the Holocaust, Warszawa 1997, cz. 3, s. 91;
Zajączkowski W., *Martyrs of Charity*, Washington 1988, s. 136.

Autor: Tomasz Gonet

Madaj Zofia z domu Janus, urodzona w 1919 r., córka Stanisława i Marianny, mąż Mieczysław, zamieszkała w gajówce Dzwonowice, we wsi Biskupice, gmina Pilica (powiat zawierciański).

Madaj Mieczysław, żona Zofia z domu Janus, zamieszkały w gajówce Dzwonowice, we wsi Biskupice, gmina Pilica (powiat zawierciański).

Janus Helena, mąż Bronisław, zamieszkała w gajówce Dzwonowice, we wsi Biskupice, gmina Pilica (powiat zawierciański).

Janus Krzysztof, urodzony około 1940 r., syn Bronisława i Heleny, zamieszkały w gajówce Dzwonowice, we wsi Biskupice, gmina Pilica (powiat zawierciański).

Janus Genowefa, urodzona około 1940 r., córka Anieli, zamieszkała w gajówce Dzwonowice, we wsi Biskupice, gmina Pilica (powiat zawierciański).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z Marianną i Stanisławem Janusami (rodzicami Zofii) oraz Bronisławem Janusem⁸ (bratem Zofii) od lipca 1942 r. do 12 stycznia 1943 r. ukrywali w gospodarstwie 6 lub 7 osób narodowości żydowskiej (członków rodzin Berlińskich i Rusinków, m.in. Esterę Rusinek). Rodzina Berlińskich była im znana, ponieważ przed wojną prowadziła młyn w miejscowości Maloszyna. Za ukrywanie osób gospodarze nie otrzymywali zapłaty, jednak ukrywający się Żydzi płacili za żywność. W wyniku zadenuncjowania 12 stycznia 1943 r. ukrywający się Żydzi (z wyjątkiem Estery Rusinek, która w niewyjaśnionych okolicznościach uniknęła śmierci) zostali zamordowani przez Niemców (brak danych o formacji). Śmierć ponieśli także członkowie rodziny Janus (z wyjątkiem Bronisława i Stanisława, których nie było w domu). Gospodarstwo zostało przez Niemców doszczętnie spalone.

⁸ Marianna, Stanisław i Bronisław Janus zostali uhonorowani tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 16 czerwca 1997 r. [za:] *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata...*, s. 248; Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 7669.

Źródło: *Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 7669 [Protokół przesłuchania świadka Bronisława Janusa przez OKBZpNP IPN w Katowicach 10.05.1995 r.]*.

Bibliografia: Bielawski W., Pilchowski C., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1981, s. 31, 44;
Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu, red. Izrael Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, s. 248;
Wroński S., Zwolak M., *Polacy–Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1971, s. 413.

Autor: Tomasz Gonet

Margasińska Klementyna z domu Jakubowska, urodzona w 1889 r. w Końskich, bez zawodu.

Margasińska Krystyna, zamieszkała w Końskich, córka Klementyny.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Żołnierki Armii Krajowej. Ukrywały w domu przy ul. Krakowskiej w Końskich osoby narodowości żydowskiej (m.in.: Jakuba, Ewę, Annę i Wierę Rosenthal). Ich dom był prawdopodobnie ważnym punktem kontaktowym oddziałów partyzanckich. Na skutek denuncjacji przez umysłowo upośledzonego syna sąsiadów 10 kwietnia 1943 r. zostały aresztowane przez gestapo, a następnie osadzone w więzieniu w Końskich. Po aresztowaniu Margasińskich gestapo zorganizowało w ich domu kocioł, na skutek którego aresztowano lokalnych żołnierzy podziemia. Ukrywający się Żydzi zostali prawdopodobnie zamordowani przez Niemców. Klementyna Margasińska została wywieziona 3 czerwca 1943 r. do obozu koncentracyjnego Auschwitz (numer obozowy 45 819). Zmarła w obozie 26 lipca 1943 r. Krystyna Margasińska została wywieziona do obozu koncentracyjnego w Dachau (data nieznana), gdzie doczekała wyzwolenia.

Zostały uhonorowane tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 16 lipca 2001 r.

Źródło: *APMA-B, Ankiety Byłych Więźniów, sygn. mat./1147, ankieta – 24.05.1956;*

ibidem, Numerowe wykazy kobiet;

Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 9422 [Nie było dla nich Kadyszu... Kronika Holocaustu rodziny Rosenthalów i Weintraubów; Relacja Ireneusza Margasińskiego opublikowana w „Volkswacht”, 21.06.1973 r.]

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. IV, s. 1869.

Autor: Tomasz Gonet

Mazurkiewicz Kornelia, urodzona 1880 r. w Podhajcach, córka Jana i Anny z domu Kozłowskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: nauczycielka, urzędnik pocztowy, zamieszkała w okresie okupacji we Lwowie.

Mazurkiewicz Aniela, bratanica Kornelii Mazurkiewicz.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Kornelia Mazurkiewicz w drugiej połowie 1941 r. udzieliła schronienia mężczyźnie narodowości żydowskiej (Eugeniuszowi Henrykowi Scheimanowi), którego przywiozła do niej jej krewna Janina Mazurkiewicz. W mieszkaniu Kornelii Mazurkiewicz nie było jednak odpowiednich warunków do ukrywania, dlatego Scheiman wkrótce przeniósł się do rodziny Józefików w Przemyślu. W lutym 1942 r. został tam przypadkowo odkryty przez stacjonujących w pobliżu niemieckich żołnierzy z kompanii saperów. Nie mając już wówczas innego wyjścia, powrócił do domu Kornelii Mazurkiewicz do Lwowa. Polka ukrywała go we własnym mieszkaniu, jednak Scheiman nie przestrzegał względów bezpieczeństwa. W połowie marca 1942 r. wyszedł z mieszkania i udał się do fryzjera. Tam został rozpoznany i zastrzelony przez SS-mana. Tego samego dnia wieczorem Kornelia Mazurkiewicz została aresztowana przez Niemców. Razem z nią została także zatrzymana jej bratanica Aniela Mazurkiewicz, która wówczas przebywała w jej mieszkaniu. Obie zginęły w nieznanych okolicznościach.

***Źródło:** AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 2443; Relacja pisemna Mieczysława Józefika (w zbiorach autora).*

Bibliografia: Hurkała T., *Nie ulęknieś się, gdy nadejdzie zniszczenie*, „Zielony Sztandar” 2001, nr 26.

Autor: Elżbieta Rączy

Mielecka Irena z domu Bawół, urodzona 21 października 1921 r., córka Józefa i Katarzyny z domu Węcel, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: pielęgniarka, zamieszkała w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W czasie okupacji Irena uczyła się i mieszkała w Warszawie. Święta spędzała z rodziną we Lwowie. Jej siostra Felicja Tewel, żona żydowskiego adwokata Maurycego Tewela, udzielała pomocy Żydom. Na prośbę siostry Irena udzieliła schronienia w Warszawie Sabinie Poper. Z pomocy Ireny Mieleckiej korzystały także inne osoby narodowości żydowskiej (m.in. Maria Korzennik), które przede wszystkim otrzymywały od niej aryjskie dokumenty i dla których organizowała odpowiednie schronienia.

W styczniu 1943 r. do domu Felicji we Lwowie wtargnęło gestapo. Po pobieżnej rewizji w mieszkaniu, przebywająca w nim wówczas Irena została aresztowana pod zarzutem dostarczania Żydom aryjskich dokumentów. Razem z nią aresztowano jej szwagra Maurycego Tewela, który został następnie wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz, gdzie zginął. Irena Mielecka dzięki zabiegom rodziny została po kilku tygodniach zwolniona z więzienia.

Irena Mielecka została uhonorowana tytułem Sprawiedliwej wśród Narodów Świata 25 września 1989 r.

Źródło: *AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 1453.*

Bibliografia: Grynberg M., *Księga Sprawiedliwych*, Warszawa 1993, s. 573–574.

Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. I, s. 27.

Autor: Elżbieta Rączy

Olszewski Henryk, urodzony 6 czerwca 1910 r., zawód: rolnik, żona Janina, zamieszkały w okresie okupacji w Skórnicach-Kopalni.

Olszewska Janina, urodzona 1913 r., zawód: rolniczka, mąż Henryk, zawód: rolnik, zamieszkała w okresie okupacji w Skórnicach-Kopalni.

Olszewska Maria, urodzona 1901 r., wdowa, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Skórnicach-Kopalni.

Olszewski Leon, urodzony 13 stycznia 1924 r., syn Marii, zamieszkały w okresie okupacji w Skórnicach-Kopalni.

Olszewski Marian, urodzony 1932 r., syn Marii, zamieszkały w okresie okupacji w Skórnicach-Kopalni.

Olszewska Krystyna, urodzona 1935 r., córka Henryka i Janiny, zamieszkała w okresie okupacji w Skórnicach-Kopalni.

Olszewski Jan, urodzony 1939 r., syn Henryka i Janiny, zamieszkały w okresie okupacji w Skórnicach-Kopalni.

Olszewski Bogdan, urodzony 1941 r., syn Henryka i Janiny, zamieszkały w okresie okupacji w Skórnicach-Kopalni.

Olszewska Zofia, urodzona 1942 r., córka Henryka i Janiny, zamieszkała w okresie okupacji w Skórnicach-Kopalni.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Rodzina Olszewskich zamieszkiwała we wsi Skórnice-Kopalnia, gdzie prowadziła gospodarstwo rolne o powierzchni 8 ha. W dwóch sąsiadujących ze sobą domach mieszkali: Henryk Olszewski wraz z rodziną (z żoną Janiną i dziećmi – Krystyną, Janem, Bogdanem, Zofią) oraz jego macocha Maria z pasierbem Władysławem oraz synami Wojciechem, Leonem i Marianem.

W październiku 1942 r. Olszewscy przyjęli pod swój dach 10 Żydów. Byli to członkowie pochodzącej z Sulejowa rodziny Wajntraub (matka Doba, syn Józef z żoną, syn Henryk z synem, syn Ignacy oraz córka Hanka

z mężem) oraz ich kuzynki Rosenthal z Łodzi (kobieta z kilkunastoletnią córką).

Początkowo Żydzi przebywali w mieszkaniu Olszewskich, później przenieśli się do specjalnej kryjówki, którą zbudowali dla nich Henryk i Wojciech Olszewscy. W kryjówce Żydzi mieszkali do wiosny 1943 r., przez cały ten okres Olszewscy dostarczali im także żywność.

16 kwietnia 1943 r. gospodarstwo Polaków zostało otoczone przez niemieckich żołnierzy, którzy prawdopodobnie mieli jakieś informacje o ukrywających się Żydach. Po odnalezieniu schronu Niemcy wrzucili do niego kilka granatów, wszyscy przebywający w nim Żydzi zginęli (ocalał tylko Ignacy Wajntraub i dziewczynka z rodziny Rosenthal, których w tym czasie nie było w środku). Maria, Marian, Janina, Krystyna, Jan, Bogdan i Zofia Olszewscy zostali rozstrzelani w pobliżu wejścia do schronu. Z całej rodziny przeżyli tylko Władysław i Wojciech Olszewscy, którzy przebywali od rana poza domem. Po zamordowaniu Żydów i Polaków Niemcy ograbili swe ofiary z wszelkich wartościowych rzeczy, a zabudowania spalili.

Henryka i Leona Niemcy zabrali ze sobą. Obaj 3 czerwca 1943 r. zostali transportem z Radomia wywiezieni do KL Auschwitz. Henryk Olszewski (numer obozowy 123 572) został stamtąd w 1944 r. przeniesiony do KL Natzweiler, gdzie zmarł. Leon Olszewski (numer obozowy 123 573) zmarł w Auschwitz 31 grudnia 1943 r.

Henryk, Janina, Maria i Leon Olszewscy zostali uhonorowani tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 6 sierpnia 1996 r.

Źródło: AIPN Ki, OKŚZpNP, S. 106/05/Zn, Akta główne śledztwa OKŚZpNP w Krakowie w sprawie zamordowania przez żandarmerię niemiecką w 1943 r. we wsi Skórnice-Kopalnia 7 osób z rodziny Olszewskich i 10 osób pochodzenia żydowskiego, t. 1–2; AIPN Ki, 53/25, Relacja dotycząca zamordowania przez Niemców [...] żydowskiej rodziny Wajntraub i ukrywającej ich polskiej rodziny Olszewskich; *ibidem*, 53/4557, Karna pomoc prawna – protokoły przesłuchań świadków w sprawach dotyczących zbrodni hitlerowskich (pomoc Żydom – Skórnice-Kopalnia); *ibidem*, 53/4574, Karna pomoc prawna – protokoły przesłuchań świadków w sprawach dotyczących zbrodni hitlerowskich (pomoc Żydom); Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 7210.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, t. III, s. 1204;
Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. 2, s. 512;
Księgi zgonów z Auschwitz: fragmenty. 3: Indeks nazwisk M–Z. Aneks, red. J. Dębski, S. Goldman, H. Jastrzębska, S. Kreuzhage, J. Parcer, München 1995, s. 883.

Autor: Edyta Krężolek

Ożóg Maria z domu Matejska, urodzona 16 listopada 1902 r., córka Andrzeja i Zofii, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, bez zawodu, zamieszkała w okresie okupacji w Głogowie Małopolskim.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od lipca 1942 r. do 13 lutego 1943 r. ukrywała w swoim domu przy ul. Rzeszowskiej żydowską rodzinę (Annę, Fajgę i Mosze Binrfeldów). Anna Binrfeld nie przestrzegała jednak względów bezpieczeństwa. Na początku lutego 1943 r. opuściła dom Ożogowej i udała się do sąsiedniej wsi, gdzie została zatrzymana przez Niemców. Prawdopodobnie wyjawiała w trakcie przesłuchania miejsce swojego ukrycia.

Rankiem 13 lutego 1943 r. do Głogowa Małopolskiego przyjechali funkcjonariusze gestapo z Rzeszowa. W domu Ożogowej przeprowadzili rewizję, szukając ukrywających się Żydów, nie znaleźli ich jednak, ponieważ ci zdążyli w porę uciec. W domu nie zastali także właścicielki. Została ona jednak aresztowana jeszcze tego samego dnia na terenie Głogowa Małopolskiego.

Po krótkim przesłuchaniu, podczas którego Maria Ożóg była brutalnie bita, tego samego dnia, tj. 13 lutego 1943 r., Niemcy wywieźli ją do Łańcuta i rozstrzelali na miejscowym cmentarzu.

Maria Ożóg 9 lutego 2010 r. została uhonorowana przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

***Źródło:** AIPN Rz, OKBZpNP, sygn. 191/549, Prześladowanie ludności polskiej za pomoc Żydom; Relacja Stanisławy Matejskiej; AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 1238.*

Bibliografia: Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 198.

Autor: Elżbieta Rączy

Pająk Izydora, urodzona 5 czerwca 1933 r., córka Kazimierza i Stefanii, zamieszkała w okresie okupacji w Gajach Buczackich (powiat buczacki).

Pająk Julian, syn Kazimierza i Stefanii, zamieszkały w okresie okupacji w Gajach Buczackich (powiat buczacki).

Pająk Stanisława, urodzona w 1941 r., córka Kazimierza i Stefanii, zamieszkała w okresie okupacji w Gajach Buczackich (powiat buczacki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Dzieci wraz z rodzicami Kazimierzem i Stefanią⁹ dostarczały żywność oraz lekarstwa licznej grupie Żydów (około 40 osób, nazwiska nieznane) ukrywających się w okolicznych lasach. Kazimierz i Julian około kwietnia 1944 r. zostali zastrzeleni w czasie niemieckiej obławy (formacja nieznana) wraz z ukrywającymi się osobami narodowości żydowskiej. Stefanię Pająk wraz z córkami Stanisławą i Izydorą aresztowano. Prawdopodobnie udało im się w nieznanych okolicznościach zbiec z transportu do obozu. Przeżyły wojnę.

Źródło: Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 8067 [Relacja Ignaciuk Kazimiery 16.01.1998 r.; Relacja Izydory Żoń z d. Pająk 2.02.1998 r.; Relacja Stanisławy Zając z d. Pająk 14.04.1997 r.]

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, s. 524.

Autor: Tomasz Gonet

⁹ Uehonorowani tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 5 maja 1998 r. [za:] *Księga Sprawiedliwych...*, s. 524; Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 8067.

Patroński Wojciech, urodzony 20 marca 1892 r., syn Antoniego i Katarzyny, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Stefania z domu Pałys, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Szklarach (powiat rzeszowski).

Patrońska Stefania z domu Pałys, urodzona 5 października 1915 r., córka Jakuba i Zofii, mąż Wojciech, zamieszkała w okresie okupacji w Szklarach (powiat rzeszowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od 1940 r. udzielali schronienia Aleksandrowi Metzowi, narodowości żydowskiej. W lecie 1942 r. przyjęli pod swój dach kolejne osoby narodowości żydowskiej (dwie nieznanne z nazwiska kobiety oraz trzyosobową rodzinę żydowską z Kańczugi). Wówczas Aleksander Metz przeniósł się do Zofii i Waleriana Bombów, krewnych Wojciecha Patrońskiego, także zamieszkałych w Szklarach. Ukrywające się kobiety wkrótce także opuściły dom Patrońskich i przeniosły się do innej kryjówki. U Patrońskich pozostała wspomniana trzyosobowa rodzina żydowska, która przebywała w ich domu sześć tygodni.

Około 15 września 1942 r. żandarm niemiecki wraz z policjantami granatowymi (Maciaszkciem, Watrachem, Szpaltensztajnem, Ptaszewskim) dokonali rewizji w domu Patrońskich, w rezultacie której żandarm niemiecki zastrzelił ukrywających się Żydów na podwórzu gospodarstwa. Patrońskich pozostawiono przy życiu. Wieczorem tego samego dnia lub 16 września 1942 r. po raz kolejny do zabudowań Patrońskich przyjechał Niemiec (nieznana formacja) z policjantem granatowym (Podolakiem). Wojciech Patroński został przez nich przesłuchany, a następnie rozstrzelany w swoim domu. Stefania Patrońska została wywieziona na roboty do Niemiec.

Wojciech Patroński został uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 5 lipca 2004 r.

9 lutego 2010 r. Wojciech Patroński został uhonorowany przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego Krzyżem Komandorskim Orderu odrodzenia Polski.

***Źródło:** AAN, Komitet Dla Upamiętnienia Polaków Ratujących Żydów, sygn. 460, Relacja Michała Kryczko; ibidem, sygn. 600, Relacja Ireny Kozickiej;*

AFL, B 162, sygn. 8734, k. 1–64;
AIPN Rz, OKŚZpNP w Rzeszowie, S 71/02/Zn, Akta śledztwa w sprawie zamordowania w Szklarach Wojciecha Patrońskiego i ukrywanych przez niego Żydów. Relacja Stanisława Patrońskiego;
Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 10297 [Protokół przesłuchania świadka Andrzeja Gwizdała przed OKBZH w Rzeszowie 27.08.1970 r.; Protokół przesłuchania świadka Stanisława Patrońskiego przed OKŚZpNP w Rzeszowie 8.01.2003 r.; Protokół przesłuchania świadka Edwarda Patrońskiego przed OKBZH w Rzeszowie 4.05.1971 r.; Protokół przesłuchania świadka Romana Listkiewicza przed OKBZH w Rzeszowie 2.06.1971 r.; Protokół przesłuchania świadka Zofii Kądziołki przed OKBZH w Rzeszowie 27.08.1970 r.; Odpis zupełny aktu zgonu, Urząd Stanu Cywilnego w Hyżnem].

Bibliografia: Bartoszewski W., Lewinówna Z., *Ten jest z Ojczyzny mojej: Wspomnienia z lat 1939–1945*, Kraków 1969, s. 834, 837;
Bida T., *Assistance to Jewish Population in South-Eastern Poland*, s. 4;
Bielawski W., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzielaną Żydom*, GKBZH, Warszawa 1987, s. 59 (555);
Bielawski W., Pilichowski C., *Zbrodnie dokonane na Polakach przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1981, GKBZH, IV 416;
Datner S., *Las sprawiedliwych*, Warszawa 1968, s. 92, 114;
Wroński S., Zwolak M., *Polacy–Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1971, s. 413.

Autor: Elżbieta Rączy

Pokropek Stefan, urodzony 15 lutego 1906 r. w Milanówku (powiat grodziski), syn Antoniego i Antoniny, żona Eleonora, zawód: rzemieślnik, zamieszkały w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Członek Polskiej Partii Socjalistycznej. Blisko współpracował z Żydowską Organizacją Bojową. W jego mieszkaniu przy ul. Waszyngtona 81 w Warszawie znajdował się punkt kontaktowy Żydowskiej Organizacji Bojowej. Była tam też przechowywana broń. W mieszkaniu tym ukrywał się żydowski chłopiec (dane personalne nieznane). Stefan Pokropek brał również aktywny udział w dostarczaniu żywności oraz broni do getta warszawskiego. Udzielał też pomocy w ucieczce z getta osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Zginął w swoim mieszkaniu 23 czerwca 1943 r. wraz z członkiem Żydowskiej Organizacji Bojowej (Tuwie Szejngutem) w trakcie wymiany ognia z gestapo.

Uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 12 grudnia 2000 r.

Źródło: AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 2542 [Kwestionariusz personalny wypełniony 8 lutego 2001 r. przez Jerzego Pokropka na potrzeby przyznania tytułu SwNŚ; Relacja Eleonory Pokropek z dnia 22 maja 1946 r.]; Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 9148.

Bibliografia: Bartoszewski W., Lewinówna Z., *Ten jest z Ojczyzny mojej: Wspomnienia z lat 1939–1945*, Warszawa 2007, s. 65–66.

Dunin-Wąsowicz K., *Socjaliści polscy wobec walki i zagłady Żydów [w:] Społeczeństwo polskie wobec martyrologii i walki Żydów w latach II wojny światowej: materiały z sesji w Instytucie Historii PAN w dniu 11.III.1993 r.*, red. K. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1996, s. 88;

Iranek-Osmecki K., *Kto ratuje jedno życie... Polacy i Żydzi 1939–1945*, Warszawa 2009, s. 341.

Rotem S., *Memoire of a Warsaw Ghetto Fighter, the past within me*, Yale 1994, s. 80–81;

Saks R., *Medale Yad Vashem dla szlachetnych Polaków*, „Słowo Żydowskie” 2001, nr 14, s. 4.

Opracowanie: Tomasz Gonet

Postuła Julia, urodzona 19 lutego 1889 r., córka Michała i Anny, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Jan, zawód: krawcowa, zamieszkała w okresie okupacji we Lwowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Małżeństwo Julia i Jan Postułowie w czasie okupacji niemieckiej mieszkało we Lwowie przy ul. Na Boisku, a od 1941 r. przy ul. Gródeckiej. Przez pewien czas sąsiadami Postułów przy ulicy Gródeckiej było małżeństwo Ringlerów z dwuletnią córką. W 1942 r., kiedy we Lwowie rozpoczęła się likwidacja ludności żydowskiej, Julia Postuła udzieliła schronienia w swoim mieszkaniu córce Ringlerów. Następnie ukryła ją pod fałszywym nazwiskiem Haliny Luteckiej u swojej siostry, Marii Gugi, mieszkającej przy ulicy Akademickiej we Lwowie. Od tego momentu Julia Postuła pomagała siostrze w ukrywaniu dziecka. Jednocześnie niosła pomoc innym osobom narodowości żydowskiej (forma udzielanej pomocy oraz nazwiska nieznane), za co została aresztowana przez Niemców (data aresztowania nieznana). Opuściła więzienie w nieznanych okolicznościach dzięki staraniom rodziny.

Julia Postuła została uhonorowana tytułem Sprawiedliwej wśród Narodów Świata 20 października 1999 r.

Źródło: AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 2478.

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, s. 583.

Autor: Elżbieta Rączy

Raszeja Franciszek, urodzony w 1896 r. w Chełmnie, wykształcenie: prof. dr n. med., zawód lekarz, ordynator oddziału ortopedycznego w Szpitalu PCK przy ul. Smolnej w Warszawie, zamieszkały w okresie okupacji w Warszawie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udział pomocy medycznej w getcie warszawskim osobom narodowości żydowskiej. 21 lipca 1942 r. w getcie przy ul. Chłodnej został zamordowany w trakcie udzielania pomocy medycznej siostrze dr. Alberta Szulberga (imię i nazwisko nieznane), która przybyła do Warszawy ze Lwowa. Prawdopodobnie wraz z nim został rozstrzelany dr Kazimierz Pollak.

Uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 11 kwietnia 2000 r.

Źródło: AAN, Komitet Dla Upamiętnienia Polaków Ratujących Żydów, sygn. 600, Relacja Ireny Kozickiej;
AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 2432;
Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 8888 [Relacja Bożeny Raszeji-Wanic z dnia 29 marca 1999 r.].

Bibliografia: Bartoszewski W., Lewinówna Z., *Ten jest z Ojczyzny mojej: Wspomnienia z lat 1939–1945*, Kraków 1969, s. 817;
Bielawski W., Pilichowski C., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1981, s. 55–56;
Datner S., *Las sprawiedliwych*, Warszawa 1968, s. 88;
Ernest S., *O wojnie wielkich Niemiec z Żydami Warszawy 1939–1943*, Warszawa 2003, s. 189;
Kaczyńska A., *Obok piekła*, Gdańsk 1993, s. 49;
Kann M., *Niebo nieznane*, Warszawa 1964, s. 60;
Sakowska R., *Dwa etapy. Hitlerowska polityka eksterminacja Żydów w oczach ofiar. Szkic historyczny i dokumenty*, Wrocław 1986, s. 20;
Sakowska R., *Ludzie z dzielnicy zamkniętej. Z dziejów Żydów w Warszawie w latach okupacji hitlerowskiej: październik 1939 – marzec 1943*, Warszawa 1993, s. 237;
Wroński S., Zwolak M., *Polacy–Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1971, s. 407.

Opracowanie: Tomasz Gonet

Rogosińska Maria z domu Leśniak, zamieszkała w Wierbce (powiat olkuski).

Rogosiński Piotr, urodzony około 1940 r., syn Marii, zamieszkały w Wierbce (powiat olkuski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Maria Rogosińska wraz z synem Piotrem (około 3 lat) oraz dwiema córkami Marią i Heleną ukrywała w miejscu zamieszkania dwie osoby narodowości żydowskiej (kobietę o nazwisku Berlicka vel. Berlińska vel. Perlińska i nieznanego z imienia i nazwiska młodego mężczyznę), a także członków organizacji konspiracyjnej. Na skutek rewizji przeprowadzonej w gospodarstwie przez żandarmerię niemiecką zatrzymano ukrywające się osoby narodowości żydowskiej i zastrzelono je w pobliżu domu. Zastrzelono wówczas także dwóch Polaków, Piotra Sandrę oraz Piotra Podgórskiego. Okoliczności, w jakich Niemcy dowiedzieli się o ukrywających się Żydach, pozostają nieznanne. W trakcie rewizji Maria Rogosińska wraz z dziećmi nie była obecna w domu. Potem, ostrzeżona o wydarzeniach, które rozegrały się na terenie jej gospodarstwa, bezskutecznie starała się znaleźć miejsce ukrycia dla siebie i swoich dzieci. Pozostawiła córki na terenie pobliskiej fabryki, a następnie udała się prawdopodobnie do swojego domu. Tego samego dnia wieczorem została ujęta wraz z małoletnim synem Piotrem i uwięziona w domu sołtysa. Stamtąd w dniu następnym, około 12 stycznia 1943 r.¹⁰, została odwieziona na zamek w Pilicy, gdzie stacjonowała jednostka żandarmerii. Brak bliższych informacji o okolicznościach, w jakich nastąpiło zatrzymanie. Maria Rogosińska wraz z synem Piotrem została rozstrzelana na zamku w Pilicy.

Maria Rogosińska została uhonorowana tytułem Sprawiedliwej wśród Narodów Świata 23 maja 2004 r.

Źródło: *AFL, B 162, sygn. 8735, k. 1–200;*

AIPN Kr, Akta OKBZH w Krakowie, Ds. 32/69, AAP, Rozstrzelanie Marii Rogosińskiej w Pilicy zamku, k. 182–184, 196–202, 206–207;

¹⁰ Ten termin [za:] Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 10255. Inne daty rozstrzelania: 12 lutego 1943 r. podaje M. Kałuski, *Wypełniali przykazanie...*, s. 142; około 15 stycznia 1943 r. – *AFL, B 162, sygn. 8735, k.1–200*; 15 stycznia 1943 r. – W. Zajęczkowski, *Martyrs...*, s. 201; 14 stycznia 1943 r. – K. Samsonowska, *Dramat we wsi...*, s. 125.

Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 10255 [Protokół przesłuchania świadka Piotra Ptaka w dniu 25 czerwca 1970 r. przed OKBZH w Krakowie; Protokół przesłuchania świadka Hanny Marii Szydłowskiej w dniu 24 listopada 1971 r. przed OKBZH w Krakowie; Protokół przesłuchania świadka Stanisława Staśko w dniu 29 marca 1972 r. przed OKBZH w Krakowie; Protokół przesłuchania świadka Marii Stanisławy Szoty z d. Rogozińskiej w dniu 1 marca 1972 r. przed OKBZH w Krakowie; Protokół przesłuchania świadka Heleny Karczewskiej z d. Rogozińskiej w dniu 23 listopada 1971 r.]

Bibliografia:

- Bartoszewski W., Lewinówna Z., *Ten jest z Ojczyzny mojej: Wspomnienia z lat 1939–1945*, Kraków 1969, s. 833, 837;
- Bielawski W., Pilichowski C., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzielaną Żydom*, Warszawa 1981, s. 56;
- Datner Sz., *Niektóre dane o zbrodniach hitlerowskich na Polakach ratujących Żydów*, Biuletyn GKBZH w Polsce, tom XVI, s. 161;
- „Biuletyn Wojewódzkiej Komisji Historycznej ZBOWiD w Katowicach” 1986, nr 6, s. 69;
- Datner S., *Las sprawiedliwych*, Warszawa 1968, s. 92;
- Kałuski M., *Wypełniali przykazanie miłosierdzia. Polski Kościół i polscy katolicy wobec holocaustu*, Warszawa 2000, s. 142;
- Samsonowska K., *Dramat we wsi Wierbka i jego dalszy ciąg na zamku w Pilicy [w:] „Kto w takich czasach Żydów przechowuje?...” Polacy niosący pomoc ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej*, red. A. Namysło, Warszawa 2009, s. 125–132;
- Wroński S., Zwolak M., *Polacy–Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1971, s. 413;
- Zajączkowski W., *Martyrs of Charity*, Washington 1988, s. 201.

Opracowanie: Tomasz Gonet

Stradowska Maria z domu Piotrowska, urodzona w 1900 r., córka Jana i Franciszki z domu Stachowicz, mąż Adam, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Chmielniku (powiat kielecki).

Stradowski Waclaw, urodzony 14 sierpnia 1921 r. w Chmielniku, syn Adama i Marii, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Chmielniku (powiat kielecki)

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z Kazimierą i Matyldą (córkami Marii) ukrywali w swoim domu przy ul. Szydłowskiej 19 w Chmielniku od jesieni 1942 r. do lutego 1943 r. pięcioro Żydów (braci Pasternaków oraz małżeństwo z 10-letnim chłopcem, nazwisko nieznanne)¹¹. Kryjówkę stanowiło znajdujące się w domu rodziny niewykończone pomieszczenie, służące dotąd jako skład sprzętu rolniczego.

W lutym 1943 r. żandarmeria niemiecka dokonała rewizji w ich domu, w wyniku której rozstrzelano ukrywających się Żydów. Rodzina Stradowskich zdołała uciec przed przeprowadzeniem rewizji. Maria Stradowska z córkami wróciła do domu, Waclaw się ukrywał. Po kilku dniach, kiedy mężczyzna przyszedł do domu i zdecydował się zostać w nim na noc, aresztowali go Niemcy.

Dwa dni po zatrzymaniu syna Maria Stradowska została wezwana na posterunek żandarmerii w Chmielniku, tam została aresztowana pod zarzutem zapewnienia schronienia Żydom. 11 lutego 1943 r. wraz z Waclawem została przewieziona do więzienia w Pińczowie. 24 marca Stradowscy zostali przetransportowani do więzienia w Kielcach, następnego dnia przed Sondergericht Kielce odbyła się rozprawa główna w ich sprawie.

Maria wraz z synem Waclawem została skazana na karę śmierci. Generalny gubernator, do którego zwrócili się z prośbą o ulaskawienie, nie skorzystał z przysługującego mu prawa. Maria i Waclaw Stradowscy zostali straceni w więzieniu w Kielcach 23 grudnia 1943 r.

Uhonorowani tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 16 lipca 2001 r.

¹¹ Według AIPN Kie, OKŚZpNP w Kielcach, S.67/02/Zn, Akta główne prokuratora w sprawie zbrodni zabójstw Polaków w więzieniu kieleckim w latach 1939–1945, t. 3, 4 ukrywali troje Żydów (dwóch mężczyzn i kobietę).

Źródło: AIPN Ki, OKŚZpNP, S.67/02/Zn, Akta główne prokuratora w sprawie zbrodni zabójstw Polaków w więzieniu kieleckim w latach 1939–1945, t. 3, 4;
APKi, Więzienie w Kielcach, 984, 1138, 1146.
AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 2533;
Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 7432.

Autorzy: Edyta Krężolek, Tomasz Gonet

Szczurek Karolina z domu Madura, urodzona 18 listopada 1896 r., córka Andrzeja i Ewy, mąż Florian, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Janowcu (powiat mielecki).

Szczurek Florian, narodowość polska, zawód: rolnik, żona Karolina z domu Madura, zamieszkały w okresie okupacji w Janowcu (powiat mielecki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z czworgiem dzieci ukrywali w swoim gospodarstwie trzech mężczyzn narodowości żydowskiej (Urysia Szyję, Szwarę Szyję oraz mężczyznę nieznanego z imienia i nazwiska). W marcu 1944 r. (dokładna data nieznana), na skutek denuncjacji, gestapo wraz z żandarmerią przeprowadziło rewizję w gospodarstwie Szczurków. W jej wyniku zastrzelony został Florian Szczurek wraz z dwoma ukrywającymi się wówczas mężczyznami narodowości żydowskiej (Uryś Szyja był wówczas nieobecny na terenie gospodarstwa). Następnego dnia po opisanych wydarzeniach Karolina Szczurek została w trakcie przesłuchania brutalnie pobita przez gestapo.

Florian Szczurek został uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 7 lipca 2004 r.

***Źródło:** AIPN Rz, OKŚZpNP, OKBZH, II Ds 23/67 Śledztwo w sprawie zabójstwa ludności cywilnej w gromadzie Żarówka w latach 1943–1944; ibidem, II Ds 23/67 Akta w sprawie zbrodni funkcjonariuszy żandarmerii w Mielcu w latach 1942–1944 na Polakach i Żydach;*

Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 9988 [Protokół przesłuchania świadka Karola Puły, OKBZH w Rzeszowie, 28.09.1968 r.; Protokół przesłuchania świadka Józefa Szczurka 22.10.1976; Protokół przesłuchania świadka Jana Szczurka przed Prokuraturą Rejonową w Tarnowie 19.10.1976 r.; Protokół przesłuchania świadka Karoliny Szczurek z d. Madura przed Sądem Powiatowym w Mielcu 26.05.1975 r.; Relacja Julii Bielat z d. Szczurek, Dulcza Wielka 5.02.2002 r.].

Bibliografia: Bielawski W., Pilichowski C., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1981, s. 63;

Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 44, 154;
Wroński S., Zwolak M., *Polacy–Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1971, s. 411;
Zajączkowski W., *Martyrs of Charity*, Washington 1988, s. 157.

Autorzy: Elżbieta Rączy i Tomasz Gonet

Śnieżek Danuta z domu Kamińska, urodzona 20 lutego 1929 r. w Krakowie; córka Jana i Natalii, uczennica, zamieszkała w Krakowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z ojcem Janem, matką Natalią oraz rodzeństwem Karolem, Mieczysławem, Janiną i Władysławą udzielała pomocy osobom narodowości żydowskiej (byli wśród nich m.in.: Alicja Siegel, Schreibtaffel, Bachman, Steger, Jan Łazęga, Henia Łazęga, Szijek Łazęga, Mendel Rappaport, Fryda Rappaport). Dostarczała żywność ukrywającym się osobom oraz udzielała schronienia Heni Łazędze oraz Frydzie Rappaport w mieszkaniu przy ul. Topolowej 46. Ponadto była łączniczką pomiędzy związanym z ZWZ-AK Związkiem Ociemniałych Żołnierzy RP, którego przewodniczącym był jej ojciec, a gettem w Krakowie-Podgórzu. W grudniu 1942 r. została brutalnie pobita w trakcie próby przedostania się na teren getta Kraków-Podgórze, w wyniku czego odniosła trwałe uszczerbek na zdrowiu.

***Źródło:** AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 2090 [Relacja Alicji Siegel z dnia 3 września 1946 roku; Zaświadczenie nr 298/73 wydane przez ZBoWiD Zarząd Okręgu w Krakowie dnia 14 kwietnia 1973 r., Oświadczenie Henryka Góreckiego dot. pomocy udzielanej przez Danutę Śnieżek z d. Kamińską z dnia 1 lutego 1984 roku; Kwestionariusz personalny wypełniony przez Danutę Śnieżek w dniu 19 lipca 1994 roku na potrzeby procedury przyznania odznaczenia SWNŚ; Relacja Danuty Śnieżek; Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 6988.*

Autor: Tomasz Gonet

Wróbel Franciszek, urodzony 16 września 1898 r. w Brześciu, syn Wojciecha i Ludwiki, żona Stanisława, zawód rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Czechowie (powiat pińczowski), zmarł w 1974 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z żoną Stanisławą oraz dziećmi: Edwardem, Albinem i Janiną od grudnia 1942 r. ukrywał zbiegłego z getta w Tarnowie Stanisława Koconia oraz dostarczał mu żywność w trakcie jego pobytu w pobliskim lesie, za co został aresztowany 29 czerwca 1943 r. przez żandarmerię niemiecką i osadzony w więzieniu w Pińczowie. Stanisław Kocoń po zatrzymaniu Franciszka Wróbla zmuszony był, dla bezpieczeństwa polskiej rodziny, opuścić schronienie. Franciszek Wróbel po kilku dniach został zwolniony z więzienia. Zwolnienie nastąpiło prawdopodobnie na skutek zatrzymania przez Niemców w pobliskim lesie innego Żyda (Miodownika – imię nieznane), który zeznał, że ukrywał się u polskiego chłopca w Czechowie (u sąsiada Wróblów – Józefa Gawlika) i w trakcie konfrontacji zeznał, że to nie Franciszek Wróbel udzielał mu pomocy. Do zwolnienia z więzienia przyczynili się prawdopodobnie również członkowie polskiego podziemia pracujący na terenie więzienia.

Uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 17 czerwca 2002 r.

***Źródło:** AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 2540; Yad Vashem, Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, sygn. 9725 [Kwestionariusz personalny wypełniony przez Edwarda Wróbla na potrzeby procedury przyznania tytułu SwNŚ; Oświadczenie Stanisława Koconia; Decyzja Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych o przyznaniu uprawnień kombatanckich z dnia 24. 08. 2000 r.; Relacja Edwarda Wróbla l. 12. 2000 r.; Oświadczenie Józefa Gawlika 31. 10. 2001 r.].*

Opracowanie: Tomasz Gonet

**DOKUMENTACJA ARCHIWUM
INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ**

Adamczyk Henryk, urodzony 6 lipca 1880 r., żona Maria, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Bogucicach (powiat pińczowski).

Adamczyk Maria, mąż Henryk, zamieszkała w okresie okupacji w Bogucicach (powiat pińczowski).

Adamczyk Stefan, syn Henryka i Marii, zamieszkały w okresie okupacji w Bogucicach (powiat pińczowski).

Adamczyk Edward, syn Henryka i Marii, zamieszkały w okresie okupacji w Bogucicach (powiat pińczowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W 1943 r. udzielili schronienia pochodzącej z Pińczowa czternastoosobowej rodzinie żydowskiej nazwiskiem Rajt. 1 grudnia 1943 r. u Adamczyków zjawili się niemieccy żandarmi z posterunku w Busku Zdroju – otoczyli zabudowania i rozkazali wszystkim Żydom wyjść z ukrycia. Trzynaście osób opuściło kryjówkę i, próbując ratować życie, oddało Niemcom wszystkie posiadane wartościowe rzeczy. Pomimo to zostali zamordowani. Jednemu z Żydów udało się ukryć na strychu domu, po odejściu Niemców uciekł. W dniu wykrycia i zamordowania Żydów Henryka Adamczyka nie było w domu. Niemcy zjawili się ponownie następnego dnia, by go aresztować. Razem z Adamczykiem do więzienia w Busku Zdroju trafiła jego żona Maria oraz synowie Stefan (13 lat) i Edward (14 lat). Maria z synem Stefanem spędzili w areszcie jeden dzień i zostali zwolnieni. Starszy syn, Edward został wywieziony na roboty do Niemiec (powrócił w 1945 r.). Henryk Adamczyk 19 grudnia 1943 r. został wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz, z którego już nie wrócił. Zmarł przypuszczalnie w 1944 r.

***Źródło:** AIPN Ki, 59/92, Akta sprawy o uznanie Henryka Adamczyka za zmarłego; ibidem, 53/4888, Ankiety dotyczące miejsc i faktów zbrodni hitlerowskich popełnionych w latach 1939–1945 na terenie pow. Pińczów.*

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944*, t. 3, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, s. 1532.

Autor: Edyta Krężolek

Augustyn Józef, urodzony w 1891 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Józefa, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Szerzynch (powiat jasielski).

Augustyn Józefa, urodzona w 1881 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Józef, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Szerzynch (powiat jasielski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W 1942 r. małżeństwo Augustynów udzieliło schronienia trzem osobom narodowości żydowskiej (rodzinie Eliasza Haskela). W styczniu 1943 r. do domu Polaków przybyli policjanci granatowi z posterunku w Szerzynch (wśród nich był posterunkowy Mikołaj Leszega) i aresztowali ukrywających się Żydów, pozostawiając na wolności Augustynów. 5 lutego 1943 r.¹ do domu Augustynów przybyła grupa Niemców, wśród których był Karl Hauch, funkcjonariusz gestapo w Jaśle. Karl Hauch wyprowadził Józefę i Józefa Augustynów na podwórze gospodarstwa i tam ich zastrzelił.

Źródło: AIPN Rz, OKŚZpNP, II Ds. 2/68, Akta w sprawie zamordowania w 1943 r. w Szerzynch dziewięciu osób.

Bibliografia: Bieda T., *Pomoc dla ludności żydowskiej w Polsce południowo-wschodniej. Międzynarodowa sesja naukowa hitlerowskie ludobójstwo w Polsce i Europie 1939–1945*, GKBZHwP, kwiecień 1983, Warszawa 1983, k. 5;
Bielawski W., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1987, s. 13

Autor: Elżbieta Rączy

¹ Inna data represji – 4 lutego 1944 r. [za:] Bielawski W., *Zbrodnie na Polakach...*, Warszawa 1987, s. 13.

Augustyniak Franciszek, urodzony ok. 1914² r., żonaty, zawód: traktorzysta w majątku Paulinów, zamieszkały w Paulinowie (cegielnia).

Drgas Zygmunt, urodzony ok. 1920 r., zamieszkały w Kolonii Ratyniec Stary.

Kierylak Franciszek, urodzony ok. 1884 r., zawód: stróż i stajenny w majątku Paulinów.

Kotowska Ewa z domu Klimek, urodzona ok. 1887 r., mąż Józef, zawód: rolniczka, zamieszkała w Paulinowie.

Kotowski Józef, urodzony ok. 1887 r., zawód: rolnik, żona Ewa z domu Klimek, zamieszkały w Paulinowie.

Kotowski Stanisław, urodzony ok. 1918 r., syn Józefa i Ewy z domu Klimek, kawaler, zamieszkały w Paulinowie.

Nowicki Marian, urodzony ok. 1914 r., zamieszkały w Kolonii Ratyniec Stary.

Piwko Stanisław, urodzony ok. 1913 r., żonaty, zawód: robotnik rolny.

Siwiński Jan, urodzony ok. 1897 r., żonaty, zamieszkały w Paulinowie (cegielnia).

Uziębło Ludwik, urodzony ok. 1924 r., zamieszkały w Kolonii Ratyniec Stary.

Wiktorzak Aleksandra, urodzona ok. 1883 r., zamieszkały w Paulinowie (cegielnia).

² Skrócone odpisy aktów zgonu 11 osób zabitych 24 II 1943 r. wystawione na wniosek Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Lublinie zawierają jedynie informację o wieku tych osób w chwili śmierci.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Folwark Paulinów stanowił część majątku Sterdyń i leżał na terenie gminy Sterdyń. Majątek zajęli Niemcy i funkcjonował jako *liegenschaft*. Pracownicy folwarku i miejscowa ludność udzielali pomocy ukrywającym się Żydom z getta w Sterdyni. Dominującą formą pomocy było przekazywanie żywności, jednak uciekinierzy nocowali także w zabudowaniach dworskich za przyzwoleniem stróża Franciszka Kierylaka. Z relacji świadków wynika, że Żydzi, np. fryzjer Szlojme Roskietenke oraz nieznanymi z nazwiska szewc Szmulek, w miarę możliwości, wykonywali dla swoich dobroczyńców różne usługi. Na podstawie zachowanych źródeł nie można określić liczby osób, które ukrywały się w okolicy i korzystały z pomocy. Świadczenia wymieniają głównie braci Roskietenke (Szlojme ok. 23 lat i Szymel ok. 15 lat) i ukrywającego się z nimi nieznanego Żyda, pochodzącego rzekomo z Francji zbiega z transportu do Treblinki, a w rzeczywistości współpracującego z okupantem prowokatora z Warszawy. Miejscowi traktowali nieznanego podejrzliwie i odmawiano mu pomocy. Niemcy bardzo aktywnie zwalczali wszelkie formy łamania praw okupacyjnych, stosując często prowokację.

Bezwzględnie działał starosta sokołowski Ernest Gramss, który był inspiratorem i uczestnikiem akcji represyjnych. Nocą z 23 na 24 lutego 1943 r. rozpoczęła się akcja represyjna w okolicach Paulinowa. Znaczne siły niemieckie (ok. 2000) z Ostrowi Mazowieckiej otoczyły Paulinów i okoliczne wsie. Siły użyte w akcji i fakt otoczenia dużego obszaru wskazuje, że działania przeciwko osobom pomagającym Żydom w okolicy Paulinowa były jednym z elementów większej akcji represyjnej. Świadkowie zeznali, że w akcji uczestniczył osobiście Gramss. Niemcy dysponowali listą osób, które udzielały pomocy ukrywającym się Żydom. Dodatkowo identyfikacji dokonywał Żyd podający się wcześniej za uciekiniera z transportu do Treblinki. Pierwszymi ofiarami tej tragedii stali się: Franciszek Kierylak (stróż w majątku Paulinów) oraz Franciszek Augustyniak (zięć Siwińskiego), Jan Siwiński i Aleksandra Wiktorzak, mieszkający na terenie cegielni. Następnie wykonana została egzekucja na Ewie i Józefie Kotowskich, którzy zginęli we własnym domu. Niemcy z nieznanymi powodów nie zastrzelili ich córki Stanisławy (18 lat), przebywającej wówczas w domu. Krótco przed tragedią Ewa Kotowska, starając się ratować swoich synów, wysłała Kazimierza do szkoły (szczęśliwie ominął blokadę), a Stanisława i Czesława do majątku. Przewornie dwaj starsi bracia wyruszyli oddzielnie. Czesław nie został rozpoznany przez prowokatora, który chodził po wsi w towarzy-

stwie Niemców. Stanisław nie miał tyle szczęścia i został zatrzymany. W tej sytuacji Czesław postanowił wrócić do domu. Tylko ostrzeżenie przez sąsiadów uratowało mu życie, gdyż Niemcy właśnie zbliżali się do zabudowań Kotowskich. Stanisława Kotowskiego, Stanisława Piwkę oraz trzech mieszkańców Ratyńca: Zygmunta Uziębłę, Zygmunta Drgasa i Mariana Nowickiego (pochodził z Poznania), którzy również zostali wskazani przez prowokatora, rozstrzelano w pobliskim lesie. W tym miejscu mieli zginąć także Szlojme Roskielenkie i dwaj zbiegli jeńcy radzieccy. Po wojnie zamordowanych pochowano na cmentarzu w Sterdyni.

Źródło: *AIPN Lu, OKL/S. 2/00/Zn, Akta główne prokuratora w sprawie zbrodni popełnionych na Polakach za pomoc udzielaną Żydom, t. III, k. 428–446, 461–463; t. X, k. 1888–1923; AIPN, Ds. 23/68, P. 314.*

Bibliografia: Chodakiewicz M.J., *Żydzi i Polacy 1918–1955. Współistnienie – Zagłada – Komunizm*, Warszawa 2000, s. 207;
Fajkowski J., Religa J., *Zbrodnie hitlerowskie na wsi polskiej 1939–1945*, Warszawa 1981, s. 344–345;
Piekarski W., *Obwód Armii Krajowej Sokółów Podlaski „Sep”, „Proso” 1939–1944*, wyd. II, Warszawa 1997, s. 36–38;
Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945, Województwo siedleckie, Warszawa 1985, s. 195; *Relacja Kazimierza Kusiaka [w:] Światła w ciemności. Sprawiedliwi wśród Narodów Świata. Relacje*, Lublin 2008, s. 330–334;
Those Who Helped. Polish Rescuers of Jews During the Holocaust, cz. 3, Warszawa 1997, s. 52;
Witt K., *Działalność okupanta hitlerowskiego w powiecie Sokółów Podlaski w latach 1939–1944*, „Rocznik Mazowiecki” t. III, 1970, s. 224, 233–234;
Kierylak J., *12 Sprawiedliwych z Paulinowa*, http://www.muzeum-treblinka.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=76&Itemid=69;
Pomordowani w Paulinowie, http://www.gazetasokolowska.pl/index2.php?option=com_content&task=view&id+3...;
Kopówka E., *Getto w Sokolowie Podlaskim*, <http://www.gazetasokolowska.pl/content/view/1741/71/1/4/>.

Autor: Tomasz Osiński

Balawander Feliks, żona Wiktoria z domu Szponar, zamieszkały w okresie okupacji w Zalesiu (powiat lubaczowski).

Balawander Wiktoria z domu Szponar, mąż Feliks, zamieszkała w okresie okupacji w Zalesiu (powiat lubaczowski).

Balawander Tadeusz, urodzony 25 sierpnia 1925 r., syn Feliksa i Wiktorii z domu Szponar, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Zalesiu (powiat lubaczowski), zmarł 16 lipca 2007 r.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od jesieni 1943 do wiosny 1944 r. udzielali schronienia trzem mężczyznom narodowości żydowskiej z Oleszyc (Cioma, Flajszer, nazwisko trzeciego mężczyzny nieznane). Pewnej nocy (data nieznana) Żydzi opuścili kryjówkę i dotarli do sąsiedniej wsi. Tam okradli jedno z ukraińskich gospodarstw. Jego właściciel dotarł, prawdopodobnie po zostawionych przez nich śladach, do gospodarstwa Balawandrów. Następnie zgłosił ten fakt na policję ukraińską i oskarżył Polaków o kradzież. Jeszcze tego samego dnia Tadeusz Balawander oraz jego rodzice zostali aresztowani i zabrani na posterunek policji ukraińskiej w Oleszyczach, a następnie przewiezieni do więzienia w Lubaczowie, gdzie przez trzy tygodnie byli poddani brutalnemu śledztwu. Pod wpływem tortur Feliks Balawander przyznał, że sprawcami kradzieży byli prawdopodobnie ukrywani przez niego Żydzi. Tadeusz Balawander został zwolniony z więzienia, natomiast jego rodzice przeniesieni do więzienia we Lwowie. Ich dalszych losów nie udało się ustalić. Żydzi, którzy byli ukrywani przez Polaków, w dniu ich aresztowania uciekli z domu i ukrywali się w pobliskich lasach. Okupację niemiecką przeżył tylko Cioma.

Źródło: AIPN Rz, OKBZpNP, 191/549, Prześladowanie ludności polskiej za pomoc Żydom.

Autor: Elżbieta Rączy

Baranek Łucja z domu Skuch, urodzona 1908 r. w Biskupicach, córka Łukasza i Joanny z domu Dunał, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Wincenty, zawód: rolniczka; zamieszkała w okresie okupacji w Siedliskach.

Baranek Wincenty, urodzony 1899 r. w Siedliskach, syn Wincentego i Józefy z domu Drożdż, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Łucja z domu Skuch, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Siedliskach.

Baranek Tadeusz Stanisław, urodzony 17 listopada 1933 r. w Siedliskach, syn Wincentego i Łucji z domu Skuch, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, uczeń, zamieszkały w okresie okupacji w Siedliskach.

Baranek Henryk Marian, urodzony 1 stycznia 1931 r. w Siedliskach, syn Wincentego i Łucji z domu Skuch, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, uczeń, zamieszkały w okresie okupacji w Siedliskach.

Baranek Katarzyna z domu Kopeć, urodzona w 1885 r., macocha Wincentego Baranka, zamieszkała w okresie okupacji w Siedliskach.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wincenty Baranek na prośbę zaprzyjaźnionego żołnierza Armii Krajowej Bolesława Falenckiego podjął się ukrywania rodziny narodowości żydowskiej Gotfriedów (ojciec i jego czterech synów). Najprawdopodobniej po aresztowaniu i brutalnym przesłuchaniu Bolesław Falencki, który został uprzednio wskazany Niemcom przez Marię Bochner (prawdopodobnie zorganizował jej fałszywe dokumenty), wydał swoich współpracowników, w tym rodzinę Baranków.

15 marca 1943 r. około 5 rano kilku niemieckich funkcjonariuszy Sonderinstytu przybyło do zagrody Baranków. Wcześniej nakazali sołtysowi zwołać pod dom Baranków wszystkich mężczyzn z wioski. Przeprowadzono rewizję w gospodarstwie. Po odnalezieniu schowka między domem a zabudowaniami gospodarczymi czterech Żydów (jeden znajdował się wówczas poza wioską) zostało zastrzelonych przez Niemców. Następnie Niemcy rozpoczęli przesłuchanie Baranków, a po nim wyprowadzono małżeństwo z domu i zaprowadzono do stodoły, gdzie ich rozstrzelano. Potem

Niemcy zaprowadzili do stodoły synów Baranków – Tadeusza i Henryka – i zabili ich tam strzałem w tył głowy. Śmierci uniknęła mieszkająca z Barankami macocha Wincentego – Katarzyna, której udało się ukryć. Następnego dnia została przekonana przez sąsiadów, że powinna udać się na posterunek do Miechowa, gdyż zagrożono represjami mieszkańcom wsi. Po zgłoszeniu się na posterunek została również rozstrzelana przez Niemców.

Uhonorowani tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata w 2012 r.

Źródło: *AIPN Kr, OKBZH, Rozstrzelanie 15 III 1943 r. w Siedliskach, powiat Miechów, Ds. 29/69;*

ibidem, Protokół przesłuchania świadka Jana Kani, 26 V 1971 r., k. 84–86;

ibidem, Protokół przesłuchania świadka Łukasza Grzywacza-Świtalskiego przez Sąd Powiatowy dla miasta Warszawy, 31 XII 1970 r., k. 54–55;

ibidem, Protokół przesłuchania świadka Waltera Klajnerta, 19 V 1971 r., k. 74–75;

ibidem, Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie, 18 II 1948 r., b.p.;

ibidem, Protokół przesłuchania świadka Bronisława Basiora, 26 V 1971 r., Miechów, k. 87–89;

ibidem, Protokół przesłuchania świadka Tomasza Piaska, 26 V 1971 r., Miechów, b.p.;

AIPN Kr, OKŚZpNP, Protokół przesłuchania świadka Teofila Kowalczyka z dn 11 II 1972, Ds1/69 t. 1;

USC Miechów, Księga narodzin;

ibidem, Księga ślubów.

Bibliografia: Olas Z., *Kartki z czasów grozy. Trzeba być bardziej niż człowiekiem* [w:] *Za to groziła śmierć. Polacy z pomocą Żydom w czasie okupacji*, red. W. Smólski, Warszawa 1981, s. 221–222;

Polacy Ratujący Żydów w czasie Zagłady. Przywracanie Pamięci, Warszawa 2013, s. 22–23.

Samsonowska K., *Zamordowanie rodziny Baranków z Siedlisk koło Miechowa* [w:] *„Kto w takich czasach Żydów przechowuje?...” Polacy niosący pomoc ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej*, red. A. Namysł, Warszawa 2009, s. 105–115.

Autor: Krystyna Samsonowska

Belniak Franciszek, urodzony w 1910 r. w Harkłowej, syn Jana i Zofii z domu Ducal, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Maria, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Głębokiej (powiat gorlicki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Udziałał wraz z żoną Marią pomocy żywnościowej osobom narodowości żydowskiej (Leon Gelcalder oraz Eizberg) ukrywającym się w lasach położonych w pobliżu miejscowości Osobnica. Ponadto przekazywał im również prywatną korespondencję, która przychodziła na jego adres od ich krewnych z obozu płaszowskiego. W styczniu 1943 r. Niemcy przeprowadzili obławę na Żydów ukrywających się w lasach koło Osobnicy, rozstrzelując odnalezione osoby. Po przeszukaniu ciał ofiar Niemcy znaleźli listy, które Żydzi otrzymali za pośrednictwem Franciszka Belniaka. 14 stycznia 1943 r. do domu Belniaków przyjechało dwóch funkcjonariuszy gestapo i zastrzelili Franciszka Belniaka. Jego żonę pozostawili przy życiu.

*Źródło: AIPN Rz, OKŚZpNP, 191/549, Prześladowanie ludności polskiej za pomoc Żydom;
USC w Bieczu, Księgi zgonów.*

Bibliografia: Bieda T., *Pomoc dla ludności żydowskiej w Polsce południowo-wschodniej (w latach 1939–1944). Materiały z Międzynarodowej sesji naukowej nt. Hitlerowskie ludobójstwo w Polsce i Europie 1939–1945*, Warszawa 14–17 IV 1983, GKBZHwP, Warszawa 1983, k.5.
Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 113;

Autor: Elżbieta Rączy

Bobowski Jan, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Weronika z domu Papiernik, zawód: szewc, zamieszkały w okresie okupacji w Lipinach (powiat dębicki).

Bobowska Weronika z domu Papiernik, urodzona 23 grudnia 1898 r., mąż Jan, zamieszkała w okresie okupacji w Lipinach (powiat dębicki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W połowie czerwca 1943 r. małżeństwo Bobowskich udzieliło schronienia czterem osobom narodowości żydowskiej z Pilzna (trzy kobiety i mężczyzna – nazwiska nieznane).

Nad ranem 24 czerwca 1943 r. do domu Bobowskich przybyła grupa około dziesięciu żandarmów niemieckich, którym towarzyszył komendant posterunku policji granatowej w Pilźnie o nazwisku Pionk i posterunkowy Józef Tomaszewicz. W trakcie rewizji w gospodarstwie Jan Bobowski był torturowany. Weronikę Bobowską wraz z dzieckiem jeden z Niemców odprowadził do domu Władysława Gnata, który był najbliższym sąsiadem Bobowskich. W tym samym czasie pozostali w domu żandarmi wyprowadzili Jana Bobowskiego przed dom i zastrzelili, a następnie spalili dom. Weronika Bobowska utraciła cały dobytek i pozostała bez środków do życia.

***Źródło:** AIPN Rz, OKŚZpNP, II.Ds.17/70, Akta w sprawie zastrzelenia Jana Bobowskiego.*

Bibliografia: Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 45.

Autor: Elżbieta Rączy

Chowaniak Karol, urodzony 20 października 1902 r. w Zawoi, syn Piotra i Zofii z domu Chowania, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Tekla z domu Bogunia, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Zawoi Petułowej.

Chowaniak Tekla z domu Bogunia, urodzona 26 września 1902 r. w Zawoi; córka Michała i Anny z domu Mazur, narodowość polska; wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Zawoi Petułowej.

Chowaniak Stanisław, urodzony 8 lutego 1927 r. w Zawoi, syn Karola i Tekli z domu Bogunia, zamieszkały w okresie okupacji w Zawoi Petułowej.

Marek Karolina, urodzona około 1913 r., zamieszkała w okresie okupacji w Zawoi Petułowej.

Wiecheć Piotr, urodzony 28 kwietnia 1883 r. w Zawoi, syn Józefa i Reginy z domu Chowaniak, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik.

Wiecheć Regina z domu Bogunia, urodzona 18 grudnia 1888 r. w Zawoi, córka Michała i Anny z domu Mazur, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Przed wojną do rodziny Chowaniaków na letnisko przyjeżdżali latem państwo Karpowscy z Łodzi. W 1941 r. nawiązali kontakt z Chowaniakami i poprosili o możliwość zamieszkania u nich przez pewien czas (brak informacji o narodowości Karpowskich). Chowaniakowie się zgodzili, ale jesienią 1942 r. przyjechała do nich tylko córka Karpowskich – Wanda, wraz z mężem Janem Kuczko. Jan Kuczko znalazł zatrudnienie w zarządzie gminnym i wykonywał prace dezynfekcyjne. Po kilku miesiącach Kuczko zwrócił się do Tekli Chowaniak z prośbą, by znalazła kogoś, kto zgodziłby się ukryć dwie osoby narodowości żydowskiej. Wówczas udała się z tą prośbą do swojej siostry Reginy Wiecheć i uzyskała jej zgodę. Wkrótce przybyło do Wiecheciów małżeństwo w wieku około trzydziestu lat (na-

zwisko nieznane). U Wiecheciów pozostali prawdopodobnie około trzech, czterech miesięcy. Ich dalszy pobyt okazał się niemożliwy, ponieważ wiadomość o ich ukrywaniu rozeszła się wśród mieszkańców wsi. W tej sytuacji nocą przewieziono małżeństwo do Tekli i Karola Chowaniaków. Początkowo mieszkali w domu, potem w specjalnie przygotowanym schowku w stodole, a następnie w wykopanym i zabezpieczonym bunkrze ziemnym. W ukryciu spędzili ponad cztery miesiące. Gdy gospodarze zorientowali się, że ich dom jest obserwowany, Karol Chowaniak nie chciał dłużej ryzykować, ukrywając osoby narodowości żydowskiej. Porozumiał się wówczas z łącznikiem z Krakowa, który zorganizował im nowe miejsce ukrycia. Wkrótce syn Chowaniaka Stanisław odwiózł Żydów w umówionym czasie na stację kolejową w Makowie.

Wiosną 1943 r. Jan Kuczko został prawdopodobnie zatrzymany przez Niemców. Po trzech lub czterech dniach od tego wydarzenia w domu Chowaniaków przeprowadzono rewizję, w rezultacie której zabrano wszystkie rzeczy Kuczków i aresztowano Wandę Kuczko. Brak informacji o dalszym losie Wandy i Jana Kuczków.

Miesiąc po aresztowaniu Kuczków, w maju 1943 r. zostali aresztowani Karol Chowaniak i jego syn Stanisław oraz mieszkająca u nich Karolina Marek. Wszyscy zostali osadzeni w zakopiańskiej siedzibie gestapo w willi „Palace”. Karolowi postawiono zarzut ukrywania Żydów. Karol Chowaniak i pracująca w jego domu Karolina Marek zostali z Zakopanego przewiezieni do Auschwitz. W czerwcu, miesiąc po aresztowaniu ojca i syna, gestapo aresztowało również Teklę Chowaniak, którą następnie przewieziono do Auschwitz. 15 grudnia 1943 r. zmarł Karol Chowaniak, a w styczniu 1944 r. Tekla Chowaniak. Taki sam los spotkał wspomnianą Korolinę Marek. Ich syn po przesłuchaniach i pobycie w więzieniu na Montelupich w Krakowie został wywieziony na roboty do Rzeszy.

W toku śledztwa musiał zostać wykryty także udział małżeństwa Wiecheciów w ukrywaniu osób narodowości żydowskiej. Piotr i Regina Wiecheć zostali za to aresztowani przez gestapo z Makowa Podhalańskiego w październiku 1943 r. Stracono ich w ogrodzie willi „Marysin” (siedziba gestapo, oddział zakopiańskiej komendy gestapo – osławionej „Palace”).

***Źródło:** Kancelaria parafii Zawoja, Księgi narodzin;
Relacja ustna Stanisława Chowaniaka z 5 października 2007 r.;*
USC w Zawoi, Księgi ślubów.

Bibliografia: Samsonowska K., *Cena śmierci za pomoc Żydom. Tragedia małżeństwa Wieheciów i Chowaniaków oraz Karoliny Marek* [w:] „*Kto w takich czasach Żydów przechowuje?...*” *Polacy niosący pomoc ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej*, red. A. Namysło, Warszawa 2009, s. 125–132.

Autor: Krystyna Samsonowska

Chwiesińska Bronisława, urodzona 16 kwietnia 1896 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, wdowa, dwóch synów, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w kolonii Rowki koło Tykocina (obecnie powiat białostocki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz ze starszym synem³ ukrywała w swoim gospodarstwie przez miesiąc Pejsacha Zdrojewicza, jego żonę Hankę Zdrojewicz oraz dziesięcioletniego bratanka Pejsacha Zdrojewicza Izaaka. Wcześniej syn Chwiesińskiej dostarczał ukrywającym się Żydom żywność do pobliskiej kryjówki. Na skutek denuncjacji przez mieszkańca wsi, który zobaczył ukrywających się Żydów, gdy opuszczali kryjówkę w gospodarstwie Chwiesińskich, dwóch żandarmów niemieckich przeprowadziło rewizję w zabudowaniach należących do rodziny. Na Bronisławę za ukrywanie Żydów nałożono grzywnę w wysokości 250 marek niemieckich. Ukrywających się żandarmi zatrudnili na posterunku przy różnego rodzaju pracach porządkowych. Pod koniec marca lub na początku kwietnia 1942 r. w obawie przed egzekucją rodzina Zdrojewiczów postanowiła uciec z posterunku żandarmerii. W ucieczce pomogła im między innymi Bronisława Chwiesińska wraz z bratem Wacławem Wołopiukiem, który przewiózł ich do miejscowości Słomianka. Stamtąd rodzina Zdrojewiczów trafiła do getta w Białymstoku. Ponownie Pejsach Zdrojewicz przybył do Bronisławy Chwiesińskiej w połowie 1943 r., gdy opuścił getto w obawie przed planowaną akcją likwidacyjną. Tym razem ukrywał się bez członków swojej rodziny, ale z dwoma innymi osobami narodowości żydowskiej (Fiszek Dąb i Bella Białostocka). Pejsach Zdrojewicz i Bella Białostocka przebywali u Chwiesińskich do końca okupacji.

***Źródło:** AIPN, 392, p. 347;
AIPN Bi 1/1551, Tykocin – Pomoc Żydom.*

Autor: Magdalena Dzienis-Todorczuk

³ Młodszy syn urodził się w 1939 r.

Cyran Antoni, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkały w okresie okupacji w Albigowej (powiat łańcucki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Przez kilka miesięcy dostarczał żywność swoim żydowskim znajomym zamkniętym w rzeszowskim getcie (nazwiska nieznane). Dwóch niemieckich żandarmów z posterunku w Łańcucie (jednym z nich był Józef Kokot) w marcu 1943 r. aresztowało Antoniego Cyrana w jego domu. Antoni Cyran został przewieziony do więzienia w Łańcucie i tam w kilka godzin później zastrzelony przez Józefa Kokota.

Źródło: AIPN Rz, Sąd Wojewódzki w Rzeszowie, 107/1608, Akta w sprawie przeciwko Józefowi Kokotowi, t. 2.

Autor: Elżbieta Rączy

Czajka Stanisław, urodzony 18 października 1928 r., syn Stefana i Anieli, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Libuszy (powiat gorlicki).

Czajka Adam, urodzony w 1932 r. syn Stefana i Anieli, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkały w okresie okupacji w Libuszy (powiat gorlicki).

Kmiecik Maria z domu Czajka, urodzona w 1924 r. w Libuszy (powiat gorlicki), córka Stefana i Anieli, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Zygmunt, zamieszkała w okresie okupacji w Libuszy.

Kmiecik Zygmunt, urodzony w Duląbkach (ówczesny powiat jasielski), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Maria z domu Czajka, zamieszkały w okresie okupacji w Libuszy (powiat gorlicki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W lipcu 1942 r.⁴ wraz z Anielą Czajką udzielili schronienia mężczyźnie narodowości żydowskiej z Krygu (Henrykowi Morgensternowi⁵). Morgenstern przebywał u nich wyłącznie czasowo, ponieważ korzystał także z pomocy mieszkańców wsi Święcany. Tam w marcu 1944 r. został aresztowany, przewieziony do siedziby gestapo w Jasle i poddany przesłuchaniu, a po jego zakończeniu zastrzelony. Podczas przesłuchania zdradził funkcjonariuszom gestapo nazwę miejscowości i nazwiska Polaków, u których się ukrywał. W dwa tygodnie po aresztowaniu Morgensterna do domu Czajków przyjechali funkcjonariusze niemieckiej policji z Jasła, Gorlic i Libuszy. Aresztowali Stanisława i Adama Czajków, Marię Kmiecik oraz Zygmunta Kmiecika. Wszystkich osadzono w więzieniu w Jasle, gdzie poddano ich brutalnemu przesłuchaniu. Stanisław został zwolniony z więzienia, natomiast jego najbliżsi przetransportowani do więzienia Montelupich w Krakowie. Tam prawdopodobnie Maria Kmiecik i Adam Czajka zostali zastrzeleni. Zygmunta Kmiecika wywieziono do jednego z obozów

⁴ Źródła podają również okres ukrywania od 1943 do 1944 r. [za:] W. Hein, C. Jakubiec, *Montelupich*, Kraków–Wrocław 1985, s. 268.

⁵ Inne wersje: Hyk Morgenstein [za:] T. Bieda, *Pomoc...*; według Protokołu przesłuchania Stanisława Czajki z 5.06.1976 nazwisko Żyda brzmiało Morgister.

koncentracyjnych. Brak informacji o jego dalszych losach, prawdopodobnie zginął w nieznanym okolicznościach.

Źródło: AIPN Rz, S II/72, Śledztwo w sprawie zabójstwa rodziny Czajków i mężczyzny narodowości żydowskiej we wsi Libusza.

Bibliografia: Bieda T., *Pomoc dla ludności żydowskiej w Polsce południowo-wschodniej. Międzynarodowa sesja naukowa hitlerowskie ludobójstwo w Polsce i Europie 1939–1945*, GKBZHwP, kwiecień 1983, Warszawa 1983, k. 5;

Hein W., Jakubiec C., *Montelupich*, Kraków–Wrocław 1985, s. 268.

Autor: Elżbieta Rączy

Danilczuk Antoni, urodzony 1 maja 1903 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, żona Apolonia, zamieszkały w kolonii Pace (powiat bielski).

Danilczuk Apolonia, urodzona 15 maja 1905 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka, mąż Antoni, zamieszkała w kolonii Pace (powiat bielski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W okresie okupacji niemieckiej na terenie swojego gospodarstwa, w specjalnie przygotowanej kryjówce w stodole, ukrywali cztery osoby narodowości żydowskiej z Brańska (trzy kobiety oraz około dwuletnie dziecko jednej z nich, zwanej „Pejsakową”). Niedługo po Zielonych Świątkach (po 13 czerwca) 1943 r. żandarmeria niemiecka przeprowadziła obławę na osoby narodowości żydowskiej ukrywające się w okolicach wsi Kiersnowo, mordując wszystkich odnalezionych tam Żydów. Następnie ok. ośmiu żandarmów z Brańska i dwie osoby w ubraniach cywilnych przybyły do gospodarstwa Danilczuków i dokonały przeszukania. Kobiety ukrywające się w wykopie pod stodołą zdradził płacz dziecka. Wszystkich wyciągnięto z kryjówki na podwórze, gdzie egzekucji dokonał żandarm o imieniu Martin. Apolonia była wówczas poza terenem gospodarstwa, natomiast Antoni zdołał uciec przed przybyciem żandarmerii niemieckiej. W domu Danilczuków była Stanisława Tuszewicka, ale po wyjaśnieniach, że jest katoliczką i mieszka we wsi, pozwolono jej odejść. Niemcy wrzucili do stodoły zwłoki kobiet i dziecka, a następnie podpalili budynek. Spalono też dom i chlew. Antoni i Apolonia Danilczukowie ukrywali się do końca okupacji.

***Źródło:** AIPN Bi 1/1115, Chojewo – pomoc Żydom;*

AIPN Bi 1/58, Akta podręczne w sprawie więzienia w Białymstoku, tom I;

AIPN Bi, OKŚZpNP, S 61/09/Zn, t. 2;

AIPN Bi S/11/79.

Autorzy: Magdalena Dzienis-Todorczuk, Zbigniew Romaniuk

Dobrogowski Konstanty, urodzony około 1890 r., narodowość polska, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w miejscowości Łempice (powiat siemiatycki).

Dobrogowski Stanisław, urodzony 8 sierpnia 1924 r., syn Konstantego, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w miejscowości Łempice (powiat siemiatycki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z rodziną ukrywali w swoim gospodarstwie dwóch mężczyzn narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). 7 marca 1943 r. do zabudowań rodziny przyjechało pięciu żandarmów niemieckich. Zatrzymali Konstantego i Stanisława Dobrogowskich, natomiast ukrywanych przez nich Żydów rozstrzelali na terenie zabudowań. Dobrogowskich zabrano do miejscowości Rudka, gdzie przetrzymano ich przez dwa dni, następnie wywieziono do siedziby gestapo w Bielsku Podlaskim, gdzie przebywali około tygodnia. Z Bielska Podlaskiego skierowani zostali 24 kwietnia 1943 r. do obozu koncentracyjnego Stutthof (Stanisław – numer obozowy 21 934), gdzie obydwaj zmarli. Stanisław zginął 7 maja 1943 r. Nie ustalono dokładnej daty śmierci Konstantego.

Źródło: AIPN Bi 1/1953, Ankietyzacja – powiat Siemiatycze; ibidem, S 63/69, W/1543/6 oraz S 63/69, W/1543/2, Akta w sprawie zbrodni popełnionych w Winnej Chrolach, Akta USC w Ciechanowcu; AMS, sygn. I – III – 42570; www.straty.pl.

Bibliografia: Porycki J., *Próba opisu strat osobowych oraz represji stosowanych wobec mieszkańców parafii Winna-Poświętna oraz wsi Antonin i Bujenka w czasie okupacji niemieckiej*, „Ciechanowiecki Rocznik Muzealny”, t. 6, Ciechanowiec 2010, s. 151–183;
Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945, woj. łomżyńskie, Warszawa 1985, s. 122.

Autor: Magdalena Dzienis-Todorczuk

Dziubek Franciszek, urodzony 18 września 1912 r., syn Antoniego i Marii z domu Selwy, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Studzieńcu (powiat rzeszowski).

Drąg Franciszek, urodzony 4 września 1905 r., syn Szymona i Ewy z domu Barskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Studzieńcu (powiat rzeszowski).

Drąg Józef, urodzony 23 marca 1910 r., syn Marcina, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Studzieńcu (powiat rzeszowski).

Pomykała Jan, urodzony około 1890 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Studzieńcu (powiat rzeszowski).

Żak Jan, urodzony 14 czerwca 1904 r., syn Adama i Rozalii z domu Ozgi, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Studzieńcu (powiat rzeszowski).

Żak Wojciech, urodzony 7 stycznia 1910 r., syn Adama i Rozalii z domu Ozgi, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Studzieńcu (powiat rzeszowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W maju 1942 r. udzielili pomocy przy budowie schronienia w pobliskim lesie pięcioosobowej rodzinie narodowości żydowskiej z Przewrotnego, która uciekła z getta głogowskiego (Metli⁶, Lejbowi, Srulowi, Gitli oraz Gwendli Zeller), a także objęli tę rodzinę opieką w okresie jej przebywania w ukryciu (charakter opieki nieznany).

Wiadomość o ukrywaniu się Zellerów i udzielanej im przez część mieszkańców Studzieńca pomocy dotarła do Niemców. Nad ranem 1 grudnia 1942 r. oddział niemieckiej żandarmerii z posterunków w Sokołowie Małopolskim i Kolbuszowej otoczył las i kilka gospodarstw polskich w Studzieńcu. W akcji prawdopodobnie uczestniczyła również policja gra-

⁶ Lub Małce.

natowa. Żandarmeria zastrzeliła ukrywających się członków rodziny Zeller, z wyjątkiem najstarszej Metli, od której starali się wyciągnąć informacje o wszystkich Polakach udzielających jej rodzinie pomocy. Pomimo brutalnego przesłuchiwania Metla Zeller nie wydała żadnych osób. Żydówka została zastrzelona, wraz z nią zostali zamordowani: Jan Pomykała, Franciszek Drag, Józef Drag, Franciszek Dziubek oraz Wojciech Żak i Jan Żak.

Źródło: *AIPN Rz, II S 40/71, Akta w sprawie rozstrzelenia przez Niemców w Przewrotnem sześciu Polaków i pięciu Żydów;*
USC w Głogowie Małopolskim, Księgi zgonów;
USC w Raniżowie, Księgi urodzeń.

Bibliografia: Gliński R, *Martyrologia wsi rzeszowskiej*, Warszawa 1974, s. 10;
Kowalski T., *Eksterminacja ludności na Rzeszowszczyźnie w okresie II wojny światowej (1939–1945)*, Rzeszów 1987, s. 99;
Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 159–160.

Autor: Elżbieta Rączy

Gacoń Apolonia z domu Stasiowska, urodzona w 1900 r. w Sowinie, córka Jana i Marii z domu Szafraniec, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Stanisław, zamieszkała w okresie okupacji w Januszkowicach (powiat jasielski).

Gacoń Stanisław, urodzony 25 września 1902 r. w Bukowej, syn Jana i Marii z domu Pacacno, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Apolonia z domu Stasiowska, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Januszkowicach (powiat jasielski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Przez kilka miesięcy ukrywali w swoim domu dziewczynkę narodowości żydowskiej w wieku około dziesięciu lat (nazwisko nieznane). Wobec obcych ludzi dziecko uchodziło za siostrzenicę Apolonii. Mieszkańcy Januszkowic wiedzieli jednak o prawdziwym pochodzeniu dziewczynki. Właściciel miejscowego majątku ziemskiego, poprzez swojego zarządcę Tomasza Barana, ostrzegł małżeństwo Gaconiów, że informacja o ukrywaniu przez nich żydowskiej dziewczynki dotarła także do Niemców, i zasugerował, iż powinni usunąć dziecko z domu. Gaconiowie nie zgodzili się jednak na to i konsekwentnie podtrzymywali wersję, że dziewczynka jest ich krewną. 28 maja 1943 r. do domu Gaconiów przyjechała grupa funkcjonariuszy gestapo z Jasła. Funkcjonariusz referatu do spraw żydowskich jasielskiego gestapo Karl Hauch zastrzelił na miejscu Apolonię i dziewczynkę narodowości żydowskiej. Stanisław, który był chwilowo nieobecny w domu, został przez Niemców zamordowany tuż po swoim powrocie. Niemcy uczestniczący w morderstwie zrabowali inwentarz i majątek ruchomy należący do małżeństwa Gaconiów.

***Źródło:** AIPN Rz, OKŚZpNP, II Ds. 2/68, Akta w sprawie zamordowania w 1943 r. w Szerzyczach dziewięciu osób; USC w Brzostku, Akta zgonów.*

Autor: Elżbieta Rączy

Galec Stanisław, urodzony 22 sierpnia 1889 r., żona Maria z domu Nicałow, zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Podszkodziu (powiat ostrowiecki).

Galec Maria z domu Nicałow, urodzona 1893 r., mąż Stanisław, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Podszkodziu (powiat ostrowiecki).

Skwarlińska Leokadia z domu Nowak, urodzona 24 marca 1915 r., zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Podszkodziu (powiat ostrowiecki).

Nowak Maria, urodzona w 1925 r., zamieszkała w okresie okupacji w Podszkodziu (powiat ostrowiecki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Stanisław i Maria Galcowie w czasie okupacji przez kilka miesięcy (od kwietnia 1943 r.) ukrywali w swoim domu i żywili dwóch uciekinierów z getta w Ostrowcu Świętokrzyskim. Żydzi o imionach Marian i Grzegorz byli w wieku około 30 lat.

Leokadia Skwarlińska wraz z matką, bratem i siostrą oraz córką mieszkała we wsi Podszkodzie koło Ostrowca Świętokrzyskiego. Na początku 1943 r. w jej domu zjawił się pochodzący z Ostrowca Świętokrzyskiego handlarz bydłem o imieniu Lejbuś, którego знаła jeszcze sprzed wojny (po jej rozpoczęciu pomagała mu, kupując dla niego żywność). Wraz z Lejbusiem zjawili się także dwaj inni Żydzi. Wszyscy trzej zostali ukryci w kryjówce na strychu domu, w której przebywali około trzech miesięcy.

Rankiem 6 kwietnia 1943 r. w domu małżeństwa Galców znajdowała się Maria, 14-letnia siostrzenica Stanisława Galca oraz Marian i Grzegorz. Stanisław Galec był w tym czasie w pracy w hucie w Ostrowcu Świętokrzyskim. Zbliżających się do domu Niemców zauważyła Zofia Wnuk, która powiadomiła o tym ciotkę. Maria Galec ostrzegła śpiących jeszcze Żydów i otworzyła im okno wychodzące do ogrodu. Marian i Grzegorz wyskoczyli przez nie i zaczęli uciekać, zostali jednak zauważeni i zastrzeleni. Marię Galec Niemcy zabrali do mieszkającej w Podszkodziu rodziny Skwarlińskich, która również podejrzewana była o przechowywanie Żydów (Zofii Wnuk udało się opuścić dom niezauważonej). W domu Skwarlińskich niemieccy

żandarmi aresztowali 28-letnią Leokadię Skwarlińską oraz jej 18-letnią siostrę Marię Nowak. Wraz z trzema aresztowanymi kobietami Niemcy wrócili do domu Galców. Po obrabowaniu domu zastrzelili tam Marię Galec. Natomiast dwie siostry zostały przewiezione do aresztu w Ostrowcu Świętokrzyskim, gdzie przebywały przez dwa miesiące. W tym czasie Leokadia Skwarlińska była wielokrotnie przesłuchiwana i bita. Niemcy chcieli uzyskać od niej informacje, gdzie ukrywają się Żydzi i partyzanci.

3 czerwca 1943 r. Leokadia Skwarlińska została wywieziona do obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau (numer obozowy 45 801), gdzie przebywała do sierpnia 1944 r. Następnie została przeniesiona do obozu koncentracyjnego Ravensbrück, gdzie pozostała do końca wojny. Razem z Leokadią Skwarlińską do obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau wywieziona została jej siostra Maria Nowak (numer obozowy 45 800), która zmarła tam 24 maja 1944 r.

Niemcy, trzy dni po zamordowaniu Marii Galec, aresztowali jej męża Stanisława Galca i osadzili w areszcie w Ostrowcu Świętokrzyskim. 22 kwietnia 1943 r. przetransportowano go do obozu koncentracyjnego Auschwitz (numer obozowy 117 823), skąd w 1944 r. został przeniesiony do obozu koncentracyjnego Ravensbrück. Stanisław Galec powrócił po zakończeniu wojny do domu ciężko chory i po kilku miesiącach zmarł.

Źródło: *AIPN Ki, 53/4281 (Ko 22/87), Korespondencja ogólna w sprawach działalności śledczej dotyczącej pomocy udzielanej Żydom w czasie okupacji hitlerowskiej – Kazimierz i Jan Galec, Zofia Kwiatkowska, Leokadia Skwarlińska;*

USC w Ostrowcu Świętokrzyskim, Księgi zgonów;
www.auschwitz.org.pl.

Bibliografia: *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyny 1940–1944, t. 2, t. 4, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2006, s. 1124, 1868–1869.*

List of Poles Killed Helping Jews During the Holocaust (<http://www.holocaustforgotten.com/list.htm>).

Autor: Edyta Krężolek

Gołębiecka Zuzanna⁷, urodzona 8 lutego 1890 r., zamieszkała w okresie okupacji w kolonii Brańsk koło Poletył (ówczesny powiat bielski).

Gołębiecki Czesław, urodzony 28 grudnia 1914 r., syn Zuzanny, zamieszkały w okresie okupacji w kolonii Brańsk koło Poletył (ówczesny powiat bielski).

Gołębiecki Kazimierz, urodzony 18 grudnia 1923 r., syn Zuzanny, zamieszkały w okresie okupacji w kolonii Brańsk koło Poletył (ówczesny powiat bielski).

Gołębiecki Franciszek, urodzony 2 lutego 1926 r., syn Zuzanny, zamieszkały w okresie okupacji w kolonii Brańsk koło Poletył (ówczesny powiat bielski).

Gołębiecka Anna, urodzona 7 sierpnia 1931 r., córka Zuzanny, zamieszkała w okresie okupacji w kolonii Brańsk koło Poletył (ówczesny powiat bielski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Po likwidacji brańskiego getta w listopadzie 1942 r., rodzina Gołębieckich udzielała pomocy uciekinierom z getta, swoim znajomym narodowości żydowskiej (Mosze Rubinsztejn, Mulko i Moszko Klejnot oraz Dora i Herszko Rubin). Ponadto rodzina Gołębieckich dostarczała żywność innym ukrywającym się w okolicy Żydom (m.in.: Szmul Rachelson i rodzeństwo „Ankieluków”, dzieci Jankiela). Wiosną 1943 r. rodzina została ostrzeżona przez polskiego policjanta, że żandarmeria niemiecka posiada informację o ukrywaniu przez nich osób narodowości żydowskiej⁸. Wówczas ukrywani Żydzi opuścili gospodarstwo Gołębieckich i ukryli się w podziemiach cmentarnej kaplicy w Brańsku, a potem w pobliskim lesie. Gołębieccy w dalszym ciągu udzielali im pomocy żywnościowej. Po pewnym czasie Żydzi powrócili do gospo-

⁷ W dokumentach figuruje różna forma zapisu nazwiska: Gołębiecka, Gołębiecka, Gołębiewska.

⁸ Według wspomnień Mulko Klejnota wiosną 1943 r. w zabudowaniach Gołębieckich pojawili się partyzanci sowieccy, żądając wydania Żydów. Pomiedzy ukrywającymi się a przybyłymi wywiązała się strzelanina, która zaalarmowała Niemców. Informacja ta nie znajduje potwierdzenia we wspomnieniach rodziny.

darstwa położonego w kolonii pod Brańskiem koło Poletył. Pomoc udzielana uciekinierom trwała do lata 1943 r. W czasie żniw żandarmeria niemiecka z posterunku w Brańsku przeprowadziła rewizję w gospodarstwie Gołębieckich. W jej trakcie z zabudowań udało się zbiec rodzeństwu Klejnotów oraz przebywającym w domu dzieciom Zuzanny Gołębieckiej – Annie i Franciszkowi. Niemcy zastrzelili Dorę i Herszka Rubinów, których zwłoki zakopano na terenie kolonii. Z ukrywanych osób wojnę przetrwał Mulko Klejnot. Na polecenie żandarmów, w ramach represji za złamanie zakazu udzielania pomocy ludności żydowskiej, zabudowania Gołębieckich zostały rozebrane, a inwentarz i przedmioty domowego użytku skonfiskowane. Rodzina Gołębieckich do końca okupacji ukrywała się na terenie gminy Wyszki i koło wsi Klichy.

Zuzanna Gołębiecka oraz jej dzieci Czesław, Franciszek, Kazimierz i Anna zostali uhonorowani tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 22 lutego 1989 r.

Źródło: *AIPN*, 392, p. 733;

ibidem, p. 881;

ibidem, p. 997;

AIPN Bi 1/103, k. 1.

AIPN Bi 1/1033, *Poczery. Pomoc Żydom*;

AIPN Bi 1/1028, *Pomoc Żydom*;

AIPN Bi 1/1757, *Brańsk – losy Żydów*;

AIPN Bi 1/1031, *Pomoc Żydom*;

AIPN Bi, *OKŚZpNP*, S 61/09/Zn, *Akta dotyczące zbrodni nazistowskich popełnionych w latach 1941–1944 w Brańsku i innych miejscowościach powiatu Bielsk Podlaski, woj. podlaskie przez funkcjonariuszy III Rzeszy Niemieckiej*;

Akta USC w Brańsku;

AŻIH, sygn. 3530 relacja M. Klejnota z 21 marca 1948 r.;

ibidem, sygn. 2113 relacja A. Trusa z dnia 20 stycznia 1947 r.

Bibliografia: Cohen J., Trus A., *Sefer ha Zikaron Bransk*, New York 1948, s. 328–329.

Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopcowski, Kraków 2009, t. I, s. 192–193;

Kto ratuje jedno życie, ratuje cały świat. Pomoc ludności żydowskiej pod okupacją niemiecką w województwie białostockim. Informator wystawy, red. C. Kukło, A. Pyżewska, E. Rogalewska, Białystok 2003;

Monkiewicz W., *Za cenę życia. O ratowaniu Żydów w Białostockiem w okresie okupacji niemieckiej* [w:] *Białostoccy Żydzi*, red. A. Dobroński, W. Monkiewicz, t. 2, Białystok 1997;

Monkiewicz W., Kowalczyk J., *Pomoc Żydom w regionie białostockim podczas II wojny światowej*, „*Studia Podlaskie*”, t. 2, 1989;

Romaniuk Z., *Brańsk i okolice w latach 1939–1953. Reminiscencje zdarzeń* [w] *Ziemia Brańska 1939–1953*, t. VI, oprac. Z. Romaniuk, Brańsk 1995;

The Story of Two Shtetls Brańsk and Ejszyszki. An Overview of Polish-Jewish Relations in Northeastern Poland during World War II, Toronto-Chicago 1998;

Those Who Helped. Polish Rescuers of Jews During the Holocaust, cz. 1, Warszawa 1993.

Autorzy: Magdalena Dzienis-Todorczuk, Zbigniew Romaniuk

Grzyb Jan, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Jadwiga, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Wiewiórcie (powiat dębicki).

Grzyb Jadwiga, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Jan, zamieszkała w okresie okupacji w Wiewiórcie (powiat dębicki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W swoich zabudowaniach gospodarczych ukrywali nieustaloną liczbę osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). 23 marca 1943 r. zabudowania gospodarcze Polaków zostały otoczone przez Niemców. Akcją dowodził Juliusz Garbler (szef dębickiej placówki gestapo). Udział w niej wzięli także funkcjonariusze Bahnschutzpolizei z Dębicy: Geogr Seebauer (komendant placówki Bahnschutzpolizei w Dębicy), Josef Ebner, Willi Piper, Stanisław Jajkiewicz i Władysław Maskot oraz żandarm Robert Urban. Wyprowadzili oni Jana i Jadwigę Grzybów z domu i zastrzelili.

Źródło: AIPN Rz, OKŚZpNP, OKBZH, II Ds. 12/69, Pacyfikacja Wiewiórki; USC w Żyrakowie, Księgi zgonów.

Autor: Elżbieta Rączy

Harasimiuk Marianna, urodzona 15 czerwca 1890 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Stanisław, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Jabłoni Kościelnej.

Harasimiuk Stanisław, urodzony 15 sierpnia 1889 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Marianna, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Jabłoni Kościelnej.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Marianna i Stanisław Harasimiukowie ukrywali w zabudowaniach na terenie swojego gospodarstwa pięć osób narodowości żydowskiej z Wysokiego Mazowieckiego (rodzinę Nosko: rodziców i trójkę dzieci). Ponadto dostarczali żywność ukrywającej się w pobliskich Olszynach młodej Żydówce (nazwisko nieznane) oraz sześciuosobowej rodzinie Lejbków. Późną wiosną 1942 r. ukrywający się Nosko zachorował. Harasimiukowie podjęli wówczas decyzję, by rodzinę przenieść w cieplejsze miejsce i udzielić pomocy medycznej choremu ojcu rodziny. Na skutek nieszczęśliwego wypadku wybuchł pożar, który strawił zabudowania gospodarcze. W pożarze zginął chory Nosko. Zaraz po wybuchu pożaru przyjechali do gospodarstwa zaalarmowani niemieccy żandarmi. Po odnalezieniu spalonych w stodole zwłok pobili Mariannę Harasimiuk oraz aresztowali Stanisława Harasimiuka. Osadzili go w więzieniu w Wysokiem Mazowieckiem. Mniej więcej po dwóch tygodniach został wypuszczony z aresztu. Po powrocie do domu w dalszym ciągu udzielał pomocy ocalałym członkom rodziny Nosko.

*Źródło: AIPN Bi 1/1033, Poczery Pomoc Żydom, k. 51–76;
AIPN Bi 1/1031, Pomoc Żydom, k. 147–149, 157.*

Bibliografia: *Kto ratuje jedno życie, ratuje cały świat. Pomoc ludności żydowskiej pod okupacją niemiecką w województwie białostockim. Informator wystawy*, red. C. Kukło, A. Pyżewska, E. Rogalewska, Białystok 2003.

Autor: Magdalena Dzienis-Todorczuk

Holtzer Mieczysław, urodzony ok. 1873⁹ w Siemnicach (pow. tomaszowski), syn Bronisława i Karoliny z Przesmyckich, właściciel majątku Celestynów (pow. tomaszowski, woj. lubelskie).

Holtzer Marianna z domu Wysoczańska, urodzona ok. 1881 w Siemierzu (pow. tomaszowski), córka Teodora i Heleny, współwłaścicielka majątku Celestynów (pow. tomaszowski, woj. lubelskie).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od wiosny 1942 r. w majątku Holzerów pracowało około 40 Żydów z Belza i Sokala, głównie w ogrodnictwie i przy oczyszczaniu rowów melioracyjnych. Gospodarze traktowali ich życzliwie, pomagali także uciekinierom. Sami odmówili podpisania volkslisty, czym narazili się władzom okupacyjnym.

2 października 1942 r. do majątku przybyli żandarmi z posterunku w Rachaniach. Wśród świadków znalazł się robotnik rolny zatrudniony w majątku Holtzerów, który obserwował to wydarzenie z ukrycia. Opisał on kłótnię (prowadzoną podniesionym tonem rozmowę) właścicieli i żandarmów. Z powodu nieznamości języka niemieckiego wyłapał jedynie powtarzające się słowa „Jude” i „Arbeit”. Na tej podstawie odniósł „wrażenie, że Holtzerowie kłócili się z żandarmami o osoby narodowości żydowskiej”. Świadek wspomina, że „tego dnia Żydzi gdzieś się poukrywali”. Być może fakt nieznaleszenia Żydów sprowokował całe zajście. Według zeznań adoptowanej przez Holtzerów Marii Skrzetuskiej Holtzerowa chciała zatrzymać Żydów w majątku jeszcze 2 tygodnie. Niemcy prawdopodobnie nie ufali jej, w związku z tym zażądali listy pracujących Żydów. Skrzetuska nie znała niestety szczegółów rozmowy, ponieważ przebywała w tym czasie w domu. Konsekwencje były tragiczne, gdyż właściciele rozstrzelano i pogrzebano na terenie majątku (po wojnie zostali pochowani na cmentarzu w Wożuczynie). Niemcy zebrali wszystkich Żydów (według relacji świadków zmusili do pomocy Polaków), a następnego dnia rano wywieźli i rozstrzelali ich na terenie wsi Siemnice. W piśmie OKBZH w Lublinie z 1989 r. czytamy, że Holtzerowie zginęli „za życzliwy stosunek do osób narodowości żydowskiej [...], a zwłaszcza iż bronili tych Żydów przed zabraniem z tego majątku, gdzie pracowali z polecenia Niemców”.

⁹ K. Jasiewicz podaje datę 1887.

Źródło: AIPN, 392,p. 1120;

AIPN, ASG, sygn. 18, s. 1140;

AIPN Lu, OKL/S. 2/00/Zn, Akta główne w sprawie zbrodni popełnionych na Polakach za pomoc udzielaną Żydom, t. VIII, s. 1476–1516.

Bibliografia: Chodakiewicz M.J., *Żydzi i Polacy 1918–1955. Współistnienie – Zagłada – Komunizm*, Warszawa 2000, s. 211, 221;

Jasiewicz K., *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939–1956*, Warszawa 1995, s. 355–356;

Kaniewski S., Roguska-Gajewska B., *Gdy stawką w walce o życie było inne życie*, „Biuletyn GKBZpNP” 1993, t. 35, s. 190–191;

Morawski J., *Ślady moich braci*, „Rzeczpospolita” 16 X 2004;

Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945. Województwo zamojskie, Warszawa 1994, s. 122;

Those Who Helped. Polish Rescuers of Jews During the Holocaust, cz. 3, Warszawa 1997, s. 71–72.

Autor: Tomasz Osiński

Jabłoński Władysław, urodzony 24 stycznia 1922 r., syn Rudolfa i Marii z domu Ferlan, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, wykształcenie średnie, zawód: urzędnik, zamieszkały w okresie okupacji w Przemyślu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Dostarczał żywność osobom narodowości żydowskiej zamkniętym w przemyskim getcie. Ponadto trzem z nich (Władysław Dingot, Józef Orner oraz Władysław Geiger) dostarczył aryjskie dokumenty. Pomagał także swoim rodzicom Marii i Rudolfowi Jabłońskim w ukrywaniu dwóch przemyskich Żydówek (Helena Heller i Regina Gruenbaum). Dzięki pomocy rodziny Jabłońskich piątka wymienionych osób przeżyła okres okupacji niemieckiej.

Władysław Jabłoński latem 1944 r. został aresztowany przez Niemców i osadzony w przemyskim więzieniu. Podczas przesłuchań był torturowany. Z więzienia wyszedł po wkroczeniu do miasta Armii Czerwonej.

***Źródło:** AIPN Rz, Wojskowy Sąd Rejonowy w Rzeszowie, 122/319, Akta przeciwko Kobie Władysławowi i innym.*

Autor: Elżbieta Rączy

Jakubowska Walentyna, urodzona w 1888 r. w Popławach, w drobnoszlacheckiej rolniczej rodzinie Jakuba i Józefy Pietraszków, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka, w okresie okupacji mieszkała w kolonii Popławy koło Brańska (powiat bielski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z mężem Benedyktem i synem Janem ukrywała w swoim gospodarstwie dwóch chłopców narodowości żydowskiej (braci Dolińskich: jedenastoletniego Lejbko i trzynastoletniego Fiszko, synów rzeźnika Chaima). Ponadto w okresie istnienia getta w Brańsku Walentyna dostarczała żywność Żydom (m.in.: Moszce i Lejbce Kamieniom, Perli Pencherz, Berkowi Fijołkowi, Herszkowi i Dawidowi Mejerom oraz nieznanym z imienia braciom, synom Arona). Prawdopodobnie Lejbko i Fiszko Dolińscy, opuszczając kryjówkę, natknęli się na nieznane osoby, na skutek czego miejsce ich schronienia zostało zdemaskowane. 11 kwietnia¹⁰ 1943 r. żandarmi niemieccy z posterunku w Brańsku przeprowadzili rewizję gospodarstwa Jakubowskich. Przebywała tam wówczas tylko 55-letnia Walentyna Jakubowska oraz bracia Dolińscy ukryci w stodole. Znalezieni Żydzi zostali zastrzeleni, zabito także Walentynę Jakubowską. Niemcy zakazali urządzania pogrzebu Jakubowskiej, dlatego pochowano ją na kolonii przy krzyżu. Szczątki Dolińskich, spoczywające w odrębnej mogile, po wojnie zostały ekshumowane przez Żydów.

*Źródło: AIPN Bi, 1/1031, Pomoc Żydom, k. 36–87, 473–474;
AIPN Bi, 1/1152, Szmurły, gm. Brańsk – pomoc Żydom, k.2;
AIPN Bi, 1/1943, Ankietyzacja – powiat Bielsk Podlaski, k.189;
AIPN Bi, 1/1032, Kolonia Popławy, gm. Brańsk [Pomoc Żydom];
AIPN Bi, S 61/09/Zn, Akta w sprawie zbrodni nazistowskich popełnionych w latach 1941–1944 w Brańsku i innych miejscowościach powiatu*

¹⁰ W relacjach podaje się datę 12 kwietnia (poniedziałek), a w niektórych publikacjach pojawia się 12 czerwca (sobota). Natomiast w najwcześniejszych zapisanych danych z 1947 r. Mejsze Kamień wskazał, że do zdarzenia doszło w niedzielę. Jest to zgodne z innymi relacjami w kontekście nieobecności w tym czasie w objęciu męża Walentyny, Benedykta i syna Jana, którzy byli w kościele. Wobec tego, że święta wielkanocne 1943 r. były 25–26 kwietnia, pójście do kościoła z kol. Popławy w inny dzień tygodnia jak w niedzielę, jest mało prawdopodobne. Niedziela wypadła zaś na 11 kwietnia. Zapewne 12 kwietnia odbył się pogrzeb Walentyny, pod krzyżem na kolonii. Pomyłka z datą 12 czerwca jest zapewne skutkiem przypadkowego przestawienia cyfry rzymskiej z IV na VI.

Bielsk Podlaski, woj. podlaskie przez funkcjonariuszy III Rzeszy Niemieckiej, zbrodni zabójstw osób z ludności cywilnej z art. 1 pkt 1 Dekretu z dn. 31.08.1944, k. 8, 24–39;
Yad Vashem, M11/B 329, Zeznanie Mejsze Kamienia, s. 3.

Bibliografia: Monkiewicz W., *Za cenę życia. O ratowaniu Żydów w Białostockiem w okresie okupacji niemieckiej* [w:] *Białostoccy Żydzi*, red. A. Dobroński, W. Monkiewicz, t. 2, Białystok 1997;
Monkiewicz W., Kowalczyk J., *Pomoc Żydom w regionie białostockim podczas II wojny światowej*, „*Studia Podlaskie*” 1989, t. 2;
Romaniuk Z., *Brańsk i okolice w latach 1939–1953. Reminiscencje zdarzeń* [w:] *Ziemia Brańska 1939–1953*, t. VI, oprac. Z. Romaniuk, Brańsk 1995;
Romaniuk Z., *Poles from Brańsk and its environs who help Jews during World War II* [w:] *The story of two Shtetls Brańsk and Ejszyszki. An overview of Polish-Jewish relations in Northeastern Poland during World War II*, Toronto-Chicago 1998;
Those who helped. Polish rescuers of Jews during the Holocaust, cz. 3, Warszawa 1997.

Autorzy: Magdalena Dzienis-Todorczuk, Zbigniew Romaniuk

Jędrzejowski Stanisław, urodzony 1887 r., zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Lisowie (koło Chmielnika).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Stanisław Jędrzejowski razem z dwiema córkami Marią i Władysławą jesienią 1942 r. udzielił schronienia dwóm osobom narodowości żydowskiej (Tadeuszowi Suwadzie oraz jego ciotce). Zapewniał im mieszkanie i żywność do lata 1943 r. Kiedy o Suwadów zaczęli rozpytywać Niemcy, w cieplejsze noce Żydzi spali poza domem, a do Jędrzejowskiego przychodzili tylko na posiłki. Dom Polaka opuścili zupełnie po zamordowaniu przez Niemców 14 sierpnia 1943 r. mieszkających w Lisowie Mieczysławy i Józefa Kaczorów.

W nocy z 7 na 8 września 1943 r. do domu Jędrzejowskiego w poszukiwaniu Żydów przybyli Niemcy. Ponieważ nie wpuścił ich do domu, aby dostać się do środka, wybili szybę. Polak wyskoczył przez okno wychodzące na drugą stronę domu, w trakcie próby ucieczki został zabity strzałem w głowę. Po sprawdzeniu, czy w domu nie znajdują się Żydzi, Niemcy odjechali. Tadeusz Suwada wraz z ciotką ukrywali się w tym czasie na pobliskiej plantacji tytoniu, wkrótce opuścili Lisów (ich dalszy los pozostaje nieznan).

***Źródło:** AIPN Ki, Ds. 29/67, Zbrodnie popełnione przez hitlerowskich żandarmów (Hass, Orłowski, Wreide i inni) z posterunku w Chmielniku w latach 1939–1945, t. 1;
USC w Chmielniku, księgi zgonów.*

Autor: Edyta Krężolek

Kenigsmann Antoni, urodzony około 1903 r., zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Mikołajkach (ówczesny powiat łomżyński).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z żoną i córką ukrywał w swoim gospodarstwie trzy osoby narodowości żydowskiej (Całka – imię nieznane, oraz młodego mężczyznę i kobietę o nieznanych nazwiskach). W maju 1943 r. żandarmeria niemiecka z posterunku w Miastkowie oraz gestapo z Łomży przeprowadziło rewizję w gospodarstwie Kenigsmanna. W jej wyniku odnaleziono trzy osoby narodowości żydowskiej. Funkcjonariusze niemieccy pobili Antoniego Kenigsmanna, wyprowadzili ukrytych Żydów i rozstrzelali ich na terenie gospodarstwa. Antoniego Kenigsmanna wywieziono w kierunku wsi Chojny i tam w pobliskim lesie zamordowano.

Źródło: AIPN Bi, OKŚZpNP, S 57/10/Zn.

Bibliografia: *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945, woj. łomżyńskie*, Warszawa 1985.

Autor: Magdalena Dzienis-Todorczuk

Klepadło Józef, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, żonaty, zamieszkały w okresie okupacji w Nowej Wsi (ówczesny powiat białostocki).

Klepadło Mieczysław, urodzony około 1914 r., syn Józefa, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Nowej Wsi (ówczesny powiat białostocki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z rodziną ukrywali w gospodarstwie dwóch mężczyzn narodowości żydowskiej z miejscowości Trzcianne (sześćdziesięcioletniego Berkę oraz jego dwudziestoletniego syna). 23 grudnia 1943 r. żandarmi niemieccy z Moniek aresztowali Józefa i Mieczysława Klepadłów oraz dwóch ukrywanych przez nich mężczyzn narodowości żydowskiej. Żydów rozstrzelano w okolicy Moniek. Józef i Mieczysław Klepadłowie zostali osadzeni w więzieniu w Białymstoku, a następnie rozstrzelani 11 stycznia 1944 r.

Źródło: AIPN, 392 p. 888;

AIPN Bi, 1/1029 Pomoc Żydom;

AIPN Bi, 1/1951 Ankietyzacja – powiat Mońki;

AIPN Bi, 1/855 Akta podręczne w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmów z posterunku w Trzciannym w latach 1941–1944;

AIPN Bi, 1/529 Akta główne w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmów z Moniek w latach 1941–1944,

AIPN Bi, 1/530 Akta podręczne w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmów z Moniek w latach 1941–1944.

Bibliografia: *Kto ratuje jedno życie, ratuje cały świat. Pomoc ludności żydowskiej pod okupacją niemiecką w województwie białostockim. Informator wystawy*, red. C. Kukło, A. Pyżewska, E. Rogalewska, Białystok, 2003;

Monkiewicz W., *Za cenę życia. O ratowaniu Żydów w Białostockiem w okresie okupacji niemieckiej* [w:] *Białostockcy Żydzi*, red. A. Dobroński, W. Monkiewicz, t. 2, Białystok 1997;

Monkiewicz W., Kowalczyk J., *Pomoc Żydom w regionie białostockim podczas II wojny światowej*, „Studia Podlaskie”, t. 2, 1989;

Zajdler-Żarski W., *Ruch oporu w latach 1939–1944 na Białostocczyźnie. Referat materiałowy*, cz. 1, Warszawa 1965.

Autor: Magdalena Dzienis-Todorczuk

Kornecka-Grajek Stanisława, urodzona 15 października 1919 r. w Sanoku, córka Jana i Marii z domu Cybuch, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, wykształcenie średnie, zamieszkała w okresie okupacji w Sanoku.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od 14 stycznia 1943 r. udzielała schronienia zbiegłemu z getta sanockiego mężczyźnie narodowości żydowskiej (Leonowi Feldowi), z którym w okresie międzywojennym planowała wziąć ślub, jednak z powodu wybuchu wojny nie doszło do zawarcia małżeństwa. Leon Feld mieszkał u Stanisławy Korneckiej do stycznia 1944 r., kiedy oboje zostali aresztowani. Leona Felda zastrzelono. Stanisławę Kornecką sąd niemiecki w Rzeszowie skazał na karę śmierci, zamienioną następnie przez generalnego gubernatora Hansa Franka na karę dożywotniego więzienia. Stanisława Kornecka została wywieziona do obozu koncentracyjnego Ravensbrück. Przeżyła wojnę.

Źródło: IPN Rz, OKBZH, II Ds. 60/68, Akta śledcze w sprawie sędziego Sądu Niemieckiego w Rzeszowie Friedrichowi Aldenhoffowi.

Bibliografia: Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 42–43, 166–167.

Autor: Elżbieta Rączy

Kościelewski Eugeniusz vel Piotr (Kościelecki), zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w kolonii Grądy Woniecko (ówczesny powiat łomżyński).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Na terenie swojego gospodarstwa ukrywał trzy osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Prawdopodobnie późną jesienią 1943 r. lub w pierwszej połowie 1944 r. ośmiu żandarmów z posterunku w Rutkach, około dziesięciu żołnierzy niemieckich stacjonujących w majątku Grądy Woniecko oraz dwóch Polaków schutzmanów przeprowadziło rewizję w jego gospodarstwie. W jej wyniku dwóch ukrywających się Żydów zostało zabitych na miejscu, a trzeci w czasie ucieczki. Eugeniusz Kościelewski vel Piotr Kościelecki został zastrzelony w odległości kilkudziesięciu metrów od swoich zabudowań gospodarczych przez jednego z żandarmów lub schutzmana.

***Źródło:** AIPN Bi, 1/1103, Grądy Woniecko – pomoc Żydom;
AIPN Bi, 1/1959, Ankietyzacja – powiat Zambrów;
AIPN Bi, 07/173;
AIPN Bi, 407/11.*

Autor: Magdalena Dzienis-Todorczuk

Krawczyk Józef¹¹, urodzony w 1911 r., syn Jana i Krystyny z domu Zychowicz, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Zofia z domu Oleksiak, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w kolonii Boiska (powiat lipski).

Krawczyk Zofia z domu Oleksiak, mąż Józef, zamieszkała w okresie okupacji w kolonii Boiska (powiat lipski).

Krawczyk Adam, syn Józefa i Zofii z domu Oleksiak, zamieszkały w okresie okupacji w kolonii Boiska (powiat lipski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Prawdopodobnie pod koniec 1942 r. Józef Krawczyk w lesie sąsiadującym z rodzinną wsią napotkał przypadkowo uciekiniera z getta, rannego w nogę lub z dotkliwą kontuzją nogi. Józef Krawczyk, po przeszkoleniu sanitarnym z okresu służby wojskowej, fachowo opatrzył rannego Żyda. Wkrótce uciekinier został schwytany przez Niemców, którzy zainteresowali się profesjonalnym opatrunkiem i zmusili więźnia do podania nazwiska osoby, która go wykonała. 2 stycznia 1943 r. w godzinach rannych do Boisk przybyła grupa niemieckich żandarmów z posterunku w Lipsku. Otoczyli oni gospodarstwo Krawczyków, a następnie wynieśli z domu i zabudowali wartościowsze wyposażenie, żywność i zboże. Zastani w gospodarstwie Józef i Zofia Krawczykowie oraz ich kilkuletni syn Adam zostali rozstrzelani na miejscu, a ich dom podpalono.

Źródło: AIPN Ki, Ds. 7/69: Zbrodnie niemieckie w powiecie lipskim; AIPN, Sąd Okręgowy w Radomiu, Akta śledztwa w sprawie zbrodni popełnionych przez Alfonsa Himmla; USC w Solcu nad Wisłą, Akta metrykalne parafii Solec.

Bibliografia: Fajkowski J., Religa J., *Zbrodnie hitlerowskie na wsi polskiej 1939–1945*, Warszawa 1981;
Fałara E., *Gehenna ludności żydowskiej*, Warszawa 1983;
Piątkowski S., *Zbrodnie żandarmów z posterunku w Lipsku nad Wisłą*

¹¹ W powojennych materiałach śledczych, a także w literaturze Józef Krawczyk występuje często pod błędnym imieniem Stanisław.

na Polakach udzielających pomocy Żydom (1942–1943), [w:] „Kto w takich czasach Żydów przechowuje?...” Polacy niosący pomoc ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej, red. A. Namysło, Warszawa 2009.

Autor: Sebastian Piątkowski

Kruk Michał, urodzony około 1880 r., syn Teodora, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, kawaler, zawód: emerytowany kolejarz, zamieszkały w okresie okupacji w Przemyślu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W czasie okupacji niemieckiej Michał Kruk mieszkał przy ulicy Kopernika 36 w Przemyślu. Ulica ta graniczyła z terenem getta, które w miarę likwidacji ludności żydowskiej ulegało systematycznemu zmniejszaniu. Michał Kruk udzielał regularnej pomocy Aleksandrowi Hirschbergowi, członkowi Żydowskiego Związku Robotniczego „Bund” (charakter pomocy nieznany).

4 września 1943 r. do mieszkania Kruka przybyli Niemcy, którymi dowodził SS Hauptsturmführer Józef Schwamberger. Przeprowadzili oni rewizję w mieszkaniu Kruka i mieszkaniu jego bratanka (Teodora Caisa). 6 września 1943 r. Niemcy aresztowali Michała Kruka, Michał Kruk i Aleksander Hirschberg zostali rozstrzelani na ulicy Kopernika, a następnie ich zwłoki zostały wywieszane na widok publiczny, aby zastraszyć mieszkańców Przemyśla.

Źródło: AIPN Rz, I S 28/71, Akta w sprawie zbrodni w Przemyślu.

Bibliografia: Szatyn B., *Na aryjskich papierach*, Kraków 1987.

Autor: Elżbieta Rączy

Kryczka Wiktoria z domu Ciesielska, urodzona 1902 r., córka Katarzyny, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Leon, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w kolonii Boiska (powiat lipski).

Kryczka Leon, urodzony w 1912 r., syn Michała i Wiktorii, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Wiktoria z domu Ciesielska, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w kolonii Boiska (powiat lipski).

Stefanek Barbara, urodzona w 1871 r.

Ciesielski Józef, urodzony około 1924 r., zamieszkały w okresie okupacji w Pawłowskiej Woli.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wiktoria i Leon Kryczkowie ukrywali w swoim gospodarstwie osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). Niektórzy mieszkańcy Boisk przypuszczali, że Kryczkowie pomagają Żydom. Jedną z rozmów na ten temat, toczoną w miejscu publicznym przy alkoholu przez dwóch mieszkańców Boisk, została podsłuchana przez konfidenta, który przekazał jej treść Niemcom. 8 grudnia 1942 r. w godzinach rannych do Boisk przybyła grupa niemieckich żandarmów z posterunku w Lipsku. Otoczyli oni zabudowania Kryczków, w których zastano Leona, Wiktorię, ich dwoje dzieci, a także dwoje członków dalszej rodziny: Barbarę Stefanek i Józefa Ciesielskiego. Kierujący akcją Niemiec zezwolił na odesłanie dzieci do sąsiedniego gospodarstwa, a następnie pokierował egzekucją osób dorosłych. Wiktoria Kryczka, Leon Kryczka, Barbara Stefanek i Józef Ciesielski zostali rozstrzelani. Wiktoria Kryczka przeżyła egzekucję, jednak na skutek ciężkiej rany postrzałowej zmarła dwa dni później.

Źródło: AIPN Ki, Ds. 7/69, Zbrodnie niemieckie w powiecie lipskim; AIPN, Sąd Okręgowy w Radomiu, Akta śledztwa w sprawie zbrodni popełnionych przez Alfonsa Himmla; USC w Solcu nad Wisłą, Akta metrykalne parafii Solec.

Bibliografia: Fajkowski J., Religa J., *Zbrodnie hitlerowskie na wsi polskiej 1939–1945*, Warszawa 1981;
Fafara E., *Gehenna ludności żydowskiej*, Warszawa 1983;

Piątkowski S., *Zbrodnie żandarmów z posterunku w Lipsku nad Wisłą na Polakach udzielających pomocy Żydom (1942–1943)* [w:] „Kto w takich czasach Żydów przechowuje?...” *Polacy niosący pomoc ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej*, red. A. Namysło, Warszawa 2009.

Autor: Sebastian Piątkowski

Krysiewicz Władysława, urodzona 3 maja 1907 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Stanisław, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w kolonii Waniewo (powiat wysokomazowiecki).

Krysiewicz Stanisław, urodzony 16 października 1907 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Władysława, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w kolonii Waniewo (powiat wysokomazowiecki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywali osoby narodowości żydowskiej zbiegłe z getta utworzonego przez Niemców w miasteczku Sokoły (Szlomo Jaskółkę, Lejzora i Beniamina Różanowiczów vel Razanowiczów wraz z małżonkami, Żydówkę Olszę oraz nieznaną z imienia i nazwiska Żydówkę z Warszawy). W nocy z 4 na 5 września 1943 r. do gospodarstwa rodziny Krysiewiczów przyjechała grupa żandarmów niemieckich z posterunków w Tykocinie oraz Kobylinie, którzy przeprowadzili rewizję. Niemcy dowiedzieli się o ukrywanych Żydach prawdopodobnie z donosu. W trakcie rewizji obecni byli również członkowie ukraińskiej formacji pomocniczej. Żandarmi zastrzelili Stanisława Krysiewicza i podpalili zabudowania gospodarskie, w których ukrywali się Żydzi. Osoby, które chcąc ratować życie, próbowały wydostać się z płonących budynków, zostały zastrzelone przez żandarmów. Władysławę Krysiewicz żandarmi zabrali na posterunek w Tykocinie, a następnie 10 września 1943 r. zamordowali na cmentarzu żydowskim.

Małżeństwo Krysiewiczów zostało uhonorowane tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 25 lipca 1993 r.

***Źródło:** AIPN Bi, 1/1033, Poczery Pomoc Żydom;*

AIPN Bi, 1/159, Akta w sprawie zbrodni popełnionych we wsi Czyżew Sutki, kol. Waniewo, Jedwabne pow. Łomża i Łapach;

AIPN Bi, 1/738, Akta podręczne w sprawie zamordowania 9 osób na kolonii wsi Waniewo przez żandarmów z Sokół;

AIPN Bi, 1/883, Akta główne w sprawie rozstrzelania przez Niemców kilku mężczyzn w Waniewie pow. Sokoły;

AIPN Bi, 1/884, Akta podręczne w sprawie rozstrzelania przez Niemców kilku mężczyzn w Waniewie pow. Sokoły;

AIPN Bi, S 321/68, Akta spraw dot. zbrodni Wehrmachtu popełnionych na terenie b. pow. Łapy i Mońki;
Akta USC w Kobylinie-Borzymach.

Bibliografia: Bielawski W., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzielaną Żydom*, Warszawa 1987, s. 43;
Iranek-Osmecki K., *Kto ratuje jedno życie... Polacy i Żydzi 1939–1945*, Londyn 1968, s. 279;
Kowalewska J., *Żydzi Sokolscy [w:] Z Sokolem w herbie*, red. A.C. Dobroński, J. Czajkowska, Sokoły 2006;
Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu. Polska, red. I. Gutman, wydanie polskie, red. D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. 1;
Kto ratuje jedno życie, ratuje cały świat. Pomoc ludności żydowskiej pod okupacją niemiecką w województwie białostockim. Informator wystawy, red. C. Kukło, A. Pyżewska, E. Rogalewska, Białystok 2003;
Monkiewicz W., *Za cenę życia. O ratowaniu Żydów w Białostockiem w okresie okupacji niemieckiej [w:] Białostoccy Żydzi*, red. A. Dobroński, W. Monkiewicz, Białystok 1997, t. 2, s. 230;
Monkiewicz W., Kowalczyk J., *Pomoc Żydom w regionie białostockim podczas II wojny światowej*, „Studia Podlaskie”, t. 2, 1989, s. 374;
Piotrowski M., *Las, który trzeba zasadzić*, „Rzeczpospolita”, 8–9 VII 2000;
Polacy – Żydzi 1939–1945, oprac. S. Wroński, M. Zwolakowa, Warszawa 1971, s. 425;
Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945, woj. łomżyńskie, Warszawa 1985, s. 248;
Ten jest z ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom 1939–1945, oprac. W. Bartoszewski, Z. Lewinówna, Kraków 1969, s. 868;
Those Who Helped. Polish rescuers of Jews during the Holocaust, cz. 1, Warszawa 1993, s. 52; cz. 3, Warszawa 1997, s. 84.

Autor: Magdalena Dzienis-Todorczuk

Krzysztyniak Władysław, urodzony w 1910 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Aniela z domu Węgrzynowska, zawód: rolnik, zamieszkały w Faliszówce (powiat krośnieński).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W zimie 1944 r. małżeństwo Krzysztyniaków udzielało doraźnej pomocy osobom narodowości żydowskiej, które przychodziły do nich z pobliskiego lasu (forma udzielonej pomocy oraz nazwiska nieznane). Jednocześnie w swoim domu ukrywali pięć osób narodowości żydowskiej (dwóch mężczyzn, chłopca i dwie młode kobiety, nazwiska nieznane). Prawdopodobnie na skutek donosu 4 lutego 1944 r. żandarmeria niemiecka przeprowadziła rewizję w gospodarstwie Krzysztyniaków. Władysław Krzysztyniak został przez żandarmów niemieckich zabrany do sołtysa wsi Faliszówka i tam rozstrzelany. Ukrywających się Żydów żandarmi rozstrzelali na terenie gospodarstwa.

***Źródło:** AIPN Rz, Armia Krajowa, 105/3;*

AIPN Rz, OKŚZpNP, II S 14/75, Akta w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy żandarmerii z Krosna;

Relacje Józefa Krzysztyniaka i Janiny Majkut z domu Krzysztyniak (w posiadaniu autora).

Bibliografia: Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 63, 149.

Autor: Elżbieta Rączy

Kupis Bronisława z domu Dziadek, urodzona w 1907 r., mąż Piotr, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w miejscowości Chotel Czerwony.

Kupis Piotr, urodzony w 1907 r., żona Bronisława z domu Dziadek, zawód: rolnik, zamieszkała w okresie okupacji w miejscowości Chotel Czerwony.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Kupisowie przechowywali u siebie troje Żydów (dwóch mężczyzn i kobietę), jednak po pewnym czasie, z obawy przed represjami, poprosili ich, by poszukali innej kryjówki. Żydzi opuścili domostwo Kupisów. Wkrótce Żydówka, która ukrywała się u Kupisów, wpadła w ręce Niemców i zeznała, kto jej udzielał schronienia.

15 marca 1943 r. dom Kupisów otoczony został przez niemieckich żandarmerów z posterunku w Nowym Korczynie. Niemcy wyprowadzili z domu Piotra – żądali, by wskazał kryjówkę Żydów, dotkliwie go pobili. Ponieważ nie spełnił żądania, zastrzelili go na polu, około 1 km od zabudowań. Miejsca ukrycia Żydów nie wyjawiała również Bronisława, została zastrzelona przed domem.

Źródło: AIPN Ki, Ds. 39/67, Zabójstwa Polaków i Żydów przez żandarmerów niemieckich z posterunku Nowy Korczyn 1939 – 1945 (Sturman i inni), t. 1;

USC w Wiślicy, Księgi zgonów.

Bibliografia: Bielawski W., Pilichowski C., *Zbrodnie dokonane na Polakach przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1981, GKBZHWP, I 153 – 4;

Fąfara E., *Gehenna ludności żydowskiej*, Warszawa 1983;

Urbański K., *Zagłada Żydów w dystrykcie radomskim*, Kraków 2004, s. 215;

Wroński S., Zwolak M., *Polacy – Żydzi 1939–1945*, Warszawa, 1971, s. 370;

Zajączkowski W., *Martyrs of Charity*, Washington 1988, s. 137.

Autor: Edyta Krężolek

Kurpiel Stanisław, urodzony 24 sierpnia 1893 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Franciszka z domu Stachańska, zawód: leśniczy, zamieszkały w okresie okupacji w Leoncinie koło Krasieczyna (powiat przemyski).

Kurpiel Franciszka z domu Stachańska, urodzona 4 kwietnia 1897 r. w Łomży, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Stanisław, zamieszkała w okresie okupacji w Leoncinie koło Krasieczyna (powiat przemyski).

Kurpiel Alfreda, córka Stanisława i Franciszki z domu Stachańskiej, zamieszkała w okresie okupacji w Leoncinie koło Krasieczyna (powiat przemyski).

Kurpiel Irena, córka Stanisława i Franciszki z domu Stachańskiej, zamieszkała w okresie okupacji w Leoncinie koło Krasieczyna (powiat przemyski).

Kurpiel Romana, córka Stanisława i Franciszki z domu Stachańskiej, zamieszkała w okresie okupacji w Leoncinie koło Krasieczyna (powiat przemyski).

Kochanowicz Maria, zawód: pracownica rolna, zamieszkała w okresie okupacji w Leoncinie koło Krasieczyna (powiat przemyski).

Kochanowicz Bronisława, córka Marii, zawód: pracownica rolna, zamieszkała w okresie okupacji w Leoncinie koło Krasieczyna (powiat przemyski).

Kochanowicz Bolesław, syn Marii, zawód: pracownik rolny, zamieszkały w okresie okupacji w Leoncinie koło Krasieczyna (powiat przemyski).

Kochanowicz Stanisław, syn Marii, zawód: pracownik rolny, zamieszkały w okresie okupacji w Leoncinie koło Krasieczyna (powiat przemyski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Stanisław i Franciszka Kurpielowie mieszkali w czasie okupacji w służbowym domu w folwarku Leoncin. Stanisław był tam zarządcą, a Franciszka zajmowała się dziećmi i domem. W folwarku mieszkali także Maria

Kochanowicz jej dwaj synowie Stanisław i Bolesław oraz córka Bronisława. Wszyscy Kochanowiczowie byli zatrudnieni w folwarku jako pracownicy rolni. W 1942 r. do majątku Leoncin zostało spędzone przez Niemców było pochodzące z kontyngentów. Do jego pilnowania skierowani zostali Żydzi z getta przemyskiego. Nawiązali oni kontakt ze Stanisławem Kurpielem, który zgodził się na ich ukrycie. Na przełomie 1942 i 1943 r. małżeństwo Kurpielów udzieliło schronienia 24 osobom narodowości żydowskiej, a ogółem udzielili pomocy około trzydziestu Żydom (m.in.: Rubinfeldowi, Golingerowi, Spiegłowi oraz Rubinowi z żoną i dziećmi: Jankielem i Izaakiem). Ukrywający się Żydzi partycypowali w kosztach utrzymania. Franciszka Kurpiel kupowała dla nich żywność w Przemyślu. Z końcem maja 1944 r. ktoś zwrócił uwagę na fakt dokonania większej ilości zakupów i powiadomił policję.

21 maja 1944 r. około dwudziestu ukraińskich policjantów przeprowadziło rewizję w zabudowaniach Kurpielów. Następnie rozstrzelali 24 odnalezione osoby narodowości żydowskiej. Tylko jednej z osób udało się zbiec z miejsca kaźni.

Po egzekucji Żydów policjanci ukraińscy aresztowali małżeństwo Kurpielów wraz z trzema córkami oraz Kochanowiczów, a następnie zawieźli ich do Przemyśla. Początkowo wszystkich umieścili w budynku policji ukraińskiej. Jeszcze tego samego dnia przewieziono ich do więzienia przy ulicy Krasińskiego w Przemyślu. Tam zostali przesłuchani. Po kilku godzinach zwolniono rodzeństwo Kochanowiczów, natomiast po kilku dniach dzieci Kurpielów oraz Marię Kochanowicz.

Franciszka i Stanisław Kurpielowie pozostali w więzieniu i poddani zostali śledztwu, podczas którego byli torturowani. 19 czerwca 1944 r. gestapo rozstrzelało Franciszkę i Stanisława Kurpielów w forcje w Lipowicy.

Franciszka i Stanisław Kurpielowie 9 lutego 2010 r. zostali odznaczeni przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego Krzyżami Komandorskimi Orderu Odrodzenia Polski.

*Źródło: AIPN Rz, S 2/03/Zn, Akta śledztwa w sprawie zabójstwa Stanisława i Franciszki Karpziel;
Akta Parafii w Krasieczynie;
Muzeum Ziemi Przemyskiej, Afisze;
Relacja Bronisławy Wierzbickiej z domu Kochanowicz.*

Bibliografia: *Polacy ratujący Żydów w czasie zagłady. Przywracanie Pamięci*, Łódź 2009, s. 89;
Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 43, 63.

Autor: Elżbieta Rączy

Kwiatosz Bolesław, urodzony 17 lutego 1913 r. w Kozicach Górnych, żona Jadwiga z domu Piskorek, zawód: rolnik.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Kwiatoszowie prowadzili gospodarstwo we wsi Skrzynice w pow. lubelskim. Przyjęli chłopca Chaima (nazwisko nieznane) w wieku ok. 13 lat, przyprowadzonego przez partyzantów. Bolesław Kwiatosz był członkiem Batalionów Chłopskich. Wygląd chłopca nie zdradzał jego żydowskiego pochodzenia, więc Kwiatoszowie mówili, że jest synem kuzyna z Lublina i ma na imię Heniek. Chłopiec pomagał w gospodarstwie i nie ukrywał się. 3 września 1943 r. w gospodarstwie pojawili się Niemcy. Kazali chłopcu rozebrać się, a po stwierdzeniu, że jest Żydem brutalnie go pobili. W obronie Kwiatoszów stanął wójt gminy Jabłonna, który przyjechał z Niemcami. Na skutek próśb wójta Niemcy pozwolili Jadwidze Kwiatosz, która była w ciąży, i jej czteroletniemu synowi Zdzisławowi pójść do domu. Zastrzelili natomiast Bolesława Kwiatosza i chłopca o imieniu Chaim. Potem zabrali z domu Kwiatoszów rower i trochę ubrań. Kazali sąsiadom pochować ciała na terenie gospodarstwa, po czym odjechali. Ciała po wojnie ekshumowano.

Źródło: AIPN Lu, OKL/S. 2/00/Zn, Akta główne w sprawie zbrodni popełnionych na Polakach za pomoc udzielaną Żydom, t. II, s. 237–245; AIPN, ASG, sygn. 15, k. 620.

Bibliografia: Bielawski W., *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1987, s. 46;
Hirsz Z., *Lubelska prasa konspiracyjna 1939–1944*, Lublin 1968, s. 186;
Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945. Województwo lubelskie, Warszawa 1985, s. 225;
Those Who Helped. Polish Rescuers of Jews During the Holocaust, cz. 3, Warszawa 1997, s. 87.

Autor: Tomasz Osiński

Likos Piotr, urodzony 15 października 1900 r., żona Apolonia, zawód: rolnik, zamieszkały w Opoce Dużej (obecnie powiat kraśnicki).

Likos Apolonia z domu Rzepecka, urodzona w lutym 1904 r., mąż Piotr, zamieszkała w Opoce Dużej (obecnie powiat kraśnicki).

Natalia Likos, córka Piotra i Apolonii z domu Rzepeckiej, zamieszkała w Opoce Dużej (obecnie powiat kraśnicki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Piotr i Apolonia Likosowie prowadzili gospodarstwo rolne we wsi Opo-ka Duża. W okolicach tej wsi ukrywali się uciekinierzy z Annapola. Początkowo Piotr Likos dostarczał żywność ukrywającym się w lesie członkom rodzin Brenerów (Uszerowi z żoną oraz ich dzieciom „Szamci, Szmulowi, Złatej”), Kestenbaumów (Moszem – dołączył po ucieczce z obozu w Janiszowie umożliwionej przez atak partyzantów na obóz – i jego dzieciom Jakubowi i Ester)¹² oraz Esterze Zakalik¹³. Gdy w styczniu 1943 r. część ukrywających się zachorowała na czerwonkę i różyczkę, Likos zaproponował uciekinierom schronienie w swoim gospodarstwie. Do ukrywających się Żydów dołączyła również młoda dziewczyna Iza Ler z Annapola. Umieszczono ich na poddaszu, w stajni i w zagrodzie. Przebywali w gospodarstwie Likosów od lutego do czerwca 1943 r. Do codziennych obowiązków związanych z opieką nad ukrywającymi się została zaangażowana również kilkunastoletnia córka gospodarzy Natalia. W wyniku denuncjacji Niemcy przyjechali niespodziewanie do gospodarstwa Likosów. Poza Izą Ler wszyscy ukrywający się uciekli do lasu. Niemcy początkowo ostrzelali dach domu Likosów; gdy weszli do mieszkania, córka gospodarzy, Natalia uciekła przez okno. Pomimo strzałów oddanych w jej kierunku szczęśliwie zdołała się ukryć. Piotr Likos został pobity, a następnie wraz z żoną i Izą Ler zastrzelony. Natalii nie udało się znaleźć schronienia we wsi, dlatego

¹² Biogram w *Księdze Sprawiedliwych* zawiera informację o tym, że Mosze Kestenbaum ukrywał się z trojgiem dzieci. *Księga Sprawiedliwych...*, Kraków 2009, s. 402; natomiast z listu Jakuba Kestenbauma wynika, że ukrywał się z ojcem Moszem i siostrą Ester. *AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń...*, sygn. 1890.

¹³ Osoba ta nie pojawia się w materiałach przechowywanych w ŻIH. Wynika z nich natomiast, że Likosowie ukrywali 14 osób, obok wymienionych również członków rodziny Chylów. *AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń...*, sygn. 1890.

też ukrywała się razem z ocalałymi w lesie. Przed zakończeniem wojny z rąk partyzantów zginęli Uszer Brener i jego żona. Pozostali uciekinierzy po wojnie wyjechali do Izraela, Argentyny i USA.

Piotr, Apolonia i Natalia Likosowie 27 października 1993 r. otrzymali tytuł Sprawiedliwych wśród Narodów Świata.

Źródło: AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 1890.

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu. Polska*, t. 1, red. I. Gutman, S. Bender, S. Krakowski, Kraków 2009, s. 402.

Autor: Tomasz Osiński

Łoźna Adela, urodzona około 1906 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Władysław, zawód: gospodyni domowa, zamieszkała w okresie okupacji w Wołkowysku (obecnie obwód grodzieński, Białoruś).

Łoźny Władysław, urodzony około 1899 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Adela, zawód: kolejarz, zamieszkały w okresie okupacji w Wołkowysku (obecnie obwód grodzieński, Białoruś).

Zapaśnik Józefa – brak danych biograficznych.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Adela i Władysław Łoźni wraz z córką od listopada 1942 r. udzielali schronienia zaprzyjaźnionej pięcioosobowej rodzinie żydowskiej (Krolom – rodzicom oraz trzem synom). Poważnym utrudnieniem w udzielaniu pomocy rodzinie żydowskiej było to, że w domu Łoźnych przy ulicy Koszarowej zostali zakwaterowani dwaj oficerowie niemieccy oraz ich ordynans. 15 maja 1943 r., prawdopodobnie na skutek denuncjacji jednej z mieszkańek Wołkowyska, gestapo dokonało rewizji w domu Łoźnych, w trakcie której odnaleziono ukrywających się Żydów. Aresztowano Adelę i Władysława Łoźnych i osadzono ich najpierw w obozie przejściowym, a potem w więzieniu w Wołkowysku. W trakcie zatrzymania Adela Łoźna była w ciąży. Aresztowano również znajomą rodziny, Józefę Zapaśnik, zarzucając jej, że wiedziała o pomocy udzielanej Żydom przez rodzinę Łoźnych i nie poinformowała o tym władz niemieckich. Władysław Łoźny zmarł 19 czerwca 1943 r. w szpitalu w Wołkowysku, do którego przewieziono go z więzienia. Adela Łoźna oraz Józefa Zapaśnik zostały wywiezione do więzienia w Białymstoku, gdzie Adela Łoźna wraz z nie narodzonym dzieckiem zmarła 30 listopada 1943 r. Józefa Zapaśnik trafiła do obozu koncentracyjnego Ravensbrück. Przeżyła okupację. Ukrywająca się rodzina żydowska przez jakiś czas przebywała w więzieniu w Wołkowysku, dalsze jej losy pozostają nieznane.

***Źródło:** AIPN, 392, p. 734;*

AIPN Bi, 1/1028, Pomoc Żydom;

Relacja członka rodziny Łoźnych dotycząca przechowywania rodziny żydowskiej przez Adelę i Władysława Łoźnych z dnia 19 października 2010 r. (w zbiorach OBEP IPN Białystok).

Bibliografia: Monkiewicz W., *Za cenę życia. O ratowaniu Żydów w Białostockiem w okresie okupacji niemieckiej* [w:] *Białostoccy Żydzi*, red. A. Dobroński, W. Monkiewicz, t. 2, Białystok 1997, s. 233.

Autor: Magdalena Dzienis-Todorczuk

Molenda Jan, urodzony 29 października 1896 r., zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Sprawej (powiat jędrzejowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od 1942 r. do października 1943 r. na terenie swojego gospodarstwa przechowywał 23 Żydów. W zlokalizowanym za domem bunkrze ukrywali się m.in.: rodzina Manowiczów ze Szczekocin (około 50-letnia matka oraz siedmioro dzieci w wieku 14–25 lat), rodzina Kuców z Raszkowa (rodzice i dwoje dzieci w wieku 8–10 lat), rodzina Faktorów ze Szczekocin (rodzice i dwoje dzieci w wieku 14–17 lat), 25-letni mężczyzna o nazwisku Przetacki ze Szczekocin, 24-letni mężczyzna o nazwisku Maks z Dąbrowicy, pochodząca ze Słupi kobieta o imieniu Szlama oraz dwaj mężczyźni z Łodzi.

W październiku 1943 r. Niemcy otoczyli wieś i przeprowadzili w niej przeszukanie. Na strychu domu Jana Molendy znaleźli jednego z Żydów. W wyniku dalszej szczegółowej rewizji w całym gospodarstwie odnaleźli znajdujący się na jego terenie bunkier. Niemcy zastrzelili za stodołą 18 z ukrywających się wówczas osób. Trzech mężczyzn wraz z Molendą zawieźli na posterunek żandarmerii w Szczekocinach. Stamtąd Jan Molenda przewieziony został do aresztu w Jędrzejowie, skąd później wraz z kilkunastoma współwięźniami zbiegł i do końca wojny pozostawał w ukryciu.

***Źródło:** AIPN Ki, Ds. 47/67, Masowe egzekucje ludności cywilnej w powiecie Jędrzejów 1940–1944 (Walter Lorent i inni), t. 6.*

Bibliografia: Nowak J., *Wieś w akcji pomocy Żydom w czasie okupacji*, „Rocznik Dziejów Ruchu Ludowego” 1970.

Autor: Edyta Krężolek

Niedziela Eugeniusz, urodzony 30 kwietnia 1908 r., syn Władysława i Teofili, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Markuszowej (powiat strzyżowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od zimy na przełomie roku 1942 i 1943 ukrywał w swoich zabudowaniach gospodarczych trzy rodziny narodowości żydowskiej (czteruosobową rodzinę Henryka Weitza: Hermana i Chunę oraz ich dzieci Gołę i Mońka, czteruosobową rodzinę Mojżesza Weitza: Mojżesza i Helenę wraz z dziećmi Rose i Tobim, a także Salomona Schmidta z żoną Sarą). Ukrywający się Żydzi nie przestrzegali względów bezpieczeństwa i zostali wysledzeni przez Niemców.

Na początku lipca 1943 r. do domu Niedzieliów, prawdopodobnie na skutek donosu, przybył żandarm niemiecki Karol Peszek z posterunku w Wiśniowej oraz kilku granatowych policjantów o nieustalonych nazwiskach. Przeprowadzili oni szczegółową rewizję w domu i gospodarstwie, ale nie znaleźli ukrywających się Żydów, gdyż zdążyli oni wcześniej uciec, ostrzeżeni przez syna Niedzieli. Mimo to Eugeniusz Niedziela został aresztowany pod zarzutem utrzymywania kontaktów z Żydami i odwieziony na posterunek żandarmarii w Wiśniowej, a następnego dnia skierowano go do obozu pracy w Szebniach. Przebywał w nim do 2 lutego 1944 r., a następnie został przewieziony kolejno do obozów w Płaszowie, Szczakowej oraz Łabędach koło Gliwic.

Eugeniusz Niedziela został uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 18 marca 1993 r.

Źródło: *AIPN Rz, II S 6/76, Akta podręczne w sprawie zbrodni w obozie w Szebniach.*

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. II, s. 493–494; *Polacy ratujący Żydów w czasie Zagłady. Przywracanie pamięci*, Łódź 2009, s. 105; *Rączy E., Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 62, 272–275.

Autor: Elżbieta Rączy

Nizioł Aniela z domu Kubińska, urodzona 17 czerwca 1889 r., córka Karola i Marii z domu Wosińskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Michał, zamieszkała w okresie okupacji w Łańcucie.

Nizioł Michał, urodzony w 1890 r., syn Mariana i Małgorzaty, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Aniela z domu Kubińska, zamieszkały w okresie okupacji w Łańcucie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W lecie 1942 r. udzielili schronienia trzyosobowej rodzinie narodowości żydowskiej (Kalmanowi Volkenfeldowi z żoną i siedmioletnim dzieckiem), którą przyprowadził do nich zakwaterowany w ich domu policjant granatowy Józef Głowniak. Po kilku dniach, na skutek donosu volksdeutscha Feliksa Krausego, żandarmi niemieccy (wśród których był między innymi Józef Kokot), przeprowadzili rewizję w domu Niziołów, w wyniku której odnaleźli ukrywające się osoby. Żandarmi wyprowadzili przed dom całą żydowską rodzinę i tam zastrzelili. Aniela Nizioł została zatrzymana przez żandarmów, a następnie zwolniona. Wróciła do domu, pomimo ostrzeżeń sąsiadów, że powinna się ukryć. Następnego dnia została po raz kolejny aresztowana i po kilku godzinach zastrzelona przez Józefa Kokota na dziedzińcu budynku sądowego w Łańcucie. Michałowi Niziołowi udało się uniknąć aresztowania. W chwili przybycia żandarmów nie było go w domu. W drodze powrotnej został ostrzeżony przez jednego z sąsiadów, aby nie wracał do domu. Do końca okupacji, poszukiwany przez Niemców, ukrywał się w Radomiu.

***Źródło:** AIPN Rz, Sąd Wojewódzki w Rzeszowie, 107/1608, Akta w sprawie przeciwko Józefowi Kokotowi, t. 1; USC w Łańcucie, Księgi zgonu 1942 r.*

Biblioteka: *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na ziemiach polskich w latach 1939–1945 województwo rzeszowskie*, Warszawa 1984, s. 101.

Autor: Elżbieta Rączy

Nowak Tadeusz, urodzony 1909 r., zawód: robotnik, zamieszkały w okresie okupacji w Skarżysku-Kamiennej.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Tadeusz Nowak pracował jako ślusarz remontowy w zakładach Hasag w Skarżysku-Kamiennej. W fabryce produkującej amunicję na potrzeby militarne Niemiec pracowali jako robotnicy Polacy, a od 1941 r. również Żydzi, których praca miała charakter przymusowy (z czasem zostali także osadzeni w obozach na terenie zakładu).

W kwietniu 1943 r. (tuż przed świętami wielkanocnymi) Tadeusz Nowak został złapany na przekazywaniu jednemu z żydowskich pracowników chleba i listu od rodziny znajdującej się poza obozem. Niemcy przez kilkanaście godzin więzili go w areszcie na terenie zakładów. W tym czasie był poddany torturom. 21 kwietnia 1943 r. Tadeusz Nowak został przez werkschutzów doprowadzony z aresztu do szubienicy, którą zbudowano na fabrycznym placu. Na piersiach miał zawieszoną tablicę z napisem: „Za pomoc Żydom i dostarczanie listów”. Nowak został powieszony przez jednego ze strażników zakładowych. Egzekucja przez powieszenie nie powiodła się, więc został ostatecznie zastrzelony przez jednego z komendantów werkschutzu Kurta Krausego.

Wyrok został wykonany publicznie, przed wszystkimi pracownikami Hasagu, z polecenia dyrektora fabryki Egona Dalskiego (oficera SS).

Tadeusz Nowak został uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 28 marca 1990 r.

***Źródło:** AIPN Ki, Ds. 25/67, Zabójstwa i maltretowanie robotników narodowości polskiej i żydowskiej w zakładach „Hasag” Skarżysko-Kamienna 1939–1945, t.4, 14;*

USC Skarżysko-Kamienna, Księgi zgonów.

Bibliografia: Bielawski W., Pilichowski C., *Zbrodnie dokonane na Polakach przez hitlerowców za pomoc udzieloną Żydom*, Warszawa 1981; Kuśnierz R., *Polacy pomagający Żydom w zakładach zbrojeniowych „Hasag” w Skarżysku-Kamiennej (z materiałów byłej Okręgowej Komisji do Badania Zbrodni Hitlerowskich w Kielcach)* [w:] „Kto w takich czasach Żydów przechowuje?...” *Polacy niosący pomoc ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej*, red. A. Namysło, Warszawa 2009;

Urbański K., *Zagłada Żydów w dystrykcie radomskim*, Kraków 2004;
Wroński S., Zwolak M., *Polacy – Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1975.

Autor: Edyta Krężolek

Oleszkiewicz Piotr, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Katarzyna z domu Krygowska, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Pogorzynie (powiat gorlicki).

Oleszkiewicz Katarzyna z domu Krygowska, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Piotr, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Pogorzynie (powiat gorlicki).

Krygowski Jakub, zamieszkały w okresie okupacji w Pogorzynie (powiat gorlicki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Małżeństwo Oleszkiewiczów udzielało schronienia dwóm osobom narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane). W domu Oleszkiewiczów mieszkał też Jakub Krygowski, brat Katarzyny.

Na początku 1943 r. do Oleszkiewiczów przyjechało dwóch Niemców ze Żmigrodu Nowego i policjant granatowy. Przeprowadzili rewizję w domu Polaków. Żydów jednak nie odnaleźli, ponieważ wcześniej udało im się opuścić kryjówkę. Dwa dni później w domu Oleszkiewiczów pojawili się dwaj granatowi policjanci z posterunku w Lipinkach. Aresztowali Piotra Oleszkiewicza, a następnie przewieźli go do więzienia w Jaśle. W kilka dni później (na przełomie marca i kwietnia 1943 r.) Piotr Oleszkiewicz razem z grupą dziewięciu więźniów z więzienia jasielskiego został rozstrzelany w zbiorowej egzekucji w lesie w Warzycach.

Dzień po aresztowaniu męża zatrzymana została także Katarzyna Oleszkiewicz. Ją również aresztowali policjanci granatowi z posterunku w Lipinkach. Następnie wywieziono ją do więzienia na Montelupich w Krakowie, a stamtąd do obozu koncentracyjnego Auschwitz, gdzie zginęła.

Jakub Krygowski ukrywał się do końca niemieckiej okupacji.

***Źródło:** AIPN Rz, sygn. S 17/81, Zbrodnie na terenie gminy zbiorowej w Lipinkach (pow. gorlicki).*

Autor: Elżbieta Rączy

Osikowicz¹⁴ Andrzej, urodzony 16 listopada 1900 r. w Kobylance (koło Gorlic), syn Jana i Apolonii z domu Duszy, ksiądz proboszcz, zamieszkały w okresie okupacji w Borysławiu.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W 1941 r. zaraz po wycofaniu się Sowietów z Borysławia ks. Andrzej Osikowicz przejął w depozyt pieczęcie i dokumenty z magistratu miejskiego. Po wkroczeniu Niemców zdał depozyt, ale skorzystał z jego chwilowego posiadania do przygotowania wielu dokumentów *in blanco*. W okresie okupacji niemieckiej zachęcał parafian do niesienia pomocy prześladowanej ludności żydowskiej i sam jej udzielał. Wykorzystując przygotowane wcześniej dokumenty, wystawiał żydowskim mieszkańcom Borysławia aryjskie papiery. Ratował także żydowskie dzieci (m.in. Dani Brawer) szukając dla nich miejsc w klasztorach i w katolickich rodzinach. Tuż przed aresztowaniem ks. Andrzej Osikowicz zniszczył parafialne księgi, aby Niemcy nie mogli sprawdzić wystawionych przez niego fałszywych metryk.

Został aresztowany przez gestapo w styczniu 1943 r. i miesiąc później wywieziony do obozu koncentracyjnego na Majdanku (numer obozowy 8928). Ks. Andrzej Osikowicz zmarł w obozie na tyfus 29 grudnia 1943 r.

Andrzej Osikowicz został uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata 9 sierpnia 1995 r.

Źródło: *Relacja Natalia Osikowicz (w posiadaniu autora);*
www.straty.pl.

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu – Polska*, red. I. Gutman, red. wyd. polskiego D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. II, s. 517; Pabis A., *Sprawiedliwy wśród Narodów Świata*, „Kwartalnik Gorlicki” 2003, nr 25.

Autor: Elżbieta Rączy

¹⁴ W *Księdze Sprawiedliwych* podane zostało nazwisko Osikiewicz.

Osojca Aniela z domu Mgłosiek, urodzona 1914 r. w Okole (powiat iłżecki), córka Michała i Marianny, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Franciszek, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Okole (ówczesny powiat iłżecki, obecnie powiat ostrowiecki).

Osojca Franciszek, urodzony w 1910 r. w Ignacowie (powiat iłżecki), syn Jana i Julianny z domu Poziomek, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Aniela z domu Mgłosiek, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Okole (powiat iłżecki).

Osojca Zdzisław, urodzony około 1940 r., syn Franciszka i Anieli z domu Mgłosiek, zamieszkały w okresie okupacji w Okole (powiat iłżecki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Mążonkowie Franciszek i Aniela Osojca udzielali pomocy osobom narodowości żydowskiej zbiegłym z gett, ukrywającym się od jesieni 1942 r. w lasach sąsiadujących z Okołem (forma udzielonej pomocy oraz dane personalne nieznane). Prawdopodobnie udzielili również schronienia kobiecie narodowości żydowskiej o nazwisku Paterman, mieszkającej w okresie międzywojennym we wsi Łętkowice. 14 grudnia 1942 r.¹⁵ w godzinach rannych do Okoła przybyła grupa niemieckich żandarmów z posterunku w Lipsku. Otoczyli gospodarstwo Osojców, a następnie kazali dwóm zatrzymanym przypadkowo mieszkańcom tej wsi wynieść z domu i zabudowań wartościowsze wyposażenie, żywność i zboże. Zastani w gospodarstwie Franciszek i Aniela Osojcowie oraz ich dwuletni syn Zdzisław zostali rozstrzelani na miejscu, a ich dom podpalono.

***Źródło:** AIPN, Sąd Okręgowy w Radomiu, Akta śledztwa w sprawie zbrodni popełnionych przez Alfonsa Himmla;
AIPN Ki, Ds. 7/69: Zbrodnie niemieckie w powiecie lipskim;
USC w Bałtowie, Akta metrykalne parafii Pętkowice.*

¹⁵ W powojennych materiałach śledczych, a także w literaturze jako data mordu dokonanego na rodzinie Osojców podawany jest 4 grudnia 1942 r. Akty zgonu Franciszka, Anieli i Zdzisława informują, że ich śmierć nastąpiła 14 grudnia 1942 r. i tę właśnie datę należy uznać za właściwą.

Bibliografia: Fąfara E., *Gehenna ludności żydowskiej*, Warszawa 1983;
Piątkowski S., *Zbrodnie żandarmów z posterunku w Lipsku nad Wisłą na Polakach udzielających pomocy Żydom (1942–1943)* [w:] „*Kto w takich czasach Żydów przechowuje?...*” *Polacy niosący pomoc ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej*, red. A. Namysło, Warszawa 2009.

Autor: Sebastian Piątkowski

Lewandowski Wincenty, urodzony 20 września 1896 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Emilia, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Pantalowicach (powiat przeworski).

Lewandowska Emilia, urodzona 10 sierpnia 1897 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Wincenty, zamieszkała w okresie okupacji w Pantalowicach (powiat przeworski).

Kuszek Jakub, urodzony w 1881 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Zofia, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Pantalowicach (powiat przeworski).

Kuszek Zofia, urodzona w 1882 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Jakub, zamieszkała w okresie okupacji w Pantalowicach (powiat przeworski).

Kubicka Justyna z domu Kuszek, urodzona 13 kwietnia 1910 r., córka Jakuba i Zofii, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkała w okresie okupacji w Pantalowicach (powiat przeworski).

Dec Stanisław, syn Józefa i Marii, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, kawaler, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Hadlach Szklarskich (powiat przeworski).

Dec Bronisław, syn Józefa i Marii, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, kawaler, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Hadlach Szklarskich (powiat przeworski).

Dec Tadeusz, syn Józefa i Marii, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, kawaler, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Hadlach Szklarskich (powiat przeworski).

Dec Władysław, syn Józefa i Marii, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji Pantalowicach (powiat przeworski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Dostarczali żywność osobom narodowości żydowskiej ukrywającym się w lesie w okolicach Hadli Szklarskich (byli wśród nich m.in.: Małka

Schönfeld, Juda Harmfemst, Jankiel Nadel, Hana Nadel, Józef Hoch, Brnaddla Hoch oraz Berek Adler). Ponadto Władysław Dec udzielił im czasowo schronienia w swoich zabudowaniach gospodarczych.

4 grudnia 1942 r. około godziny 10 rano do Pantalowic przyjechało sześciu funkcjonariuszy gestapo i żandarmerii (dowodził nimi Anton Hachmann, komendant posterunku żandarmerii niemieckiej z Łańcuta). Niemcy przywieźli ze sobą, zatrzymaną uprzednio, osiemnastoletnią Żydówkę Małkę Schönfeld. Za obietnicę darowania życia wskazała Niemcom wszystkich Polaków, którzy dostarczali ukrywającym się żywność. Wszystkie wskazane przez nią osoby zostały zgrupowane w domu Wincentego Lewandowskiego, a następnie zamordowane na podwórzu strzałem w tył głowy.

Podczas zatrzymania Władysława Deca żandarmi przeprowadzili w jego domu rewizję, rabując cały ruchomy majątek rodziny. Wówczas towarzysząca im Małka Schönfeld zidentyfikowała na rodzinnym zdjęciu Deców wiszącym w mieszkaniu Władysława jego braci, o których wiedziała, że byli zaangażowani w akcję udzielania pomocy ukrywającym się Żydom. Po egzekucji Niemcy udali się do domu Deców do wsi Hadle Szklarskie, gdzie dotarli nocą 4 grudnia 1942 r. Małka Schönfeld wskazała Niemcom Stanisława, Tadeusza i Bronisława Deców, jako osoby, które dostarczały jej żywność. W następstwie tego wszyscy trzej zostali rozstrzelani.

Rodzina Deców została odznaczona 9 lutego 2010 r. przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski

***Źródło:** AIPN Rz, I S 5/72, Akta w sprawie zastrzelenia w Hadlach Szklarskich trzech członków rodziny Deców;*

Relacje: Ireny Filip z domu Dec; Janiny i Zofii Kubickich; Danuty Bielko z domu Lewandowskiej (w posiadaniu autora).

USC w Kańczudze, Księgi zgonów.

Bibliografia: *Polacy ratujący Żydów w czasie zagłady. Przywracanie pamięci*, Łódź 2009, s. 47;

Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 162.

Autor: Elżbieta Rączy

Prasoł Władysław, urodzony 18 czerwca 1907 r. w Tryńcy (powiat przeworski), syn Jana i Zofii z domu Zalop, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Józefa z domu Nykiel, zawód: rolnik, zamieszkała w okresie okupacji w Tryńcy.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

W swoim gospodarstwie we wsi Tryńcza od września 1942 r. udzielał schronienia pięciu osobom narodowości żydowskiej z Tarnowa, Jarosławia i Sieniawy (m.in. Henryk Schmidt).

13 kwietnia 1943 r. Niemcy dokonali rewizji w gospodarstwie. Ukrywający się Żydzi zostali rozstrzelani na miejscu, a Władysław Prasoł aresztowany i osadzony w więzieniu w Przeworsku. Przebywał w nim do końca kwietnia 1943 r. Zginął w nieznanych okolicznościach.

Źródło: AIPN Rz, OKBZpNP, 191/549, Prześladowanie ludności polskiej za pomoc Żydom, relacja Józefy Prasoł.

Autor: Elżbieta Rączy

Prześlak Jan, urodzony 16 czerwca 1889 r. w Krakowie, syn Juliana i Wiktorii z domu Hemel, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Helena z domu Topor-Kamińska, kierownik szkoły, w czasie okupacji zamieszkała w Jaworznie (powiat chrzanowski).

Prześlak Helena z domu Topor-Kamińska, urodzona 9 września 1884 r. w Darachowie (powiat Trembowla), córka Jana i Kamilli z domu Czechowicz, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Jan Prześlak, zawód: nauczycielka języka polskiego, w czasie okupacji zamieszkała w Jaworznie (powiat chrzanowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Jan i Helena Prześlakowie w połowie lipca 1942 r. udzielili schronienia kilkunastu Żydom (w tym rodzinie Paruzelów lub Paryzelów i Jungierów) szukającym schronienia w trakcie ostatniej akcji likwidacyjnej skupiska żydowskiego w Jaworznie. Informacja o ukrywaniu Żydów w starohuckiej szkole dotarła wkrótce do miejscowej placówki gestapo, prawdopodobnie na skutek donosu. Prześlaków aresztowano w nocy z 12 na 13 lipca 1942 r. Z siedziby gestapo w Jaworznie, zostali oni najpierw przewiezieni do Mysłowic¹⁶, a potem odtransportowani do KL Auschwitz. Helena Prześlak została przywieziona do obozu 26 sierpnia 1942 r. transportem z Katowic (numer obozowy 18 444). Nie zachowały się tak szczegółowe informacje nt. Jana Prześlaka.

Małżeństwo Prześlaków zmarło w obozie. W akcie zgonu Heleny Prześlak jako przyczynę śmierci 23 września 1942 r., stwierdzoną przez obozowego lekarza, podano: zakażenie; Jan Prześlak, według dokumentów obozowych, zmarł 10 września 1942 r. na zawał mięśnia sercowego.

***Źródło:** AIPN Ka, S 58/02/Zn, Akta śledztwa w sprawie zbrodni wojennej w lipcu 1942 roku w Jaworznie polegającej na bezprawnym pozbawieniu wolności Heleny i Jana Prześlaków. Akt zgonu Heleny Prześlak wystawiony 30 IX 1942 r, k. 8 [dokument pochodzi z APMA-B]; ibidem, Spis kobiet zmarłych w obozie, k. 7 [dokument pochodzi z APMA-B].*

¹⁶ Na liście więźniów Policyjnego Więzienia Zastępczego w Mysłowicach, w dokumentach dotyczących sierpnia 1942 r. znajduje się nazwisko Johan Prześla, co może wskazywać, że chodzi właśnie o Jana Prześlaka.

Bibliografia: Namysło A., *Tak się po cichu szeptało... Kto w takich czasach Żydów przechowuje [w:] Kto w takich czasach Żydów przechowuje? Polacy niosący pomoc ludności żydowskiej pod okupacją niemiecką*, red. A. Namysło, Warszawa 2009.

Autor: Aleksandra Namysło

Radziejowska¹⁷ Lucyna Władysława, urodzona 24 czerwca 1899 r. w Popowie, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: nauczycielka, zamieszkała w kolonii Płatkownica (powiat węgrowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz ze swoją dwunastoletnią córką ukrywała w zabudowaniach swojego gospodarstwa pochodzącą z Warszawy kobietę narodowości żydowskiej (nazwisko nieznane) oraz jej piętnastoletniego syna. W pierwszych dniach lipca 1943 r. żandarmeria niemiecka aresztowała Lucynę Władysławę Radziejowską. Początkowo przetrzymywano ją w Sokołowie Podlaskim, a następnie przewieziono do więzienia na Pawiaku w Warszawie. 5 października 1943 r. została zesłana do obozu koncentracyjnego Auschwitz (numer obozowy 64 478), gdzie zmarła 20 marca 1944 r. na tyfus. Przechowywani przez nią Żydzi zostali prawdopodobnie zamordowani.

Źródło: AIPN Bi, 1/1031, Pomoc Żydom;

APMA-B, Materiały Ruchu Oporu, t. XIV, s. 18 sygn. RO/10, nr 31065.

Bibliografia: Bartniczak M., *Grądy i Komorowo 1941–1944. Z dziejów Stalagu 324 i 333*, Warszawa 1978, s. 265, 295;

Bartoszewski W., *Warszawski pierścień śmierci*, Warszawa 1970, s. 280–281;

Kałuski M., *Wypełniali przykazanie miłosierdzia. Polski Kościół i polscy katolicy wobec holocaustu*, Warszawa 2000, s. 142;

Monkiewicz W., Kowalczyk J., *Pomoc Żydom w regionie białostockim podczas II wojny światowej*, „Studia Podlaskie” 1989, t. 2, s. 375;

Słownik uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939–1945. Poległe i zmarłe w okresie okupacji niemieckiej, Warszawa 1988;

Those Who Helped. Polish rescuers of Jews during the Holocaust, cz. 3, Warszawa 1997, s. 109.

Autor: Magdalena Dzienis-Todorczuk

¹⁷ W dokumentach APMA-B figuruje jako Radziejewska Lucyna.

Rębiś Józef, urodzony 8 lutego 1882 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Anna z domu Łukasik, zawód: rolnik, zamieszkała w okresie okupacji w Połomi (powiat dębicki).

Rębiś Anna z domu Łukasik, urodzona 10 stycznia 1886 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Józef, zawód: gospodyni domowa, zamieszkała w okresie okupacji w Połomi (powiat dębicki).

Rębiś Zofia, urodzona 1 lutego 1916 r., córka Józefa i Anny z domu Łukasik, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, bez zawodu, zamieszkała w okresie okupacji w Połomi (powiat dębicki).

Rębiś Wiktoria, urodzona 10 września 1919 r., córka Józefa i Anny z domu Łukasik, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, bez zawodu, zamieszkała w okresie okupacji w Połomi (powiat dębicki).

Rębiś Karol, urodzony 25 marca 1924 r., syn Józefa i Anny z domu Łukasik, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Połomi (powiat dębicki).

Rębiś Władysław, urodzony 15 czerwca 1906 r., syn Józefa i Anny z domu Łukasik, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Latoszynie (powiat dębicki).

Rębiś Jan, urodzony 13 lutego 1913 r., syn Józefa i Anny z domu Łukasik, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Połomi (powiat dębicki), zmarł 10 sierpnia 1997 r.

Gawryś Feliks, urodzony 1 stycznia 1920 r., syn Karola i Marii z domu Dziurkowskiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zamieszkały w okresie okupacji w Połomi (powiat dębicki).

Miela Zofia z domu Sroka, urodzona 19 marca 1880 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Połomi (powiat dębicki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od 1942 r. rodzina Rębisiów (wraz z mieszkającym u nich Feliksem Gawrysiem, narzeczoną Wiktorii) ukrywała na terenie swojego gospodarstwa co najmniej dziesięć osób narodowości żydowskiej (nazwiska nieznane; ukrywani Żydzi pochodzili z Krakowa, Tarnowa i Lwowa). Ponadto w budynkach gospodarczych należących do ich sąsiadki Zofii Mieli przygotowali schronienie dla dwunastu członków żydowskiej rodziny Buchnerów. Od grudnia 1942 r. w gospodarstwie Zofii Mieli ukrywało się już tylko osiem osób, gdyż czterech członków rodziny opuściło kryjówkę i udało się w nieznanym kierunku.

Wczesnym rankiem 9 września 1943 r. do Połomi przybył oddział żandarmerii i funkcjonariuszy gestapo, którym towarzyszyło pięciu policjantów granatowych z posterunku w Dębicy. Niemcy rozstrzelali na podwórzu gospodarstwa Annę Rębiś i jej dzieci: Zofię, Wiktorię i Karola. Józef Rębiś oraz Feliks Gawryś, po brutalnym pobiciu, również zostali zastrzeleni. Zamordowano także ukrywanych u Rębisiów Żydów, z wyjątkiem jednej osoby, która zdołała zbiec. Po dokonaniu morderstwa Niemcy ograbili zabudowania Rębisiów z ruchomego mienia. W tym samym dniu aresztowano również Władysława Rębisia, który mieszkał poza rodzinnym domem w pobliskim Latoszynie. Został osadzony w areszcie w Dębicy, który znajdował się w budynku miejscowego sądu. W areszcie przebywał trzy miesiące. W tym czasie był czterokrotnie przesłuchiwany przez gestapo w sprawie ukrywania Żydów przez jego rodziców. Władysław Rębiś był brutalnie bity podczas przesłuchań. Po zwolnieniu z aresztu przez kilka miesięcy był kontrolowany przez Niemców. Z rodziny Rębisiów mieszkających w Połomi jedynie Janowi udało się ujść z życiem, ponieważ w chwili morderstwa przebywał poza domem. Ostrzeżony przez mieszkańców Połomi, ukrywał się przed Niemcami do końca okupacji. W dniu morderstwa na Rębisiach Żydzi ukrywający się u Mieli odeszli w nieznanym kierunku. 14 września 1943 r. Niemcy wrócili do Połomi. Tym razem udali się do domu Zofii Mieli, którą zastrzelili.

Rodzina Rębisiów została odznaczona 9 lutego 2010 r. przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

***Źródło:** AIPN Rz, sygn. S 37/06/Zn, Akta główne w sprawie zabójstwa w Połomi Polaków dokonanej przez funkcjonariuszy państwa niemieckiego;*

*Relacja Janiny Baryczy z domu Rębiś;
USC w Pilźnie, Księgi zgonów z Połomi.*

Bibliografia: *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 44–45, 62.

Autor: Elżbieta Rączy

Rogińska Janina, urodzona 27 stycznia 1910 r., narodowość polska, zawód: krawcowa, zamieszkała w okresie okupacji w Węgrowie.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z dwunastoletnią córką Barbarą, od połowy 1942 r. w miejscu swojego zamieszkania przy ówczesnej ulicy Rucheńskiej ukrywała kilkanaście osób narodowości żydowskiej (m.in.: Moszko Ptaka z Węgrowa, Józefa Frydmana z Wyszkowa, Rosenberga oraz trzyosobową rodzinę Jęczmieniów z synem Chaimem). Właściciel domu był świadomy, że Janina Rogińska przechowuje osoby narodowości żydowskiej. W obawie przed konsekwencjami, jakie wykrycie tego faktu mogłoby pociągnąć za sobą, kilkakrotnie prosił, by zaprzestała swojej działalności pomocowej. Przechowywanie Żydów trwało prawie rok do 15 czerwca 1943 r. Prawdopodobnie o udzielanej pomocy doniósł ktoś z mieszkańców miasteczka. W wyniku rewizji przeprowadzonej w gospodarstwie, w którym mieszkała Janina Rogińska, odnalezieni zostali ukrywani przez nią Żydzi. Janina Rogińska została zatrzymana i poddana torturom przez żandarmów niemieckich, a następnie zastrzelona. Rozstrzelani zostali również ukrywani Żydzi. Żandarmi zamierzali rozstrzelać także Barbarę Rogińską. Dzięki wstawianictwu mieszkańców Węgrowa, tłumaczących, że dziecko na pewno nie miało nic wspólnego z działalnością matki, żandarmi zrezygnowali ze swoich planów.

Właściciel domu, w którym mieszkała Janina Rogińska, w dniu obławy pracował poza domem i na wieść o tym, co zaszło w jego zabudowaniach, uciekł. W obawie o swój dalszy los ukrywał się do końca okupacji.

Janina Rogińska oraz jej córka Barbara Suchodolska z domu Rogińska zostały uhonorowane tytułami Sprawiedliwych wśród Narodów Świata 13 września 1989 r.

Źródła: AIPN, 392, p. 630;

AIPN Bi, 1/892, Akta w sprawie zbrodni popełnionych na terenie pow. Węgrów w latach 1939–1944;

AIPN Bi, 1/893, Akta podręczne w sprawach dotyczących zbrodni popełnionych na terenie byłego pow. Węgrów w latach 1941–1944;

Akta USC w Wyszkanie.

Bibliografia: *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu. Polska*, red. I. Gutman, wydanie polskie, red. D. Libionka, R. Kuwałek, A. Kopciowski, Kraków 2009, t. 2, s. 617.

Autor: Magdalena Dzienis-Todorczuk

Ryba Józef, urodzony 25 stycznia 1921 r., syn Kajetana i Katarzyny z domu Świątek, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Jaworzu Dolnym.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od 1942 r. udzielał pomocy żywnościowej około trzydziestu osobom narodowości żydowskiej ukrywającym się w lesie w okolicach Jaworza Dolnego i Jaworza Górnego (m.in.: Salomonowi Schleimowi, Surze i Annie Kampf, Mendlowi Eksternowi, Romanowi Hau, Mońkowi Wulwegowi oraz rodzinie Szynfertów, a także małżeństwu Schönwetterów z dziećmi oraz rodzinie Bochnerów i Łanów). Ponadto od lata 1942 r. udzielił schronienia czterem Żydom (kobiecie nazwiskiem Szynfert z dziećmi Zofią i Marianem oraz kobiecie o nazwisku Reichow). Rodzina Szynfertów, została przywieziona do do Józefa Ryby przez mieszkańca Brzostka o nazwisku Piłat. Rodzina ta korzystała z pomocy Ryby do lutego 1944 r. Żydówkę Reichow ukrywał krótko, gdyż posiadała ona aryjskie dokumenty i na ich podstawie wyjechała na roboty do Niemiec.

19 lutego 1944 r. policjanci kryminalni z Dębicy pod dowództwem komendanta posterunku Jakuba Pataląga, wraz z żandarmerią niemiecką z Dębicy, Brzostka, Jodłowej i Pilzna, a także policjantami granatowymi z posterunków z Jodłowej i Pilzna, przeprowadzili obławę w miejscowościach: Jaworze Dolne, Jaworze Górne i Gorzejowa. Celem obławy było złapanie ukrywających się w tamtych okolicach Żydów i udzielających im pomocy Polaków.

Nad ranem 19 lutego 1944 r.¹⁸ do domu Ryby wtargnęło trzech Niemców i trzech policjantów granatowych. Przeprowadzili rewizję, ale nie przyniosła ona rezultatów, ponieważ Żydzi ukryli się wówczas w pobliskim lesie. Mimo tego Józef Ryba został aresztowany, skatowany, a następnie rozstrzelany przy kaplicy w Jaworzu Górnym i tam pochowany. Ukrywani przez niego Żydzi przeżyli okupację niemiecką.

Odznaczony 9 lutego 2010 r. przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

¹⁸ Podane za: USC w Pilźnie, i postanowieniem o umorzeniu śledztwa OKBZH z 20 IX 1971 r. Inna data śmierci: 23 II 1943 r. w pracy: *The Encyclopedia of the Righteous Among the Nations. Rescuers of Jews during the Holocaust. Poland*, red. S. Bender, S. Krakowski, Jerusalem 2004.

Źródło: AIPN Rz, II Ds. 4/70, Akta w sprawie rozstrzelania w Jaworzu Dolnym Żydów i ukrywających ich Polaków.

Bibliografia: *Polacy i Żydzi pod okupacją niemiecką 1939–1945. Studia i materiały*, red. A. Żbikowski, Warszawa 2006, s. 901, 937;
Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 85;
The Encyclopedia of the Righteous Among the Nations. Rescuers of Jews during the Holocaust. Poland, red. S. Bender, S. Krakowski, Jerusalem 2004.

Autor: Elżbieta Rączy

Rydzewski Antoni, urodzony około 1904 r., narodowość polska, kawaler, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Budach Stawiskich (powiat kolneński).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Wraz z bratem Józefem i jego rodziną ukrywał w gospodarstwie jedenaście osób narodowości żydowskiej pochodzących z pobliskich Stawisk (m.in.: Fajwela Chankiewicza, Fajwela Kadisza z dwoma synami oraz rodzinę Melczaków: Abrama, Mendla, Szifrę, Sochera, Fajbę). W 1943 r. (dokładna data nieznana) w zabudowaniach Rydzewskich żandarmami niemieccy z posterunku w Stawiskach urządzili obławę. Prawdopodobnie miejsce schronienia Żydów wskazał jeden z okolicznych chłopów. Tego dnia w gospodarstwie, oprócz ukrywanych Żydów, przebywał tylko Antoni Rydzewski oraz dzieci jego brata, które w porę zdążyły uciec. Józef Rydzewski wraz z żoną przebywał na targu w Łomży. Antoni Rydzewski został brutalnie pobity przez żandarmów niemieckich, a następnie rozstrzelany. Śmierć ponieśli również ukrywani przez niego Żydzi.

Źródło: AIPN Bi, 1/771, Akta główne w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmów z posterunku w Stawiskach k. Kolna – tom I; AIPN Bi, 1/773, Akta podręczne w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmów z posterunku w Stawiskach k. Kolna; AŻIH, Relacje, sygn. 1997, Datner S., Zagłada Stawiska; Relacja dotycząca pomocy udzielanej Żydom przez Rydzewskich (w zbiorach OBEP IPN w Białymstoku).

Bibliografia: Engelking B., *Jest taki piękny słoneczny dzień... Losy Żydów szukających ratunku na wsi polskiej 1942–1945*, Warszawa 2011, s. 173;

Krysiak M.P., *Oni częstowali nas macą, a my ich chlebem*, „Zeszyty Kolneńskie” 2009, nr 4, s. 109–114;

Mogli powiedzieć nie, „Kontakty” 1987, nr 39 (363), s. 6;

Monkiewicz W., *Za cenę życia. O ratowaniu Żydów w Białostockiem w okresie okupacji niemieckiej* [w:] *Białostoccy Żydzi*, red. A. Dobroński, W. Monkiewicz, t. 2, Białystok 1997, s.170;

Monkiewicz W., Kowalczyk J., *Pomoc Żydom w regionie białostockim podczas II wojny światowej*, „Studia Podlaskie” 1989, t. 2, s. 368;

Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945, woj. łomżyńskie, Warszawa 1985, s. 24.

Autorzy: Magdalena Dzienis-Todorczuk, Tomasz Gonet

Samojedny Jan, urodzony w 1880 r., wyznanie rzymskokatolickie, narodowość polska, żona Maria, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Głogowie Małopolskim (powiat rzeszowski).

Samojedna Maria, urodzona 14 maja 1893 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, mąż Jan, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Głogowie Małopolskim (powiat rzeszowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Od 1942 r. w specjalnie przygotowanym schowku w swoim domu przy ulicy Polnej w Głogowie Małopolskim ukrywali mężczyznę narodowości żydowskiej z miejscowości Przewrotne (Mojżesza Wachtela).

18 lutego 1943 r. do Głogowa Małopolskiego przybyła grupa trzynastu Niemców z Rzeszowa, wśród których było kilku niemieckich policjantów. Z polecenia Niemców w akcji brał udział także Antoni Nowacki, funkcjonariusz policji granatowej z Głogowa Małopolskiego. W nocy z 18 na 19 lutego 1943 r. Niemcy otoczyli dom Samojednych, a następnie przeprowadzili rewizję, w wyniku której odkryli przygotowaną kryjówkę. Nie odnaleźli jednak Mojżesza Wachtela, który zdołał uciec (został później zamordowany przez Niemców w Raniżowie).

Jan Samojedny został zastrzelony przez jednego z niemieckich policjantów jeszcze w trakcie trwania rewizji. Marię poddano przesłuchaniu, podczas którego była brutalnie bita przez Niemców w celu uzyskania informacji o miejscu pobytu osoby, której udzielała schronienia. Nie wyjawiała żadnych informacji i została zastrzelona.

***Źródło:** AIPN Rz, II Ds.15/70, Akta śledztwa w sprawie zamordowania Jana i Marii Samojednych za ukrywanie Żydów; Relacja Teofila Miazga (w posiadaniu autora); USC w Głogowie Małopolskim, księgi zgonów.*

Bibliografia: Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 45.

Autor: Elżbieta Rączy

Skłodowska Aleksandra, urodzona około 1862 r., narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Skłodach Piotrowicach (powiat ostrowski).

Skłodowski Hieronim, urodzony około 1906 r., syn Aleksandry, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, żona Amelia, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Skłodach Piotrowicach (powiat ostrowski).

Skłodowska Amelia, urodzona w 1909 r., mąż Hieronim, zamieszkała w okresie okupacji w Skłodach Piotrowicach (powiat ostrowski).

Skłodowski Leonard, syn Hieronima i Amelii, zamieszkały w okresie okupacji w Skłodach Piotrowicach (powiat ostrowski).

Skłodowska Irena, córka Hieronima i Amelii, zamieszkała w okresie okupacji w Skłodach Piotrowicach (powiat ostrowski).

Skłodowska Natalia, córka Hieronima i Amelii, zamieszkała w okresie okupacji w Skłodach Piotrowicach (powiat ostrowski).

Skłodowska Cecylia, córka Hieronima i Amelii, zamieszkała w okresie okupacji w Skłodach Piotrowicach (powiat ostrowski).

Skłodowski Włodzimierz, syn Hieronima i Amelii, zamieszkały w okresie okupacji w Skłodach Piotrowicach (powiat ostrowski).

Skłodowska Apolonia, córka Aleksandry, zamieszkała w okresie okupacji w Skłodach Piotrowicach (powiat ostrowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Ukrywali w swoim gospodarstwie osoby narodowości żydowskiej (nazwiska nieznané). 20 stycznia 1944 r. żandarmi z posterunków w Andrzejewie, Jasienicy i Zarębach Kościelnych przeprowadzili rewizję w zabudowaniach Skłodowskich, w trakcie której odnaleziono kryjówkę mogącą pomieścić kilka osób. Kryjówka w dniu obławy była pusta. Po odkryciu schowka Hieronim Skłodowski został zastrzelony. Zastrzelono również obłożnie chorą Aleksandrę Skłodowską. Pozostali członkowie rodziny zostali

aresztowani i osadzeni w areszcie w Jasienicy, gdzie przebywali około tygodnia. Po zwolnieniu z aresztu nie mogli jednak wrócić do swojego gospodarstwa. Musieli do końca okupacji zamieszkać we wsi Skłody Średnie.

Źródło: *AIPN Bi, 1/1033, Poczery. Pomoc Żydom;*

AIPN Bi, 1/4, Akta podręczne w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmerię z posterunku w Andrzejewie;

AIPN Bi, 1/3 (S 2/80), Akta w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmerię z posterunku w Andrzejewie i Augustowie.

Bibliografia: Monkiewicz W., *Za cenę życia. O ratowaniu Żydów w Białostockiem w okresie okupacji niemieckiej* [w:] *Białostoccy Żydzi*, red. A. Dobroński, W. Monkiewicz, t. 2, Białystok 1997;

Skłodowski D.E., *Losy mieszkańców gminy Zaremby Kościelne w latach wojny 1939–1945*, Warszawa 2004.

Autor: Magdalena Dzienis-Teodorczuk

Socha Rozalia, urodzona 22 sierpnia 1886 r., córka Macieja i Gertrudy z domu Nazimek, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Woli Rafałowieckiej (powiat rzeszowski).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Na strychu domu ukrywała siedem osób narodowości żydowskiej (m.in.: nieznaną z nazwiska kobietę, czteroosobową rodzinę z Albigowej oraz rodzeństwo o imionach Efroim i Rojza z Zabratówki).

Rankiem 13 września 1942 r. do zabudowań Rozalii Sochy przyjechało czterech żandarmów niemieckich, prawdopodobnie z posterunków w Łańcucie i Błazowej. Znaleźli ukrywających się Żydów i rozstrzelali sześcioro z nich. Jednej kobiecie udało się uciec. Gospodyni nie było wówczas w domu. Mimo podejmowanych prób przez kilka następnych miesięcy żandarmom nie udało się zastać w domu Rozalii Sochy. Jednak 19 grudnia 1942 r. odnaleźli Rozalię Sochę, która przebywała wówczas u sąsiadów. Aresztowali ją, zaprowadzili na teren jej posesji i tam zastrzelili.

***Źródło:** AIPN Rz, II Ds.13/70, Akta w sprawie zastrzelenia w Woli Rafałowskiej kilku Żydów i Polki; USC w Woli Rafałowskiej, Księgi zgonów.*

Bibliografia: Rączy E., *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 45.

Autor: Elżbieta Rączy

Radzik Stanisław, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, bez zawodu, zamieszkały w okresie okupacji w Łużnej (powiat gorlicki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Stanisław Radzik i jego żona Maria udzielali schronienia osobom narodowości żydowskiej: trzem siostrzom z rodziny Wymisner i dwóm mężczyznom. W okresie międzywojennym Radzik najmował się do prac sezonowych u rodziny Wymisnerów.

W lecie 1943 r. do Łużnej przyjechała grupa funkcjonariuszy gestapo, którym towarzyszyli policjanci granatowi z Łużnej (m.in. komendant posterunku o nazwisku Sztukowski oraz posterunkowy o nazwisku Januchowski). Gestapowcy i policjanci otoczyli dom Radzika, a następnie przeprowadzili rewizję. Dwóm kobietom udało się zbiec. Stanisława Radzika i pozostałych w domu Żydów aresztowano. Doprowadzono ich na posterunek policji granatowej w Łużnej, a następnie przewieziono na cmentarz żydowski w Gorlicach. Tam zostali rozstrzelani przez Niemców.

***Źródło:** AIPN Rz, 191/549, Prześladowanie ludności polskiej za pomoc Żydom.*

Autor: Elżbieta Rączy

Stradomski Feliks, urodzony 9 września 1894 r., żona Zofia, zawód: rolnik, zamieszkały w okresie okupacji w Ciecierzach (powiat kielecki).

Stradomska Zofia, mąż Feliks, zamieszkała w okresie okupacji w Ciecierzach (powiat kielecki).

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Małżeństwo Zofia i Feliks Stradomscy wraz z trojgiem dzieci (córkami w wieku 17 i 15 lat oraz 12-letnim synem) prowadzili gospodarstwo rolne we wsi Ciecierze koło Chmielnika. We wrześniu 1942 r. przyjęli do swego domu Żydówkę o nazwisku Caol (w wieku około 45 lat) wraz z córką o imieniu Siwca (około 18-letnią), które ukrywały się po przeprowadzonej przez Niemców akcji wysiedlenia Żydów z Chmielnika. Kobiety przebywały w domu Stradomskich do grudnia 1942 r.

24 grudnia 1942 r. około godz. 19 pod domem Stradomskich, którzy byli tuż po wieczerzy wigilijnej, zjawili się trzej żandarmi z posterunku w Chmielniku. Na ich widok ukrywające się matka z córką wybiegły z domu i zaczęły uciekać. Starsza kobieta została przez Niemców zastrzelona, młodszej udało się zbiec (dalszy jej los pozostaje nieznany).

Cała rodzina Stradomskich (łącznie z dziećmi) została następnie przez Niemców brutalnie pobita – byli kopani butami, bici rękojeściami pistoletów i pałkami, szczuci psami. Żandarmi przeprowadzili w domu rewizję, nic jednak nie zrabowali, gdyż Stradomscy nie byli zamożni.

Feliks Stradomski został tego dnia zabrany do aresztu w Chmielniku, skąd wywieziono go do obozu koncentracyjnego Auschwitz. Tam zmarł 8 marca 1943 r.

Źródło: *AIPN Ki, Ds. 29/67, Zbrodnie popełnione przez hitlerowskich żandarmów (Hass, Orłowski, Wreide i inni) z posterunku Chmielnik w latach 1939–1945, t. 1;*
www.Auschwitz.org.pl.

Bibliografia: Fąfara E., *Gehenna ludności żydowskiej*, Warszawa 1983.
Księgi zgonów z Auschwitz: fragmenty. 3, Indeks nazwisk M–Z. Aneks, red. J. Dębski, S. Goldman, H. Jastrzębska, S. Kreuzhage, J. Parcer, München i in. 1995, s. 1186;
Wroński S., Zwolak M., *Polacy–Żydzi 1939–1945*, Warszawa 1971.

Autor: Edyta Krężolek

Trzciański Paweł, urodzony ok. 1899 r., żona Wiesława, zamieszkały w okresie okupacji w Biłgoraju.

Trzciańska Wiesława, urodzona ok. 1905 r., mąż Paweł, zamieszkała w okresie okupacji w Biłgoraju.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Paweł Trzciański przed wojną był urzędnikiem skarbowym w Biłgoraju. Podczas okupacji zajmował się handlem, a w późniejszym okresie skupem skór. Siedziba skupu Trzciańskiego mieściła się w Biłgoraju przy ulicy 3 Maja, w drewnianym budynku. Pracownikami Trzciańskiego byli Żydzi, których uważał za specjalistów w branży. Trzciańscy byli nieświadomi, że w budynku skupu została przygotowana specjalna kryjówka, pomiędzy ścianami dwóch pomieszczeń. Ukrywały się w niej dwie rodziny żydowskie, m.in. rodzina Kandela, który wcześniej prosił Trzciańskich o przyjęcie na przechowanie swojego syna. Trzciański odmówił ze względu na związki z konspiracją (był żołnierzem AK), tajnym nauczaniem i nielegalnym słuchaniem radia w towarzystwie licznej grupy znajomych. Chorego na astmę Trzciańskiego okresowo wyręczała w obowiązkach żona. W bliżej nieznanymi okolicznościach odkryła ona obecność Żydów w punkcie skupu. Kilkunastoletnia córka Trzciańskich Gabriela słyszała rozmowę rodziców, z której wynikało, że matka nosiła jedzenie ukrywającym się Żydom.

Istnieją różne wersje wydarzeń, które miały tragiczne następstwa dla ukrywających się Żydów i dla właścicieli skupu. Według jednej z nich podczas wizyty w skupie gestapowiec usłyszał płacz dochodzący z kryjówki, natomiast według innej odkrycie kryjówki związane było z donosem złożonym przez osobę zainteresowaną przejęciem skupu. 17 lutego 1943 r. biłgorajskie gestapo aresztowało Trzciańskich. Szczęście dopisało ich córce, która zdołała się wymknąć z domu. Gestapowcy torturowali przez blisko dwa tygodnie głównie Wiesławę Trzciańską. Świadkowie zeznający w powojennym śledztwie prowadzonym przeciwko biłgorajskim gestapowcom koncentrowali się na okrucieństwie, z jakim torturowano Trzciańskich.

Paweł i Wiesława Trzciańscy zostali rozstrzelani 2 marca 1943 r. Ich ciała pochowano na biłgorajskim cmentarzu.

***Źródło:** AIPN Lu, Ds. 4/73, Akta główne OKBZH w Lublinie w sprawie funkcjonowania gestapo w Biłgoraju, t. I.*

Bibliografia: *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945. Województwo zamojskie*, Warszawa 1994, s. 18; Relacja Gabrieli Gorzandt [w:] *Światła w ciemności. Sprawiedliwi wśród Narodów Świata. Relacje*, Lublin 2008, s. 34–39;
<http://sprawiedliwi.org.pl/pl/family/393,rodzina-trzcinskih/>; http://sprawiedliwi.tnn.pl/person_det.php?id=6.

Autor: Tomasz Osiński

Wysmulska Zofia z domu Piasecka, urodzona ok. 1908 r.¹⁹, mężatka, zawód: rolniczka, zamieszkała w okresie okupacji w Moszeńkach (powiat lubelski).

Barszcz Marianna, urodzona ok. 1927 r.²⁰, córka Władysława i Katarzyny, zatrudniona jako pomoc w gospodarstwie (służąca) Wysmulskiej.

Przyczyny, okoliczności i rodzaj represji:

Zofia Wysmulska ukrywała osoby narodowości żydowskiej w swoim gospodarstwie we wsi Moszeńki. Na przełomie 1942 i 1943 r. przyjęła 2 kobiety i 4 mężczyzn. Żydzi zbudowali pod stodołą kryjówkę, z której korzystało około 20 osób. Ukrywający się posiadali broń i przeprowadzali akcje zbrojne. Syn Zofii, Józef Wysmulski opatrywał rannych, dostarczał lekarstwa i opatrunki z apteki w Garbowie. We wrześniu 1943 r. Bronisław Piasecki, brat Wysmulskiej, spotkał Żydówkę idącą w kierunku Jastkowa. Powiedziała mu, co zaszło wśród ukrywanych przez Wysmulską Żydów. Skarżyła się, że pozostali ukrywani uważali ją za chorą psychicznie i próbowali ją otruć. Zamierzała o wszystkim powiadomić Niemców. W związku z tym kryjówkę opuściło kilku Żydów, a w domu nie nocowali synowie²¹ Wysmulskiej. Niemcy zjawili się w gospodarstwie w nocy 25 września 1943 r. Podpalili dom, dwie stodoły i oborę. Zofia Wysmulska i pomagająca jej w gospodarstwie Mariana Barszcz, której rola w ukrywaniu Żydów jest nieznana, zostały zastrzelone. Podczas niemieckiej akcji śmierć ponieśli także czterej Żydzi, którzy próbowali uciekać z płonącej stodoły. Zofia Wysmulska i Marianna Barszcz zostały pochowane na cmentarzu w Garbowie, a zamordowani Żydzi na polu Wysmulskich.

***Źródła:** AIPN Lu, OKL/S. 2/00/Zn, Akta główne w sprawie zbrodni popełnionych na Polakach za pomoc udzielaną Żydom, t. 1, k. 30 -53; t. IV, k. 693;*

AIPN Lu, 1/15/73, s. 2;

AŻIH, Dział Dokumentacji Odznaczeń Yad Vashem w Żydowskim Instytucie Historycznym (1979–2004), sygn. 1501.

¹⁹ Brak aktu urodzenia Wysmulskiej. W *Rejestrze* na podstawie ankiety podano, że Wysmulska w chwili śmierci miała 35 lat.

²⁰ W odpisie aktu zgonu podano jedynie wiek w chwili śmierci.

²¹ Liczba mnoga – „synowie” występuje w zeznaniach Bronisława Piaseckiego.

Bibliografia: *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945. Województwo lubelskie*, Warszawa 1985, s. 164;
Those Who Helped. Polish Rescuers of Jews During the Holocaust, Warszawa 1997, cz. 3, s. 131.

Autor: Tomasz Osiński